

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Jaroslava Mannová

**Proměny hodnot předkládaných dětem
v nedělních pořadech pro děti a mládež ve
vysílání České televize od 80. let 20. století po
současnost**

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: **Jaroslava Mannová**

Vedoucí práce: **Mgr. Radim Wolák**

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

MANNOVÁ, Jaroslava. *Proměny hodnot předkládaných dětem v nedělních pořadech pro děti a mládež ve vysílání České televize od 80. let 20. století po současnost*. Praha, 2015. 238 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Mgr. Radim Wolák.

Anotace (abstrakt)

Diplomová práce se zabývá proměnami hodnot zobrazovaných ve studiových spojovacích vstupech nedělních ranních pořadů pro děti a mládež ve vysílání Československé a České televize od 80. let 20. století po současnost (2015). Vztahuje se k pořadům jako například Studio Kamarád, Studio Rosa, Jůhele neděle, Hřiště 7 atd. Sledované více než třicet let dlouhé období je v práci rozděleno na tři časové úseky – 80. léta 20. století (1980–1989), 90. léta 20. století (1990–1999) a 21. století (2000–2015). Výsledky hodnotového výzkumu jednotlivých období jsou v poslední části práce srovnávány, popsány jsou proměny vybraných hodnotových skupin (např. příroda a životní prostředí, zdravý životní styl apod.). Práce se sekundárně zabývá také tím, jak se u těchto pořadů měnily názvy, moderátorské obsazení, vystupující loutky, podoba studia atd.

Abstract

The master's thesis deals with the changes of values presented in the connecting studio entries of Sundays morning's programmes for children and the youth of the broadcasting of the Czechoslovak and Czech Television from the 1980's up to present, i.e. 2015. It refers to the programmes such as Studio Kamarád, Studio Rosa, Jůhele neděle, Hřiště 7 etc. The 30-year long analysed period is divided into the three time periods – 1980s (1980–1989), 1990's (1990–1999) and the 21st century (2000–2015). The results of the research are compared in the last chapter of the master's thesis. Also, the changes of the selected values groups are described (for example nature and environment, healthy lifestyle etc.). The master's thesis also secondarily deals with how the names, anchor-men and performing puppets of the programmes and the design of the studio have changed.

Klíčová slova

Hodnoty, pořady pro děti, studiové spojovací vstupy, obsahová analýza, proměny názvů, televize.

Keywords

Values, programmes for children, connecting studio entries, content analysis, changes of titles, television

Rozsah práce: 443 628 znaků, 238 normostran

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. května 2015

.....
Jaroslava Mannová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce, Mgr. Radimu Wolákovi, za cenné rady a připomínky při zpracování předkládané práce. Z řad pedagogů patří mé poděkování také PhDr. Ireně Reifové, PhD. a PhDr. Tereze Pavlíčkové, za velkou pomoc s metodologií práce.

Za spolupráci a pomoc během výzkumu v archivu České televize děkuji také panu Mgr. Pavlu Brožovi ze Správy programových fondů ČT. Své díky bych ráda adresovala také panu Jiřímu Chalupovi, dlouholetému dramaturgovi, scénáristovi České televize a “duchovnímu otci“ legendárního Studia Kamarád, za zodpovězení otázek týkajících se (nejenom) počátků tohoto pořadu v 80. letech 20. století a za zprostředkování možnosti zúčastnit se natáčení zmíněného pořadu. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině za obrovskou podporu v průběhu magisterského studia svého vysněného oboru.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK											
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce											
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:											
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Mannová Jaroslava	Razítko podatelny: <table border="1" style="width: 100%;"><tr><td colspan="2" style="text-align: center;">Univerzita Karlova v Praze</td></tr><tr><td colspan="2" style="text-align: center;">Fakulta sociálních věd</td></tr><tr><td>Došlo dne: - 3 -02- 2014</td><td style="text-align: right;">-1-</td></tr><tr><td>Cj: <i>N661</i></td><td>Priloh: Skartační číslo</td></tr><tr><td colspan="2">Přidělena:</td></tr></table>	Univerzita Karlova v Praze		Fakulta sociálních věd		Došlo dne: - 3 -02- 2014	-1-	Cj: <i>N661</i>	Priloh: Skartační číslo	Přidělena:	
Univerzita Karlova v Praze											
Fakulta sociálních věd											
Došlo dne: - 3 -02- 2014		-1-									
Cj: <i>N661</i>	Priloh: Skartační číslo										
Přidělena:											
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2012/2013											
E-mail diplomantky/diplomanta: Jenny75@seznam.cz											
Studijní obor/forma studia: Žurnalistika, prezenční											
Předpokládaný název práce v češtině: Proměny hodnot předkládaných dětem v nedělních pořadech pro děti a mládež ve vysílání České televize od 80. let 20. století po současnost											
Předpokládaný název práce v angličtině: Changes of the values presented to children i Sunday's programs for children and youth in the Czech television broadcasting from 80's 20th century to the present											
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2013/2014											
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Diplomová práce sleduje proměny dětských televizních pořadů vysílaných v neděli v České televizi od 80. let minulého století po současnost. Práce mapuje proměny těchto dětských televizních pořadů ve více než třicetiletém období, a to z hlediska proměn jednotlivých hodnot předkládaných dětem prostřednictvím studiových vstupů v pořadech (moderátoři či průvodci pořadů s loutkami). Práce bude tedy především obsahově zkoumat vývoj a proměny témat a hodnot, které jsou prostřednictvím studiových výstupů zpracovávány, a předávány tak dětským televizním divákům. Okrajově též práce popíše proměny charakteristických atributů nedělních pořadů pro děti v TV vysílání v průběhu let, jako například změny názvu pořadu, změny v moderátorském obsazení, personální změny tvůrčích skupin atd. Předmětem výzkumu budou dětské televizní nedělní pořady vysílané Českou televizí (svého času Československou televizí) pouze v ranních hodinách (pořady typu Studio Kamarád, Jůhele neděle atd.). Doposud nebyla vypracována žádná bakalářská, diplomová či doktorská práce na zcela totožné téma. Na FSV UK ale byly v roce 2012 obhájeny dvě bakalářské práce na podobné téma – <i>Analýza televizního pořadu pro děti Kouzelná školka</i> , bakalářská práce, Hana Marie Smrčková, KMS UK FSV, 2012 a <i>Vývoj a proměny soutěžních televizních pořadů pro děti v ČR (1992-2010) na příkladu Bludiště</i> , bakalářská práce, Jana Rosenfeldová, KMS UK FSV, 2012 a na velmi podobné téma byla v roce 2013 obhájena práce <i>Srovnání podnětů kutváření osobních hodnot nabízených mládeži v časopise Mateřídouška v roce 1981 a 2011</i> , bakalářská práce, Kateřina Budská, KMS UK FSV, 2013.											
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Cílem práce je sesbíraný výzkumný materiál – tedy studiové vstupy vybraných pořadů analyzovat, zhodnotit jejich tematický obsah a obsazené hodnoty předkládané dětem. Dále pak výsledky analýz z jednotlivých sledovaných období (80. léta, 90. léta 20. století a rok 2000-2014) vzájemně porovnat, výsledky komparací interpretovat a popsat proměny vysledovaných hodnot předkládaných dětem ve studiových vstupech ranních nedělních pořadů pro děti během více než třicetiletého období. Cílem diplomové práce tedy je ukázat, zda vůbec, a pokud ano, tak jak se během sledovaného období proměňovaly hodnoty předkládané dětem v těchto typech dětských pořadů (např. Studio kamarád, Jůhele neděle atd.). Předběžná hlavní výzkumná otázka by v momentu formulace tezí diplomové práce mohla znít následovně: <i>Jaké hodnoty byly a jsou předkládány dětem v nedělních pořadech pro děti</i>											

vysílaných Českou televizí od 80. let 20. století do současnosti? Popřípadě Jak se tyto hodnoty v průběhu zkoumaného více než třicetiletého období proměňovaly?

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Úvod

(charakteristika tématu práce, zdůvodnění výběru tématu práce, cíle práce)

2. Teorie

- Teoretické zakotvení
- mediální zobrazování a jeho vliv
- televizní pořady v životě dětí a mládeže
- ranní nedělní televizní pořady pro děti a mládež
- hodnoty v lidském životě – úloha a význam existence hodnot

3. Metodologie

- vysvětlení metodologie použité v této diplomové práci

4. Analýzy

- hodnot předkládaných dětem ve studiových vstupech ranních nedělních pořadů pro děti a mládež ve vysílání České televize (80. léta 20. století, 90. léta 20. století a léta 2000-2014)
- některých atributů vybraných typů pořadů – proměny názvu, moderátorů, popř. další (např. tvůrčí skupiny)

5. Srovnání výsledků analýzy hodnot, vyhodnocení

- interpretace výsledků analýz hodnot zobrazovaných v jednotlivých desetiletích, komparace, vyhodnocení

6. Závěr

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

V diplomové práci budou zkoumány studiové vstupy vybraných dílů ranních nedělních pořadů pro děti a mládež vysílaných v České televizi od roku 1980 po současnost (např. Studio kamarád, Jůhele neděle atd.). Z každého desetiletého období bude vybráno deset dílů pořadu, přičemž poslední období bude rozšířeno po současnost, tedy 2000-2014. Hlavním pramenem sběru dat k výzkumu bude archiv České televize (především pro výzkum 80. a 90. let).

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Analýzy sesbíraného výzkumného materiálu pomocí kvalitativních a kvantitativních metod obsahové analýzy za účelem deskripce, interpretace a komparace dat.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

BLAŽEK, B. *Tváří v tvář obrazovce*. Praha: Slon, 1995. ISBN 80-85850-11-7.

Vážně jsou média tolik nebezpečná pro děti a mládež? Lze se nějak bránit tlaku médií? Je společnost přesvědčena o tom, že konzumace televizního vysílání je zkázou mládeže? Kniha *Tváří v tvář obrazovce* sociálního ekologa a publicisty odpovídá formou úvah a článků na zmíněné otázky. Mj. se kniha zabývá vlivem televize na děti a mládež.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

Jaké jsou zdroje metod kvalitativního výzkumu a jaké hlavní užívané plány metod existují – na to upozorňuje kniha J. Hendla. Jsou v ní popsány kvalitativní metody sběru dat, kódování, vyhodnocování a interpretace při kvalitativních výzkumech. Publikace je tedy vhodnou teoretickou oporou při realizaci

vlastního kvalitativního výzkumu v praxi.

MEYROWITZ, Joshua. *Všude a nikde*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0905-3.

Autor v knize rozebírá problematiku vlivu elektronických médií na chování člověka ve společnosti. Jednotlivce i sociální skupiny oslovují obrazy a zvuky tohoto typu médií, která jsou „otevřená“ všem, dovolují každému vstoupit, a s tím se pojí i zánik tajemství. Meyrowitz pak podrobněji popisuje právě zánik tajemství mezi světy mužů a žen, dětí a dospělých a veřejnosti a jejich politických vůdců.

PIAGET, Jean – INHERDEL, Bärbel. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-263-8.

Obraz dítěte od narození do puberty poskytuje publikace Psychologie dítěte. Věnuje se také nástinu různých výchovných prostředků a jejich účincích ve výchově dětí.

PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti – stav a vývoj v posledních letech*. Praha: Kabinet pro výchovu k demokratickému občanství, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2004. Studijní text pro učitele občanské výchovy, č. 1 Učební texty KVDO, 1. ISBN 80-7204-358-7.

Publikace přináší ucelený přehled výzkumných výsledků Centra pro výzkum veřejného mínění zaměřeného na zmapování hodnot, které se nejfrekventovaněji objevují v české společnosti. Jednotlivé hodnoty jsou seřazeny podle váhy, kterou jim respondenti výzkumu přiřkládali.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.

JIRÁK, Jan – WOLÁK, Radim. *Média a edukační působení na mládež*. In *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, s. 493-497. ISBN 978-80-7367-546-2.

Pedagogická encyklopedie by se dala označit za souhrnnou encyklopedickou knihu věnující se tématu pedagogiky. Podkapitola autorského dua Jiráka – Woláka je věnována edukačním vlivům médií na mládež. Ve zmíněné kapitole jsou taktéž zkoumána média jako faktor spontánního formativního procesu dětí a mládeže.

SCHULZ, Winifried et al. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2011. 3. vydání. ISBN 978-80-246-1980-4.

Autor v knize nabízí popis metod kvantitativního výzkumu a jednotlivých jeho částí, dále návody pro realizaci výzkumu v oblasti médií a různá doporučení. V knize je uvedena ukázka konkrétního výzkumu.

TRAMPOTA, Tomáš – VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4.

Dvojice autorů v publikaci představuje metody používané při výzkumech médií. Pojednávají také o zásadách komerčního i akademického mediálního výzkumu. Metodické postupy jsou vysvětleny na příkladech z tuzemských médií. Kniha by se dala označit jako „manuál“ při výzkumu médií.

VALKENBURG, Patti M. *Children's responses to the screen: A media psychological approach*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers, 2004.

Předmětem zájmu této knihy je téma dětí a média a nejnovější výzkumy a teorie ohledně tohoto tématu. Podrobněji se kniha věnuje psychologickým analýzám dopadu médií na děti a také například tomu, jak dětští diváci vnímají násilí na televizních obrazovkách.

VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-998-4.

Autor se v knize zamýšlí nad působením masmediální komunikace na člověka, podprahovým vnímáním tohoto typu komunikace, jejími dalšími aspekty a úrovněmi.

Další zdroje:

a) Archiv České televize

- b) Ročenky České televize
- c) Kodex České televize
- d) Týdeník Československá televize

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Analýza televizního pořadu pro děti Kouzelná školka, bakalářská práce, Hana Marie Smrčková, KMS UK FSV, 2012

Vývoj a proměny soutěžních televizních pořadů pro děti v ČR (1992–2010) na příkladu Bludiště, bakalářská práce, Jana Rosenfeldová, KMS UK FSV, 2012

Televizní Večerníček a jeho proměna v čase: sémiotická analýza, bakalářská práce, Klára Cigánková, KMS UK FSV, 2008

Studio Kamarád a problém předávání kulturní paměti, bakalářská práce, Tereza Čmelinská, UK FHS, 2007

Srovnání podnětů k utváření osobních hodnot nabízených mládeži v časopise Mateřídouška v roce 1981 a 2011, bakalářská práce, Kateřina Budská, KMS UK FSV, 2013

Datum / Podpis studenta/ky

3. 2. 2014

.....*J. Maň*.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

.....
Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Obsah

ÚVOD.....	3
1. HODNOTY	9
1.1 HODNOTY JAKO PŘEDMĚT BĀDÁNÍ	9
1.1.1 Výzkumy hodnotové orientace	11
1.1.2 Hodnotové výzkumy v ČSR, ČR.....	11
1.2 KATEGORIZACE HODNOT	13
1.2.1 Hodnoty materialistické a postmaterialistické	14
1.2.2 Hodnoty kolektivistické a individualistické	16
1.3 HODNOTY V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA.....	17
1.4 HODNOTY DĚTÍ.....	18
2. VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE JAKO TEORETICKÉ VÝCHODISKO	21
2.1 SOCIALIZACE V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA	21
2.2 SOCIALIZACE A MASOVÁ MÉDIA.....	24
3. MASOVÁ MÉDIA A JEJICH PŮSOBNÍ.....	30
3.1 DĚTI A MÉDIA	35
3.2 MÉDIA DĚTÍ – TELEVIZE VS. INTERNET	38
3.3 TELEVIZE.....	42
4. ČESKOSLOVENSKÁ TELEVIZE A ČESKÁ TELEVIZE	44
4.1 ČESKOSLOVENSKÁ TELEVIZE.....	44
4.2 ČESKÁ TELEVIZE.....	47
5. SPOLEČENSKO-POLITICKÝ KONTEXT ZKOUMANÝCH OBDOBÍ.....	50
5.1 HISTORICKÝ EXKURZ DO DOBY 80. LET 20. STOLETÍ.....	51
5.2 HISTORICKÝ EXKURZ DO DOBY 90. LET 20. STOLETÍ.....	52
5.3 OBDOBÍ 21. STOLETÍ.....	55
6. TELEVIZNÍ POŘADY PRO DĚTI A MLÁDEŽ	59
6.1 ČESKOSLOVENSKÁ TELEVIZE A POŘADY PRO DĚTI.....	62
6.2 ČESKÁ TELEVIZE A POŘADY PRO DĚTI.....	67
6.3 HODNOTY V POŘADECH PRO DĚTI A MLÁDEŽ VE VYSÍLÁNÍ ČT A ČST	71
6.4 KANÁL ČESKÉ TELEVIZE PRO DĚTSKÉHO DIVÁKA – ČT :D	74
7. DĚTSKÉ TELEVIZNÍ DIVÁCTVÍ	77
7.1 DĚTI JAKO TELEVIZNÍ DIVÁCI.....	78
7.2 VNÍMÁNÍ TELEVIZNÍHO VYSÍLÁNÍ DĚTMI	86
7.3 KRITICKÉ HODNOCENÍ TELEVIZE	91
7.4 MEDIÁLNÍ VÝCHOVA A MEDIÁLNÍ GRAMOTNOST	93
8. METODOLOGIE	99
8.1 CÍLE VÝZKUMU.....	99
8.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	100
8.3 VZOREK	101
8.4 VÝZKUMNÉ METODY	102
8.5 TECHNIKY SBĚRU DAT	103
8.6 TECHNIKY ANALÝZY DAT	105
8.7 HYPOTÉZY	106
9. ÚVOD DO PRAKTICKÉ ČÁSTI DIPLOMOVÉ PRÁCE	109
9.1 PŘEDSTAVENÍ SOUBORU ZKOUMANÝCH HODNOT	109
10. HODNOTOVÉ ANALÝZY POŘADŮ Z 80. LET 20. STOLETÍ	120
10.1 VÝSLEDKY VÝZKUMU HODNOT – 80. LÉTA 20. STOLETÍ.....	120

10.1.1	Nalezené hodnoty dle skupin	125
10.1.2	Rozřazení hodnot do kategorií	127
10.2	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU HODNOT – 80. LÉTA	132
10.3	NEDĚLNÍ RANNÍ POŘADY PRO DĚTI VE VYSÍLÁNÍ ČST V 80. LETECH	134
10.3.1	Počátky Studia Kamarád v 80. letech.....	134
10.3.2	Obsahová náplň Studia Kamarád v 80. letech.....	136
10.3.3	Podoba studia a kulis pořadu Studio Kamarád v 80. letech	137
10.3.4	Moderátoři a průvodci pořadem Studia Kamarád v 80. letech.....	138
10.4	INTERPRETACE A HODNOCENÍ FORMÁTOVÝCH PROMĚN STUDIA KAMARÁD V 80. LETECH.....	143
11.	HODNOTOVÉ ANALÝZY POŘADŮ Z 90. LET 20. STOLETÍ	145
11.1	VÝSLEDKY VÝZKUMU HODNOT – 90. LÉTA 20. STOLETÍ.....	145
11.1.1	Nalezené hodnoty dle skupin	150
11.1.2	Rozřazení hodnot do kategorií	152
11.2	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU HODNOT – 90. LÉTA	158
11.3	NEDĚLNÍ RANNÍ POŘADY PRO DĚTI VE VYSÍLÁNÍ ČST A ČT V 90. LETECH.....	160
11.3.1	Proměny názvů nedělních ranních pořadů ČST/ČT pro děti v 90. letech	161
11.3.2	Obsahová náplň nedělních ranních pořadů pro děti ČST/ČT v 90. letech.....	161
11.3.3	Proměny podob studií a kulis u nedělních ranních pořadů pro děti v 90. letech	163
11.3.4	Moderátoři a průvodci nedělními ranními pořady pro děti a mládež v 90. letech.....	164
11.4	INTERPRETACE A HODNOCENÍ FORMÁTOVÝCH PROMĚN POŘADŮ V 90. LETECH.....	166
12.	HODNOTOVÉ ANALÝZY POŘADŮ Z 21. STOLETÍ (2006–2015).....	168
12.1	VÝSLEDKY VÝZKUMU HODNOT – 21. STOLETÍ	168
12.1.1	Nalezené hodnoty dle skupin	178
12.2	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU HODNOT – 21. STOLETÍ	183
12.3	NEDĚLNÍ RANNÍ POŘADY PRO DĚTI VE VYSÍLÁNÍ ČT V 21. STOLETÍ.....	185
12.3.1	Proměny názvů nedělních ranních pořadů ČT pro děti ve 21. století	186
12.3.2	Obsahová náplň nedělních ranních pořadů ČT pro děti v 21. století.....	186
12.3.3	Proměny podoby studií a kulis nedělních ranních pořadů ČT pro děti ve 21. století.....	187
12.3.4	Moderátoři a průvodci nedělními ranními pořady ČT pro děti ve 21. století	189
12.4	INTERPRETACE A HODNOCENÍ FORMÁTOVÝCH PROMĚN POŘADŮ VE 21. STOLETÍ	190
13.	KOMPARACE VÝSLEDKŮ HODNOTOVÝCH ANALÝZ A PROMĚNY VYBRANÝCH	
	HODNOTOVÝCH SKUPIN	192
13.1	KOMPARACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU HODNOT 80. LET A 90. LET 20. STOLETÍ	192
13.2	KOMPARACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU HODNOT 90. LET 20. STOLETÍ A 21. STOLETÍ	194
13.3	KOMPARACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU HODNOT 80. LET 20. STOLETÍ A 21. STOLETÍ	197
13.4	PROMĚNY VYBRANÝCH HODNOTOVÝCH SKUPIN V PRŮBĚHU ZKOUMANÉHO OBDOBÍ	198
ZÁVĚR		202
SUMMARY		208
SEZNAM ZKRATEK		210
POUŽITÁ LITERATURA.....		211
SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A OBRÁZKŮ		217
SEZNAM PŘÍLOH.....		219
PŘÍLOHY		220

Úvod

V této diplomové práci sleduji proměny hodnot předkládaných¹ dětem v nedělních ranních pořadech pro děti a mládež ve vysílání Československé televize a České televize, a to v období od 80. let minulého století po dobu současnou. Cílem práce je tedy informovat, jak se během sledovaného období proměňovaly hodnoty zobrazované ve zmíněných typech dětských pořadů.

Prvořadě se v práci věnuji výzkumu hodnot, které se objevují ve spojovacích, tzv. studiových vstupech v těchto pořadech. U zkoumaných hodnot, které jsou prostřednictvím televizních obrazovek předávány dětem, se zaměřuji také na to, zda se ve sledovaném období nějak měnily. Práce sekundárně mapuje i proměny těchto televizních pořadů – jejich názvů, proměn podoby studia a kulis, moderátorů, účinkujících atd. – ve více než třicet let dlouhém období.

Předpokládám, že mezi nejfrekventovaněji zobrazované hodnoty ve všech sledovaných obdobích (viz níže) patří hodnoty týkající se rodiny (ve smyslu šťastná rodina, pomáhat mamince, nezlobit sourozence). Dále se domnívám, že v rámci jednotlivých zkoumaných období panuje mezi zobrazovanými hodnotami určitá kontinuita, a že se žebříček hodnot neproměňuje nijak výrazněji, i když předpokládám, že kurčitým hodnotovým změnám drobnějšího rozsahu v jednotlivých obdobích docházelo, a to i vzhledem k proměnám sociálního a politického ovzduší doby, společnosti. S přihlédnutím k aktuálnosti problematiky ochrany životního prostředí a environmentální výchovy ve 21. století lze dle mého názoru předpokládat, že hodnoty s těmito tématy spojené jsou v posledním sledovaném období ve studiových vstupech pořadů zobrazovány frekventovaněji než v obdobích předcházejících.

Předmětem výzkumu budou tři časová období – 80. léta minulého století (od roku 1980 do roku 1989), 90. léta 20. století (od roku 1990 do roku 1999) a období poslední – 21. století – od roku 2006 (včetně) po současnost (rok 2015). Tento zkoumaný časový úsek považuji za dostatečně dlouhou dobu, aby bylo možné

¹ Vzhledem k názvu diplomové práce a jeho ustavení v tezích používám v souvislosti s hodnotami výraz “předkládané“ dětem, nicméně ve své podstatě zkoumám v diplomové práci hodnoty, které jsou ve studiových vstupech zmiňovaných pořadů “zobrazované“, tzn. nesoustředím se na to, zda mají dané mediální produkty jakousi schopnost předávat recipientům konkrétní hodnoty, ale pouze na to, které konkrétní hodnoty zobrazují.

postihnout proměny hodnot předkládaných dětem i formátové proměny či změny v těchto typech pořadů.

Jednotlivá období, která budou předmětem výzkumu, jsou zároveň dobami, kdy dětské televizní pořady sledovaly různé generace a existovaly rozdílné společenské podmínky a politické režimy, což mohlo mít vliv na proměny hodnot předkládaných dětem. V 80. letech lze hovořit o totalitním režimu, od 90. let pak hovoříme o demokratickém zřízení. Tento fakt – rozdíl v politických režimech – mohl ovlivnit mediální produkci, včetně televizních pořadů určených dětem a mládeži, následně i proměnu uspořádání žebříčku hodnot v nich, které ve svém důsledku nepochybně mohou mít vliv na děti u televizních obrazovek. Z tohoto důvodu zařazuji kapitolu², v níž popisuji politicko-společenský kontext jednotlivých období.

Touto problematikou jsem se rozhodla zabývat z několika důvodů. Prvním z nich je fakt, že problematika hodnot a hodnotové výzkumy jsou aktuálním a poměrně frekventovaným tématem současnosti. Zabývá se jimi řada autorů i organizací – v České republice je to především Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) Sociologického ústavu Akademie věd České republiky. Konkrétním hodnotovým výzkumům jednotlivých autorů se věnuji podrobněji v příslušné kapitole v teoretické části této diplomové práce. V souvislosti s tvorbou pro děti a mládež, která je významnou součástí mediální produkce, pak vybrané téma nabývá rozměrů, které se týkají celé společnosti, vezmeme-li v úvahu, že i sledování zmiňovaných pořadů dětmi se spolupodílí na formování jejich osobnosti.

Téma jsem zvolila také z důvodu osobní zainteresovanosti do problematiky hodnot předkládaných dětem v ranních televizních pořadech pro děti na prvním programu české veřejnoprávní televize. V tak širokém časovém záběru nebyla práce na shodné téma žádným autorem publikována, její výsledky by mohly přinést jak laické, tak i odborné veřejnosti zajímavé poznatky, alespoň částečný pohled na to, jak se hodnoty zobrazované ve zmiňovaných typech pořadů proměňovaly, ale i jak se měnila koncepce a formát těchto pořadů.³ V rámci budování senzitivity vůči tématu jsem se zúčastnila také jednoho dne natáčení⁴ současně vysílaného nedělního ranního pořadu

² Jedná se o kapitolu 5. Společensko-politický kontext zkoumaných období.

³ Sekundárně jsou předmětem výzkumu – jak již bylo zmíněno výše – také změny názvů ranních nedělních pořadů pro děti ČST/ČT, změny moderátorů a účinkujících, proměny podoby studia a kulis atd.

⁴ Natáčení probíhá ve studiích v budově České televize na Kavčích horách v Praze, natáčení dílů Studia Kamarád jsem se zúčastnila v pátek 27. března 2015, probíhalo konkrétně ve studiu 3. Pozorovala jsem práci celého štábu, režiséra, dramaturga, dabérů, loutkoherců, pořídila jsem s nimi rozhovory, a nahlédla tak do zákulisí výroby těchto svým způsobem legendárních pořadů.

pro děti, Studia Kamarád. Uvědomuji si limity svého bádání⁵ a fakt, že se pokusím přinést spíše částečný náhled na danou problematiku.

Výběr tématu diplomové práce můžu zdůvodnit též tím, že tvorba určená dětem a mládeži je svým charakterem blízka nejenom primární cílové skupině – dětem, ale i dospělým. Většina dospělých jedinců posledních generací ve svých dětských letech sledovala nedělní ranní pořady pro děti a mládež – ať už pojmenované Studio Kamarád, Jůhele neděle či jinak. I v dnešní době, kdy je dětským televizním divákům nabízeno široké spektrum nejrůznějších pořadů pro ně připravených, zaujímají právě pořady vysílané během nedělních rán Českou televizí důležité místo. Obecně lze přisoudit neoddiskutovatelný význam spektru televizní tvorby pro děti a mládež České televize i vzhledem ke vzniku nového programu ČT :D v roce 2013.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části. V první, teoretické části se na základě odborné literatury k daným tématům věnuji problematice hodnot, jejich kategorizaci, hodnotovým výzkumům v českém prostředí a jejich výsledkům. Dále zařazuji kapitolu věnující se vývojové psychologii jako teoretickému východisku v souvislosti s otázkami socializace v rámci kognitivní psychologie, součástí teoretické části práce je též kapitola pojednávající o masových médiích a jejich působení. Také se pokouším částečně nahlédnout do problematiky konceptu role médií v procesu socializace člověka a role médií v procesu ustavování hodnot u dětí.

Zařazuji rovněž téma pořadů pro děti a mládež ve vysílání Československé a České televize, stručně zmiňuji historii české veřejnoprávní televize. Součástí teoretické části práce budou též kapitoly věnované vědeckým poznatkům o mediálním zobrazování skutečnosti a vztahům mezi mediální produkcí a mediálním publikem, v neposlední řadě i otázce vnímání televizních pořadů pro děti a mládež dětskými diváky. Mediální účinky primárně nejsou předmětem výzkumu k této práci, za nezbytné však považuji zařazení kapitoly, jež se věnuje teoretickému zakotvení dané problematiky. Podstatnou součástí teoretické části je i kapitola věnující se metodologii⁶, v níž představuji a zdůvodňuji výběr konkrétních metod, jež jsem při výzkumu uplatnila, také vysvětluji techniky sběru a analýzy dat během výzkumného šetření.

⁵ Zejména použití ne zcela dostatečně reprezentativního výzkumného vzorku z pohledu kvantitativního – více viz kapitola 8.3. Nicméně i toto má své opodstatnění (viz zmíněná kapitola).

⁶ Jedná se o kapitolu 8. Metodologie a její podkapitoly, kde se mj. věnuji formulaci výzkumných otázek, hypotéz, představuji vzorek dat výzkumu i techniky sběru dat atd.

Formuluji též několik hypotéz, které podrobněji popisují v příslušné části metodologické kapitoly⁷.

Ve druhém oddílu diplomové práce se věnuji výsledkům hodnotového výzkumu, ale také deskripci formátových proměn nedělních ranních pořadů pro děti a mládež ve vysílání Československé a České televize od 80. let 20. století po současnost. V deváté kapitole představuji soubor hodnot, z něhož při výzkumu vycházím a tyto hodnoty jednotlivě specifikuji. Konkrétní hodnoty a frekvenci jejich zobrazování v pořadech sleduji odděleně v jednotlivých zkoumaných obdobích. U jednotlivých časových úseků interpretuji výsledná data a uvádím k nim příklady. V předposlední části práce⁸ srovnávám výsledky hodnotového výzkumu z jednotlivých zkoumaných období a popisují proměny vybraných hodnotových skupin v průběhu více než třiceti let.

V závěru diplomové práce pak na základě výsledků kvantitativních obsahových analýz studiových vstupů týkajících se zobrazovaných hodnot, ale i na základě studia dalších materiálů⁹ celkově hodnotím proměny hodnot, které byly dětem předkládány ve studiových vstupech těchto nedělních ranních pohádkových pásem ve sledovaném období. V neposlední řadě ověřuji platnost formulovaných hypotéz a naznačuji možné pokračování výzkumu.

Vzhledem k respektování a dodržování publikační etiky a z ní vyplývajících zásad citování při tvorbě celé této diplomové práce, popíšu ještě v úvodu práce užívaný citační styl a způsob odkazování v textu na myšlenky a díla jiných autorů, na konkrétní publikace, odborné články, popřípadě výňatky z textů dostupných on-line na internetu. K problematice psaní odborných textů vznikla na různých českých vysokých školách řada publikací, uvést můžu například jednu z nejnovějších příruček s příhodným názvem *Jak citovat Jiřího Kratochvíla* z brněnské Masarykovy univerzity.

Zejména v teoretické části se argumentačně opírám o poznatky a tvrzení jiných badatelů, kteří se věnovali podobné problematice. Ke zdokumentování původu informací je nezbytné správné a pečlivé užívání vybrané citační normy. V českém vědecko-publikačním prostředí je nejznámější zřejmě citační norma ČSN ISO 690 z prosince roku 1996, v práci jsem zvolila jiný typ normy – takzvanou chicagskou citační normu (*Chicago Manual of Style*). Způsob citování, odkazování k publikacím

⁷ Viz kapitola 8.7

⁸ Jedná se o 13. kapitolu diplomové práce nazvanou *Komparace výsledků analýz hodnot a formátových změn pořadů v jednotlivých zkoumaných obdobích*.

⁹ *Tisk – týdeník Československá televize, týdeník Televize, písemné rozhovory s osobnostmi, které byly nebo stále jsou pracovně spojeny s nedělními ranními pořady pro děti a mládež ČST/ČT.*

atd. vysvětluji na následujících řádcích. U přímých citací delšího než dvouřádkového rozsahu, jak to chicagská citační norma požaduje, odsazuji citovanou pasáž textu zvlášť do nového odstavce, citované pasáže označuji uvozovkami na začátku a na konci. Někteří autoři závěrečných prací pro lepší přehled čtenáře odlišují u přímých citací citovanou pasáž textu i grafickým zvýrazněním – kurzívou, já jsem však od tohoto upustila, používám pouze nezbytně nutná znaménka uvozující začátek i konec doslovně citovaného textu. U přímých citací uvádím autora myšlenky v textu, v závorce pak doplňuji rok vydání publikace před či za citovanou pasáží, popřípadě je v závorce uvedeno jak jméno autora, tak i rok publikování práce, z níž myšlenky čerpám. Neméně důležitou součástí přímých citací je uvádění konkrétních stran či rozsah stran, na nichž se autor zmiňuje o citované problematice. Uvádění či neuvádění konkrétních stránek je pak hlavní rozdíl mezi přímou citací a parafrází konkrétní myšlenky. V případě parafrázování uvádím jméno vědce a konkrétní rok vydání publikace, nezmiňuji však vždy také číslo stránky daného textu. V závěrečném seznamu použité literatury užívám citačního stylu APA.

Ve své práci užívám i poznámkového aparátu, a to ve formě poznámek pod čarou. V rámci těchto poznámek se věnuji podrobnějšímu vysvětlení pojmů, problematiky či “odbočkám“ v teorii, nebo v nich uvádím celé URL odkazy a takzvané aktivní datum v případě citování textů z webu, přičemž název internetové stránky zmiňuji přímo v textu, popřípadě za textem v závorce.

Výsledná práce částečně neodpovídá schváleným tezím, a to zejména co se týče zvolených metod zpracování materiálu při výzkumu. V tezích uvádím, že budu analyzovat materiál pomocí kvalitativních a kvantitativních metod, nicméně v diplomové práci při hodnotovém výzkumu – i vzhledem k základní výzkumné otázce – aplikuji pouze kvantitativní obsahové analýzy. Mým původním záměrem bylo zařadit do práce také kapitulu, v níž bych vybrané hodnoty analyzovala kvalitativně, od tohoto jsem ale upustila vzhledem k rozsahu práce. Za důležité považuji také upozornit na původní – pro výslednou diplomovou práci nesprávné – časové ohraničení výzkumu, kdy v tezích uvádím, že zkoumám pořady do roku 2014. Výsledně se ale výzkum i psaní diplomové práce prodloužilo, tudíž jsem do výzkumu zahrнула také rok 2015.¹⁰ Další změnou oproti tezím je vymezení posledního zkoumaného období. Původně jsem chtěla do výzkumu zahrnout jako poslední zkoumané období léta 2000 až 2015, ale

¹⁰ Tedy jeden díl pořadu Studio Kamarád vysílaný v tomto roce.

vzhledem k tomu, že není možné v závěru srovnávat výsledky různě dlouhých období, poslední časový úsek jsem zkrátila, aby byl stejně dlouhý jako ty předchozí.¹¹ Ve výzkumu k diplomové práci tedy jako současnost chápu léta 2006–2015, tj. období 21. století.

V tezích je dále uvedeno, že v sekundárním výzkumu k práci a jeho cílům (formální popis proměn pořadů, jejich názvů, moderátorů atd.) pojednám také o proměnách personálního obsazení tvůrčích skupin, které na vytváření nedělních pohádkových pásem v průběhu let pracovaly. I zde jsem – opět vzhledem k rozsahu práce – od tohoto původního záměru upustila.

Dále bych ráda upozornila na to, že v tezích je u druhého bodu struktury práce (teorie) nekompletní obsah, který jsem finálně zařadila do teoretické části práce. Téma mediálního zobrazování a jeho vlivu je pojednáno v kapitole třetí, televizním pořadům v životě dětí a mládeže (konkrétněji těmto pořadům v ČST, ČT, ale i hodnotám v nich zobrazovaným) se věnuji v kapitole šesté. Dále jsem nezařadila – jak uvádím v tezích – specifickou kapitolu věnovanou výhradně ranním nedělním televizním pořadům pro děti a mládež, a to z toho důvodu, že tomuto tématu se věnuji v analytické části práce, kdy v daných obdobích popisuji vývoj těchto pořadů. Také téma hodnot v lidském životě (dle tezí) zahrnuji do teoretické části práce v podkapitole 1.3 Hodnoty v životě člověka.

Podíváme-li se na celkovou strukturu práce uvedenou v tezích, pak je spíše v souladu s finální podobou struktury diplomové práce (úvod, teoretická část, metodologie, analytická část, komparační kapitola, závěr), nicméně je důležité také uvést, že do teorie jsem oproti schváleným tezím doplnila některé další teoretické kapitoly.¹²

¹¹ 1. celek = 80. léta 20. století (1980–1989), 2. celek = 90. léta 20. století (1990–1999), 3. celek = 21. století, posledních 10 let (2006–2015).

¹² 1. Hodnoty – výzkumy hodnotové orientace, kategorizace hodnot, 2. Vývojová psychologie jako teoretické východisko, 4. Československá televize a Česká televize, kapitola 5. atd.

1. Hodnoty

V této kapitole se věnuji představení jednoho ze základních pojmů nezbytných pro lepší orientaci v problematice, kterými hodnoty v této diplomové práci nepochybně jsou. Tato teoretická část práce by měla sloužit k lepšímu pochopení, hlubšímu, odborně pojatému vhledu do zkoumané problematiky a k vytvoření informační základny pro následný výzkum. Lidské hodnoty a jejich ustavování, následné vytváření žebříčku hodnot jsou obecně známými pojmy, nicméně následující kapitola přinese informace o jejich zkoumání a souvislostech s propojením ustavování lidských hodnot a jednáním člověka, členění, resp. kategorizaci hodnot, v neposlední řadě obsahuje i podkapitulu věnovanou hodnotovým výzkumům a jejich výsledkům.

1.1 Hodnoty jako předmět bádání

Zkoumání hodnot a hodnotám jako pojmům se věnuje vědní obor sociologie. Termín hodnota obecně patří k jednomu z nejproblematictějších a obšírně diskutovaných termínů v psychologii, sociologii i filozofii. Termín hodnota se původně objevil v matematice a politické ekonomii (Geist, 1992, s. 102).

Anthony Giddens (1999, s. 549) definuje hodnoty jako představy konkrétních jedinců či skupin o tom, co je žádoucí, správné, dobré či špatné. Právě v rozdílných hodnotách do značné míry spočívá variabilita mezi kulturami. Hodnoty jedince jsou výrazně ovlivněny konkrétní kulturou, v níž člověk žije. Pojetím a definicím hodnot se věnovala a stále věnuje řada autorů jako například H. C. Warren, P. Ludz, M. Apel, H. Piéron, F. Znaniecki, C. Kluckhohn, W. Eichhorn a mnozí další (Geist, 1992, s. 103).

Renomovaný český sociolog Bohumil Geist (1970) chápe hodnotu jako konkrétnější vztah mezi objektem a subjektem, který je daný významem a smyslem, který má objekt pro uspokojení zájmů, postojů a potřeb subjektu v jeho sociálním, ale i individuálním kontextu. V Sociologickém slovníku B. Geista je uvedeno několik druhů hodnot, přičemž jednou z nich je hodnota sociální. Tento typ hodnot je svou intencí orientován na partnera sociálního vztahu, ať už se jedná o osobu, skupinu či společnost. V plurálu pak označují sociální hodnoty jakési hodnoty platné či uznávané v určité sociální skupině či ve společnosti. Tyto typy hodnot se konstituují vzhledem k potřebám a cílům daných sociálních skupin či společností a vznikly hierarchicky

uspořádaný hodnotový systém se může proměňovat spolu s měnícími se potřebami a cíli společnosti (Geist, 1992, s. 105).

S definicemi či charakteristikami pojmu hodnota přicházejí i autoři publikující ve vědecké oblasti psychologie jako například Oldřich Mikšík (2007, s. 85):

„Hodnotami se obvykle rozumí nejpodstatnější přístupy či postoje člověka k základním oblastem životní reality (objektům, jevům, ideám, lidem, aj.) – ty postoje, které nejvýrazněji determinují jeho jednání a chování.“

V publikaci *Psychologie osobnosti* přináší svou definici hodnoty také její autorka Marie Vágnerová (2010, s. 292). Hodnotu popisuje jako „něco, co má pro daného jedince určitou cenu. Něco, kvůli čemu je ochoten vynaložit značné úsilí, aby toho dosáhl.“ Tatáž autorka se též věnuje v souvislosti s lidskými hodnotami i otázkám toho, co má vliv na vytváření hodnot.

„Hodnoty se vytvářejí v průběhu lidského života pod vlivem různých vnějších faktorů, především sociálních. Zásadní vliv má v tomto směru soubor názorů, hodnocení a požadavků nejbližších lidí a z nich vyplývajících osobních zkušeností. (...) Důležité jsou i různé ideologie, především ty, které jsou dostatečně jasné a srozumitelné a jsou danému jedinci opakovaně mediálně či osobně prezentovány“ (tamtéž).

Ve 20. století se výzkumem hodnot zabýval v oblasti psychologie Milton Rokeach, který ve své publikaci *Beliefs, Attitudes and Values* vycházel z následujícího. Podle něj totiž pojmy jako postoj, hodnota, přesvědčení a hodnotový systém je nutné jednoznačně konceptuálně vymežit a odlišit vzhledem k tomu, že v psychologických pracích se pojmy až do 60. let 20. století různě zaměňovaly a neexistoval konsensus v otázce jejich významu. Rokeach předpokládal, že jakési vyznávání určitých hodnot má následně vliv na člověka a jeho jednání.

„Jakmile je hodnota zvnitřněna, stává se vědomě či nevědomě normou nebo kritériem pro jednání, pro rozvoj a udržování postojů vůči důležitým předmětům a situacím, pro ospravedlnění vlastního i cizího jednání či postojů, pro morální posuzování sebe a druhých a pro srovnávání sebe s druhými“ (Rokeach, 1968, s. 160 in Dvořáková, 2008, s. 42).

K významným autorům současnosti, který se věnuje hodnotám a podobně jako Milton Rokeach předpokládá – explicitně či implicitně – vliv hodnot na jednání člověka, patří také Shalom Schwartz. Podle něj jsou to právě tři univerzální požadavky existence člověka, které reprezentují hodnoty, a to potřeba sociální interakce, potřeba skupinového fungování a biologické hodnoty (Dvořáková, 2008). Jak ve své publikaci

uvádí Dvořáková (2008), vztahem mezi jednotlivými typy hodnot a jednáním člověka se zabývali též autoři Bardiová a Schwarz (2003). Ti zjistili, že hodnoty se mohou vztahovat k takovému jednání, které je vyjadřuje, tím pádem lze předpokládat určitou souvislost mezi hodnotami a morálním jednáním.

1.1.1 Výzkumy hodnotové orientace

Za zcela nezbytné pro výzkum k této diplomové práci pokládám uvedení následujících podkapitol, které se věnují teorii a výsledkům, historii i současnosti hodnotových výzkumů. Důležitost jejího zařazení spatřuji především v tom, že na výsledky některých výzkumů hodnot v českém prostředí v praktické části práce sama navazuji, resp. z nich čerpám při výzkumném šetření této práce.

Hodnotovým výzkumům, tedy zjišťování toho, jaké hodnoty lidé zastávají, se věnují konkrétní organizace i jednotlivci v České republice i za jejími hranicemi. Jak uvádí Velký sociologický slovník (Maříková et al., 1996, s. 1410), jedná se o tradiční a poměrně rozsáhlou oblast výzkumu, která zahrnuje i teoretickou a empirickou podobu studia a analýzy hodnotových orientací i hodnot, dále též hodnotových vztahů. Nejen v oboru sociologie byly hodnoty od konce 19. století podrobovány výzkumům, věnovaly se jim i vědní obory jako například kulturní antropologie, psychologie a filozofie.

Kupříkladu v evropském a celosvětovém měřítku se hodnotovými výzkumy zabývají projekty European Values Study (EVS) a World Values Survey (WVS), které se řadí k dlouhodobým komparativním šetřením na mezinárodní úrovni. Jejich výsledky jsou často používány jako zdroje dat publikací zahraničních i tuzemských sociálních vědců. Věnují se řadě aktuálních sociologických témat, jakými jsou například sociální interakce a normy, politika, životní prostředí, morálka, rodina či role rodičů ve výchově dětí.

1.1.2 Hodnotové výzkumy v ČSR, ČR

V roce 1981 se realizovalo první mezinárodní šetření hodnot, a to v desítky západoevropských zemí. Československo se v dané době prvních vln do EVS nezapojilo. Až v 90. letech 20. století se Česká republika účastnila projektů mezinárodních šetření hodnot. Výzkumům hodnot se jak na mezinárodní úrovni, tak i v českém prostředí začal od 90. let věnovat Sociologický ústav Akademie věd České republiky. Do výzkumných šetření v rámci EVS se v roce 1991 zapojil i tým

Katedry Sociologie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, z akademické půdy se od roku 1999 na výzkumném poli hodnot uplatňovali též pracovníci Fakulty sociálních studií brněnské Masarykovy univerzity. Některá data získaná evropskými hodnotovými výzkumy je možné získat ze Sociologického datového archivu.

Nejnovějšímu realizovanému hodnotovému výzkumu na evropské úrovni, výzkumu nazvanému České hodnotové proměny 1991–2008 (European Values Study), se věnuje ve 4. čísle roku 2010 (ročník 7.) časopis Katedry Sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Tato čtvrtá vlna evropského longitudinálního výzkumu, mezi jehož cíle patří zjišťování aktuálních idejí, hodnot a postojů a jejich proměn u občanů evropských zemí, přináší zmapování výsledků výzkumu hodnotových orientací v ryze českém prostředí v publikaci *Hodnoty a postoje v ČR 1991–2008* (pramenná publikace EVS). Přináší tedy výsledky výzkumu hodnotových preferencí české společnosti v prvních dvou desetiletích budování nové české společnosti od sametové revoluce, včetně první dekády 21. století. V úvodním slově k publikaci její hlavní autoři Ladislav Rabušic a Jana Hamanová uvádějí, že:

„Zkoumat hodnoty je důležité z mnoha důvodů. (...) Postupná přeměna české společnosti, jíž jsme od r. 1990 svědky, není možná právě bez přeměny její hodnotové struktury. (...) Hodnoty proto také určují, jaké člověk zaujímá postoje“ (Rabušic, 2009, s. 14).

V rámci projektu *Sdílené hodnoty a normy chování jako zdroj posilování sociální koheze a překonávání negativních dopadů sociální diferenciacce v ČR* Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy byl v roce 2009 publikován text *Inventura hodnot Libora Prudkého a kolektivu*. Jsou v něm zmapovány výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky, a to pouze na národní úrovni, což je hlavní rozdíl proti výzkumu EVS – *Hodnoty a postoje v ČR*, který cílil na více evropských zemí. V publikaci zmiňují teoretická a metodologická východiska zkoumání struktur hodnot v české společnosti i nejvýznamnější přístupy k hodnotovému výzkumu, objektem našeho zájmu ale budou především konkrétní poznatky, které výsledky výzkumu shrnované v publikaci přinesly.

„Ve vývoji po roce 1989 jsou znát především posuny hodnot směrem k jejich větší inkonsistenci, ke střetům a cézurám, až propastem mezi hodnotovými strukturami různých součástí společnosti České republiky. Tak pro devadesátá léta je charakteristický ‚shrnující‘ žebříček, kde na prvním pořadí nacházíme uspokojení a pohodu, pak je práce a vzdělání, třetí pořadí ‚obsadila‘ kvalita života, teprve potom

skromnost, kázeň a spolehlivost a na posledním místě vliv a podnikání.“ (Prudký, 2009, s. 310).

Hodnotové výzkumy, které vypovídají o stavu a vývoji hodnotových preferencí a struktur v české společnosti, realizují v České republice mj. dvě významné instituce na sociologicky-vědném poli. Je jím především institut s názvem Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), který funguje pod správou Sociologického ústavu Akademie věd České republiky. Výzkumy hodnot českých obyvatel uskutečnilo CVVM v letech 2011 a 2014. Oproti o tři roky staršímu výzkumu je ten novější doplněn dvěmi hodnotami, a to „mít děti“ a „mít vlastní pěkné bydlení“. Centrum pro výzkum veřejného mínění jej pod stejným názvem jako v roce 2011 – *Jaké hodnoty jsou pro nás důležité?* – realizovalo v červnu 2014 a jeho cílem bylo zmapovat, jaké jsou hodnotové preference obyvatel České republiky a seřadit je do srovnávací tabulky. Celkem 1049 respondentů (osob nad 15 let věku) se zúčastnilo výzkumného šetření, kdy se formou kvótního výběru tazatelé zaměřili na sběr dat metodou osobního rozhovoru, přičemž výzkumným nástrojem byl standardizovaný dotazník (Tuček, 2014, s. 1–3). Z celkem 34 hodnotových pojmů, které se v rámci výzkumného šetření CVVM objevily, si dovolím pro účely vlastního výzkumu “vypůjčit“ následující:

Zdravé životní prostředí, žít zdravě, žít v hezkém životním prostředí, užívat si života, koníčky a zájmy, být oblíbený, být užitečný, být informován.

O těchto osm hodnot doplním původní počet patnácti hodnot, které přebírám z výzkumu *Hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let*, týkajícího se výhradně dětského světa. Tento výzkum a hodnoty v něm zaznamenané popisují v podkapitole 1.4 Hodnoty dětí. Z těchto dvou podrobněji zmiňovaných výzkumů budu vycházet při sestavování souboru hodnot u vlastního výzkumu k diplomové práci, během něhož budu v tzv. studiových (spojovacích) vstupech ranních nedělních pořadů pro děti a mládež ČST a ČT obsahovými analýzami hledat a do kódovacích knih zaznamenávat nalezené zobrazované hodnoty. Na tomto místě však vzhledem k zacílení této diplomové práce nepovažuji za signifikantní uvádět kompletní výsledky výzkumu realizovaného CVVM.

1.2 Kategorizace hodnot

Názory sociologů na dělení hodnot na určité typy, do různých kategorií se různě odlišují, ale i shodují. Bohumil Geist například se ve svém Sociologickém slovníku (1992) věnuje definicím hodnot přímých a nepřímých, přičemž přímá hodnota

„bezprostředně uspokojuje potřeby, zájem atp. subjektu,“ hodnota nepřímá pak „vyplyvá z hodnoty přímé a slouží k její realizaci“ (s. 105).¹³ Zmiňuje také hodnoty sociální, které se ve své podstatě orientují na sociální skupiny či jedince, na partnera v mezilidském vztahu (tamtéž).

Dělení hodnot do určitých kategorií se věnoval také Viktor Emil Frankl. Podle něj existují tři základní kategorie hodnot, s nimiž člověk pracuje. Kategoriemi, které autor uvádí, jsou v první řadě hodnoty tvůrčí, které lze realizovat pouze určitou činností, dále zážitkové hodnoty uskutečňované v prožívání člověka a do třetice hodnoty postojové, které jsou vyjádřeny přístupem člověka k omezením svého života (Mikšík, 2007, s. 85).

Jak uvádí ve své publikaci *Morální usuzování* její autorka Jana Dvořáková, na počátku 90. let se kategorizování hodnot věnovala také Lída Osecká. Ta je rozděluje na:

„Allocentrické – porozumět a pomáhat lidem; intelektuální – být inteligentní, mít vědomosti; sociocentrické – pracovat pro společnost; estetické – mít vkus a smysl pro krásu, zdokonalování – usilovat o dokonalost; prestižní – dosahovat úspěchu a uznání; příjemnost – žít příjemně a pohodlně; materiální – mít hodně peněz; emocionální – prožívat silné city“ (In: Dvořáková, 2008, s. 44).

Ze zahraničních autorů, kteří se věnovali hodnotám a jejich kategorizaci, je možné zmínit například jméno Milton Rokeach. Autor rozlišoval mezi dvěma různými typy hodnot, a to terminálními a instrumentálními. Do první zmíněné kategorie hodnot náleží např. rodinné bezpečí, štěstí, zralá láska, svoboda, pravé přátelství, úspěch, světový mír, moudrost. Instrumentální hodnoty chápe jako prostředky, prostřednictvím nichž dosahujeme něčeho pro nás významného (odvahu, zodpovědnost, intelekt, ctízádobnost či poctivost) (Dvořáková, 2008).

Další možné dělení nabízí kategorie hodnot materialistických a postmaterialistických, individualistických a kolektivistických. O nich pojednávám v následujících podkapitolách.

1.2.1 Hodnoty materialistické a postmaterialistické

Postmaterialismus jako termín byl poprvé použit americkým sociologem a politologem Donaldem Inglehartem, který jej definoval ve Velkém sociologickém slovníku jako „označení syndromu hodnotových preferencí v současných vyspělých

¹³ Geist definici hodnoty nepřímé upřesňuje vysvětlením: „Při pocitu žízně je tekutina hodnotou přímou, nádoba, z níž lze tekutinu pít, hodnotou nepřímou“ (Geist, 1992, s. 105).

západních společnostech vstupujících do jejich postindustriální vývojové fáze“ (1996, s. 810). Pro potřeby výzkumu Inglehart hodnoty dělí do dvou kategorií, a to na hodnoty materiální a postmateriální. Na rozdíl od materialistů mají postmaterialisté vyšší sociální status, tedy i vzdělání a příjmy. Ke stěžejním hodnotám postmaterialismu potom patří sebevyjádření a seberealizace (Socioweb.cz).¹⁴

Americký vědec Ronald Inglehart v souvislosti s vývojem hodnot stanovil dvě hypotézy. První Inglehartova „hypotéza socializace“, podle které se hodnoty ve společnosti (ať už u jednotlivců či velkých skupin) nemění rychle, během krátkých období, ale postupně v dlouhodobějším procesu. Druhá, „hypotéza vzácnosti“ vyjadřuje myšlenku, že jsou to právě ekonomické, ale i sociální ukazatele, které ovlivňují, co je pro člověka důležité a hodnotné. V praxi by tedy ekonomický dostatek znamenal příklon k hodnotám postmaterialistickým a v době poklesu ekonomické situace se dá očekávat narůst priority hodnot materialistických. Podle Rabušice (1990) je tato Inglehartova vědecká domněnka aplikovatelná i v českém prostředí. Tyto Inglehartovy hypotézy vyslovené už v 70. letech 20. století poukazují na to, že u poválečné generace lze vysledovat posun od hodnot materialistických, tedy zacílení na ekonomický růst a prosperitu, hmotné bezpečí a dodržování pořádku ve společnosti, k hodnotám postmaterialistickým, které se orientují spíše na individuum nežli společnost, akcent kladou na kvalitní život v dobrém životním prostředí a svobodnou seberealizaci jedince (Maříková et al., 1996).

S přihlédnutím k cílům této diplomové práce by bylo možné hodnoty materialistické redefinovat¹⁵ směrem k dětem jako hodnoty, u kterých je důraz kladen na ekonomické – hmotné bezpečí, kdy děti něco vlastní (ať už hračky, značkové oblečení, kvalitní elektroniku či peníze). Materialistické hodnoty ve spojitosti s dětmi by se daly popsat také jako zaměření na fyzické bezpečí, snahu o udržení pořádku v rodině, ve škole, mezi ostatními dětmi. Hodnoty postmaterialistické by bylo možné vztáhnout z obecné roviny definované Inglehartem na rovinu konkrétnější týkající se dětí. Estetickou složku postmaterialistických hodnot by bylo možné vyložit jako estetické vnímání světa dětmi – konkrétní hodnoty jako starat se o svět a krášlit ho, mít rád pěkné věci, pečovat o okolí, uklízet, ale i vypadat dobře, pečovat o sebe (osobní

¹⁴ Socioweb.cz, 2014. <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=205&lst=116> [Aktivní k 20. 9. 2014].

¹⁵ Konkrétní a úplné rozdělení hodnot použitých ve výzkumu k této diplomové práci do kategorií hodnot materialistických a postmaterialistických viz praktická část práce – podkapitola 9.1 Představení souboru zkoumaných hodnot.

hygiena atd.). K postmaterialistickým hodnotám by se pak daly zařadit hodnoty vztahující se k intelektu, např. dobře se učit, úcta ke vzdělání, dále hodnoty, ve kterých se objevuje aspekt seberealizace, např. sebeprosazení v kolektivu dětí, ve škole, v rodině, mezi vrstevníky. Jednotlivé hodnoty, které jsou předmětem výzkumu, kategorizují jak v kapitole 9.1, kde se věnují představení zkoumaného souboru hodnot, tak i v jednotlivých podkapitolách, kde představují výsledky analýz (tam jsou pak seřazeny výsledné hodnoty dle kategorií).

1.2.2 Hodnoty kolektivistické a individualistické

K postupné transformaci od hodnot preferovaných kolektivem k hodnotám spíše individuálním dochází v ekonomicky vyspělých zemích (Rabušic, 2009). Tento proces přeměny hodnot je spojen také s výše zmíněnou proměnou – přechodu od hodnot materialistickým k postmaterialistickým hodnotám v ekonomicky vyspělých zemích západní společnosti. Dělením hodnot na individualistické a kolektivistické se zabývali mimo jiné i Shalom H. Schwartz a Wolfgang Bilsky. Výzkumníci předpokládali, že hodnoty lze dělit právě na individuální či kolektivní, a to v závislosti na zájmech určité osoby, individua nebo množiny lidí, společnosti, kolektivu (Bilsky, Schwartz, 1990).

V teorii struktury a obsahu hodnot popsal Schwartz celkem osm tzv. motivačních domén, jakési jednotlivé typy hodnotových obsahů – moc (power), úspěch (achievement), hédonismus (hedonism), bezpečí (security), benevolence, sebeurčení (self-direction), spravedlnost-universalismus (universalism), konformita (1990). Později Schwarz přidal tři další domény, a to tradici (tradition), spiritualitu (spirituality) a stimulaci (stimulation). Moc představuje společenskou prestiž, která posléze vede k získání kontroly nad ostatními lidmi, popřípadě informacemi, hodnoty pak můžeme definovat jako autorita, síla či bohatství. K hodnotám typu ‚úspěch‘ řadíme ctížádostivost a kompetentnost, k hédonismu – požitkářství uspokojování potřeb a přinášení potěšení – zážitky, prožitky a užívání si života, k sebeurčení/sebeřízení pak hodnoty jako je nezávislost, kreativita, zvědavost, ke spravedlnosti se dají přiřadit hodnoty jako soulad s přírodou, ochrana životního prostředí, mír, krása, sociální spravedlnost a snášenlivost. Spiritualitu lze vyložit na hodnotách týkajících se duchovních otázek, hledání vnitřní harmonie a smyslu života, víry v boha. Doména stimulace se rovná hodnotám vzrušení (vzrušující život, pestrý život, odvaha), doménu tradice lze vysvětlit hodnotami jako je respekt k tradicím, pokora, respekt obecně. Hodnoty bezpečí – rodiny i národa, čistota a řád ve společnosti – je možné přiřadit

k doméně bezpečí, hodnoty jako je zdvořilost, úcta ke starším, poslušnost a sebedisciplína spadají pod doménu konformity. Poslední motivační doménou je benevolence reprezentovaná hodnotami láska, přátelství, pomoc, odpuštění, poctivost, loajalita, zodpovědnost.

Vztáhneme-li výše zmíněné motivační domény i konkrétní hodnoty na výzkum k této diplomové práci, bude nás zajímat orientace na následující kolektivistické či individuální hodnoty u dětí. Pro lepší přehled zařazují do tabulky níže.¹⁶

Kolektivistické hodnoty	
<i>Motivační doména</i>	<i>Hodnoty</i>
benevolence	láska, přátelství, pomoc, poctivost, loajalita, odpuštění, zodpovědnost
konformita	zdvořilost, poslušnost, úcta ke starším, sebedisciplína
bezpečí	zdraví, řád ve společnosti, čistota, bezpečí rodiny a národa
spravedlnost	soulad s přírodou, snášenlivost, spravedlnost, ochrana živ. prostředí
tradice	respekt k tradicím, smířlivost, pokora, umírněnost
Individualistické hodnoty	
<i>Motivační doména</i>	<i>Hodnoty</i>
moc	autorita, síla, bohatství
hédonismus	užívání si života, vzrušující život, zážitky, hra
úspěch	ctižádostivost, úspěch
stimulace	odvaha, pestrý život
sebeurčení	vlastní cíle, kreativita, zvědavost
spiritualita	vnitřní harmonie, smysl života, víra v boha

Tabulka č. 1 – Kolektivistické a individualistické hodnoty

1.3 Hodnoty v životě člověka

„Bez poznání hodnot se ve světě ztrácíme.“

(Prudký, 2004, s. 9)

Ve své publikaci *Hodnoty a normy v české společnosti* uvádí její autor Libor Prudký (2004), že sami lidé jsou nositeli určitých hodnot, že proces „sociálního zrození“ je zároveň procesem zvnitřňování hodnot, že na jednotlivé fáze socializace

¹⁶ Konkrétní hodnoty tohoto výzkumu rozřazené do tabulky kolektivistických a individualistických hodnot viz praktická část diplomové práce – podkapitola 9.1 Představení souboru zkoumaných hodnot.

člověka a jakousi jejich hodnotovou výplň mají vliv nejrůznější činitelé, socializační mediátoři. Problematiku role médií v procesu socializace zmiňují v podkapitole 2.2 Socializace a masová média.

Obecně lze tvrdit, že díky hodnotám a jejich poznávání, získávání hodnotových preferencí a utváření jakéhosi žebříčku hodnot se člověk orientuje v životě, ve společnosti. Díky jejich existenci a vědomému uspořádání od nejdůležitějších k méně podstatným se lidé pohybují ve světě, zaujímají svá stanoviska a v daných situacích dokážou rozlišovat, co je správné či nesprávné. Systém hodnot se však odvíjí i od povahy člověka, každý může mít hodnotové preference uspořádané jiným způsobem.

„Hodnoty jsou důležitou součástí rodiny, potřeb, zájmů a motivů. U jednotlivců i skupin, dokonce i u institucí (například i pro konkrétní školní tým jsou příznačné určité hodnoty a i tady platí, že se rodí dlouho, složitě...) a celých společenství i dokonce národů a států.“ (Prudký, 2004, s. 10).

Z výše uvedeného lze usoudit, že na formování hodnotových žebříčků člověka se během života podílí hned několik faktorů, které jej obklopují v běžném životě jako je například rodina, společnost, ale i média. V případě médií a hodnot je v rámci mediálních studií zkoumáno to, jaké jsou účinky médií (způsob, jakým lidé vnímají společnost, okolní svět, ale i sebe, jak konstruují realitu, jak jsou ovlivňováni mediálními podněty k utváření hodnot atd.).

„Mediální studia se snaží (...) přispět k pochopení toho, jak přemýšlíme a jak si organizujeme život. Studium médií směřuje k výkladu hodnot, jimiž se řídíme, a názorů a přesvědčení, jež podmiňují naše jednání“ (Burton; Jirák, 2001, s. 373).

1.4 Hodnoty dětí

Vzhledem k zaměření diplomové práce na hodnoty předkládané dětem v nedělních ranních pořadech pro děti a mládež ČST/ČT pokládám za nezbytné připojit též informace o následujícím výzkumu, který byl zacílen na děti.

Jeho výsledky – Děti v ringu dnešního světa – byly publikovány v roce 2012, přičemž výzkumné šetření proběhlo v letech 2010 a 2011 mezi více než dvěma tisíci českými dětmi. Cílem výzkumu bylo zjistit mj. jaké jsou hodnoty, cíle a priority dětí, postoje, vzory, morální hodnoty. Tento projekt národního významu s názvem Klíče pro život realizovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Národní institut dětí a mládeže.

Výsledky rozsáhlého výzkumu hodnotových orientací dětí ve věku 6 až 15 let potvrdily předchozí hypotézy badatelů, ukázaly, že: na hodnotový svět dětí, životní priority, trávení volného času a celkový vztah k životu mají zásadní vliv rodiče dětí a jejich společensko-ekonomický status a vzdělání. Jedna z formulací výzkumných závěrů říká také, že: Rodiče s nižším vzděláním a rodiny s horším socioekonomickým statusem vyzbrojí své děti do života výrazně hůře v oblasti sebeprosazení a v rovině morálních a sociálních hodnot (Bocan, 2012, s. 98). Ve výsledné výzkumné publikaci *Děti v ringu dnešního světa* najdeme samozřejmě i kapitolu věnovanou hodnotám, které jsou typické pro dětský svět.

Kolektiv autorů nabídl dětem, které byly součástí výzkumu rozdělené do tří kategorií podle věku (6–9 let, 10–12 let a 13–15 let), řadu priorit, co se běžně v soudobé společnosti pokládají za nejvíce preferované ať dospělými či dospívajícími. Za dvě nejdůležitější hodnoty pokládaly všechny věkové skupiny respondentů *šťastnou rodinu* a *dobré přátele*. První a druhá skupina dětí pak na třetím místě uváděla hodnotu *dobře se učit*, kdežto u třetí skupiny dotazovaných ve věku 13–15 let lze vysledovat změnu v hodnotách. Hodnota *dobře se učit* se posunula až na páté místo, třetí se objevovala hodnota *mít hodně peněz* a následovala *poznávat svět* (Bocan, 2012, s. 54–55).

„Pro naprostou většinu dětí je nejvyšší hodnotou kvalitní vztahové zázemí v rodině, ale též ve skupině vrstevníků. Těmto hodnotám patří v pomyslném žebříčku nejvyšší místo i u dospělé populace. Při sledování priorit lze zaznamenat podstatné proměny v souvislosti s věkem dětí (...)“ (tamtéž, s. 56).

Výzkum projektu Klíče pro život též upozorňuje na jisté tendence v proměnách hodnot u dětí. Ve své podstatě lze říci, že jsou to varující proměny, a to fakt, že čím starší je respondent, tím frekventovaněji kroužkuje při dotazníkovém šetření výzkumu možnost *rozhodně důležité* u hodnoty „mít hodně peněz“. Dále pak se s narůstajícím věkem dětí častěji objevuje hodnota „dobře se učit“ na nižších místech žebříčku hodnot, stejně jako „chovat se slušně“, „pomáhat druhým“ a „chránit přírodu“ (Bocan, 2012, s. 56).

Nyní uvádím seznam konkrétních hodnot, s nimiž výše zmíněný výzkum operoval.

Šťastná rodina
Dobří přátelé
Dobře se učit
Chovat se slušně
Pomáhat druhým
Chránit přírodu

Hodně peněz
Být hezký/á
Dobry/á ve sportu
Být slavný/á
Poznávat svět
Značkové oblečení
Mít partnera
Víra v Boha
Zájem o politiku

Do výsledků tohoto nedávného výzkumu hodnotových preferencí dětí ve věku 6 až 15 let se promítla také obecná nízká religiozita v české společnosti. Preference hodnoty „víra v Boha“ není ani u dětí vysoká a je odsouvána ke konci žebříčku hodnot (Bocan, 2012, s. 56).

I v tomto hodnotovém zkoumání autoři (Bocan, 2012, s. 57–58) hovoří o rozčlenění hodnot do několika kategorií, do pěti skupin, a to:

1. Hodnoty sociální – mezi něž se řadí např. *chovat se slušně, pomáhat druhým, chránit přírodu, dobře se učit.*

2. Hodnoty vnější – zmínit můžeme například hodnoty *mít hodně peněz, být slavný, mít značkové oblečení, být hezký.*

3. Politika a Bůh – v této oblasti byl zkoumán zájem dětí o politiku a náboženské otázky a jejich hodnoty a priority v této oblasti (*víra v boha*).

4. Úspěch ve sportu – zde se u hodnot *být dobrý ve sportu* a *být slavný* již podruhé objevuje hodnota *být slavný*, což naznačuje dvojí vazbu.

5. Rodina a přátelé – do této kategorie spadají například hodnoty *dobří přátelé, šťastná rodina, poznávat svět, mít partnera.*

Právě hodnoty zmíněného výzkumu, který je svým charakterem a zacílením nejbližší výzkumu k této práci, jsem použila jako základní soubor hodnot, který doplňuji o některé hodnoty výzkumu *Jaké hodnoty jsou pro nás důležité?* CVVM 2014. Kompletní seznam – soubor hodnot, na kterém je postaven výzkum k diplomové práci představuji v kapitole deváté (9.1 Představení souboru zkoumaných hodnot).

2. Vývojová psychologie jako teoretické východisko

V následující kapitole a podkapitolách se věnuji problematice, kterou považuji za jedno z hlavních teoretických východisek pro výzkum ke své diplomové práci. Ve své podstatě se téma vývojové psychologie dotýká dětského televizního diváka a jeho diváctví, které je mj. předmětem této práce. Považuji za nutné představit pohled vývojové psychologie na formování osobnosti člověka, které bezesporu souvisí i s již teoreticky pojednaným vytvářením žebříčku hodnot a jejich zvnitřňování jedincem. Vývojová psychologie řeší mj. otázky socializace, tedy jakéhosi zařazování člověka do společnosti a podotýká, že na tento proces má vliv několik faktorů, například rodina, ale i média (viz níže).

Fakt, že zdánlivě odlišné vědní obory psychologie a studium médií spolu souvisí, dokládají v kapitole o vlivu médií v publikaci Masová média Jan Jiráček a Barbara Köpplová:

„Rozšiřování masových a později síťových médií vedlo k posilování zájmu o dopad těchto nových komunikačních možností na psychický život a rozvoj člověka a v souvislosti s tím k psychologickému výzkumu témat souvisejících s médii a jejich produkcí. Vznikla tak jednak tradice empirického výzkumu percepce médií a jejich vlivů a účinků na život jednotlivce, jednak soubor pokusů nabídnout aplikaci obecných psychologických teorií na působení médií“ (2009, s. 327).

Můžeme hovořit o psychologii médií, součástí psychologie, která ovšem značně přesahuje vědeckými disciplínami k mediálním studiím. Předmětem psychologie médií jsou například otázky prosociálního působení médií, vývojová psychologie v rámci mediálních studií řeší například to, jaký podíl mají média na rozlišování mezi realitou a fikcí (fantaziemi) u dětských mediálních recipientů či jakou roli zastávají média v procesu socializace jedince do společnosti (tamtéž). A právě zmiňovaná socializace je téma, kterému se budu v kapitolách níže věnovat.

2.1 Socializace v životě člověka

Obecně známý pojem *socializace* je chápán jako určité začleňování jedince do společnosti, které probíhá prakticky od narození. Jeho definicím se věnuje řada odborníků z vědní oblasti sociální a vývojové psychologie. Na definici pojmu socializace se ovšem soustředí i vědní obor sociologie. Bohumil Geist v Sociologickém slovníku popisuje termín socializace jako „termín, používaný v různém vymezení, šíří,

hloubce a významových odstínech k označení procesu, jímž se obecně jedinec stává schopným sociálně žít v příslušné společnosti. Zprvu se termín socializace vztahoval k přizpůsobování dětí sociálnímu celku, v současné době je chápán jako proces, jímž jedinec prochází celý život“ (1992, s. 404).

Všímají si ho ovšem i experti z jiných vědních sfér jako je například Libor Prudký, který se běžně věnuje tématům spojeným s hodnotami a normami v české společnosti. Ten definici začleňování jedince do společnosti rozvíjí i o přijímání společnosti jedincem. Termín podle něj může být definován též jako proces *interiorizace*, tedy jakéhosi zvnitřňování hodnot a v celkovém důsledku vytváření plnohodnotné osobnosti. Za jeden z nástrojů socializace pak označuje sociální učení, tedy proces vybírání a přijímání hodnot z určité nabídky, kterou předkládají jedincům socializační mediátory – ať už škola, rodina či média (Prudký, 2004, s. 12).

Konkrétně tvrdí, že „otázka mediátorů je úzce spojená s působením rodiny, školy a případně i komunikačních médií v socializaci, jako zdrojů nabídky a upevňování hodnot, a také s možnostmi působení nově se objevujících médií (například spojených s informačními technologiemi, virtuální existencí a ..) a rovněž procesů individualizace jako stále silněji působícího činitele ovlivňujícího přijímané a zvnitřňované hodnotové struktury“ (Prudký, 2009, s. 316).

Jiného aspektu socializace si všímá psycholog Pavel Říčan ve své publikaci *Cesta životem* (2006), kdy hovoří o *identifikaci* s rodiči – tedy jakémsi socializačním kroku po vzoru matky a otce – jako o splnění jednoho z hlavních vývojových úkolů dítěte. U této identifikace se předpokládá, že dítě se v dané fázi svého vývoje psychologicky ztotožní se svými rodiči, „že ‚do sebe pojme‘ jejich názory, hodnoty a přání tak silně, že si už ani nebude uvědomovat původ těchto názorů, hodnot a přání“ (Říčan, 2006, s. 135).

Definici pojmu *socializace* podal také Jozef Výrost v publikaci *Sociální psychologie*. Chápe ji jako „proces osvojování si způsobů chování a seznamování se s kulturním prostředím, osvojení si společenských norem a plné přizpůsobení se společenskému životu“ (2008, s. 49).

K nejdůležitějším vzorům pro sociální identifikaci dítěte patří v první fázi rodiče, kdežto ve fázi socializace sekundární hraje významnou roli okolí, v dnešní době to jsou zejména masmédiá. I proto se k nim upíná čím dál větší zájem odborníků, psychologů, pedagogů i sociologů (Damborská, 1979).

U procesu socializace, který zahrnuje široký soubor interakcí mezi jedincem a ostatními členy společnosti, můžeme popsat základní dvojici rozměrů, které jsou zmíněny v publikaci Teorie masové komunikace.

„Z individuální perspektivy nás socializace vybavuje schopností komunikovat, myslet, řešit problémy při použití postupů přijatelných ve společnosti a hlavně se osobně a neopakovatelně přizpůsobovat prostředí, ve kterém žijeme. Z hlediska společnosti socializace přivádí členy společnosti k dostatečné konformitě, díky níž lze dosáhnout sociálního řádu, předvídatelnosti a kontinuity“ (DeFleur; Ball-Rokeach, 1996, s. 217).

Tématu socializace a především roli rodiny v procesu socializace se věnuje v rámci vývojové psychologie i Marie Vágnerová, která právě v rodině spatřuje jednoho z nejvýznamnějších činitelů, kteří se na socializaci jedince, resp. dítěte podílejí. V socializaci je podle ní rodina jakýmsi základním referenčním rámcem, v němž jsou vytvářeny mj. i základní postoje a žebříčky hodnot. Děti jsou si vědomy významné socializační role rodičů a je pro ně důležité tuto roli akceptovat i umět se od ní odpoutat (Vágnerová, 2005).

Tématu vývoje dítěte, dětství, změn v přechodu mezi rolemi, splývání dětství a dospělosti se věnuje ve stejnojmenném příspěvku v publikaci Všude a nikde Joshua Meyrowitz (2006). Už v jejím úvodu zmiňuje řadu psychologů – Jeana Piageta, Jerome Brunera, Arnolda Gesella a další, kteří se zabývali či stále zabývají problematikou poznávání osobnosti jedince v procesu jejího vývoje, tedy i socializace. Meyrowitz zmiňuje, že výsledky většiny výzkumů lidského vývoje ukázaly, že „rozdíly mezi dětmi a dospělými a mezi dětmi různého věku se netýkají pouze různých úrovní vývoje, ale jistě také odlišných mentálních schopností a způsobů vnímání reality“ (s. 187). A právě realita běžného každodenního života je často vnímána skrze média¹⁷. A jako o jednom z nejvyužívanějších médií pak lze hovořit o televizi – více v kapitole 3.2 Média dětí – televize vs. internet.

¹⁷ Vnímání televizního vysílání dětmi je téma, kterému se věnuji v kapitole 7.2.

2.2 Socializace a masová média

Masová média jsou kromě rodiny a školy dalším – a v dnešní době troufám si říci neméně důležitým – faktorem podílejícím se na socializaci.¹⁸ V této podkapitole se zabývám tím, jakou roli hrají masová média v procesu socializace a snažím se alespoň částečně – na základě odborné literatury – pojednat o tom, jak se mediální studia vztahují k problematice hodnot, jak jsou hodnoty bádány naším oborem.

Úzká spojitost mezi procesem socializace jedince a vlivem médií je nezpochybnitelná, což můžu dokladovat na řadě vědeckých argumentů. Podle teoretika komunikace Denise McQuaila (1999) jsou média dokonce jedněmi z nejvýznamnějších činitelů socializace, protože zrcadlí hodnoty, vztahy a normy převládající ve společnosti. Že média mají výrazný vliv na proces socializace člověka uvádějí i Jan Jiráček a Barbara Köpplová (2009, s. 23):

„(...) média se významnou měrou podílejí na socializaci moderního člověka, tedy na procesu, jímž se jedinec vřazuje do ‚své‘ společnosti. A to je proces, který se odehrává především jako komunikační aktivita.“

Problematice médií jakožto významného socializačního činitele a začleňování člověka do společnosti se věnují v souvislosti s mediální výchovou¹⁹ Jan Jiráček a Radim Wolák, kteří tvrdí, že média „v tomto smyslu jsou institucí, jež zřejmě namnoze dokáže zastínit rodinu i školu. Proto se jejich působení na děti a mládež věnuje pozornost motivovaná jednak obavami z jejich možného destruktivního, rozkladného vlivu na proces edukace a dospívání (defenzivně ochranné paradigma), jednak nadějami v jejich možné využití v tomto procesu (ofenzivně instrumentální paradigma)“ (2009, s. 493). Autoři dále hovoří o tom, že masová média se stala „socializačním enkulturačním faktorem s výrazným edukativním potenciálem, a to především prostřednictvím extenze lidských smyslů (...)“ (in: Průcha, 2009, s. 494).

Mediální studia přistupují ke zkoumání hodnot skrze socializaci. Jinými slovy – o hodnotách můžeme na poli mediálních studií hovořit v souvislosti s procesem socializace či takzvaného sociálního učení (viz níže). Média právě tím, jak jedince obklopují dennodenně od raného dětství, se spolupodílejí na socializaci, a tím pádem

¹⁸ Viz např. Jozef Výrost a Ivan Slaměník, 2008, s. 49.

¹⁹ Kapitola věnovanou problematice mediální výchovy a mediální gramotnosti zařazují rovněž do teoretické části diplomové práce (kapitola 7.4 Mediální výchova a mediální gramotnost).

i na utváření žebříčku hodnot. K roli médií v procesu socializace se vyjádřili také autoři zahraniční publikace *Media/society: Industries, Images and Audiences*:

„V moderní společnosti slouží masová média jako mocný socializační činitel. Publikum se jejich prostřednictvím učí a přejímá hodnoty, přesvědčení a normy prezentované v rámci mediálních produktů“ (Croteau; Hoynes; Milan, 2012, s. 15).

Lze říci, že socializační procesy jsou tedy ve své podstatě založeny na sociálním učení, ať už k procesu socializace dochází ve spojení s rodinou, školou či médii. Teorii sociálního učení můžeme vysvětlit v oblasti psychologie, kde se například J. Dollard a N. E. Miller soustředili na explikaci zmíněného pojmu sociálního učení skrze „imitace, která podle nich zahrnuje čtyři nezbytné prvky: pud, klíč, odpověď a odměnu. Aby učení proběhlo, musí subjekt něco chtít (pud), něčeho si všimnout (klíč), něco udělat (odpověď) a něco získat (odměna)“ (Výrost; Slaměník, 2008, s. 54).

„Teorie sociálního učení v zásadě vychází z představy, že lidé se – byť složitými, vnitřně provázanými a různou měrou uvědomovanými procesy – učí žít ve své společnosti tím, že přejímají modely chování, jichž jsou svědky nebo které jim společnost různou formou nabízí“ (Jiráček; Köpplová, 2003, s. 164).

Teorii sociálního učení se věnují také následující autoři. DeFleur a Ball-Rokeachová (1996) tvrdí, že sociální učení spočívá v tom, jak lidé sledují jednotlivce ve svém okolí a jejich činnost, kterou se pak i se vzorci chování snaží přijmout za vlastní, aplikovat je do svého jednání. Podstatou teorie sociálního chování je tedy podle nich jakýsi proces napodobování chování, který je postupem času také posilován kladnými výsledky. Konkrétně DeFleur a Ball-Rokeachová uvádí, že „teorie sociálního učení není speciálním výkladem učení pod vlivem masové komunikace, ale spíše obecným vysvětlením toho, jak lidé získávají nové formy chování“ (1996, s. 221). Autoři však zároveň tvrdí:

„Jen proto, že jsou v mediálním obsahu různé formy chování široce zobrazovány, se nedá předpokládat, že budou široce přijímány. Každý takový předpoklad je nepodložený a ve skutečnosti je nepřijatelně blízko předpokladům stojícím za teorií zázračné střely“ (tamtéž, s. 226).

Z obecné teoretické roviny můžeme problematiku sociálního učení uvést do konkrétní roviny praktické. Příkladem teorie sociálního učení v praktickém životě by mohlo být dítě, které prostřednictvím televizní obrazovky sleduje vzorce chování určité postavičky, herce či moderátora, s nímž se ztotožní, následně pak přijme vzorce jeho

chování za vlastní a napodobuje je²⁰. Nelze však předpokládat, že takováto bude běžná praxe.

Procesům napodobování se konkrétněji věnoval Albert Bandura v takzvané teorii vzorů, která vychází z obecnější teorie sociálního učení. Teorie vzorů se věnuje mechanismům napodobování vzorů, kde DeFleur a Ball-Rokeachová hovoří například o napodobování mediálních osobností, situací, činů či stylu sociálního života (1996, s. 221). V 60. letech 20. století byla teorie vzorů formulována. Patří k důležitým stimulům v úvahách vědců o mediálních účincích a různí autoři se k ní vraceli do konce 20. století (Jirák; Köpplová, 2003). Vypracoval ji Albert Bandura společně se svými kolegy v souvislosti s rozšířenou teorií sociálního učení (tamtéž, s. 222). Učení založené na napodobování je podle Bandurovy teorie tvořeno čtyřmi složkami, a to:

Pozornost – jedinec musí věnovat pozornost modelovaným událostem (Bandura zmiňuje také fakt, že konkrétně televize je masovým médiem, pro které není nijak složité přitáhnout k sobě diváka, mediálního recipienta a udržet si jeho pozornost).

Retence – je nutné, aby si modelované jevy, které jsou předmětem pozornosti, jedinec zapamatoval a uchoval v paměti.

Reprodukování – chování sledovaného modelu musí být reprodukovatelné v podmínkách (a prostředí) jedince, který pozoruje, tak, aby mohl sám pozorovatel mohl ono modelové chování přenést na sebe.

Posílení – k napodobení modelového chování jedincem je nezbytná motivace, tudíž je nezbytná existence faktorů, které mají schopnost posílit v pozorovateli potřebu nápodoby, aby došlo také k její realizaci. (Výrost; Slaměník, 2008, s. 56–57)

K Bandurově teorii vzorů se vyjadřují také Jan Jirák a Barbara Köpplová v publikaci Média a společnost:

„Výsledkem tohoto zájmu je především poznání, že média nabízejí nepřeborné množství vzorů, jak se chovat v různých rolích a různých situacích, s nimiž se mohou uživatelé médií identifikovat, a tak si v dlouhodobé perspektivě zajistit větší naději, že se úspěšně včlení do společnosti“ (Výrost; Slaměník, 2008, s. 164–165).

²⁰ Konkrétněji – na příkladu této diplomové práce – by se příklad dal aplikovat (pouze teoreticky) na nedělní ranní pořady pro děti a mládež vysílané ČST/ČT, kdy by dětem z televizních obrazovek měly být předávány sociální normy, hodnoty a výchova – děti by se pak ve společnosti slušně chovaly, nezlobily by rodiče, dbaly by příkladně o své zdraví, často by se pohybovaly venku na čerstvém vzduchu, zkrátka by dělaly to, co jim např. postavy Jů a Hele „verbálně předávají“ během svých studiových vstupů.

Bandura se ve svých vědeckých výzkumech věnoval sociálnímu učení prostřednictvím médií, konkrétně sociálnímu učení v souvislosti se sledováním televize, k čemuž uvedl, že „potencionálně je televizní prostředí pro každého stejné, ale individuální televizní prostředí závisí na tom, co se kdo rozhodne sledovat“ (tamtéž, s. 57). Toto tvrzení lze aplikovat na jednoduchý příklad. Bude-li dítě v televizi sledovat vzdělávací programy typu dokumentů a speciálně připravených edukačních pořadů přiměřených věku, je větší pravděpodobnost, že se dítě díky sledování televize něčemu přiučí, než když bude na obrazovce sledovat seriály s vymyšlenými scénáři, popřípadě nevhodnými scénami, které nejsou přiměřené jeho věku. Dále Bandura přichází s jevem, který označuje jako reciproční determinismus. Podle něho média fungují na základě určitých mechanismů, vzájemném ovlivňování faktorů, kterými jsou divácké preference, televizní nabídka a divácké chování.

„Divácké preference částečně ovlivňují budoucí televizní prostředí. Produkční náklady a ekonomické požadavky však také spoluurčují, co se bude lidem ukazovat: televizní prostředí tedy bere v úvahu divácké preference jen částečně. (...) Všechny tři faktory (...) působí vzájemně recipročně“ (tamtéž).

S teorií vzorů Alfreda Bandury operuje i současná mediální pedagogika v německém prostředí. Ta využívá kombinace Bandurovy teorie s přístupem k dětskému mediálnímu publiku, které chápe zároveň jako aktivní součást komunikace. Přístup německé mediální pedagogiky, kterou zde reprezentují Helga Theunertová a Bernd Schorb, je možno ukázat na příkladu identifikace dítěte – televizního diváka – s oblíbenými postavami kreslených seriálů:

„Do postav děti projektují svá přání a své sny; porovnávají s nimi své představy, (...) hledají shodu mezi prezentovanými vzory chování a typy osobností a mezi sebou samými tím, že se je pokoušejí vsadit do svých vlastních vzorů. (...) Děti inscenují hry se záměnami mezi tím, co je skutečné, a tím, co je předkládáno médiu. (...) Mediální předlohy dodávají výplň pro konkrétní vzory, které vznikají v reálném dětském světě“ (Theunert; Schorb, 1996, s. 152).

Konceptu role médií v procesu socializace se věnoval v souvislosti s mediální gramotností například také německý autor Bernd Schorb (2005), který popisuje tři nejrozšířenější socializační teorie. Jsou jimi funkcionalismus, dále sebesocializace a interakcionistický přístup (Hüther; Schorb, 2005, s. 381–383). Funkcionalismus vychází ze sociologického přístupu a socializaci chápe jako proces, v němž se člověk

přizpůsobuje nejrůznějším hodnotám, normám a nárokům kladeným na něj společností. V této teorii funkcionalismu hrají média důležitou roli společenského subsystému²¹.

Druhou socializační teorií je podle Schorba sebesocializace (v němčině *Selbstsozialisation*), která klade akcent na psychologické aspekty socializačního procesu a na osobní činnost jedince, který si ve společnosti sám vybírá hodnoty, normy i modely chování. Z perspektivy sebesocializace jsou média důkazem toho, že tato druhá socializační teorie je platná²².

Interakcionistický přístup je potom třetí Schorbovou teorií socializace, která je zde chápána jako proces, jenž zprostředkovává zapojování jedince do sociálního okolí. Podle této teorie se jedinec sám či společně s druhými lidmi podílí na proměňování společenského prostředí, které mu zároveň klade nějaké nároky (například nepřímo, a to skrze média). Jedinec, společnost i média stojí v tomto konceptu ve vzájemném vztahu, přičemž média participují na utváření témat, která jsou ve společnosti, tím pádem i mezi jedinci diskutována. Člověk může k obsahům médií přistupovat různě – od jejich osvojení, až po odmítnutí (Hüther; Schorb, 2005).

Bernd Schorb a Jürgen Hüther se vyjadřují v publikaci *Grundbegriffe Medienpädagogik* také ke vzájemnému vztahu médií a socializace. Dle Schorba lze na úlohu médií v procesu socializace pohlížet třemi způsoby, přičemž média jsou chápána jako faktory socializace²³, nebo jako zprostředkovatelé socializace²⁴, či nástroje socializace²⁵ (Hüther; Schorb, 2005, s. 386).

Domnívám se, že teoreticky pojednat na téma sociálního učení a teorie vzorů bylo pro tuto práci více než významné vzhledem k faktu, že právě tyto teorie přinášejí alespoň z části vysvětlení toho, jakým způsobem recipienti mediálních sdělení (v případě této diplomové práce dětští televizní diváci) přijímají nové vzorce chování, do jaké míry se ztotožňují s postavami, které vidí na televizních obrazovkách či přijímají (popř. zvnitřňují) určité hodnoty, které jsou v televizním vysílání zobrazované.

²¹ Média podle této teorie mají vliv na jedince a proces socializace, a to i vzhledem k faktu, že člověku přinášejí modely společensky akceptovatelného chování a informace o převládajícím sociálním mínění (Hüther; Schorb, 2005).

²² Autoři vychází z domněnky, že člověk si jako aktivní mediální konzument sám vybírá z široké palety mediální nabídky, která s sebou nese také různé hodnoty, modely chování i normy nabízené společností (tamtéž).

²³ Kromě médií se na socializaci člověka podílejí i jiné socializační mechanismy, např. rodina a škola (tamtéž).

²⁴ O médiích je uvažováno jako vlivných socializačních prvcích, které se podílejí i na edukaci jedince (tamtéž).

²⁵ Média jako nástroje socializace jsou zde účelově využívány (více viz Hüther; Schorb, 2005, s. 386).

A vzhledem k oblibě postaviček, loutek, popřípadě moderátorů²⁶, kteří diváky dětskými pořady provázejí, se výše zmíněné dá předpokládat. Nicméně cílem této práce není zkoumat, zda se i v tomto případě uplatňuje teorie sociálního učení a Bandurova teorie vzorů, ale – jak již bylo vícekrát zmíněno – zabývám se primárně popisem toho, jaké hodnoty byly v nedělních ranních pořadech pro děti ve vysílání ČST/ČT zobrazovány ve více než třicet let dlouhém období.

Fakt, že masová média, resp. mediální produkty mají na jejich recipienty (ať už se jedná o jedince, o skupiny či o celou společnost) určitý vliv, je podstatou předpokladu, že média hrají důležitou roli v procesu socializace. Z toho důvodu zařazuji následující kapitolu, která se týká masových médií a jejich působení.

²⁶ Opět na příkladu této diplomové práce hovořím v souvislosti s nedělními ranními pořady pro děti ve vysílání ČST/ČT o postavách, loutkách, popř. moderátorech. Fakt, jak jsou oblíbené, zmiňuji v kapitole 6.1 Československá televize a pořady pro děti.

3. Masová média a jejich působení

„Oč víc jsou média samozřejmou a vlivnou součástí našich životů, o to méně si jejich vliv uvědomujeme.“

(Mičienka; Jirák, 2007, s. 8)

Ačkoliv předmětem této diplomové práce není sledovat, jak média předávají dětem určité hodnoty a jak mediální produkty (nedělní ranní televizní pořady ČST/ČT pro děti a mládež) působí na dětské recipienty, ale pouze to, jaké konkrétní hodnoty jsou zmiňovanými typy pořadů zobrazovány, považuji za důležité zařadit tuto kapitolu do diplomové práce. Domnívám se, že s konceptem role médií v procesu socializace souvisí problematika vlivu médií na prosociální a antisociální chování, a proto se k ní vyjadřuji na základě nastudování odborné literatury. Nejprve se alespoň stručně věnuji masovým médiím a otázkám jejich působení.

Termín masové médium je jedním z nejzákladnějších a nejskloňovanějších pojmů, který se váže k této diplomové práci, a z toho důvodu zmíním také – alespoň stručně – jeho definici a charakteristiku. K masovým médiím řadíme periodický tisk (časopisy a noviny určené širokému okruhu čtenářů), dále rozhlasové a televizní vysílání, ale také různá veřejně dostupná sdělení na internetu (Jirák; Köpplová, 2009). K charakteristickým, stěžejním rysům těchto masových médií pak patří například dostupnost velkému, masovému množství příjemců sdělení, průběžnost a pravidelnost (tamtéž). Masová média pak v procesu masové komunikace zprostředkovávají svým uživatelům informace nejrůznějšího charakteru.

„Masová média se pro členy daného společenství (např. národa) stala zdrojem poznatků o společnosti, které mají společensky významný charakter, a současně se stala zdrojem zábavy a naplňování volného času (...) V tomto smyslu mají masová média pro moderní společnosti konstitutivní charakter a jako subjekt spoludefinující symbolické významy slov, obrazů i jednání jsou mocná“ (Jirák, Wolák in: Průcha, 2009, s. 493).

K fungování médií ve společnosti se vyjadřuje tzv. funkcionalistický přístup, který se snaží vykládat existenci médií jako společensky potřebnou instituci, která plní nejrůznější funkce od poskytování informací, přes proces socializace, nastolování konsenzu, vytváření žebříčku priorit, bavení svých recipientů atd. (Jirák, Köpplová, 2009).

Média se netýkají pouze jedinců, jsou naopak záležitostí celé společnosti. Stejně tak mediální produkty často (i když ne vždy) konzumujeme společně s dalšími lidmi, s tisíci či miliony dalších recipientů (uživatelů, diváků či posluchačů), i proto se v oblasti médií hovoří o mediálním publiku. Vzhledem k faktu, že od dětství si vybíráme to, co budeme číst, sledovat či poslouchat prostřednictvím médií, individuálního člena mediálního publika je nutno označovat za “uživatele médií“ (Giles, 2012).

Člověk konzumující určité mediální obsahy může být chápán jako součást masy tzv. mediálního publika nebo jako individuum, které k produktům médiím přistupuje různými způsoby. V souvislosti s publiky a jeho aktivitou definoval F. A. Biocca (1988) pět různých typů publik, podle míry jeho aktivity.²⁷ Vztahu mezi publikem a médii se již dlouhou dobu věnují mediální vědci a v této problematice byly aplikovány dva různé základní přístupy, které Jiráček s Köpplovou (2003) popisují následovně:

„První (historicky starší) přístup předpokládá, že publikum je v podstatě pasivní účastník zasažený sdělením a nějak reagující, druhý (mladší) předpokládá, že publikum je aktivní součástí mediální produkce“ (s. 102).

Působení médií na společnost – ať už větší skupiny či jednotlivce – se odedávna věnuje řada mediálních teoretiků, kteří na toto téma publikují a seznamují tak širokou odbornou i laickou veřejnost s danou problematikou. V této věci pak rozlišujeme několik různých pojmů, a to vliv médií, dopad médií a účinek médií.

Úvodem lze uvést, že „již sama existence médií a jejich technologický vývoj mají nepochybně velký společenský význam. Tak lze nacházet např. důsledky příchodu televizoru do domácnosti projevující se v denním rytmu členů domácnosti či uspořádání nábytku, upevňování hierarchie v rodině vyjádřené právem na první čtení novin nebo užívání dálkového ovladače apod.“ (Jiráček, Köpplová, 2003, s. 184).

Již zmíněné termíny účinek (effect), dopad (impact) a vliv (influence) se s malými odchylkami ve významu objevují v anglosaské literatuře, přičemž všechny vyjadřují ve svém spojení s médii působení médií na jednotlivce či celou společnost (tamtéž). Na poli mediálně-vědném jsou odborně pojednávány i otázky, které s výše uvedeným bezprostředně souvisejí, a to téma mediálního produktu a vztahu mezi tím, co je prezentováno médii a realitou.

²⁷ Prvním typem publik je publikum, které si vybírá (aktivní proces selektivizace mediovaných sdělení), publikum řídicí se zkušeností a potřebou, publikum jednající záměrně, publikum odolné vůči persvazi, publikum schopné kriticky vyhodnocovat mediovaná sdělení. (Zdroj: Jiráček; Köpplová, 2003, s. 111).

„Každý mediální produkt má poznatelný a popsatelný ‚obsah‘ a přisuzuje se mu nějaký ‚význam‘. (...) Každé mediální sdělení něco předvádí. V tištěné zprávě, stejně jako na fotografii, v televizní inscenaci či filmu, jsme schopni rozeznat nějaké téma a prvky, které známě z předcházející zkušenosti (ať už s médii, s mimomediální skutečností či s fantazijními představami)“ (Jirák; Köpplová, 2003, s. 117–118).

A právě obsah těchto mediálních produktů je otevřený všem výzkumníkům i vědcům, kteří se jeho vedlejšími významy a předávanými informacemi chtějí zabývat.

Konzumace mediálních produktů má vliv mj. i na utváření žebříčku hodnot ve společnosti, jak uvádí v Pedagogické encyklopedii Jan Jirák a Radim Wolák:

„Postupem času se masová média stala faktorem orientace ve společnosti, tedy i významným zdrojem poznatku o platných hodnotách, vzorech chování, postojích apod.“ (in: Průcha, 2009, s. 494).

Přihlédneme-li k negativním vlivům médií na děti a mládež, hovoří pak stejní autoři kromě procesu ohlupování (*dumbing-down effect*) i o relativizaci hodnot.

Nejenom v záporném smyslu se negativním účinkům médií věnují vědci, ale i v kladném smyslu jsou zkoumány pozitivní účinky médií, mezi něž patří i schopnost mediálních produktů vzdělávat příjemce sdělení. Edukačnímu působení médií na mládež se v titulu Pedagogická encyklopedie věnuje Jan Jirák a Radim Wolák. Podle nich má problematika vztahu vzdělávacích procesů a médií několik rovin a dimenzí, resp. pohledů na masová média v souvislosti s jejich edukačními schopnostmi nabízejí více, například:

„(...) učební pomůcky, které učitel, rodič nebo vychovatel používá, spontánní formativní proces, jehož nezávislou proměnnou je produkce médií formovaná principy ‚mediální logiky‘ a dalšími parametry způsobu jejich užívání, řízený, normovaný proces ovlivňování dětí a mládeže ve škole i mimoškolních aktivitách“ (in: Průcha, 2009, s. 495).

Dále zmiňují, že masová média, především ta audiovizuální, v českém prostředí média veřejné služby (zejména ČT) mají v programové nabídce řadu produktů, které vytvářejí a produkují v kooperaci se vzdělávacími centry (tvůrčími skupinami) pro děti a mládež a sama je kategorizují jako vzdělávací (tamtéž). Na příkladu České televize můžeme uvést, že v současné době se výrobou programů pro děti vysílaných ČT zaměstnává Centrum tvorby pro děti a mládež, které spadá pod úsek výroby pořadů a zároveň je jedním z mnoha center, které se v ČT produkci vlastních pořadů věnuje.

V souvislosti s výše uvedeným tvrzením, že každý mediální produkt má určitý obsah, v němž je svým způsobem zakódován určitý význam, se mediální studia věnují také zkoumání mediálních obsahů a vztahem mezi nimi a realitou. Jinak řečeno – předmětem zkoumání mediálních studií je i to, do jaké míry jsou obsahy mediálních produktů totožné s reálným světem, jak média zobrazují realitu – hovoříme tedy o “mediálním zobrazování“. Přičemž celá široká škála faktorů ovlivňuje mediální produkci a má vliv na konečnou podobu produktů médií (např. snaha docílit zisku, propagovat určitá témata/ideje, způsob zpracování, snaha docílit persvaze, uznávání zpravodajských hodnot atd.).

K této problematice zkoumání vztahu mezi mediálním produktem a realitou existuje řada vědeckých přístupů a tedy i teorií, což lze dokladovat na tvrzení Jana Jiráka a Barbary Köpplové: „Vztah mezi mediální produkcí a realitou (a otázka ‚co je realita‘ v mediálně saturované společnosti) patří k základním otázkám studia médií“ (2009, s. 286). Dále k této problematice autoři publikace Masová média uvádějí:

„(...) při popisu obsahu mediálních produktů stojí na jedné straně *mediální skutečnost*, tedy vše, co se objevuje v médiích a co se stává součástí naší zkušenosti, a na druhé straně *sociální skutečnost*, tedy to, co každému svému příslušníkovi nabízí společnost jako představu o světě, podle čeho jedinec zakotvený v určité společnosti vykládá svět kolem sebe“ (tamtéž).

Zmínění autoři označují mediální i sociální skutečnost za jakési „konstrukce reality“, které vznikají, „jak se do konkrétních sdělení proměňují příslušné abstraktní hodnoty, postoje a soudy“ (tamtéž). Přičemž podle nich má v porovnání se sociální skutečností ta mediální významnější postavení vzhledem k tomu, že právě médiím je připisován stále větší podíl na utváření reality. Tomuto se věnuje takzvaná teorie sociální konstrukce reality, která bývá označována i jako konstruktivistická teorie reprezentace reality. Její podstata je definována například ve Slovníku mediální komunikace, který u příslušného hesla tvrdí, že masová média jsou „jedním z nejmocnějších sociálních aktérů, kteří jsou angažováni v oblasti interpretování, definování, a tedy i vytváření či konstruování reality“ (Reifová, 2004, s. 107).

O problematice teorie sociální konstrukce reality pojednávají také Barbara Köpplová a Jan Jiráček v publikaci Média a společnost. Uvádějí, že tato teorie svým způsobem pramení z předpokladu, že média (a jejich produkty) předkládají ve svých obsazích pravidla, normy a hodnoty prostřednictvím určitých významů, po nichž se právě sociální konstrukce reality ptá. Mediální studia svá bádání v této otázce

založila na práci sémiotiků, lingvistů a sociálních psychologů, přínosné byly již ve 20. letech 20. století výsledky práce lingvisty Edwarda Sapira, ale i sociologa George M. Meada.

Pokud jsou teze teorie sociální konstrukce reality platné a platí i pro mediální komunikaci, pak to znamená, že „médiá se na konstruování sociální reality významnou měrou podílejí a jsou schopna definovat společensky platné významy a ovlivňovat publikum, ať už nastolováním témat, či ‚kultivováním‘ postojů ke skutečnosti“ (Jirák; Köpplová, 2003, s. 165).

V souvislosti s tím, jak masová média konstruují realitu, je možné zvažovat také to, kolik fakticity je ve sděleních obsaženo nebo například to, jaké komunikační cíle si vlastníci daných médií kladou (zisk, ovlivňování, propaganda atd.). Jirák a Köpplová v publikaci *Masová média* uvádí, že podoba mediální reality jakožto specifického typu sociální konstrukce reality „je podmíněna nejen společností, v níž média působí, ale ekonomickou podstatou médií a rutinami, kterým podléhá výroba mediálních produktů“ (2009, s. 379). Pojetí reality mediální i sociální v sobě bezesporu nese i normy a hodnoty, které jsou v dané době a v konkrétní společnosti relevantní.

S teorií sociální konstrukce reality souvisí také takzvané nastolování agendy (*agenda-setting*), které se týká spíše konkrétnějšího žurnalistického žánru, a to zpravodajství. „V roce 1972 nabízejí McComb a Shaw první studii nastolování agendy (...), tedy o vlivu médií – a zvláště zpravodajství – na to, co lidé považují za důležité“ (Jirák; Köpplová, 2003, s. 166). Jak známo, podle této teorie média nastolují konkrétní témata, o kterých se ve společnosti hovoří, která jsou pojímána jako důležitá a podstatná. Podívejme se nyní na studium účinků médií z perspektivy psychologie médií.

Výzkumy účinků médií se zabývají i psychologové, David Giles k tomuto tématu uvádí, že jejich výsledky poukazují třeba na kognitivní transformace, kdy se u člověka mění myšlení, nebo dochází k jiným fyziologickým změnám. Mezi rané studie věnující se vlivu médií patří tzv. „teorie injekční jehly“ Herolda Lasswella ze 30. let 20. století, která analogicky vysvětluje, jak se přímo přenáší informace či jiná prohlášení z média do mozku recipienta mediálního sdělení (Giles, 2012, s. 22–23). Mezi odborníky se často hovoří i o takzvaném „kap kap“ vlivu médií, řeč je tedy o mediálních účincích, které vznikají a zesilují postupnou kumulací. Tento přístup je známý jako kultivační teorie především díky práci George Gerbnera, jeho kolegům a jejich vědecké práci odvedené během 70. let minulého století. Tato teorie tvrdí, že „médiá postupem času

pozvolně kultivují určité postoje a hodnoty svého publika“ (Giles, 2012, s. 28). Přístup metodologie, který George Gerbner při výzkumech uplatnil, se označuje jako „obsahová analýza“ a pro oblast mediálních a komunikačních studií znamenala velký přínos (tamtéž).

V oblasti mediálních účinků se psychologové zabývají nejvíce zřejmě vlivy médií na antisociální a prosociální chování. Tato oblast výzkumu je zřejmě nejobsažnější a soustředí se konkrétně například na otázky souvislosti mediálního vlivu na agresivní chování člověka. V problematice zobrazování násilí v médiích a následného podněcování agrese u mediálních recipientů zaujímají psychologové jasné stanovisko. Výsledky mnoha výzkumů ukazují, že je možné vysledovat spojitost mezi sledováním násilných scén v televizi a agresivním jednáním onoho diváka (Giles, 2012).

Řada vědeckých výzkumů, které cílí na zjišťování účinků médií, je realizována i v dnešní době, přičemž tato šetření jsou ve své podstatě poměrně složitým procesem a „výsledky do značné míry jsou buď neprůkazné, nebo závisí na velmi specifických podmínkách“ (Jiráček; Burton, 2001, s. 374).

V závěru této kapitoly připomínám, že studium účinků médií, tedy i toho, zda jsou hodnoty zobrazované v nedělních ranních pořadech pro děti a mládež ve vysílání ČST/ČT dětmi zvnitřňovány čili přijímány za vlastní, není předmětem výzkumu této diplomové práce. Snažím se pouze o zachycení konkrétních hodnot, popřípadě jejich proměn od 80. let 20. století po současnost, nicméně alespoň teoretické pojednání o výše zmíněné problematice považuji vzhledem k tématu práce za relevantní.

3.1 Děti a média

„Pochopit, jak přesně děti vnímají svět kolem sebe, se snažíme víceméně neustále a často si mylně myslíme, že dospělí jsou si oproti nim médií a jejich mnoha vlivů vždy plně vědomi.“ (Giles, 2012, s. 117)

Médiím a dětem byla věnována řada vědeckých studií, jejich stěžejním předmětem jsou otázky spojené s věkem dětí, kdy jsou děti jako mediální příjemci schopné odlišovat realitu od fikce. Většina těchto typů výzkumů pak vyjadřuje spíše nesouhlasné stanovisko v souvislosti s tvrzením, že děti nedokážou pochopit složitosti televize (Giles, 2012, s. 130). Z pohledu vývojové psychologie je „dětská oblíba

předstírání a fantazie chápána jako kognitivní deficit, jako juvenilní fáze, jež pomine, jak dětem dozrávají mozky a ony začínají zakládat své myšlení na přísném racionalismu“ (Giles, 2012, s. 131).

Podle Jiráka a Köpplové (1998) můžeme o dětech jakožto samostatných uživatelích médií uvažovat přibližně od tří let jejich věku.

Studie označované „hry na jako“ přinesly zjištění, že děti si rozhodně nepletou fiktivní a reálné role, a že dokážou velmi dobře „přepínat“ mezi světem reality a fikce (Harris, 2000, in Giles, 2012). Této problematice se věnuji blíže v kapitole 7.2 Vnímání TV vysílání dětmi.

Jako „okna do světa“ označují některé názory působení médií. V praxi to znamená, že když děti sledují nějaký pořad, například Bugse Bunnyho, reálně věří tomu, že ve světě vážně běhá králík, který mluví a v jednom kuse konzumuje mrkev, nebo věří, že sledované postavičky jsou zabydlené v televizi jako takové. Převážná část psychologických výzkumných šetření vychází z hypotéz, že tradiční média jako je například televize mohou mít na dětské mediální příjemce pouze negativní vliv, a děti je tak třeba před nimi ochraňovat. Sledování televize dětmi ale může mít i edukativní účinky, jak ukázaly výsledky výzkumů. Předmětem šetření byl v této souvislosti například i pořad Sezamová ulice (v originále Sesame Street), kdy se ukázalo, že děti je možno prostřednictvím televizních obrazovek dokonce i vzdělávat (Giles, 2012).

Mediální účinky tedy mohou být i kladného charakteru, působit dobře na jednání člověka, jak ukázaly výsledky výzkumů zaměřené na to, zda média dokážou podněcovat také tzv. prosociální chování, které Penner a kolegové (2005) definoval jako „širokou kategorii činů, jež jsou nějakým významným segmentem společnosti a/nebo jedincovou sociální skupinou vnímány jako prospěšné pro druhé“ (in Giles, 2012, s. 49).

Jak uvádí ve své publikaci David Giles (2012), vzdělávací charakter je pro takzvaná prosociální média typický, často se mezi ně řadí právě pořady pro malé děti, které se zaměřují na rozvoj zásoby lexika či jiných, například matematických schopností.

Vzdělávací charakter účinků médií působících na děti a mládež potvrzují i Jan Jiráka a Radim Wolák:

„Masová média, tj. periodický tisk (noviny a časopisy), rozhlasové a televizní vysílání a internetové ekvivalenty i kvaziekvivalenty těchto komunikačních prostředků, jsou považována za významný socializační faktor moderních industriálních a postindustriálních společností a jako taková na sebe vážou také řadu představ

o formativním potenciálu ať už v podobě (a) nezáměrně formující, nebo (b) záměrně, prosociálně formativní (edukativní)“ (in Průcha, 2009, s. 493).

Na televizi jako médium, jež může vzdělávat, pohlíží kritičtěji Joshua Meyrowitz, který tvrdí, že:

„Samotné *vystavení* informacím ještě neznamená jejich pochopení a přijetí. Postoje, víry, zkušenost, vzdělání, kulturní a náboženská výchova, inteligence – to vše se podílí na individuálním přijetí informace“ (2006, s. 197).

Obecně je možné tvrdit, že většina mediálních produktů určených dětem je koncipována a vytvářena jejich autory s cílem působit na dětského diváka prosociálně a edukačně. V této souvislosti David Giles v *Psychologii médií* (2012) uvádí termín *edukační televize*. Prosociální účinky byly předmětem šetření longitudinálních výzkumů pořadů pro děti typu *Sesame Street* (v České republice se tento pořad vysílán od poloviny 90. let pod názvem *Sezame, otevři se*). Ukázalo se, že děti předškolního věku a zejména ty s vyšším socioekonomickým statusem se prostřednictvím televize vzdělávaly lépe (slovní zásoba, matematické schopnosti) než děti z chudšího prostředí.

Jak uvádí Jiráček s Wolákem, teorie sociálního učení a teorie sociálního očekávání jsou dva koncepty, o nichž se mluví v souvislosti s problematikou vlivu médií na děti a mládež.

První z nich, teorie sociálního učení je možné opsat i jako teorii vzoru, která „vychází z předpokladu, že média ve svých obsazích nabízejí vzorce chování, které vedou k nápodobě (což může mít negativní i pozitivní aspekty) a teorie sociálního očekávání spočívá v představě, že masová média specifickým způsobem zobrazují normy, role, statusy a sankce v sociální komunikaci, čímž mohou vytvářet v příjemcích jistá očekávání nebo nabízet návody k chování v určitých sociálních situacích“ (in Průcha, 2009, s. 496).

Nizozemská profesorka Patti Valkenburgová, která se specializuje na vztah dítěte a sdělovacích prostředků, tvrdí (2004), že k problematice působení médií na dětské uživatele je možné přistupovat dvěma hlavními teoretickými způsoby. První přístup, tzv. paradigma aktivního dítěte, čerpá především z kognitivní psychologie a objevovat se začal již v prvních odborných úvahách na téma děti a média na počátku 60. let minulého století. Předmětem jeho zkoumání bylo, jaký vliv mají na děti média v otázkách proměny jejich chování.

Avšak jedním z prvních vědců, který se výzkumně věnoval otázkám vlivu médií na děti a spojitosti se změnami chování dětí, byl Albert Bandura.²⁸ Podle něj koncepce aktivního dítěte souvisí s teorií užívání a uspokojení.²⁹

3.2 Média dětí – televize vs. internet

„Televize provází děti kolem celé zeměkoule dřív, než smějí samy přejít ulici.“

(Meyrowitz, 2006, s. 196)

Výše uvedený citát uvádí tematiku této podkapitoly, v níž se věnuji masovým mediím, která děti v současnosti frekventovaně využívají. Není pochyb o tom, že jedním z prvních médií, se kterým se setkáváme už v dětství, a můžeme tedy bez problému přijímat jeho mediální obsahy, je televize. Právě toto audiovizuální médium je dnes běžnou součástí většiny domácností a o oblíbě konzumace televizních produktů hovoří i trend rostoucí sledovanosti televize. „Průměrný čas, který diváci věnovali sledování televize v únoru 2013, překročil 4 hodiny“ (Média guru.cz)³⁰.

Zmíněný údaj se vztahuje ke sledování televize dospělou částí populace v ČR, nicméně řada výzkumů byla věnována též konkrétně dětskému televiznímu diváctví, tedy tomu, kolik času – ať už denně či týdně – stráví děti před televizními obrazovkami.³¹

Frekvence sledování televize dětmi je vyšší než užívání internetu dětmi, a to i vzhledem k faktu, že konzumace televizního vysílání není nijak podmíněná, například počítačovou gramotností³², nutností vlastnit hardwarové i softwarové vybavení počítače a mít i nezbytné připojení k internetu. Do úzu uživatelů internetu se dostalo označení ‚surfování‘ jakožto vyjádření konzumace internetového obsahu. „Můžete se na něm

²⁸ Autor tzv. teorie vzorů – více viz kapitola 2.2 Socializace a masová média.

²⁹ Teorii užití a uspokojení (Uses and Gratifications) vysvětluje například heslář Revue pro média (č. 10/2005). Podle Ivo Krska se tento koncept začal objevovat ve 40. letech 20. století (představitelé: např. H. Herzog, B. Berelson, E. Katz) v rámci behaviorálního paradigmatu výzkumu účinků masmédií a podle něj je *způsob užívání médií* významně ovlivňován individuálními sociálními a psychologickými determinanty každého jedince.“ Aktivní členové publika si pak dle této teorie z mediální nabídky sami vybírají dle svých potřeb. Dostupné on-line: Rpm.cz, 2001–2005.
<http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Heslar/usesandgratifications.htm> [Aktivní 8. 11. 2014].

³⁰ Média guru.cz, 2013. <http://www.mediaguru.cz/2013/02/sledovanost-televize-4/#.VE41wyKG-hU> [Aktivní 27. 10. 2014].

³¹ O této problematice podrobněji v kapitole 7.1 Děti jako televizní diváci.

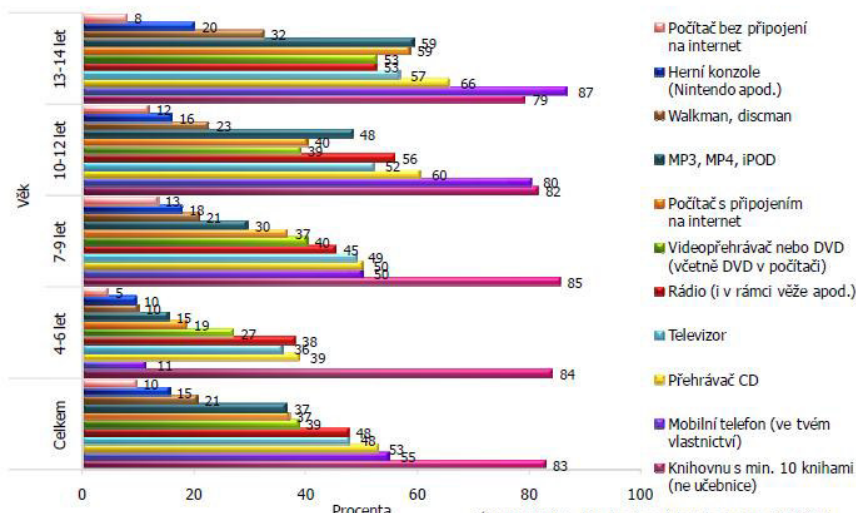
³² Počítačovou gramotnost lze vyložit jako soubor teoretických znalostí, ale i praktických dovedností a schopností člověka používat v praxi počítač a jeho příslušenství jakožto nástroje k práci, k vyhledávání potřebných informací i ke komunikaci v rámci sítě (posílání a přijímání e-mailů). (Zdroj: Vymětal et al., 2005, s. 22).

pohybovat podobně volně jako na vlnách oceánů, naskakovat na něj, vplouvat a vyplouvat, kde a s kým se vám zachce“ (Bocan a kol., 2012, s. 38).

Zajímavý projekt, který zkoumá volný čas dětí v souvislosti s konzumací médií, přinesla ATO.³³ Nese název Dětské pokojíčky – prostředí pro mediální rozvoj a jeho výsledky byly na webu ATO publikovány v prosinci roku 2011. Řešitelé výzkumu vychází z faktu, že kolem 90 % dětí v současnosti má svůj vlastní pokojík (může být i sdílený více sourozenci), v němž se nachází i mediální vybavení (mobilní telefony, rádia, televize, tablety atd.). Ukázalo se, že zhruba polovina dětí vlastní mobil, CD přehrávač, rádio a televizi. Co se týče konzumace televizního vysílání dětmi, přinesly výsledky výzkumu zjištění, že právě sledování televize je jednou z nejoblíbenějších činností, která vyplňuje dětem volný čas.

„V současnosti tráví děti před televizními obrazovkami v průměru více než hodinu a tři čtvrtě denně. Více než polovina dětí, které mají možnost sledovat televizi, DVD nebo video ve svém pokojíčku, tuto možnost využívá velmi často (denně nebo téměř denně) – to koresponduje se zjištěním, že většina dětí sleduje televizi nejčastěji sama nebo ve společnosti sourozenců“ (Ato.cz – viz pozn. 34).

Když se podíváme na graf níže, zjistíme, že děti v nižších věkových kategoriích (ve věku 4 až 12 let) mají ve svých pokojích spíše televizory než počítače s připojením k internetu.

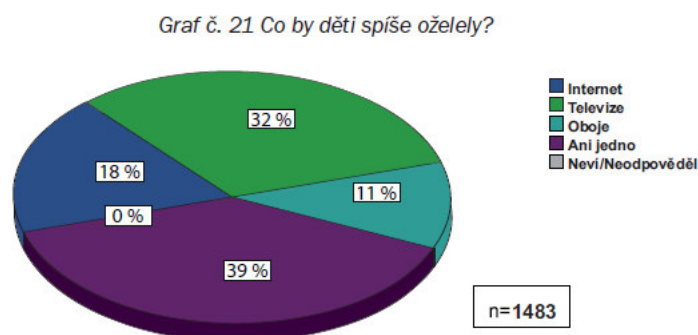

Graf č. 1 – Mediální vybavenost dětských pokojů podle věku dětí

³³ Asociace televizních organizací, zájmové sdružení právnických osob založená k 1. 3. 1997 se věnuje elektronickému měření sledovanosti českých televizních stanic, a výsledky svých výzkumů pak dává k dispozici. Ke členům ATO se řadí i Česká televize. (Zdroj: Ato.cz, 2014. <http://www.ato.cz/co-je-to-ato/poslani> [Aktivní 27. 10. 2014].)

Zdroj grafu č. 1 – Ato.cz.³⁴

Klíčové roli médií – internetu i televize – v životě dětí se věnovala také část výzkumu MŠMT a Národního institutu mládeže, který zkoumá hodnotové orientace dětí a mládeže ve věku 6 až 15 let. V publikaci shrnující výsledky výzkumného šetření se uvádí, že jen každé desáté dítě ve věku desíti až patnácti let by se obešlo bez televize i bez internetu. Dále výsledky ukazují, že ve vyšším věku by se děti dokázaly rozloučit spíše se sledováním televize než s užíváním internetu. 57 % dětí této věkové skupiny by se nevzdalo televize, 71 % z nich by se nevzdalo internetu – viz graf.³⁵

Graf č. 2 – Které médium by „dětí spíše oželely“?

Internet by se dal označit za fenomén naší doby, jehož možností již běžně využívají i děti – samozřejmě od doby, kdy zvládnou počítač uživatelsky obsluhovat.

„Oproti televizi přitom internet od základu mění přístup k informacím. Zatímco zpravodajské či zábavní kanály musejí vždy pečlivě vybírat své pořady a přizpůsobovat obsah proměnlivému vkusu a věku diváků, internet tato pravidla ctít nemusí“ (Bocan a kol., 2012, s. 38).

Televize a internet mezi sebou sehrávají jakýsi pomyslný ‚boj o děti‘ v rolích mediálních konzumentů. Jak ukázaly výsledky výzkumu, „internet se stává stále vážnějším konkurentem tradiční televize“ (tamtéž, s. 40), nicméně tomu tak je u dětí starších (ve věku 10 až 15 let). Výsledky výzkumu také přinesly zjištění, že důležitost televize a internetu v životě dětí s jejich vzrůstajícím věkem stoupá. Navíc lze hovořit o jakési provázanosti a přímé úměrnosti užívání zmiňovaných dvou médií: „Čím více času tráví děti před televizí, tím spíše ho také tráví s internetem“ (tamtéž, s. 43).

³⁴ Ato.cz, 2014. Dostupné z: <http://www.ato.cz/aktuality/aktuality/detske-pokojicky-prostredi-pro-medialni-rozvoj> [Aktivní 27. 10. 2014].

³⁵ Zdroj: Bocan a kol., 2012. S. 35.

Zajímavý je i fakt, že pokud by se tyto starší děti měli vzdát některého z médií, pak by to byla televize (Bocan a kol., 2012, s. 43).

Na rozdíl od konzumace tiskových mediálních sdělení, kde je pro porozumění nezbytná znalost (pro děti poměrně složitého) kódu, sledování televizního vysílání prakticky žádné znalosti nevyžaduje. O této problematice se v souvislosti s televizí zmiňuje Joshua Meyrowitz:

„Televize nemá žádný komplexní přístupový kód, který by malé diváky vylučoval nebo rozděloval publikum do různých věkových skupin. Pořady pro dospělé mohou přinášet informace, kterým děti zcela nerozumějí a pořady pro děti mohou obsahovat dětský kontext, avšak základní kód, v němž jsou všechny pořady prezentovány, se nemění: jsou to obrazy a zvuky. (...) televize mluví lidským hlasem“ (2006, s.196–197).

Jak zmiňuji v kapitole 7.1 Děti jako televizní diváci, televize je pro současné děti zřejmě nejdůležitějším médiem, které vyplňuje jejich volný čas, prostřednictvím televize získávají i ty informace, které by jim měly zůstat zapovězeny. Televize je zkrátka dětmi oblíbeným médiem a stejně tomu bylo už od 60. let 20. století, jak v 90. letech konstatoval britský sociolog Anthony Giddens:

„Nejvýznamnějším trendem na poli masových médií v posledních třiceti letech je zřejmě rostoucí vliv televize. Bude-li současný vývoj pokračovat, stráví děti, které dnes přicházejí na svět, za prvních osmnáct let svého života více času před obrazovkou než při jakékoli jiné činnosti kromě spánku“ (1999, s. 363).

Ve výzkumu své diplomové práce cílím na děti mladšího věku, tedy přibližně ve věku 5 až 10 let, které sledují (či sledovaly) ranní televizní programy pro děti ČST/ČT. Tyto děti – jak je uvedeno výše – konzumují spíše ty mediální obsahy, jež jim nabízí televizní obrazovka. I vzhledem k výsledkům zmiňovaných výzkumů můžeme tvrdit, že právě televize je médium frekventovaněji užívané dětmi mladšího školního věku (v porovnání s internetem).

3.3 Televize

„Jeden z nejpozoruhodnějších vynálezů dvacátého století pronikl do našeho života a usídlil se v něm tak samozřejmě, jako kdyby byl odjakživa jeho neodmyslitelnou součástí.“

(Feldstein, 1964, s. 11)

Tuto kapitolu, která se věnuje televizi jako takové, si dovoluji uvést trefným a dle mého názoru nadčasovým výrokem, citátem z publikace *Televize* včera, dnes, zítra autora Valtra Feldsteina z roku 1964. Odborníci i mediologové, kteří se věnují účinkům médií a konkrétně televize na jejich mediální recipienty, ale i laická veřejnost by určitě mohla potvrdit jakousi pravdivost Feldsteinova tvrzení. V dnešní době sociálních sítí a nových médií by se možná mohlo zdát redundantní přinášet zde jakékoliv definice pojmu televize, nicméně i vzhledem k zacílení této diplomové práce bych toto ráda krátce obsáhla na následujících řádcích. Nadčasově se o sémantice pojmu televize vyjadřuje v téže publikaci Valter Feldstein:

„Ale přestože slovo televize tak rychle v našem životě zdomácnělo, anebo možná právě proto, jak tomu bývá u slov, jež běžně užíváme, jeho význam nám často uniká. Označujeme jím mnohdy různé věci, různé pojmy. Jednou slovem televize označujeme televizní přijímač, jindy tak nazýváme podnik či instituci, která se stará o vysílání televizního programu, někdy jím označujeme televizní program nebo nějaký určitý pořad a jindy zase televizní techniku“ (1964, s. 11).

V diplomové práci užívám pojem televize jak ve smyslu technického TV přijímače a jeho programu, tak i ve smyslu institucionálním – o tom blíže v kapitolách 5.1 Československá televize a 5.2 Česká televize. Pro recipienta televizních pořadů, v našem případě dětského televizního diváka, televize znamená to, co dítě na televizní obrazovce vidí i slyší (Feldstein, 1964, s. 12).

Nyní si dovolím krátkou lingvistickou vsuvku. Z hlediska etymologického je zajímavé zabývat se i problematikou původu slova televize. Nad označením předmětu slovem cizího původu se čeští jazykoví uživatelé pozastavovali už od počátků existence televize. Stejně jako pro rádio – rozhlas, i pro televizi hledali české vyjádření. K některým patřil například *rozvid* či *rozjev*, žádný z námětů se ale v době počátků televize neujal. Dokonce i filologové se zamýšleli nad slovem televize, které je složené z latinské a řecké části. *Tele-* se sémanticky rovná slovu daleko a má svůj původ

v řečtině, druhá část slova *-vize* je odvozená z kořene slovesa *videre*, které v latině znamená vidět (Feldstein, 1964, s. 16).

Za původce slova televize byl v minulosti pokládán Američan Hugo Gernsback a také německý fyzik Ernst Ruhmer, v 60. letech 20. století se však uvádělo, že by původcem výrazu mohl být i Francouz Konstantin Perskyj (tamtéž).

V následujících podkapitolách se věnuji instituci českého veřejnoprávního audiovizuálního média – České televizi a samozřejmě i Československé televizi, jejíž existence předcházela vzniku České televize.

4. Československá televize a Česká televize

V následující části práce se stručně věnuji výkladu historie České, respektive Československé televize. Zařazení této kapitoly považuji za signifikantní vzhledem k tomu, že ve své diplomové práci cílím na delší než třicetileté období, během něhož se instituce bývalé Československé televize proměnila, změnila svůj název i pojmenování například prvního programu. Dle mého názoru je tedy více než nutné rozlišovat mezi označením Československá televize a Česká televize, přičemž následující podkapitoly by čtenáři práce měly alespoň částečně nastínit, jak se instituce televize vyvíjela od dob bývalého Československa, tedy od svého vzniku až do současnosti. V podkapitole 4.1 se věnuji televizi jako důležité součásti mediální sféry v bývalém Československu, alespoň částečně se pokouším nahlédnout do problematiky toho, do jaké míry se mocenské boje a ideologie KSČ promítaly do programové skladby, ale i obecně do fungování instituce ČST.

4.1 Československá televize

Už v době před druhou světovou válkou, roku 1937 se na území tehdejšího Československa zahájilo laboratorní zkoumání technické televizní základny. Toto bádání bylo ale na určitý čas přerušeno válkou a soustavně se na výzkumu televizní techniky a vysílání začalo pracovat od roku 1946 (Feldstein, 1964, s. 17).

První televizní vysílání pokusného charakteru se uskutečnilo 23. 3. 1948 v severočeském Tanvaldu, širší veřejnosti byl televizor představen poprvé na Mezinárodní výstavě rozhlasu MEVRO v témže roce (Česká televize.cz)³⁶. O pět let později, 1. května roku 1953 bylo v Praze zahájeno pravidelné zkušební vysílání, a to ze Studia Praha z Měšťanské Besedy ve Vladislavově ulici (tamtéž).

Této události však předcházelo zařazení instituce televize v Československu pod Československý rozhlas. ČST v dané době fungovala pod jakýmsi ‚úředním‘ názvem Československý rozhlas – televizní studio Praha (Cysařová, 2002, s. 522). Funkci cenzurního orgánu, který podle sovětského vzoru dohlížel na obsahy médií a stejně tak i na ČST, vykonávala od roku 1953 Hlavní správa tiskového dohledu v kompetenci Ministerstva vnitra ČSR. HSTD fungovala až do roku 1966 (tamtéž, s. 525–528).

„První prototypový vysílač vlastní konstrukce byl umístěn na petřínské rozhledně. V počátečním období se vysílalo dva až tři večery v týdnu, a to průměrně po dvou až třech hodinách, přičemž program tvořily převážně filmy a živé pořady ze studia“ (Feldstein, 1964, s. 17).

Podle údajů dostupných z webu České televize bylo zkušební vysílání tehdejší Československé televize prohlášeno za pravidelné 25. února 1954. Postupně se též rozšiřoval počet dnů v týdnu, během nichž televize vysílala svůj program. Celý týden byl pokryt televizním vysíláním od konce roku 1958 (Česká televize.cz).³⁷ Ve druhé polovině 50. let rozhodlo vedení komunistické strany, že bude zřízen Československý výbor pro rozhlas a televizi (ČVRT),³⁸ aby bylo možné lépe řídit činnost ČST z hlediska politické propagace i „vzhledem ke stále vzrůstajícímu významu rozhlasu a televize jako informačního prostředku a jako nástroje k mobilizaci pracujících k řešení úkolů socialistické výstavby“ (Cysařová, 2002, s. 523). Jedním ze stěžejních úkolů tohoto výboru bylo zvyšování „stranickosti a ideovosti programu v boji proti buržoazní ideologii“ (tamtéž). Po několika stranických prověrkách a čistkách personálu ČST³⁹ se vedení ÚV KSČ rozhodlo v roce 1959 ČVRT zrušit a nahradit jej vlastním řízením a dohledem nad obsahy vysílání a promítání ideologie KSČ do televizních obsahů. „Československý rozhlas a Československá televize se tak staly samostatnými rozpočtovými organizacemi, podřízenými vládě a v ideových personálních otázkách přímo Ústřednímu výboru KSČ“ (Cysařová, 2002, s. 524).

K pražskému televiznímu studiu Československé televize začala brzy přibývat studia další. Nejdříve to bylo studio ostravské, které funguje od 31. 12. 1955, o necelý rok později – 3. 11. 1956 – začalo vysílat televizní studio v Bratislavě, v roce 1961 přibýlo studio Československé televize v Brně a konečně 25. 2. 1962 zahájilo své vysílání televizní studio v Košicích.

Důležitým institucionálně-právním mezníkem v historii ČST bylo vydání zákona o Československé televizi v lednu roku 1964. Zákon mj. obsahoval informace o podřízenosti ČST Komunistické straně Československa. První paragraf zákona deklaroval, že činnost tehdejší televize byla založena na politice KSČ a že má provádět

³⁶ Česká televize, 1996–2014. <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/prehistorie/> [Aktivní 27. 9. 2014].

³⁷ Česká televize, 1996–2014. <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/prehistorie/> [Aktivní 27. 9. 2014].

³⁸ Totožný orgán vznikl i na Slovensku – SVRT (zdroj: Cysařová, 2002, s. 523).

³⁹ Ze 133 původních pracovníků ČST patřilo pouze 54 osob mezi příslušníky KSČ (In: Cysařová, 2002, s. 523).

„masově politickou a výchovnou práci“ (Cysařová, 2002, s. 524). Vydáním tohoto zákona byl institucionální vývoj ČST završen s plaností do listopadu 1989 (tamtéž).

„Souběžně s rozvojem televize přibývalo i diváků. V září 1962 bylo již milion platících diváků, v březnu 1965 byly hlášeny dva miliony koncesionářů, v prosinci 1969 byla překročena hranice tří milionů a v roce 1978 překročil počet hlášených přijímačů čtyři miliony“ (Česká televize.cz)⁴⁰. S rostoucím počtem televizních diváků souvisí i snaha KSČ využít ČST jako „hláskou troubu“ své ideologie a jak uvádí Cysařová, „tlak na politizaci televize se stupňoval úměrně s tím, jak vzrůstal počet koncesionářů(...“ (2002, s. 522).

60. léta 20. století se v Československé televizi nesla ve znamení zahájení stavebních prací na nových televizních střediscích – v Praze i v Bratislavě, nová centra televizní výroby se otevřela již v roce 1970. V Praze na Kavčích horách a v Bratislavě v Mlynské dolině. Otevření nových prostor a technického zázemí pro přípravu obsahů televizního vysílání přispělo k rozvoji vysílání ČST, zlepšení technických podmínek i ke zvětšení rozsahu, v jakém televize fungovala (Česká televize.cz).⁴¹

Koncem 70. let 20. století (v roce 1979) začal svému účelu sloužit nově zbudovaný objekt na Kavčích horách, kde se usídlily redakce zpravodajství Československé televize. Ke konci 80. let se ČST během tzv. „Sametové revoluce“ postupně vymanila z podřízení Ústředního výboru Komunistické strany Československa, který na vysílání dohlížel od 50. let (Česká televize.cz).⁴²

Takzvaná společenská objednávka se prolínala všemi oblastmi tvorby ČST v době 70. a 80. let. Určovaly ji „ideově-tematické plány“, které schvalovala KSČ, pořady frekventovaně připomínaly televizním divákům „politickou linii strany“ (Cysařová, 2002, s. 533). Druhá polovina 80. let 20. století se nesla ve znamení přestavby a reformu Michaila Gorbačova, v ČST ale zároveň působila skupina komunistů, která stále rozhodovala o programovém obsahu televize s ohledem na ideologii strany. Signatářům Charty 77 nebylo povoleno vystupovat v televizi, což trvalo až do pádu režimu⁴³ (Cysařová, 2002, s. 535). I přes uvolnění v kultuře v období

⁴⁰ Česká televize, 1996–2014. <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/prehistorie/> [Aktivní 27. 9. 2014].

⁴¹ Česká televize, 1996–2014. <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/prehistorie/> [Aktivní 27. 9. 2014].

⁴² Česká televize, 1996–2014. <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/cst-v-datech/> [Aktivní 27. 9. 2014].

⁴³ Zákaz vystupovat v televizi pro signatáře Charty 77 byl vyhlášen po tzv. „Iniciativě kulturních pracovníků“ v lednu 1989, kdy pracovníci kulturní redakce ČST vystoupili na protest proti zatčení Václava Havla. (Zdroj: Cysařová, 2002, s. 535).

perestrojky Michaila Gorbačova byla Československá televize poslušným pomocníkem totalitního režimu až do jeho konce (Cysařová, 1999, s. 12, 19). V květnu 1989 abdikoval nejdéle působící ředitel ČST Jan Zelenka, kterého nahradil na nejvyšším postu Libor Bartla. Na 21. listopadu toho roku svolali přenosoví technici na Kavčí hory sraz pod transparentem „Kdy uslyšíme pravdu ve vysílání ČST?“ a pracovníci televize se rozhodli jít proti nařízením tehdejšího nového ředitele (tamtéž, s. 536). Na televizní obrazovce se osobnosti do té doby zakázané začaly objevovat od listopadu 1989. Tehdy se také zpravodajství změnilo na objektivní a vyvážené a „televize přestala být ideovým nástrojem jedné politické strany“ (Česká televize.cz).⁴⁴

27. 11. 1989 vláda Ladislava Adamce odvolala Batrlu z funkce, a tím „započal obtížný, vleklý, i rozporný proces personální, organizační a ekonomické transformace totalitní televize ve veřejnoprávní médium“ (Cysařová, 2002, s. 536). Koncepce i značení programů tehdejší Československé televize se výrazně proměnilo od září roku 1990. První program – federální televize – vysílal pod názvem F1. Druhý program Československé televize se v té době rozdělil. Na S1 – slovenský okruh a ČTV – český okruh. Československá televize provozovala na F1 vysílání zpravodajství a zanikla k poslednímu datu roku 1992 (Česká televize.cz).⁴⁵

4.2 Česká televize

Zákonem⁴⁶ České národní rady byla k 1. lednu 1992 zřízena Česká televize. „Česká televize není bývalou Československou televizí, jejíž fungování bylo až do konce spjata s existencí československé federace. Přes podstatné změny, ke kterým v posledních letech jejího trvání v ČST došlo, proměna ČST z vládního média na veřejnoprávní, tedy na službu veřejnosti, nebyla před rozdělením federace důsledně – zejména po právní stránce – dokončena. Naproti tomu Česká televize byla jako služba veřejnosti, se všemi zákonnými závazky z toho plynoucími, vytvořena od samého počátku“ (Česká televize.cz).⁴⁷

⁴⁴ Česká televize, 1996–2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/listopad-1989/> [Aktivní 27. 9. 2014].

⁴⁵ Česká televize, 1996–2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/cst-v-datech/> [Aktivní 27. 9. 2014].

⁴⁶ Zákon o České televizi – č. 483/1991 Sb.

⁴⁷ Česká televize, 1996–2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/konec-federalni-televize/> [Aktivní 27. 9. 2014].

Prvním generálním ředitelem ČT se stal v dubnu roku 1992 Ivo Mathé. Vysílala od prvního dne svého založení zpravodajství, a to na programu ČTV, většina pracovníků Československé televize přešla do České televize. S organizačně personálními změnami je spojený také zánik takzvaných hlavních redakcí, změna v dramaturgii pořadů a vznik řady tvůrčích skupin organizovaných podle svého zaměření. Dne 31. 1. 1992 pak Česká národní rada podle zákona o ČT selektovala devět členů do orgánu Rady České televize (Česká televize.cz)⁴⁸. V historicky první Radě ČT zasedli například: „(...) ekonom Karel Kühnl, astrofyzik Jiří Grygar, redaktor Českého rozhlasu Jiří Zajíc, politolog Petr Fleischmann, psycholog Jiří Růžička nebo spisovatel Jan Trefulka(...)“ (Köpplová et al., 2003, s. 278). Členové Rady České televize byli voleni na pětileté funkční období. Tento orgán je nezávislý, kontroluje činnost ČT, zastupuje veřejnost, schvaluje rozpočet ČT a ve své kompetenci má i volbu generálního ředitele ČT (Ročenka ČT, 1997).⁴⁹ V současné době má tento kontrolní orgán 15 členů, kteří jsou voleni Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR na šest let, přičemž třetina Rady ČT se mění každé dva roky.

Důležitým datem v historii veřejnoprávní České televize je také 1. leden 1993. Ten den vznikla nová koncepce programů ČT – v praxi to znamenalo přejmenování dřívějšího okruhu ČTV na ČT1, změna názvu programu F1 na ČT2 a OK3 na ČT3 (Česká televize.cz).⁵⁰ Činnost České televize je financována z takzvaných koncesionářských poplatků, které jsou v současnosti stanoveny na 135 korun měsíčně za domácnost. Tento poplatek je nutné hradit ze zákona,⁵¹ který platí od roku 1995, kdy byla výše poplatku stanovena na 50 korun. V září téhož roku Rada ČT schválila i Kodex ČT.⁵²

V současnosti vysílá Česká televize na šesti televizních programech – ČT1, ČT2, ČT24 (zpravodajství), ČT4 (sport), dětský ČT :D a kulturní ČT art. Vysílání (pozemní,

⁴⁸ Česká televize, 1996–2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/cst-v-datech/> [Aktivní 28. 9. 2014].

⁴⁹ Česká televize, 1996–2014. Dostupné z: <http://img.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/publikace-ct/rocenky/1997-ii.pdf> [Aktivní 28. 9. 2014].

⁵⁰ Česká televize, 1996–2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceska-televize-od-r-1993/ktere-okruhy-pro-ct/> [Aktivní 28. 9. 2014].

⁵¹ Zákon o rozhlasových a televizních poplatcích – č. 252/1994 Sb.

⁵² Dokument, který stanovuje „zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání“, dne 2. 7. 2003 jej předložila Rada ČT ke schválení Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Dostupný online: Česká televize, 1996–2014. <http://img.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/kodex-ct/pdf/kodex-ct.pdf> [Aktivní 28. 9. 2014].

družicové, internetové) probíhá celých 24 hodin denně (Česká televize.cz).⁵³ Česká televize (Televizní studio Praha) má své hlavní sídlo v Praze na Kavčích horách, post generálního ředitele zastává v současné době Petr Dvořák.

Česká televize jako veřejnoprávní audiovizuální médium má za úkol plnit službu veřejnosti, takzvanou veřejnou službu, o které se zmiňuje i Statut ČT⁵⁴ v prvním a druhém bodě II. Článku schválený Radou ČT platný od roku 2012.

„Česká televize naplňuje veřejnou službu v oblasti vysílání zejména tím, že vytváří a šíří nejméně čtyři televizní programy, popřípadě další multimediální obsah a doplňkové služby na území České republiky, podporuje českou filmovou tvorbu a kulturní projekty, spolupracuje s kulturními, uměleckými a charitativními organizacemi či společnostmi, poskytuje veřejnosti informace a obsah vysílání prostřednictvím internetových stránek a aplikací ČT (...)“ (Statut ČT, 2012).

K hlavním úkolům České televize v oblasti veřejné služby v televizním vysílání patří také „výroba a vysílání zejména zpravodajských, publicistických, dokumentárních, uměleckých, dramatických, sportovních, zábavních a vzdělávacích pořadů a pořadů pro děti a mládež“ (Statut ČT, Článek II.). Podrobněji se zásadám naplňování veřejné služby věnuje Kodex ČT. V plném znění je dostupný i na webových stránkách ČT a jeho dodržování je závazné pro všechny pracovníky České televize.

⁵³ Česká televize, 1996–2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/zakladni-informace-o-ct/>. [Aktivní 28. 9. 2014].

⁵⁴ Dokument, který obsahuje informace o postavení ČT, o jejím poslání a povinnostech, hospodaření atd., schválen byl Radou ČT a jeho aktuální verze platí od 11. 4. 2012. Zdroj: Česká televize.cz, 1996–2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/statut-ct/>. [Aktivní 29. 9. 2014].

5. Společensko-politický kontext zkoumaných období

V následující kapitole stručně charakterizují dobový společensko-politický kontext jednotlivých období, která jsou předmětem zkoumání této diplomové práce, a to v souvislosti s politickým a společenským ovzduším dané doby. Jak uvádím již v úvodu práce, v období 80. let 20. století lze hovořit o totalitním období, na rozdíl od následujících dvou období – 90. let 20. století a 21. století (2000–2015), kdy hovoříme době demokratického uspořádání a fungování společnosti. Domnívám se, že pokus o nástin dobového kontextu je důležitý pro pochopení širších souvislostí týkajících se vzniku a výroby televizních pořadů pro děti a mládež v různých dobách. Za nezbytné považuji zařazení této kapitoly i vzhledem k faktu, že podle amerických vědců Stephena Reese a Pamelý Shoemakerové existuje několik faktorů, které mají vliv (a případně tedy formují) charakter obsahů mediálních produktů.⁵⁵ Vzhledem k obsahu této kapitoly jsou pro nás signifikantní zejména tři následující faktory:

Ideologická rovina, podle níž se do mediovaných obsahů promítají ideje, hodnoty a postoje, které jsou danou společností uznávané a ve společnosti převažují.

Organizační rovina, ve které hrají roli především uspořádání a struktura organizace vytvářející a šířící mediální produkty, do nichž se promítá i míra nezávislosti organizace.⁵⁶

Mimomediální rovinu můžeme chápat jako všechny faktory ovlivňující výslednou podobu mediálního produktu (zdroje informací, vláda, mediální legislativa, publikum) (Jiráček; Köpplová, 2003, s. 129–130).

V této kapitole se však nevěnuji podrobněji problematice těchto faktorů, které mají vliv na výsledné mediální produkty, ale pokouším se – na základě odborné zejména historické literatury – o základní popis společenského, politického, popřípadě ekonomického „ovzduší“ daných období, jehož aspekty se v minulosti i v současnosti nepochybně promítaly a promítají do fungování mediální sféry, a tedy i bývalé Československé televize, dnešní České televize a její původní tvorby, tedy i do nedělních ranních pořadů pro děti a mládež.

⁵⁵ V případě této diplomové práce chápeme mediální produkt jako pořady pro děti a mládež.

⁵⁶ Zde bych ráda zmínila období totality, tedy zkoumaná 80. léta 20. století, kdy v ČST stále působili pracovníci, kteří byli „za dobře“ s komunistickým režimem.

5.1 Historický exkurz do doby 80. let 20. století

Osmdesátým létům předcházela významná událost v 70. letech 20. století, a to založení iniciativy Charta 77. Její význam spočíval v tom, že stála v politické opozici proti tehdejší KSČ, aktivizovala exil, ale i jiné opoziční skupiny ve východoevropských zemích. Tato „různorodá skupina lidí – od reformních komunistů přes liberály a nonkonformní literáty až po křesťany a bývalé politické vězně“ prolomila částečně normalizační období (Končelík; Večeřa; Orság, 2010, s. 207). Jak uvádí Kvaček (2002, s. 224), již „od počátku 80. let byly v české společnosti přece jen znát určité posuny v myšlení a chování“, docházelo k oslabování komunistického režimu a blížil se jeho zánik. Výraznou osobností v politice byl v té době Michail Gorbačov, který působil jako generální tajemník ÚV KSSS a přišel s politikou tzv. perestrojky, tedy přestavby, která spočívala ve společenské přestavbě a jakési demokratizaci. Podle Kvačka (2002) tato Gorbačova reforma „měla pro další osudy Sovětského svazu, sovětského bloku a vůbec pro vývoj ve světě podstatný význam. Způsobovala proměny a vyvolávala následky, které ani Gorbačov nepředpokládal a nezamýšlel“ (s. 224).

K přestavbě se – i přes počáteční nevelkou odezvu – přihlásilo v roce 1986 i československé vedení KSČ. Přibližně rok později, v prosinci 1987 ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ vystřídal Gustava Husáka Miloš Jakeš, jehož jmenování „ještě prohloubilo stále patrnější izolovanost komunistické strany od společnosti“ (Kvaček, 2002, s. 225). Změna v personálním obsazení se udála také na postu předsedy české vlády – 1988 místo Josefa Korčáka nastoupil František Pitra a federální vládu vedl od října téhož roku Ladislav Adamec (tamtéž). Druhá polovina 80. let přinesla i postupný obrat ve společnosti, která „už vládnoucí politickou garnituru příliš nerespektovala“ (Končelík et al, 2010, s. 208), což ukazovaly i veřejné protesty proti režimu, které vyvrcholily v lednu roku 1989 během tzv. Palachova týdne.⁵⁷ Červen 1989 přinesl petici Několik vět, jejíž signatáři požadovali svobodu projevu, svobodu shromažďování a propouštění politických vězňů. Podle Končelíka et al. tak „vyčerpaný normalizační režim dospěl ke dnu svých možností“ (tamtéž).

Podzim roku 1989 a zejména listopad znamenal nejintenzivnější boj za svobodu a demokracii v zemi. Vzhledem k tomu, že „společenské ovzduší bylo vyostřeno očekáváním zásadních politických proměn,“ 17. listopad 1989 a připomínka 50. výročí

⁵⁷ Veřejnost si připomínala již 20. výročí protestního sebeupálení studenta FF UK Jana Palacha, komunisté proti původně poklidné akci tvrdě zakročili (Končelík et al, 2010, s. 208).

útlaku nacistů proti českým vysokým školám se proměnila v politickou demonstraci. Dva dny nato v Praze vzniklo Občanské fórum, v centru metropole se každý den na Václavském náměstí demonstrovalo proti totalitnímu režimu, zvonilo se klíči a požadavek společnosti byl jasný: „zase vřadit Československo mezi vyspělé demokratické státy“ (Kvaček, 2002, s. 231).

Události tzv. Sametové revoluce vyvrcholily odstoupením Miloše Jakeše z funkce ÚV KSČ, manifestací na Letné, dvouhodinovou generální stávkou 27. listopadu a nakonec i odstoupením předsedy vlády Ladislava Adamce (7. 12.) a prezidenta ČSR Gustáva Husáka (10. 12.). Jmenováním nové vlády a zvolením nového československého prezidenta Václava Havla (29. 12.) se Československo orientovalo na „přechod k parlamentní demokracii a k tržnímu hospodářství“ (Kvaček, 2002, s. 232).

5.2 Historický exkurz do doby 90. let 20. století

Prezident Václav Havel zvolený Federálním Národním shromážděním ve svém novoročním projevu roku 1990 vyjádřil radost nad změnou režimu v tehdejší Československu: „Všude ve světě se lidé diví, kde se v těch poddajných, ponížených, skeptických (...) občanech Československa vzala náhle ta úžasná síla za několik týdnů zcela slušným a mírumilovným způsobem setřást ze svých beder totalitní systém“ (in Kvaček, 2002, s. 232).⁵⁸

Již v roce 1990 se řešily také slovensko-české vztahy, změna politického uspořádání země na federaci se promítlo i do jejího názvu – Česká a Slovenská Federativní republika (ČSFR).

Počátek 90. let znamenal aktivizaci do té doby komunistickým režimem zakázaných společenských, náboženských spolků a působnost zejména katolické církve. Napraveny byly mezinárodní vztahy, demokratické tradice se mohly naplno začít rozvíjet, mladší část společnosti výrazně ovlivňovala západní demokracie, ke které se společnost snažila od 90. let přiblížit a vyrovnat se jí. Mezi úkoly 90. let bylo zavedení demokratického systému fungování společnosti v oblasti politiky i zavedení tržní ekonomiky a kapitalismu. Jak se však ukazovalo, vzhledem ke stavu, ve kterém stát zanechala komunistická moc, se politika i celá společnost musela postupně vypořádat

⁵⁸ Václav Havel, Projevy, leden – červen 1990, Praha 1990, s. 13–14.

s různými problémy. Tržní hospodářství se vytvářelo za pomoci privatizace,⁵⁹ řízení ekonomiky se proměňovalo decentralizací, Československo hledalo nové trhy a novým sociálním důsledkem přerodu ekonomiky byla mj. nezaměstnanost. Kuponovou privatizací se mělo docílit převedení státních podniků na soukromé, akciové společnosti, hospodářství země bylo restrukturalizováno (Kvaček, 2002, s. 232–234).

Odstátňování se týkalo také československé mediální sféry, média se přetvářela od sovětského modelu řízení médií k liberálnímu způsobu jejich řízení, na počátku 90. let byla pro média vytvořena nová legislativa, která mj. nepřipouštěla jakoukoli cenzuru. Takzvaný malý kompetenční zákon⁶⁰ dal vzniknout České televizi, Českému rozhlasu a České tiskové kanceláři.

Počátek 90. let přinesl také vznik nových politických stran jako Občanské demokratické aliance (ODA) či Občanské demokratické strany (ODS) v čele s Václavem Klausem. Zejména během druhé poloviny roku 1992 se federativní země připravovala na rozdělení, národní rady obou zemí přijaly ústavy a 31. 12. 1992 došlo k zániku ČSFR. „Od 1. ledna 1993 začala žít a vytvářet své dějiny Česká republika“ (Kvaček, 2002, s. 235).

Jak zmiňují Končelík et al. (2010), během 90. let došlo v tisku k takzvané komercializaci, které předcházela vznik nejčtenějšího deníku, Blesku. Proměnou prošla také audiovizuální média, která se „odstátňovala“ a začala plnit veřejnou službu, přičemž zároveň vzniknul smíšený (duální) systém existence médií.⁶¹ Ještě dříve, než byla pro fungování médií vytvořena potřebná legislativa, začaly vznikat soukromé rozhlasové stanice.⁶² První úspěšnou soukromou televizí byla Premiéra, která zahájila své vysílání v roce 1992, pár měsíců poté se přidala – v roce 1993 – televize Nova.⁶³ Mediální sféra se v 90. letech nesla ve znamení digitalizace, „revize mediálních obsahů“ a „zezábavňování“ a zároveň „započal doposud trvající proces, při kterém si všechna média stále více podmaňuje překotně se rozvíjející internet“ (Končelík et al., 2010, s. 262).

⁵⁹ K privatizaci došlo i u tisku – např. deníky Mladá fronta (Mladá fronta Dnes) a Rudé právo (v roce 1995 změnilo svůj název na Právo). Zdroj: Končelík et al., 2010, s. 258.

⁶⁰ Zákon č. 136/1991 Sb., o rozdělení působnosti mezi ČSFR a ČR a SR ve věcech tisku a jiných informačních prostředků (in: Končelík et al., 2010, s. 257).

⁶¹ Koexistence médií soukromých a veřejnoprávních (zdroj: Končelík et al., 2010, s. 260).

⁶² První soukromá rozhlasová stanice – Radio Stalin – začala vysílat z pražské letně v říjnu roku 1990, televizní vysílání se pokusila v roce 1991 zahájit i první soukromá televize Nezávislá televize (NTV). Zdroj: Končelík et al., 2010, s. 261.

⁶³ TV Nova byla první privátní soukromou televizní stanicí nejen v České republice, ale rovněž i mezi všemi postkomunistickými východoevropskými zeměmi (zdroj: Končelík et al., 2010, s. 261).

Český stát i jeho společnost se v průběhu 90. let otevřela zejména západním zemím. V první polovině těchto let doznávala euforie po revoluci a lidé byli okouzleni nabídkou západního světa, zejména obchody, ale i kulturou. Jak uvádí Havelka (2005), „v hodnotách a postojích dominoval rozporuplný mix 30., 70. a 90. let: pod nadšením z trhu a možnostmi pevně ležely „socialistické“ hodnoty a postoje, které utvářely převážnou část životního stylu“ (Ihned.cz).⁶⁴

Okouzlení z otevřenosti České republiky západu podle Havelky začalo pomíjet ve druhé polovině 90. let, kdy se zhoršila ekonomická situace. V souvislosti s hodnotovým žebříčkem společnosti Havelka hovoří o tzv. „socialisticko-kapitalistickém koktejlu“ hodnot, který byl podle něj výraznější než v roce 1994. Koncem 90. let lidé vyznávali „evropské“ hodnoty, postoje a vzorce chování, více chodili do společnosti.

Miloslav Petrušek⁶⁵ k porevoluční době dodává, že se společnost i ekonomickými změnami transformuje ve společnost konzumní. K problematice proměn hodnotových orientací společnosti v době po pádu komunismu se věnuje například sociolog Libor Prudký (2010)⁶⁶. Proces přeměny české společnosti označuje jako *transformační proces* a v souvislosti s objasněním jeho podstaty odkazuje na Ralpa Dahrendorfa, který tvrdil že tyto změny v moderní společnosti po převratu režimů nejsou ani socialismem, ani kapitalismem, ani „třetí cestou“ mezi nimi, „cílem je otevřená společnost“ (Prudký et al., 2010, s. 37). Aby se k této otevřené společnosti došlo, změny musí dle Dahrendorfa proběhnout v oblasti ústavně-právní, ekonomické, politické a hodnotové. A právě k transformaci hodnotových struktur ve společnosti se vyjadřuje Prudký, podle něhož jsou tyto změny součástí zmiňovaného procesu, jsou „jednou z podmínek jeho naplňování a jedním z výsledků konkrétní podoby jejího průběhu“ (tamtéž, s. 38).

Hodnoty se vytvářejí a vyvíjejí podle Prudkého v závislosti na tom, jaké konkrétní hodnoty jsou vlastní sociálním subjektům (jedinec, společenství, společnost – jednoho státu či soustátí, civilizace), zároveň potvrzuje Inglehartovu socializační

⁶⁴ Havelka Josef, 21. 11. 2005. Proměny české společnosti v čase. Ihned.cz, 1996–2014. Dostupné online: http://ihned.cz/c3-17233570-000000_d-17233570-000000_d-17233570-promeny-ceske-spolecnosti-v-case [Aktivní 10. 11. 2014].

⁶⁵ Petrušek Miloslav: Třetí kultura, lidská přirozenost a důsledky „Sametové revoluce“. In: Prudký et al. Tehdy a teď: Česká společnost po 20 letech.

⁶⁶ V článku Hodnoty v transformaci společnosti České republiky (1989–2009), In: Prudký et al. Tehdy a teď: Česká společnost po 20 letech.

hypotézu.⁶⁷ Prudký v příspěvku také shrnuje, jakým vývojem hodnoty prošly v souvislosti s proměnou politického, ekonomického a tedy i sociálního ovzduší v ČR. Konstatuje, že nedošlo k zásadním změnám hodnotových žebříčků české společnosti před rokem 1989 a po něm a zároveň uvádí, že „nosieli možných změn v hodnotových strukturách jsou obvykle mladší věkové skupiny, ale během dalšího života se spíše vracejí k hodnotám platným v „hlavním proudu“ (...)“ (Prudký et al., 2010, s. 41). Není možné říci, na kolik transformace žebříčků hodnot v české společnosti přispívají k její proměně v otevřenou společnost (tamtéž).

5.3 Období 21. století

Po roce 2000 společnost vstoupila do jednadvacátého století. Na začátku nového století uběhlo již více než jednadvacet let od „Sametové revoluce“ a česká společnost od té doby prochází dalšími změnami ve všech sférách, a to včetně životního stylu.

Obecně lze konstatovat, že ve spolkové struktuře nadále převládají volnočasové aktivity. Češi jsou stále národem chalupářů, zahrádkářů, turistů a sportovců (Müller, 2012). Nemají však zájem o veřejné záležitosti, což také není ve srovnání se západoevropany tak neobvyklým jevem. Největší slabinou je převládající pocit despektu ke správním a politickým organizacím, k jejich představitelům. Možná je to dané faktem, že občanská společnost byla řadu let destruována komunistickou diktaturou.

V roce 2004 se 87 % občanů domnívalo, že zkorumpovanost údajů je stejná, či horší než v roce 1989, jak uvádí výzkumy agentury SC & C v Lidových novinách 12. 11. 2004 (Müller, 2012, s. 230). Podobné výzkumy, které řešily korupci, jsou z let 2007 od společnosti Transparency International. Z výzkumných šetření vyplynulo, že pokud jde o vnímání korupce, celý polistopadový vývoj přispěl ke zvýšení apatie a pocitu rezignovanosti občanů, a že brzké očekávání nelze očekávat (Cavrorevue, 2007, in Müller, 2012).

Zajímavou koncepci přiblížil taktéž sociolog Zygmund Bauman, který v roce 2002 přednášel na Univerzitě Karlově. Konstatoval, že nedostatek občanského sebevědomí, nedůvěry v ostatní lidi a nedůvěry v instituce představují krize důvěry v české společnosti. Tato doposud přetrvávající krize důvěry je podle mnohých

⁶⁷ Především v období dospívání si člověk utváří hodnotové žebříčky, které pak uznává po zbytek svého života. Tato hypotéza poukazuje na to, že hodnotové struktury ve společnosti jsou „relativně stabilní“, že se výrazněji a rychle nemění (vliv na změny však mají „socializační mediátoři“), k proměnám však postupně dochází – „tichá revoluce“ (In: Prudký et al., 2010, s. 38).

sociálních expertů nejpalcivějším dědictvím komunismu, což brání v dalším rozvoji společnosti, stejně tak odpovědného a efektivního demokratického vládnutí.

Podle Müllera (2012) není česká společnost autonomní, nýbrž heteromní. Je to dáno důsledkem hluboce zažitého stereotypu, jemuž byla po desetiletí vystavena. Současná občanská společnost se vyznačuje nedostatkem občanské kompetence, tedy dovednostmi ovlivňovat rozhodování ve veřejné sféře a také vírou, že taková snaha je možná a smysluplná. Občanská aktivita končí v rovině "remcalství", která bývá často spojena s politickou naivitou.

Dalším problémem soudobé společnosti je již zmíněná krize důvěry, která úzce souvisí s komunistickým dědictvím společenské atomizace, jinými slovy nízká důvěra v druhé, neznámé lidi. Krize společenského řádu se po roce 1989 projevila také nárůstem kriminálního chování, které kulminovalo v roce 1999, kdy se s porovnáním s rokem 1990 téměř zdvojnásobil počet trestných činů, a poté křivka sledující statistiku kriminality lehce klesala a klesá dál (Novotný, 2006).

Rodina byla kdysi centrem jistot, otevřenosti, předvídatelnosti a posilování vztahů důvěry a také úniku. To je také jeden z důvodů, proč si po více jak dvaceti letech lidé v Česku váží svého soukromí a s velkou nelibostí reagují na jeho narušování (Müller, 2012).

Změnila se také sociální situace v rodinách, které jsou méně početné a dochází často k jejich rozpadu. V současné době se uvádí, že až 60 % rodin se rozvádí. Fenomémem posledního desetiletí je také míra nezaměstnanosti. Ta se v české společnosti stále drží okolo hranice deseti procent. Týká se především lidí málo vzdělaných či nevzdělaných, rodin s dětmi, lidí v předdůchodovém věku, čerstvých absolventů vysokých škol. V porovnání s minulými dobami je dnes více sociálně slabších občanů, kteří využívají různé sociální instituce typu občanských poraden, neziskových organizací apod. Tyto zvláštnosti s sebou nese doba posledních dvaceti let. Za minulého režimu neexistovala formální nebo spíše oficiální nezaměstnanost, neexistovaly neziskové sociální instituty, dokonce ani úřady práce, které vznikly na počátku 90. let minulého století (Krebs, 2007).

Problematicke toho, jak se v 21. století proměňují formy soukromého, rodinného a partnerského života v české společnosti, jak se mění pracovní trh, se věnoval výzkum projektu Sociologického ústavu Akademie věd České republiky. V rámci tohoto

projektu⁶⁸ byl realizován výzkum (2005–2008), jehož cílem bylo zjistit, jaký vliv mají současné trendy proměn ve společnosti (sociální koheze, trendy individualizace, „fragmentace původního obsahu konceptu rodiny“) mj. na vytváření nových hodnotových struktur. Mezi dílčí poznatky kvantitativní výzkumné části patří např. to, že „česká společnost stále vykazuje rysy společnosti přecházející od raně moderní v pozdně moderní – zatímco některé charakteristiky pozdní modernity jsou naplněny bohatě (vysoká rozvodovost, odkládání rodičovství do pozdějšího věku a růst bezdětnosti), jiné se projevují jen u určitých dílčích skupin populace (nukleární úplná rodina je stále většinou populace pokládána za ideál, (...))“ (Soc.cas.cz).⁶⁹ Výzkum dále vyvrátil negativní hypotézy silného individualismu současnosti, potvrdil „prorodinnou orientaci“ české společnosti, z čehož lze vyvodit hypotézu důležitosti hodnot spojených s rodinou. Výsledky výzkumu dále ukázaly, že:

„Koncentrace mladých lidí ve větších městech a narůstající podíl dospělých, kteří dospívali v neúplných rodinách, by mohly do budoucna přispívat spolu s případným posunem v hodnotových orientacích směrem k preferenci ‚netradičních‘ a méně stabilních forem partnerského soužití (...) a ke snižování preferovaného počtu dětí (...)“ (tamtéž).

Mimo výše zmíněné ukázaly výsledky výzkumu, že práce je pro jedince současné (postmoderní) společnosti méně důležitá než rodina, což může mít souvislosti s vyznáváním hodnot kolektivistických či individualistických, přičemž právě hodnoty spojené s rodinou bychom zařadily k hodnotám kolektivistickým, hodnoty spojené s prací k těm individualistickým.

V současnosti Prudký (2010) upozorňuje zároveň – v souvislosti s vývojem hodnotových orientací – na „suverénní pozici hédonistických orientací“. Podle něj se k hodnotám hédonismu, tedy požitkářství a „užívání si“ života, hlasí více než 90 % dospělé populace. Dále uvádí, že orientace na hodnoty „individualismu“ se projevují 60 až 75 % české populace a že „nejnižší podíl je příznačný pro explicitě ‚náboženské‘ hodnotové orientace“ (Prudký, 2010, s. 39–40).

⁶⁸ Číslo projektu: 1J 034/05 DP 2, název: *Souvislosti proměn pracovního trhu a forem soukromého, rodinného a partnerského života v české společnosti*. Dostupné on-line: Soc.cas.cz, 2014. <http://www.soc.cas.cz/projects/cz/15/57/Souvislosti-promen-pracovniho-trhu-a-forem-soukromeho-rodinneho-a-partnerskeho-zivota-v-ceske-spolecnosti.html> [Aktivní 13. 11. 2014].

⁶⁹ Dostupné on-line: Soc.cas.cz, 2014. <http://www.soc.cas.cz/projects/cz/15/57/Souvislosti-promen-pracovniho-trhu-a-forem-soukromeho-rodinneho-a-partnerskeho-zivota-v-ceske-spolecnosti.html> [Aktivní 13. 11. 2014].

Domnívám se, že o současnosti 21. století, především o soudobém životním stylu mnoho lidí konstatuje, že je nepoměrně rychlejší a hektičtější v porovnání s dobou před dvaceti lety. Na tomto faktu mají svůj podíl nepochybně také média – nástup nových komunikačních technologií a tzv. „digitální éry“ v 90. letech, ale i příchod nových, tzv. síťových médií v novém tisíciletí. Jan Jiráček a Barbara Köpplová (2009) hovoří o významném postavení médií v životě soudobé společnosti a konstatují, že „zvláště obrovský nárůst mediální nabídky a její homogenizace a internacionalizace vedou k řadě úvah o tom, jak se média ‚podepisují‘ na vnímání sociální reality (...)“ (s. 380). Jan Cebe zdůrazňuje, že současná společnost žije v době mediální revoluce: „Díky chytrým mobilním telefonům či tabletům jsou média v našich životech přítomna každou minutu dne.“⁷⁰

Vzpomeňme na dobu, jak si děti hrály v 80. letech – které prostředky a věci denní potřeby jim sloužily jak hračky a porovnejme to s tím, jaké předměty jsou hračkami dnešních dětí. Tablety, mobilní telefony, notebooky či televize jsou dnes takřka běžnou součástí vybavení dětských pokojů, jak mj. ukazují i výsledky výzkumu ATO – LSS⁷¹ zaměřeného na děti (viz kapitola 4.2 Média dětí – televize vs. internet). I tento fakt má nepochybně vliv na způsob trávení volného času dětmi, na utváření jejich hodnotových žebříčků, formování osobnosti atd.

⁷⁰ Cebe, Jan. *Jak změnily současné komunikační technologie povahu zpravodajství a publicistiky*. Média pod lupou.cz, 2013. Dostupné on-line: <http://www.mediapodlupou.cz/lekce/jak-zmenily-soucasne-komunikacni-technologie-povahu-zpravodajstvi-a-publicistiky> [Aktivní 13. 11. 2014].

⁷¹ Dostupné on-line: Ato.cz, 2014. <http://www.ato.cz/tv-vyzkum/doplnekove-vyzkumy-projektu/lss-deti-vyzkum-zivotniho-stylu-deti> [Aktivní 13. 11. 2014].

6. Televizní pořady pro děti a mládež

„Dělat program pro děti, to je v televizi daleko větší služba, než u jiných programů, to musí dělat fandové.“

(Štěpánka Haničincová, 1983)⁷²

V šesté kapitole diplomové práce se věnuji problematice televizních pořadů určených mediálními recipientům v dětském věku, přibližně od 4 do 12 let. Pojednávám o tom, co se skrývá za pojmem *dětský pořad* a zařazuji také podkapitoly věnující se dětským televizním pořadům v Československé a České televizi. Konkrétně v kapitole 6.1 zmiňuji nezbytný dobový politicko-sociální kontext, který ovlivňoval produkci a finální podobu pořadů pro děti a mládež. Nejprve se ale pokusím definovat dětský pořad a popsat jeho hlavní charakteristiky, přičemž vycházím především z informací, které jsou publikovány na internetu – na webu s názvem Děti a média.⁷³

Na zmíněných webových stránkách se o definici pojmu dětský pořad pokouší Vilma Hušková, a to v článku publikovaném 15. 1. 2014, kde se mj. zabývá tím, jaký je věk dětského televizního diváka anebo tím, která kritéria určují, že se jedná o pořad pro děti. Již v úvodu svého článku autorka zmiňuje složitost problematiky definice dětského pořadu. Mohlo by se sice zdát, že termín dětský pořad je jasný a není třeba se jím zabírat. Hušková ale tvrdí, že „bez definice dětského pořadu nelze adekvátně vyhodnocovat dodržování hned několika ustanovení zákona o vysílání.“⁷⁴ Podotýká, že s pojmem dětský pořad pracují i zákon o ČT a zákon o ČRo, ale nevěnují se jeho vysvětlení a přesné definici. Tu přinesla až Rada pro rozhlasové a televizní vysílání (RRTV⁷⁵) v roce 2013:

„Pořad pro děti je pořad, který je vyroben a určen pro diváky mladší 12 let a je obsahově a formálně přizpůsoben zralosti osob této věkové kategorie“ (Děti

⁷² In: Michalec, 1983, s. 192.

⁷³ www.detiamedia.cz Tyto webové stránky „slouží jako platforma pro prezentaci a výměnu odborných názorů a zároveň si klade za cíl nabídnout pomoc a informace rodičům, kteří chtějí eliminovat rizika negativního působení médií na děti“ (zdroj: Děti a média.cz). Web se věnuje především otázkám dětského televizního diváctví (násilí, vulgarita, sex a reklama v TV a děti), nabízí rodičům poradnu a představuje mj. i legislativní zakotvení ochrany dětí v souvislosti s možnými vlivy TV vysílání.

⁷⁴ Hušková Vilma, 2014. Děti a média.cz. http://www.detiamedia.cz/art/1825/definice-detskeho-poradu.htm?page_idx=15 [Aktivní 2. 11. 2014].

⁷⁵ Rada pro rozhlasové a televizní vysílání je „ústřední orgán státní správy, který vykonává státní správu v oblasti rozhlasového a televizního vysílání a převzatého vysílání a v oblasti audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání poskytovaných podle zákona č. 132/2010 Sb.“ (Zdroj: Rrtv.cz, dostupné z: <http://www.rrtv.cz/cz/static/o-rade/poslani-rady/index.htm> [Aktivní 2. 11. 2014].)

a média.cz).⁷⁶ Jak Hušková dále uvádí, aby bylo možné vytvořit uvedenou definici dětského pořadu, bylo nezbytné odpovědět na dvojici klíčových otázek s tímto spojených. První se týká věku dětského televizního diváka, druhá otázka směřuje ke kritériím, podle nichž bude dětský pořad určován.

Podle prvního článku Úmluvy o právech dítěte je za dítě považován každý člověk ve věku do osmnácti let, kdy se nabývá zletilosti. Stejně jako právní řád ČR, tak i zákon o vysílání rozlišuje mezi dětmi a mladistvými, což ale nemá vliv na případnou rozdílnost práv dětí či mladistvých. Jak píše Hušková ve svém článku, považovat za děti osoby mladší osmnácti let nebere ohledy na diváckou a osobnostní vyzrállost jedinců, kteří ve věku kolem patnáctého až osmnáctého roku života již běžně konzumují mediální produkty, v našem případě televizní vysílání, které je určeno dospělým. Mezi dětstvím a dospělostí tedy nelze klást jasnou hranici, která se například v legislativě vymezuje dovršením osmnácti let. To potvrzuje i Hušková:

„Při hledání adekvátní věkové hranice (...) musí být zohledněna zralost dítěte, přičemž v úvahu musí být brány hlavní stránky vývoje osobnosti, tzn. zejména vývoj emoční, percepční, kognitivní a sociální“ (tamtéž).

Odpověď na pokládanou otázku není možné přesně a jasně formulovat, můžeme však říci, že tato problematika souvisí s kognitivním vývojem člověka.⁷⁷

„Pojátkem odborných názorů je, že nelze stanovit jednotnou věkovou hranici. Vývoj dítěte je individuální záležitostí a je podmíněn řadou faktorů (...) nicméně obecně lze konstatovat, že rozhodující období, kdy osobnost ztrácí psychologický charakter dítěte, je mezi 11.–15. rokem“ (Děti a média.cz).⁷⁸

V období dospívání totiž podle Huškové jedinec je schopný formálně logického myšlení, dokáže samostatně uvažovat o fenoménech abstraktního charakteru, formulovat domněnky a uvažovat kriticky, což souvisí se schopností přistupovat kriticky také k obsahům mediálních sdělení. V období pubescence si člověk také vytváří vlastní žebříček hodnot a rozumí podstatě pojmu morálka. Na zmíněné autorka článku navazuje a v souvislosti s definicí pořadu pro děti tvrdí, že „je to pořad, který oslovuje jedince před nástupem období puberty, věk (...) ztráty ‚dětství‘.“⁷⁹

⁷⁶ Hušková Vilma, 2014. *Definice dětského pořadu*. Děti a média.cz. Dostupné z: http://www.detiamedia.cz/art/1825/definice-detskeho-poradu.htm?page_idx=15 [Aktivní 2. 11. 2014].

⁷⁷ Jak Hušková uvádí, dětská psychologie i mediální studia se problematikou toho, kdy se člověk reálně dostane z fáze „dětského diváka“ do fáze „dospělého diváka“ zabývají poměrně často.

⁷⁸ Hušková Vilma, 2014. *Děti a média.cz*. http://www.detiamedia.cz/art/1825/definice-detskeho-poradu.htm?page_idx=15 [Aktivní 2. 11. 2014].

⁷⁹ Tamtéž.

Dvanáctý rok života dítěte spatřuje jako věkovou hranici, určující, že se jedná o dětského diváka, i Kateřina Krejčí.⁸⁰

„Nejvěrnějšími diváky ČT je pořád ta skupina 4 až 9, (...) ta skupina 10 až 14 a 15+, to už jsou děti, mladí lidé, kteří už si dnes hledají zdroje zábavy, informací, komunikace zcela jinde (...) Takže dětský pořad vnímám jako pořad vyloženě pro děti do 10, maximálně 12 let (...)“ (Hronová, 2012, s. 100).

Druhá otázka, jejíž zodpovězení je nezbytné k definici dětského pořadu, souvisí s kritérii, podle nichž jsou dětské pořady rozlišovány. Podle Huškové je v tomto ohledu nezbytné soustředit se na „teorii scénáristicko-dramaturgické přípravy audiovizuálního projektu“, tedy na jednotlivé stránky – charakteristiky pořadu, které jej budou formovat. Konkrétně se jedná o „téma, obsah, použité audiovizuální a jazykové prostředky, způsob narace, způsob a čas zařazení do vysílání, stopáž, prezentaci pořadu provozovatelem.“⁸¹ Budeme-li chtít rozlišovat mezi pořadem pro děti a pro dospělé, měli bychom sledovat a analyzovat všechny zmíněné prvky a ne jen jejich část, čímž se vyhneme omylům v definicích dětských pořadů, protože například ne každý animovaný seriál je určen dětským divákům.⁸²

Dětský pořad je tedy určen dětskému divákovi do dvanácti let, čemuž je přizpůsoben jeho obsah – téma (přihlíží ke komunikačnímu cíli – pobavit, vzdělávat atd.), užití audiovizuální prostředky (práce s kamerou, zvukové efekty, střih, triky), prostředky jazyka (přiměřenost jazyka – volba lexika, pozor na odbornost, srozumitelnost), styl narace (časová posloupnost vyprávění, osobnost vypravěče, postavy, prostředí, kostýmy a rekvizity atd.), stopáž pořadu (přiměřenost – udržení pozornosti), zařazení do programu vysílání (výběr vysílacího času pořadu), prezentace pořadu vysílatelem (usiluje se o získání dětského publika?). Vilma Hušková zdůrazňuje, že chceme-li posuzovat, zda se jedná o pořad pro děti, je nezbytné posuzovat všechny tyto aspekty pořadů, ne jen některé z nich.

⁸⁰ Dramaturgyně, v současné době šéfdramaturgyně Centra tvorby pro děti a mládež ČT, která spolupracovala mj. na tvorbě oblíbených dětských Večerníčků jako např. Divoké sny Maxipsa Fíka, O Mikešovi, O Kanafáskovi atd. (Zdroj: Česká televize.cz, <http://www.ceskatelevize.cz/porady/0-vecernicek/5636-tvurci/> [Aktivní 3. 11. 2014].)

⁸¹ Hušková Vilma, 2014. Děti a média.cz. http://www.detiamedia.cz/art/1825/definice-detskeho-poradu.htm?page_idx=15 [Aktivní 2. 11. 2014].

⁸² Zde uvádí Vilma Hušková jako příklad americký kreslený seriál Městečko South Park, který byl vysílán právě z důvodu nevhodnosti pro děti a mladistvé až po 22. hodině. A právě zařazení do televizního programu je dalším kritériem, které je podle Huškové třeba sledovat, chceme-li blíže definovat, jedná-li se o dětský pořad.

Obecně lze na problematiku dětských pořadů pohlédnout také z perspektivy mediálních studií. Jak uvádí Jiráček a Köpplová, mediální produkty se skládají z několika prvků, a to z témat, tématické skladby a konkrétních užitých výrazových prostředků. „V každém mediálním produktu, ať je to zpráva, nebo televizní seriál, je možné rozeznat tematické a výrazové prvky, z nichž je sestaven. Tyto prvky se podílejí na konstituování významu a často samy jsou nositeli nějakého významného aspektu“ (Jiráček; Köpplová, 2009, s. 302).

Vrátíme-li se k problematice definice dětského pořadu, o které na webových stránkách Děti a média publikovala Vilma Hušková, považují za nutné konstatovat, že právě nedělní ranní pořady pro děti a mládež ve vysílání ČST a ČT se dají označit za dětské pořady. Domnívám se totiž, že pokud bychom provedli analýzu všech zmíněných prvků pořadů, došli bychom ke stejnému závěru – tedy že pořady, které jsou předmětem zkoumání této diplomové práce, jsou pořady dětské.

6.1 Československá televize a pořady pro děti

Přibližně od 60. let 20. století byla veškerá tvorba a fungování Československé televize podřízena komunistické straně, což dokladoval i zákon o Československé televizi platný od 31. ledna 1964. V jeho prvním paragrafu byla právě tato podřízenost ČST Komunistické straně Československa zmíněna: „Československá televize svou činností, založenou na politice Komunistické strany Československa, provádí masově politickou a výchovnou práci, podporuje tvůrčí iniciativu lidu a přispívá k dovršení kulturní revoluce“ (Cysařová, 2002, s. 524).⁸³

Všechny oblasti tvorby ČST a stejně pořady pro děti a mládež se v 70. a 80. letech 20. století řídily ideově-tematické plány schvalované nejvyššími zástupci KSČ. Tyto plány „měly za úkol ilustrovat politickou linii strany a falšovat současnost i historii (...)“ (Cysařová, 2002, s. 533). Ideovostí komunistické strany bylo nejméně zatíženo hudební vysílání, týkalo se ale i dětských pořadů, kde se preferovala tematika ochrany přírody, (prevence) kriminality mládeže, ale i téma jakési popularizace práce soudobých politiků a zaměstnanců státu – příslušníků SNB, poslanců národních výborů, pohraniční strážce (Cysařová, 1999, s. 19). O původní tvorbě ČST určené ve vysílání dětem a mládeži je možné se dočíst také z publikace Zdeňka Michalce Tisíc tváří televize, ve

⁸³ Zákon o ČST. In: Sběrka zákonů, č. 17 a 18/1964; APF ČT, fond VE 1, arch. jedn. 15/61.

kteřé má přispěvek na dané téma Dita Hajná. Pořady ČST pro děti Hajná považuje za „tradici kulturního dědictví národa“ a dodává, že vysílání pro nejmenší diváky televize „mělo štěstí, že se zrodilo v zemi, kde se žádný umělec nestyděl za to, že věnuje kus svého srdce, talentu i práce těm nejmenším“ (1983, s. 188).

Jak uvádí Valter Feldstein (1964), vysílání pro děti a mládež bylo zahájeno se vznikem Československé televize. Pořady, určené dětským televizním divákům, se na obrazovkách ČST objevovaly ještě před tím, než byla oficiálně ustavena příslušná redakce. Mezi zářím 1953 a červnem 1954 odvysílali celkem 34 pořadů pro děti a mládež. V počátcích ČST vysílala pro děti pouze jedenkrát za týden, a to ve čtvrtek odpoledne, kde se v těchto pořadech objevoval například Ondřej Sekora nebo Štěpánka Haničincová⁸⁴. Právě s ní se pustil do výroby dětských pořadů herec, režisér a scénárista Jindřich Fairaizl. K těmto zakladatelům pořadů pro dětské publikum ČST se později přidávali další (s. 192). Valter Feldstein se o pořadech pro děti a mládež ČST v roce 1964 vyjádřil následujícími slovy:

„V pestrém výběru jsou vysílány rozmanité typy a žánry publicistického i uměleckého charakteru. Vysílání pro děti a mládež patří u nás svým podílem na celkovém programu mezi nejrozsáhlejší a žánrově nejbohatší v Evropě“ (s. 192).

Za nejmenší televizní diváky, pro něž se tvořily příslušné pořady, byly pokládány děti ve věku tří až devíti let. V pořadech pro děti z mateřských škol se objevovaly pohádky – loutkové, kreslené, vyprávěné i hrané – ať už „na živo“ či předem připravované, „předtočené“. Formou hry se pořady snažily představovat dětem i základy polytechnické výchovy. K nejstarším pořadům pro děti v historii ČST se řadí Kouzelná klubka a Štěpánčiny korálky, kde oběma pořady provázela diváky oblíbená Štěpánka Haničincová (Feldstein, 1964, s. 193).

A sama Štěpánka Haničincová vzpomínala v 80. letech na první dětské pořady ČST:

„Vzpomínám si na první vysílání, takové pel-mel pro děti od předškolního věku až do dvanácti let. Dalo by se říci, že to bylo pásmo s mým spojovacím textem – vysílali jsme pohádku O makovém koláči, rozhovor s doktorem Kolářem o začátcích rozhlasu, besedu se Stanislavem Jungwirthem a Josefem Laufrem, setkání s mladými

⁸⁴ Česká herečka, scenáristka, dramaturgyně, herečka a moderátorka dětských televizních pořadů ČST a ČT (např.: Štěpánčiny korálky, Rozmarýnek, Malý televizní kabaret, Kuřátka), kde působila prakticky až do své smrti v roce 1999. „Stala se miláčkem několika generací českých dětí. Děti si získala díky vypravěčskému talentu, klidnému a milému vystupování, osobitému kouzlu, šarmu a vrozené kráse.“ (Zdroj: ČSFD.cz, <http://www.csfd.cz/tvurce/32486-stepanka-hanicinova/>. [Aktivní 29. 10. 2014]).

radioamatéry z karlínského Domu pionýrů a mládeže a vše to trvalo jednu hodinu...“ (Michalec, 1983, s. 188).

Své vzpomínky na jedny z prvních pořadů pro děti ČST si uchovala také dramaturgyně a scenáristka Jarmila Turnovská:

„Tehdy, v polovině roku 1954, kdy jsem dostala na starost vysílání pro nejmenší, na nějaké teoretizování moc času nebylo. Byl přede mnou čistý stůl a záviděníhodná možnost vymýšlet si, zkoušet, experimentovat. Ale byla tu i řada omezení – např. jedno studio pro všechny redakce, nutnost komponovat program pro děti z realizačního hlediska tak, aby ‚stavebně‘ zapadl do pořadu celého večera vysílaného živě. Jednou týdně patřilo tehdy dětem 90 minut vysílacího času, z toho nejmenším 30 minut. Začínali jsme skládanými pořady, v nichž se vysílaly animované filmy naší i zahraniční produkce. Tehdy jsme také našli i určitou specifiku – kombinaci hlasatelky a loutky, jako průvodce pořadů pro nejmenší“ (Michalec, 1983, s. 188–189).

A jedněmi z prvních postaviček, které se na obrazovce ve vysílání ČST objevily, byl například Čertík Bertík, panenka Kačenka, Kouzelná klubíčka nebo Vepřík a Kůzle.

Od počátků vývoje dětských televizních pořadů v ČST byly v jejich obsazích využívány loutky jakožto průvodci pořady či významné součásti programu s vlastními vystoupeními. Podle Feldsteina se právě loutkové postavičky rychle staly u dětí velmi oblíbenými a jejich popularita se předávala z generace na generaci. Kompozičně složitějším televizním inscenacím s loutkami ovšem předcházelo jednotlivé využívání loutek ve vysílání (1964, s. 193). Hledali se nejvhodnější podoby programu pro děti, kvůli čemuž se setkávali teoretikové, pedagogové, ale i tvůrci na mezinárodních festivalech (Hajná, in Michalec, 1983).

„Významný podíl na založení a rozvoji zvláštní loutkářské skupiny, která se v televizi postupně utvářela, má někdejší dlouholetý spolupracovník pro Josefa Skupy a bývalý člen divadélka Spejbla a Hurvínka, Zdeněk Raifanda, režisér první původní televizní loutkové inscenace“⁸⁵ (tamtéž, s. 193–194).

Z umělců spolupracovali v loutkaření s ČST například Josef Pehr, Milan Vošmík, Jan Valášek, František Filip či Jan Malík a další. Loutek bylo využíváno v ČST mj. i v pořadech zábavního charakteru (tamtéž, s. 194).

⁸⁵ Tato první původní televizní loutková inscenace z roku 1955 se jmenovala Taškáři a režíroval ji O. Augusta. (Zdroj: Feldstein, 1964, s. 194).

V době počátků Československé televize bylo vysílání pro děti a mládež organizačně utvořeno jako jeden základní programový celek.⁸⁶ Významným jménem tehdejší doby v rámci výroby dětských televizních pořadů a rozvoje programu byl dlouholetý vedoucí vysílání pro děti a mládež Vladimír Kovářík, za něhož později nastoupil Zdeněk Michalec. V době 50. a 60. let se tvorba pro děti a mládež dělila programově do čtyř skupin, a to podle věku dětských diváků, následovně:

„1. děti předškolního věku a žáci prvních tříd základních škol; 2. děti předpionýrského věku (jiskry); 3. pionýři a žáci všeobecně vzdělávacích škol; 4. dospívající mládež ve věku od 16 do 20 let“ (Feldstein, 1964, s. 192).

Fakt, že v době přelomu 50. a 60. let minulého století měl fungovat program ČST pro děti a mládež podle plánů, které vytyčila KSČ, její propagace a ideové plány, dokumentuje následující citace z publikace *Televize včera, dnes, zítra* Valtera Feldsteina:

„Televize se stala významným organizátorem mladých občanů při plnění jejich úkolů v zájmu celé společnosti (sběr surovin, aktivní pěstování tělovýchovy a sportu, rozvoj dětské tvořivosti). Největší akcí v historii tohoto pořadu se stala Expedice Vlačstovky,⁸⁷ uskutečněná u příležitosti 40. výročí založení KSČ (...)“ (1964, s. 194).

V šestém vydání týdeníku *Československá televize* z roku 1983 se tehdejší náměstek ministra práce a sociálních věcí ČSSR Jaroslav Havelka vyjádřil v úvodníku na téma ‚televize a rodina‘. Uvažoval, jak může televize jako taková a její sledování ovlivnit vztahy v rodině, žebříčky hodnot jednotlivých členů rodiny a jak může být televize jakýmsi ‚náhradníkem‘ rodičovské společnosti. Zamýšlel se také nad negativními dopady televize na dětského diváka, zmiňuje ovšem i jakousi pozitivní stránku sledování televize dětmi:

„Dík za pěkné výchovné seriály ke vztahům k rodině, zejména ke vztahům rodičů a dětí, které jsou bezesporu přínosem k orientaci diváků v těchto důležitých otázkách. Krásné jsou a velkou výchovnou hodnotu mají také mnohé pořady pro děti, mezi nimiž tak vynikl seriál o Zeleném údolí.“⁸⁸

⁸⁶ Přičemž (v době 50. let) existovaly celkem tři základní programové celky ČST . (Zdroj: Feldstein, 1964, s. 192).

⁸⁷ Vlačstovka byl pořad ČST pro starší věkovou skupinu dětských diváků, vysílaný týdně. „Původní záměr, vytvořit pro děti jakousi obdobu Televizních novin, přerostl do tvaru pestrého a zajímavého magazínu.“ (Zdroj: Feldstein, 1964, s. 194).

⁸⁸ Týdeník *Československá televize* – roč. 18, č. 6/1983, s. 2. ISSN 0323-1127.

Personál ČST, který se věnoval tvorbě programu pro děti a mládež kladl akcent na zábavné pořady, na to, aby se složka ‚zábavy‘ objevovala napříč všemi spektry tvorby pro děti a mládež, protože si uvědomoval, že bude-li obsahová náplň vysílání dětské diváky bavit, pak jim může také něco předat. K tomuto Feldstein uvádí:

„Zábavnost musí být ovšem ještě více než ve vysílání pro dospělé nezbytnou vlastností každého pořadu, chceme-li malé diváky získat a upoutat. Naopak pořady oddechové, estrádní mají mít vždy nevtíravě výchovnou tendenci“ (1964, s. 196).

Vysílaly se činoherní i operní inscenace, dramatinizovány byly i literární předlohy (např.: Robinsonka, Dobrodružství Toma Sawyera, Poplach v Kovářské uličce, Kubula a Kuba Kubikula, Dařbuján a Pandrhola, Timur a jeho parta, O líném Honzovi, Ostrov pokladů atd.) (Feldstein, 1964, s. 195). Z dalších konkrétních oblíbených pořadů můžeme uvést například mládeží oblíbený Televizní klub mladých⁸⁹ vysílaný od roku 1973 až do roku 1990, menší děti si oblíbily Malý televizní kabaret⁹⁰, kterým provázela Štěpánka Haničincová. K populárním pořadům pro děti patřily také Magion⁹¹ a Vega⁹².

K roli televize a televizních pořadů v životě dospělých i dětí v době 80. let se v proslovu publikovaném v týdeníku Československá televize vyjádřil i tehdejší ředitel ČST Jan Zelenka:

„Televize, a to přiznává i zapřisáhlý odpůrce, se stala nedílnou součástí každodenního života dětí i dospělých. Široký rozhled dětí, jejich znalosti o kosmu, přírodě, o různých zemích světa, to všechno je odraz jejich hltání poznatků z televize. Dostatečně si ověřuji tuto skutečnost ve vlastní rodině, abych mohl dost přesně rozlišovat, co dává dítěti mateřská škola, rodina, maminka a co všechno ještě stačí pochytat z obrazovky. Děti sledují nejen večerníčky a pohádky, které jim vtiskují určitá základní estetická a morální hlediska, učí je rozlišovat dobro a zlo, vztah k lidem, ke

⁸⁹ Odpolední vzdělávací a zábavný pořad ČST, tříhodinové pásmo, ve kterém se dětem představovali například Karel Šíp, Jaroslav Uhlíř či Petr Vichnar. (Zdroj: ČSFD.cz. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/311059-televizni-klub-mladych/> [Aktivní 3. 11. 2014].).

⁹⁰ Zábavný dětský pořad 80. let 20. století, ve kterém se objevovaly osobnosti jako Jitka Molavcová, Ondřej Havelka, Jiří Lábus, Josef Dvořák a další. (Zdroj: ČSFD.cz. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/128545-maly-televizni-kabaret/> [Aktivní 3. 11. 2014].).

⁹¹ Zábavný pořad pro děti Magion se vysílal každý čtvrtek, a to od roku 1984 do roku 1996. Jedná se o pásmo pohádek, filmů a studiových vstupů, v nichž se objevovaly známé tváře televizní obrazovky jako Jan Rosák, Jiří Chalupa, Petr Jančařík atd. (Zdroj: ČSFD.cz. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/252348-magion/> [Aktivní 3. 11. 2014].).

⁹² Magazín, skládané pásmo a obdoba Magionu, údajně „pro malé i velké diváky“, se vysílal v letech 1987 až 1995. V 80. letech byla vysílacím dnem středa, v 90. letech pak úterý. Pořad moderovali Stanislav Hložek a Slávek Hrzal. (Zdroj: ČSFD.cz. <http://www.csfd.cz/film/252349-vega/> [Aktivní 3. 11. 2014].).

společnosti, učí je vnímat krásu a to v obraze někdy v bota výpravě, jakou jim nenahradí ani sebekvětnatější naše vyprávění příběhů a pohádek.“⁹³

Ředitel Československé televize Zelenka také připomněl významnou úlohu pořadů pro děti a mládež, které byly akcentovány především během nedělních dopolední:

„Pořady pro děti jsou rozesety v celém týdnu vysílání. Trochu víc jich mohou děti konzumovat v sobotu a v neděli dopoledne. Už si také zvykly, že v tyto dny jim dá obrazovka víc než jindy.“⁹⁴

Některé pořady pro děti, které vznikly v období komunismu – ať už se jedná o hrané či animované pohádky a seriály – byly a jsou stále reprízované i v programu České televize (např. pohádkové seriály Arabela, Návštěvníci či Létající Čestmír). Ačkoliv lze tvrdit, že určitá část původní produkce ČST byla ideologicky poplatná době, můžeme zároveň říci, že pořady ČST pro dětské diváky, „a to zejména v oblasti pohádkové a animované produkce, které zůstaly i v dobách ideologické televizní tvorby proti těmto tendencím rezistentní“ (Hronová, 2012, 97–98).

6.2 Česká televize a pořady pro děti

Od svého vzniku v roce 1992 nabízí program České televize pořady, které jsou určené dětem a mládeži. Nás však v této kapitole bude zajímat zejména to, které konkrétní typy pořadů jsou v rámci vysílání ČT dětem nabízeny a jak Česká televize myslí ve svém „programovém menu“ na dětského diváka. Povinnost myslet v nabídce pořadů České televize na děti vyplývá již z Kodexu ČT, což zmiňuje konkrétně druhý bod druhého článku: „Česká televize nabízí dětským divákům především zprostředkování tradice české i světové pohádky, filmy pro děti a mládež, soutěže, vzdělávací a výchovné pořady“ (Česká televize.cz).⁹⁵ Dále tento druhý bod druhého článku Kodexu ČT zmiňuje, že Česká televize se prostřednictvím svého programu pro děti a mládež snaží diváky kulturně orientovat a popularizovat u nich sportovní aktivity.

Dále „za důležitý závazek v této oblasti třeba považovat vytváření podmínek pro rozvinutí původní tvorby adresované dětem a mládeži. Tento závazek je umocněn

⁹³ Týdeník Československá televize – roč. 15, č. 2/1980, s. 3. ISSN 0323-1127.

⁹⁴ Týdeník Československá televize – roč. 15, č. 2/1980, s. 3. ISSN 0323-1127.

⁹⁵ Kodex ČT, Čl. 2, bod 2.2. Česká televize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-2-zvlastni-pozornost-detskemu-divakovi/> [Aktivní 2. 11. 2014].

vědomím, že Česká televize je v tuzemsku hlavním a prakticky jediným stálým producentem televizní tvorby pro děti a mládež“ (Česká televize.cz).⁹⁶

Kodex ČT mimo jiné uvádí, že ČT ve svém programu určeném dětem a mládeži zobrazuje sociální otázky, například soužití zdravotně postižených dětí s dětmi zdravými, přičemž děti se zdravotním handicapem se tvůrci pořadů pro děti ČT snaží, pokud je to možné, zapojit i do rolí účinkujících v dětských pořadech (Česká televize.cz).⁹⁷ Jak se uvádí v pátém bodu druhého článku Kodexu ČT, podobně se Česká televize snaží přispívat k etnické a národnostní toleranci. V posledním, šestém bodě druhého článku stojí, že, pokud ČT vysílá upoutávky na dětské pořady vlastní výroby, činí to takovým způsobem, aby neovlivnila negativně vývoj dětských televizních diváků.

Pořady pro děti tvoří významnou složku pořadů vysílaných Českou televizí. Ta do svého vysílání zařazuje jak tvorbu vlastní, tak i tvorbu zahraniční produkce. Na základě tiskové zprávy, kterou ČT vydala letos v září můžeme tvrdit, že právě původní tvorba ČT pro děti a mládež je stále oblíbenější, a to za hranicemi České republiky.⁹⁸ „Česká tvorba pro děti a mládež si historicky vybudovala ve světě silné jméno. Nyní, i díky vzniku stanice Děčko, se dětské pořady opět ve velkém dostávají do nominací mezinárodních festivalů“ (Česká televize.cz).⁹⁹ Současný generální ředitel ČT Petr Dvořák se k této pozitivní zprávě vyjádřil následovně:

„Česká televize dnes vyrábí třikrát více pořadů pro děti a mládež, než tomu bylo před rokem. V tomto případě ale zvýšení kvantity neznamenal pokles na straně kvality, bylo to spíše naopak“ (Česká televize.cz).¹⁰⁰

Česká televize zařazuje pořady pro děti a mládež ve své programové nabídce do vysílání několika svých programů. V první řadě je to kanál ČT :D, dětská stanice České televize, která primárně cílí na dětského diváka, o ní více viz podkapitola 6.4.

Povinnost zařazovat do vysílání České televize pořady pro děti a mládež vyplývá i ze Statutu ČT: „Hlavními úkoly veřejné služby v oblasti televizního vysílání stanovené

⁹⁶ Kodex ČT, Čl. 2, bod 2.2. Česká televize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-2-zvlastni-pozornost-detskemu-divakovi/> [Aktivní 2. 11. 2014].

⁹⁷ Kodex ČT, Čl. 2, bod 2.4. Česká televize.cz, 2014. <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-2-zvlastni-pozornost-detskemu-divakovi/> [Aktivní 2. 11. 2014].

⁹⁸ Tisková zpráva poukazuje zejména na animovaný příběh z dílny výtvarníka a režiséra Libora Pixy s názvem Nejmenší slon na světě a na zábavně-vzdělávací pořad pojmenovaný Lovci záhad, popř. na nominaci české vánoční pohádky Duch nad zlato.

⁹⁹ Alžběta Plívová, 18. 9. 2014. Česká tvorba pro děti má velkou šanci uspět i ve světě. Česká televize.cz. <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/press/tiskove-zpravy/?id=7127> [Aktivní 2. 11. 2014].

¹⁰⁰ Tamtéž.

zákonem o ČT, jsou zejména výroba a vysílání zejména zpravodajských, publicistických, dokumentárních (...) a vzdělávacích pořadů a pořadů pro děti a mládež“ (Česká televize.cz).¹⁰¹

Hodnocení toho, jak si Česká televize za uplynulý rok vedla v plnění úkolu veřejné služby, a to i v oblasti pořadů pro nejmenší diváky, můžeme najít v ročenkách ČT, které jsou dostupné on-line na webových stránkách televize. Za rok 2013 ČT ve zmíněném dokumentu hodnotí svou činnost na poli tvorby dětských pořadů následovně:

„Ve vysílání se objevila řada premiérových titulů – animované seriály Večerníčku, výpravné pohádkové příběhy, výpravný rodinný seriál, tradiční pásma pro nejmenší i starší dětské diváky, dětský diskusní pořad, zpravodajské a publicistické pořady pro děti (...) Společným jmenovatelem všech projektů ve vývoji a výrobě pořadů pro děti byl i v roce 2013 důraz na vysokou estetickou kvalitu a na etický rozměr. Edukativní funkce dětského vysílání byla naplňována v duchu zásad chytré zábavy“ (Ročenka ČT, 2013, s. 102).¹⁰²

Výrobu non-fiction dětských pořadů jako jsou například pásma, magazíny atd. a vývoj poptávaných formátů dětských pořadů, ale i koordinaci všech projektů na ČT :D od všech kreativních producentů zajišťuje Centrum dramaturgie dětských pořadů (CDDP). To spadá pod Vývoj pořadů a programových formátů, co se řadí výrobně pod Centrum divadelní, hudební a dětské tvorby (CDDT). Hlavní kreativní producentkou¹⁰³ tvůrčí producentské skupiny, která se v ČT zaměřuje na tvorbu pro děti, je Barbara Johnsonová.¹⁰⁴ Tvůrčí producentská skupina Barbary Johnsonové se věnuje vývoji a tvorbě dětských pořadů pro ČT, a to především animaci a fiction (pohádky, seriály, ale i jiné formáty) a jak zmiňuje Ročenka ČT za rok 2013, zaměřuje na „animovanou a hranou tvorbu pro děti a úzce spolupracuje s nově vzniklým dětským programem ČT :D, pro který připravuje i řadu zábavně vzdělávacích cyklů a lifestyleový magazín“

¹⁰¹ Statut ČT, Čl. II, bod 1. Česká televize.cz, 2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/statut-ct/> [Aktivní 2. 11. 2014].

¹⁰² Česká televize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/publikace/rocenky/> [Aktivní 3. 11. 2014].

¹⁰³ Jaké pracovní kompetence a povinnosti se týkají tzv. kreativní producentky, zmiňuje sama Johnsonová na chatu ČT z 27. 6. 2013: „V mém případě má na starosti především vývoj nových pořadů v oblasti dětské tvorby. To znamená, že vybírá ty nejzajímavější náměty, spolu s autory je rozvíjí a nakonec prezentuje před programovou radou a pokud jsou schváleny, tak se spolu se svými dramaturgy, režisérem a celým týmem snaží, aby pořad dopadl co nejlépe.“ (Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/chat/chat.php?id=4294> [Aktivní 4. 11. 2014]).

¹⁰⁴ Absolvovala FF UK obor národopis se specializací na žánry pohádka, pověst a lidové divadlo. V ČT začala pracovat roku 1993 jako dramaturgyně v tvůrčí skupině Jiřího Chalupy. Od r. 2004 zastávala post dramaturgyně hrané tvorby pro děti a mládež, spolupracovala na řadě hraných pohádek jako je Micimutr, O bílé paní, Kouzla králů, Anděl Páně a další. (Zdroj: ČT 24, 30. 11. 2012, dostupné on-line: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/media-it/205665-ceska-televize-jmenovala-kreativni-producentku-pro-detskou-tvorbu/> [Aktivní 4. 11. 2014]).

(s. 106). Tvorbě pro děti se však věnují také tvůrčí producentské skupiny společenské publicistiky a dokumentaristiky, zábavné tvorby, multižánrové tvorby a další.

Výrobní a dramaturgická centra České televize byla v minulých letech organizována jiným způsobem, z hlediska dramaturgie dětských pořadů například fungovalo Centrum tvorby pro děti a mládež, jehož dlouholetou vedoucí a ještě v roce 2012 šéfdramaturgyní vývoje Centra dětských a vzdělávacích pořadů byla Kateřina Krejčí¹⁰⁵. Právě s touto osobností tvorby pro děti ČT pořídila Aneta Hronová ke své diplomové práci (2012) i krátký rozhovor, kdy se dotkla tématu výroby dětských pořadů:

„Vlastní výroba a produkce nových pořadů má vždy poryvy a vždy záleží na globálním rozpočtu a prioritách v daném období. (...) Zjistili jsme, že mezi českými diváky (nejen dětmi) je hlad po tradiční české fantasy jako Arabela nebo Létající Čestmír, a potom po příbězích dobrodružných. Tak jsme vyrobili seriál *At' žijí rytíři* (...)“ (s. 93).

Česká televize na dětské diváky ve své programové nabídce myslí během celého dne. Již v ranních hodinách zařazuje do svého programu krátké, většinou animované pohádky, tzv. „raničky“, jakousi klasikou jsou ve vysílání večerníčky, krátké pohádky animované či hrané. Od ledna 2012 se pořad *Večerníček*¹⁰⁶ vysílá na programu ČT 2 v rámci kombinovaného bloku pořadů s názvem *Kavčí hnízdo* (Ročenka ČT, 2012). Jakousi obdobou pásma pro děti je pořad *Planeta Yó*, který je – v porovnání se současně vysílaným nedělním ranním pohádkovým pásmem pro děti *Studiem Kamarád* – určen spíše starším dětem.

Česká televize je i vzhledem ke snaze maximálního plnění svého poslání v otázkách veřejné služby televizí, která dětem nabízí nepřeborné množství pořadů, které jsou přiměřené jejich věku, zájmům i stupni kognitivního vývoje.

„Význam České televize jako média veřejné služby v oblasti původní tvorby pořadů pro děti zůstává jedinečný a nepřehlédnutelný, zejména v době, kdy

¹⁰⁵ Dramaturgyně dětských pořadů ČT, svého času šéfdramaturgyně Centra tvorby pro děti a mládež ČT, dnes externě spolupracuje s ČT na pozici specialistky vývoje dětských pořadů ČT. Podílela se dramaturgicky např. na následujících pořadech: *Bob a Bobek*, *Divoké sny Maxipsa Fíka*, *Od Andulky po žížalku* atd. (Zdroj: Česká televize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/0-vecernicek/5636-tvurci/> [Aktivní 5. 11. 2014]).

¹⁰⁶ Jakýmsi „předchůdcem“ *Večerníčku* byl v roce 1963 pořad pro děti *Stříbrné zrcátko*, pohádky s nestejnou stopáží vysílané o nedělních podvečerech. Opravdovým „Večerníčkem se nedělní pohádka stala 2. ledna 1965 a první pohádkou byl *Kluk a kometa* režiséra Ludvíka Ráží za účasti černého divadla a Štěpánky Haničincové.“ (Zdroj: Česká televize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/0-vecernicek/5626-historie-vecernicku/> [Aktivní 4. 11. 2014].).

digitalizovaný mediální prostor nabízí dětem ke sledování kvantitu bez záruky kvality. Česká televize garantuje dětem bezpečný mediální prostor“ (Ročenka ČT, 2013, s. 102).

Jak se můžeme dozvědět z ročenky České televize za rok 2013, česká veřejnoprávní televize se začala věnovat zjišťování toho, jaké žánry v dětských pořadech ČT převažují, což je údajně i dobrým feedbackem pro tvůrce a personál, který se na výrobě pořadů pro děti podílí. Výsledky tohoto prvního měření ukázaly, že větší polovina dětských pořadů jsou díla dramatická (52 %), následují pořady vzdělávací (12 %), dokumentární (10 %) a zábavné (9 %) (Ročenka ČT, 2013, s. 186).

6.3 Hodnoty v pořadech pro děti a mládež ve vysílání ČT a ČST

Československá i Česká televize se prostřednictvím vysílání svých pořadů pro děti a mládež snažila a stále snaží na malé televizní diváky nějakým způsobem (pozitivně) působit a ne jen vyplňovat volný čas dětí a držet je „upoutané“ u televizních obrazovek. Kromě zábavy se dětské pořady ČST i ČT pokoušely a pokouší i dnes dětem poskytovat také vzdělání a vštěpovat jim některé hodnoty. A právě tomuto tématu je věnovaná následující kapitola. Budu se zabývat tím, které hodnoty se zejména Česká televize snaží dětem předávat a „vštěpovat“ ve svých produktech, alespoň podle toho, co se uvádí v některých dokumentech, z nichž zde budu vycházet. Mediální produkty obecně – nejenom v televizní tvorbě – mohou dětem nabízet určité hodnotové a morální vzory. Zároveň předpokládám, že hodnoty zobrazované v pořadech pro děti jsou určitou reflexí hodnot uznávaných společností v dané době.

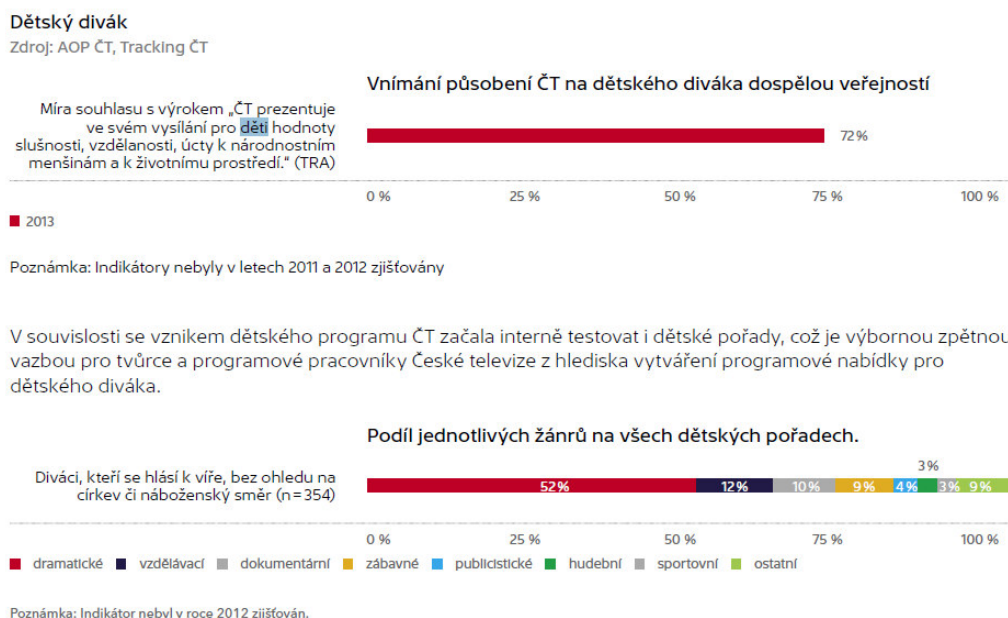
Otázku, zda se v souvislosti se změnou politických režimů a přerodu Československé v Českou televizi proměnily také hodnoty zobrazované v pořadech pro děti, si pokládá ve své diplomové práci také Aneta Hronová (2012). Tato autorka porovnává 80. léta s dobou současnou snaží se popsat „rozložení hodnotových orientací v dětských pořadech ČT/ČST.“

Zaměříme-li se na tvorbu ČT, můžeme konstatovat, že tvůrci pořadů pro děti se snaží do svých produktů implementovat také určité konkrétní hodnoty, což zmiňuje například první bod druhého článku Kodex ČT:

„Česká televize přistupuje k dětskému divákovi především s cílem pomáhat mu objevovat a přijímat za vlastní hodnoty slušnosti, vzdělanosti, pracovitosti a úcty k životnímu prostředí. Tomuto úkolu přizpůsobuje skladbu a charakter pořadů určených

dětskému publiku. Je si přitom vědoma, že nezaujme-li pořad děti, nemůže právě uvedené povinnosti dostát“ (Česká televize.cz).¹⁰⁷

A tyto závazky, které si ČT v Kodexu ČT stanovuje, podle Rady ČT také splňuje (Ročenka ČT, 2013, s. 187). Česká televize se ovšem také ptá po názoru dospělé veřejnosti, tedy často rodičů dětí, které na dětské pořady ČT sledují, zda souhlasí s tím, že „ČT reprezentuje ve svém vysílání pro děti hodnoty slušnosti, vzdělanosti, úcty k národnostním menšinám a životnímu prostředí.“ Odpovědi na tuto otázku byly za rok 2013 zjišťovány premiérově a výsledky dotazování najdeme v ročence ČT za tentýž rok. Ukázalo se, že celkem 72 % dospělé populace v České republice se domnívá, že ČT opravdu plní, co si předsevzala v oblasti hodnot a jejich promítání do dětských pořadů – viz níže – graf č. 3.

Graf č. 3 – Vnímání působení ČT na dětského diváka a podíl jednotlivých žánrů na dětských pořadech, zdroj: Ročenka ČT, 2013, s. 186

Že se v současné době Česká televize snaží v pořadech pro děti a mládež spolupodílet na utváření hodnotových preferencí dětských diváků, dokladuje také ročenka ČT za rok 2013, kde je zmíněno:

¹⁰⁷ Kodex ČT, Čl. 2, bod 2.1. Česká televize.cz. Dostupné on-line: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-2-zvladni-pozornost-detskemu-divakovi/> [Aktivní 4. 11. 2014].

„V hrané dramatické tvorbě se televize v roce 2013 zaměřila na silné příběhy, rozvíjející dětskou představivost a formující v dětech správný žebříček morálních hodnot (velká vánoční pohádka Duch nad zlato)“ (s. 102).

Zmíněný fakt, že se ČT snaží promítat pozitivní hodnoty například i do televizních pohádek, potvrdila v rozhovoru i Kateřina Krejčí, podle které pohádky „zohledňují, že dítěti se do 10 let vyvíjí etická a morální kritéria, takže samozřejmě ne bezúčelné násilí, a když tak násilí humorné, které je vždy potrestáno, neexistuje, aby zvítězilo. A pak se tam snažíme vždycky dostat en passant ty hodnoty, které děti učí doma rodiče nebo ve školce jako pomáhat si, důvěřovat si, být otevřený. Prostě lidské hodnoty, které nám připadají úplně samozřejmé, ale pokud se to dítě neučí od mala, tak se u něj nezakotví, což je pak škoda“ (Hronová, 2012, s. 88).

Hronová zároveň hovoří o tom, že pořady pro děti ČT zároveň dávají dětem prostor, aby v něm vyjádřily své názory, popřípadě tento „hlas zvědavého dítěte“ v pořadu zastoupí samotní průvodci pořadů (na příkladu nedělních ranních pořadů pro děti ČT to mohou být i plyšové loutky Jů a Hele). Tyto hodnoty podle Hronové nejsou dětem „direktivně podsouvány“. Autorka dále tvrdí, že „pro současnou dramaturgii jsou tedy seberealizující hodnoty (spojené s tendencí podporovat a vážít si myšlenek a názorů druhých a podporovat sebeprosazení dětí ve společnosti) velmi významné“ (2012, s. 129).

Otázkou však zůstává, zda děti tyto hodnoty dokážou v pořadech ČT pro ně určených také správně zaregistrovat, což svým způsobem souvisí s problematikou tzv. preferovaného čtení, které se věnoval Stuart Hall. Sociolog a teoretik kulturních studií se zabýval tím, „jak je v textu organizován význam (...) a jak s tímto nabízeným významem nakládá publikum“ (Jiráček; Köpplová, 2003, s. 108).

Podstatou Hallovy teorie preferovaného čtení je myšlenka, že recipient (mediálního) sdělení se za pomoci tzv. orientátorů snaží přechytit „dekódovat“ nějaký „zakódovaný“ text. Proces recepce textu je však dle Halla „závislý na řadě faktorů sociokulturní, politické, ale i osobní povahy – rasovém (etnickém) a třídním zakotvení do společnosti a na rodu“ (tamtéž). Stuart Hall přistupoval ke studiu kultury, médií a společnosti kriticky a domníval se rovněž, že „mediovaná sdělení přenášejí

dominantní ideologii dané společnosti a jsou do nich zabudovány mocenské vztahy, charakteristické pro danou společnost“¹⁰⁸ (tamtéž).

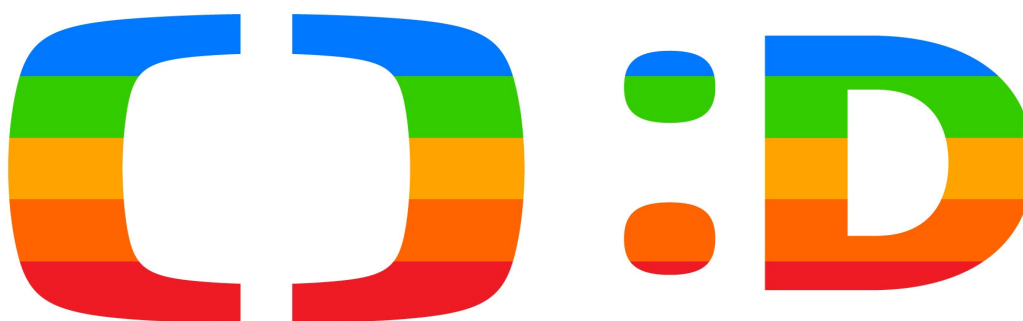
6.4 Kanál České televize pro dětského diváka – ČT :D

„Už před startem dětského kanálu se ukázalo, jak velký potenciál v oblasti tvorby pro děti Česká republika má.“

Petr Dvořák, generální ředitel ČT¹⁰⁹

Domnívám se, že za důležitý okamžik v historii televizního vysílání pro děti a mládež v České republice lze považovat zahájení vysílání kanálu veřejnoprávní televize, který se svou programovou nabídkou specializuje na dětského diváka – ČT :D. Tato dětská stanice České televize začala vysílat 31. 8. 2013.

Jak se uvádí na webových stránkách České televize, vysílání tohoto kanálu probíhá každý den od 6 do 20 hodin¹¹⁰ a je určeno dětem ve věku od 4 do 12 let. Název stanice ČT :D má symbolizovat rozesmátou dětskou tvář, kterou reprezentuje emotikon¹¹¹ složený z dvojtečky a velkého písmene „d“.

Obrázek č. 1 – Logo dětského kanálu ČT :D

Zdroj: Fotoservis České televize¹¹²

¹⁰⁸ Tato hypotéza Stuarta Halla má jistou souvislost i s jednou hypotézou této diplomové práce, a totiž s tou, že „hodnoty zobrazované v dětských pořadech ČST/ČT se částečně proměnily v porovnání 80. let 20. století a hodnoty ve 21. století, resp. že politické ovzduší doby 80. let se zčásti promítlo i do hodnotových žebříčků zobrazovaných v pořadech pro děti ČST.“

¹⁰⁹ Česká televize.cz, tisková zpráva z 18. 9. 2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/press/tiskove-zpravy/?id=7127> [Aktivní 4. 11. 2014].

¹¹⁰ Přičemž od 20 do 6 hodin vysílá na stejné stanici svůj program ČT art zaměřený na kulturu.

¹¹¹ Českou variantou slova *emotikon* je *smajlík*. Jedná se o „grafický symbol složený obvykle z interpunkčních a speciálních znaků, který vyjadřuje pisatelovu náladu, postoj či emoce.“ Chceme-li správně interpretovat jeho význam, je nezbytné otočit emotikon doprava o 90°. (Zdroj: Cs.wikipedia.org. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Emotikon> [Aktivní 4. 11. 2014]).

¹¹² Česká televize.cz, 2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/press/fotoservis/> [Aktivní 5. 11. 2014].

Program dětské televizní stanice České televize je pestrý, nabízí zábavné pořady, lifestyleové magazíny, hrané i animované seriály, filmy a pohádky, pořady sportovního charakteru, zpravodajství a publicistiku pro děti, ale také pásma pohádek pro menší i větší děti. Dle slov výkonného ředitele kanálu ČT :D Petra Kolihy je „program stanice multižánrový a pro děti bezpečný“ (Česká televize.cz).¹¹³ Kromě původních pořadů ČT vysílá Děčko také převzaté zahraniční pořady. Program vysílání stanice je zároveň rozdělen podle věku diváků na pořady pro menší a pořady pro starší děti, což podle Kolihy „děti učí, aby si vybíraly jen konkrétní pořady a neseděly u ní celý den“ (tamtéž).

Na ČT :D se v současné době vysílají nedělní ranní pořady pro děti, tzv. pohádková pásma, konkrétně Studio Kamarád, které jsou předmětem výzkumu mé diplomové práce, a také proto tuto kapitolu v teoretické části práce zařazují. Jakousi „oporou“ televizního programu kanálu ČT :D je web www.decko.cz, na kterém je mj. i archiv vysílání pořadů. Pro tuto novou dětskou stanici ČT je charakteristický i její barevný a nápaditý výtvarný styl.

Česká televize si v rámci provozování dětského kanálu ČT :D stanovila také filozofii, kterou je „připravovat pro děti bezpečný, žánrově pestrý, zábavně-naučný a dramaturgicky přehledný program“ (tamtéž)¹¹⁴. Za touto filozofií můžeme spatřovat snahu tvůrců programu a pořadů na Děčku vysílaných mj. i podporovat rozšiřování lexikální zásoby dětí. „V souladu s Kodexem ČT pěstuje mravní a estetické hodnoty dětí a podporuje rozumové poznání světa“ (tamtéž). Zároveň se tvůrci dětských pořadů této stanice snaží o jejich maximální možnou uměleckou kvalitu, kladou akcent na kvalitu a pestrost programové nabídky, zábavné vzdělávání a přehlednou dramaturgii, přičemž vycházejí ze sedmi programových pilířů.¹¹⁵

Česká televize se také na dětském kanálu ČT :D snaží maximálně podporovat původní tvorbu¹¹⁶ ČT v oblasti pořadů pro děti a mládež, přičemž u nich zároveň dbá na

¹¹³ Česká televize.cz. 2014. <http://www.ceskatelevize.cz/decko-pro-rodice/uvod/> [Aktivní 4. 11. 2014].

¹¹⁴ Česká televize.cz. 2014. <http://www.ceskatelevize.cz/decko-pro-rodice/filozofie-a-zasady/filozofie-decka/> [Aktivní 4. 11. 2014].

¹¹⁵ Kterými jsou hraná tvorba, animovaná tvorba, zábavné vzdělávání, magazíny, zábavní a soutěžní pořady, zpravodajství a publicistika, sport a cvičení. (Zdroj: Česká televize.cz <http://www.ceskatelevize.cz/decko-pro-rodice/program/sedm-piliru/> [Aktivní 4. 11. 2014]).

¹¹⁶ Mezi noviny původní dětské tvorby vysílané na kanálu ČT :D patří například pořady Čtení do ouška, Muzicírování, Lovci záhad, Draci v hrnci, Zet box, Chaloupka na vršku, Nejmenší slon na světě a další – viz ročenka ČT 2013.

vysokou kvalitu uměleckého provedení a jejím „cílem je zprostředkovat dětem tradici původní české tvorby pro děti, navázat na ni“ (Ročenka ČT, 2013, s. 84).

V roce 2014 slavilo Děčko své první narozeniny a stanice již po roce svého fungování může oslavovat také divácké úspěchy, což dokladuje tisková zpráva ČT ze 7. 8. 2014, která již ve svém titulku hlásá, že „Děčko už sleduje téměř každé čtvrté dítě“ (Česká televize.cz).¹¹⁷ Vysokou sledovaností se dětský program ČT může chlubit i ve srovnání s Evropou. Již po pěti měsících provozu stanice získala podíl sledovanosti téměř 21,7 %, a předběhla tak do té doby nejsledovanější veřejnoprávní televize pro děti v Evropě, kterým svou diváckou pozornost věnuje přibližně 16 % dětí. K tomuto uvedl generální ředitel ČT Petr Dvořák, že „Děčko získalo (...) větší podíl na dětském publiku než dosud nejsledovanější dětské veřejnoprávní televize v Dánsku, Německu nebo Španělsku, které mají za sebou roky vysílání“ (Česká televize.cz).¹¹⁸

ČT :D se svým vysíláním snaží plnit službu veřejnosti a na jeho činnost dohlíží kromě Rady ČT i speciálně utvořené kolegium odborných pracovníků, kteří profesně působí v oblasti spojené s dětmi (mediální odborníci, psychologové,¹¹⁹ odborníci na vzdělávání, ale i režiséři dětských filmů¹²⁰). Takzvané Děčkolegium se snaží „poskytovat trvalý prostor pro diskuzi nad programem a prezentací programu a sbírat náměty na jejich vylepšení“ (Ročenka ČT, 2013, s. 86). Z Národního institutu dětí a mládeže MŠMT se v Děčkolegiu angažuje Miroslav Bocan, z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy mohou jmenovat například profesora Jana Jiráka a magistra Radima Woláka, kteří Děčkolegiu přispívají na téma mediální výchovy.

¹¹⁷ Česká televize.cz, tisková zpráva z 7. 8. 2014. Dostupné on-line: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/press/tiskove-zpravy/?id=7088&strana-2=1&category=2> [Aktivní 4. 11. 2014].

¹¹⁸ Česká televize.cz, tisková zpráva z 5. 2. 2014. Dostupné on-line: <http://www.ceskatelevize.cz/decko-pro-rodice/tiskove-zpravy/?id=6921&strana-22=2&category=22> [Aktivní 5. 11. 2014].

¹¹⁹ Jmenovitě například: psycholožka Marta Boučková, Zora Dušková, klinická psycholožka Martina Neprašová.

¹²⁰ Jmenovitě například: Jiří Svoboda, Karel Smyczek, Maria Procházková, Karel Janák, Jiří Strach.

7. Dětské televizní diváctví

V této kapitole se věnuji fenoménu dětského televizního diváctví a otázkám s ním spojeným. Odborná i laická veřejnost se od vzniku televize a jejího „zabydlení“ v domácnostech zabývala a stále zabývá tím, zda je konzumace televizního vysílání dětmi správná, bezpečná či nebezpečná, jakými způsoby může děti televize ovlivnit a tak dále. Alespoň stručně se na tuto problematiku podívám v následujících podkapitolách, neopomenu ani otázky mediální výchovy a mediální gramotnosti a toho, jak rodiče regulují či neregulují to, jak se děti na televizi dívají. Povšimnu si také problematiky vnímání televizního vysílání dětmi, přičemž se budu opírat o odbornou literaturu a publikace, které shrnují domněnky některých autorů, kteří se podobnou problematikou zabývali. Zrekapituluji také výsledky některých výzkumů, které mapovaly dětské televizní diváctví a čas, který děti tráví před televizními obrazovkami.

Tuto kapitolu zařazuji proto, že problematika dětského televizního diváctví souvisí s konzumací dětských pořadů, jejichž obsahy (jak víme – konkrétně studiové vstupy ranních pořadů pro děti a mládež ve vysílání ČST/ČT) v této diplomové práci zkoumám. Následující kapitolu teoretické části diplomové práce pokládám za důležitou také protože média a konzumace jejich obsahů se podílí na průběhu procesu socializace jedince ve společnosti, média mají na jedince i společnost určitý vliv.

Televize jako taková nám v domácnostech dokonce i organizuje prostor, ve kterém žijeme. Jak uvádí Jan Jiráček (2005), „v anglosaských domácnostech prý televize svým umístěním nahradily krb. V našich zeměpisných šířkách připomínaly (a namnoze dosud připomínají) spíše domácí oltář“ (Rvp.cz).¹²¹ Že televize je dnes ve většině obydlí jakýmsi „mediálním středobodem“, se dá dokladovat na faktu, že v obývacích místnostech rozmístíme nábytek tak, aby nejlépe ze všech koutů místnosti bylo vidět na televizi (tamtéž). Jiráček ve svém článku věnovaném účinkům médií zmiňuje také to, že média, včetně televize (a jejího sledování) nám organizují kromě životního prostoru také čas. „Uspořádání všedního dne v domácnosti má tendenci se dělit na čas *do zpráv* a *po zprávách*.“

¹²¹ Jan Jiráček: *O účincích médií*, 20. 6. 2005. Rvp.cz. Dostupné on-line: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/246/O-UCINCICH-MEDII.html/> [Aktivní 5. 11. 2014].

Podobně bychom hypoteticky mohli hovořit o tom, že dnešní děti si podle programové nabídky televize organizují svůj čas – například s kamarády mohou jít ven až po skončení oblíbeného pořadu atd.

Jak děti sledují televizi a kolik času jí vlastně věnují, popřípadě čím je specifické dětské televizní diváctví, to je jen několik otázek spojených s fenoménem dětského televizního diváctví a uvědomuji si, že v této kapitole pojednám jen o některých z celé škály, která se tu nabízí.

7.1 Děti jako televizní diváci

„...děti jsou nejvděčnějšími televizními diváky.“

Valter Feldstein (1964)

Již v 60. letech 20. století se v českém prostředí vedly diskuze o tom, zda sledování televize má pozitivní či negativní vliv na samotné dětské diváky. Tyto otázky si ve své publikaci kladl také Valter Feldstein a již v úvodu příslušné kapitoly uvádí, že jak laikové, tak i odborníci z oblasti pedagogiky různých zemí, kde děti sledují televizi, se shodují na tom, že právě ti nejmenší, dětské televizní diváci jsou těmi „nejvděčnějšími“. Feldstein uvádí, že „děti přitahuje k televizi zvláštní, podmanivé kouzlo, jímž je nejprostší a nejzákladnější řeč, živý obraz, jak to vyjádřil významný italský vědec Luigi Volpicelli“ (1964, s. 190).

Pokud připustíme, že jak tvrdí Meyrowitz (2006), televize stírá hranice mezi světy dospělých a dětí, dochází k prolínání dětství a dospělosti tím, že děti mají díky televizi (jejíž sledování jim dnes rodiče spíše už běžně nezakazují) otevřenou pomyslnou bránu do světa dospělých, pak by dával smysl Feldsteinův výrok, že (přirozeně zvědavé děti) jsou těmi nejvděčnějšími diváky. Tímto se zabýval i Jaromír Volek v řadě svých odborných článků a publikací. V článku *Televize jako spolutvůrce domova a extenze rodiny* (1996) například uvedl: „Děti prostřednictvím televize dostávají šanci vstupovat do světa dospělých a hodnotit například manželské rituály či další tabuizované rodičovské aktivity“ (s. 22).

Podle Uchytily (1998) starší děti, mají-li možnost volby televizního pořadu, raději sledují pořady pro dospělé, které mají víc v oblibě než pořady dětské. Otázkám konzumace televizního vysílání dětmi, jeho vlivu a regulace dětského televizního diváctví se zabýval v publikaci *Krotíme obrazovku* také psycholog Pavel Říčan (1995), který vidí přitažlivost sledování televize v tom, že nevyžaduje, aby se divák „namáhal“ podobně jako u čtení knihy.

„Barevný obraz se stereo zvukem je nejpřitažlivější, protože nabízí více podnětů pro naše smysly...“ (Říčan, 1995, s. 11). K obrazovce láká dětského diváka také chuť pasivní recepce určitých informací, podle Greenberga (in Rosenbaumová, Šulová, 2002) existuje celkem sedm motivů, proč děti televizi sledují: zvyk, učení, potřeba mít společníka, únik, relaxace, vybuzení a potřeba ukrátit nějak pasivně čas.

Své úvahy o televizi a jejím vlivu i s odkazy na vědce,¹²² kteří se věnovali podobným tématům, publikuje v knize *Tváří v tvář obrazovce* Bohuslav Blažek. Již v úvodu odkazuje na kanadského masmediálního teoretika Marshalla McLuhana a jeho publikaci *Rozumět médiím: Extenze člověka* (1964),¹²³ kde čtenáře poučuje, že „médiu je poselství“. Blažek známý McLuhanův výrok překládá následovně: „Ani ne tak to, co se v médiu sděluje, jako především samo médium je sdělením. Úspěch média totiž znamená, že se rozšiřuje určitý způsob nakládání se sdělením“ (1995, s. 40). Blažek dodává, že například pro konzumaci televizních sdělení je běžné posezení několika diváků v kruhu, že televize změnila to, jak lidé tráví volný čas a jak recipují informace.

Aktivita či pasivita publika, konkrétně jedinců, kteří mediální sdělení přijímají v souvislosti se sledováním televize si všímají autoři publikace *Děti a televize* (Children and television) Barrie Gunter a Jill McAleer. Věnují se konkrétně dětským televizním divákům, které nechápu jako „prázdné nádoby“, které by televize či jiná média měla plnit určitými obsahy, ale vnímají i dětské televizní publikum jako aktivní, které nakládá s přijatými sděleními, nikoliv je pouze pasivně přijímá (1997, s. 39).

Klára Šedřová (2007)¹²⁴ se soustředí v souvislosti s televizním diváctvím především na socializaci a podle ní mezi odborníky v současné době panuje shoda v názoru, že televize je jedním z nejdůležitějších činitelů socializace.¹²⁵ Problematice role médií v procesu socializace jsem se věnovala ve druhé kapitole. Klára Šedřová k socializačním činitelům kriticky dodává:

„Zatímco zodpovědnost rodiny i školy za socializaci dětí jim svěřených je všem zřejmá a legislativně ukotvená, média, přesto jak obrovský je jejich vliv, žádnou zodpovědnost nemají“ (2007, s. 28).

¹²² Zmiňuje například Jana-Uwe Roggeho (viz kapitola 8.2), Marshalla McLuhana či Neila Postmana.

¹²³ V originále *Understanding Media: The Extensions of Man*.

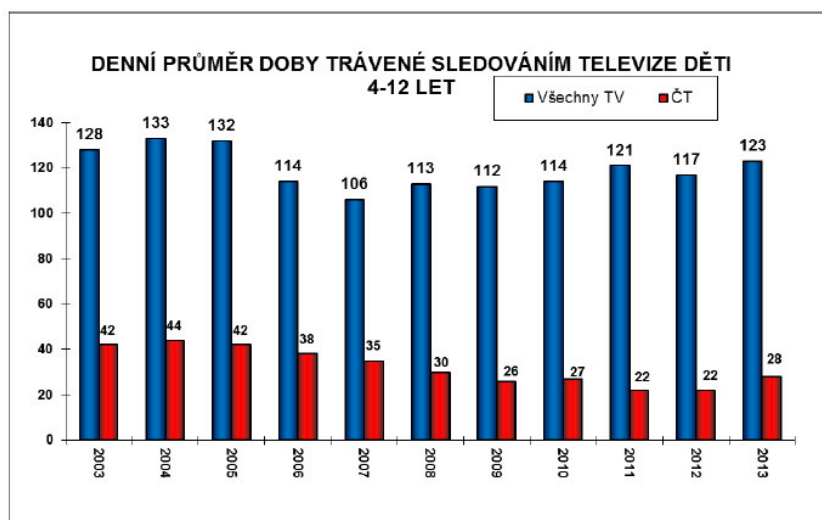
¹²⁴ Ve svých výzkumech si mj. klade také otázku, do jaké míry mohou být sociálně patologické jevy způsobené tím, že děti tráví čas před televizními obrazovkami.

¹²⁵ Srv. Arnett 1995, Kubey 1994, Kořá 2004 In: Šedřová, 2007.

Vliv televizního vysílání na děti může být předmětem diskuzí i v samotných dětských pořadech, například v pořadu Tykadlo České televize odvysílaném v roce 2008 (přesné datum bohužel není možné dohledat) bylo předmětem diskuzí dětí, zda je televize „přítel či nepřítel, rádce či poradce, kamarád či zlý pán“ a jak silný vliv má televizní vysílání na děti i dospělé. K diskuzi dětí ČT přizvala také prof. Jana Jiráka, který k danému tématu uvedl:

„Ona už ta bedýnka sama o sobě nás ovlivňuje tím, že je doma. A má ten nepříjemný zvyk, že je velmi snadné ji pustit a velmi namáhavé k ní dojít a zase ji vypnout. (..) Umět si televizi pustit, protože chci něco sledovat a pak ji zase vypnout, protože tam už je něco, co mě nezajímá, je asi jeden ze základních způsobů, jak si udržet nějakou kontrolu nad tím přístrojem samotným.“¹²⁶

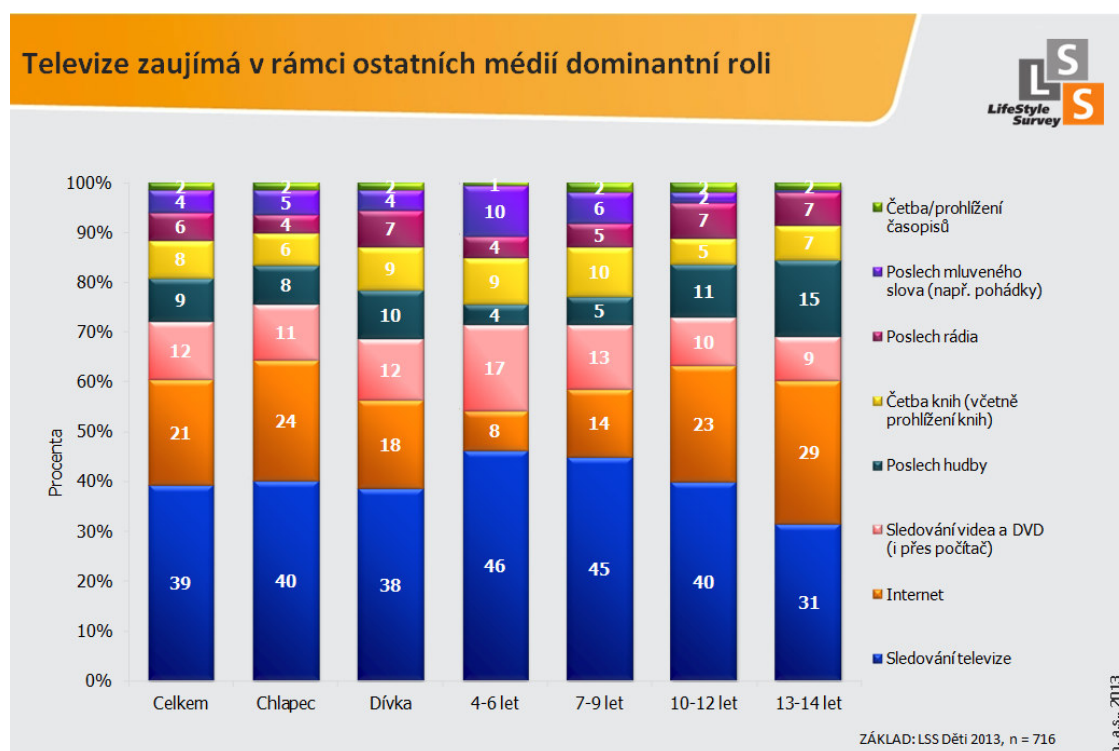
Na dětské televizní diváctví, tedy na to, jak často se děti ocitají v rolích televizních diváků, se soustředí řada vědeckých výzkumů (např. LSS viz níže). Cíleně si je pro své potřeby nechává zpracovávat i Česká televize a jejich aktualizované výsledky (vždy za uplynulý rok) uveřejňuje každoročně na svých webových stránkách. Zkoumá v nich, jaký je divácký profil ČT. Část tohoto výzkumu je zacílena samozřejmě i na dětského diváka. Nejnovější výsledky ukazují, že sledováním televize v roce 2013 strávily děti ve věku 4 až 12 let průměrně 123 minut denně, a to je o celých 6 minut více než v roce předešlém (Česká televize.cz).¹²⁷

Graf č. 4 – Průměrná denní doba strávená dětmi sledováním televize

¹²⁶ Česká televize.cz, 2008. Dostupné on-line: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10091190217-tykadlo/20955211402-sila-a-vliv-televize/> [Aktivní 5. 11. 2014].

Kolik času stráví před obrazovkami české děti bylo předmětem výzkumu, který si u společnosti Mediaresearch¹²⁸ zadala Asociace televizních organizací. Předmětem zájmu byl výzkum životního stylu dětí v souvislosti s televizním diváctvím. Terénní sběr dat probíhal v několika vlnách od května 2012 do dubna 2013 a osloveno bylo více než 700 respondentů. Takzvaný LSS – Lifestyle Survey započal již v roce 2008 a týká se dětí ve věku od 4 do 14 let. Přinesl zjištění, že děti mladšího školního věku řadí sledování televize mezi své nejčastější aktivity ve volném čase, zároveň že čas strávený před televizní obrazovkou patří k jejich nejoblíbenějším činnostem a že mezi ostatními médii, která jsou dostupná dětem, televize zaujímá výsadní postavení (viz graf č. 5). Dále výsledky výzkumu ukázaly, že současným trendem je tzv. *bedroom culture*, kdy 44 % dětí 7 až 9 let a 55 % dětí 10 až 12 let má televizi ve svém pokoji, ale také to, jaké mají děti jako televizní diváci návyky (viz graf č. 6 na následující straně).

Graf č. 5 – Preference dětí v konzumaci mediálních obsahů dle různých typů médií

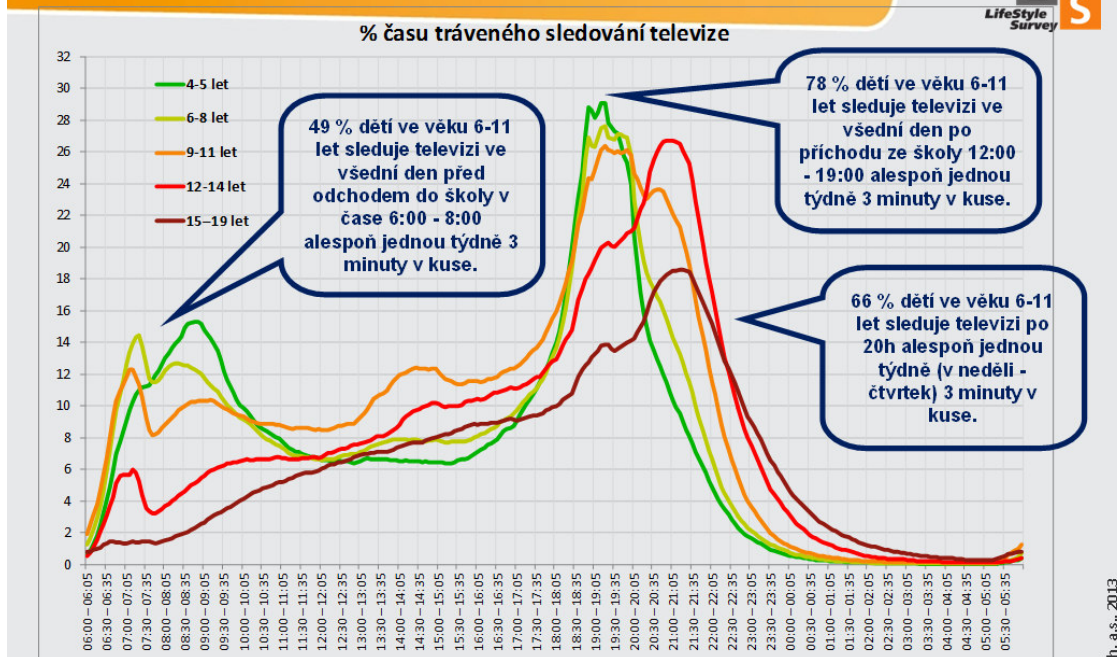
Zdroj: (Ato.cz)¹²⁹

¹²⁷ Česká televize.cz, 2014. Dostupné on-line: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/sledovanost-a-spokojenost/profil-divaku/> [Aktivní 5. 11. 2014].

¹²⁸ Soukromá agentura, která provádí mediální a marketingové výzkumy, zaměřuje se především na „metodologicky a technologicky náročné projekty, jako je elektronické měření sledovanosti televize metodou TV metrů.“ (Zdroj: <http://www.mediaresearch.cz/o-nas/spolecnost/> [Aktivní 5. 11. 2014]).

¹²⁹ Ato.cz, 2014. Dostupné on-line: <http://www.ato.cz/tv-vyzkum/doplnkove-vyzkumy-projektu/lss-deti-vyzkum-zivotniho-stylu-deti> [Aktivní 5. 11. 2014].

Televizní sledovanost v průběhu dne - rating

Graf č. 6 – Sledovanost televize dětmi v průběhu dne

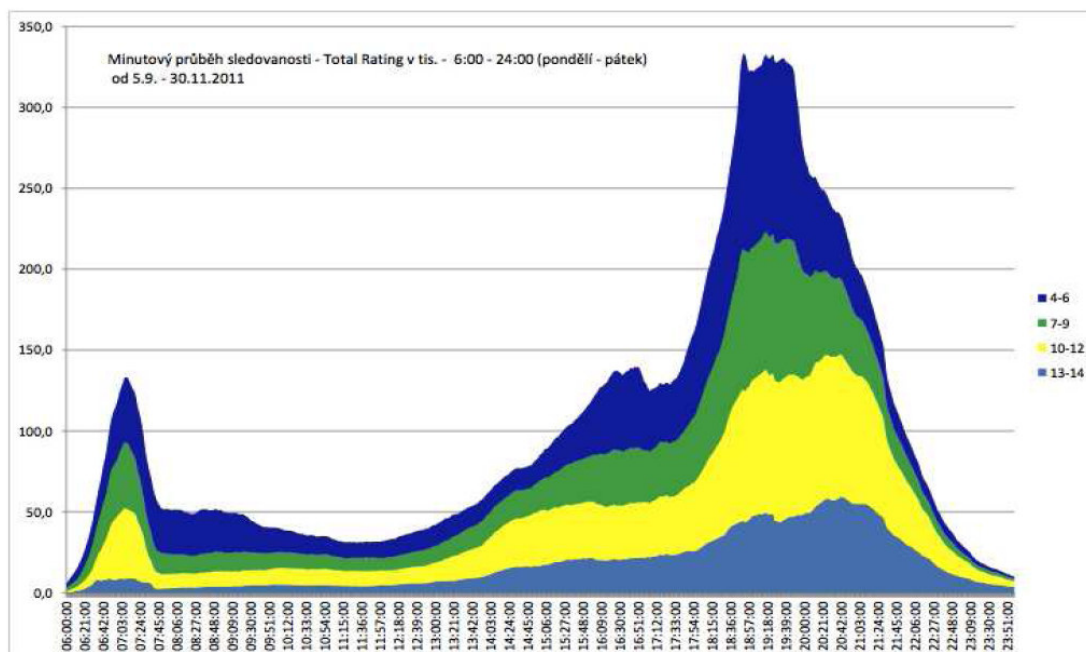
Zdroj: (Ato.cz)¹³⁰

Otázkou, jakou roli hrají v životě dnešních dětí média, obzvlášť pak televize a internet, se zabývá – v této práci již zmíněný – projekt Klíče pro život, který i s výzkumem realizovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Národní institut dětí a mládeže. Ve výsledné publikaci Děti v ringu dnešního světa, která shrnuje výsledky výzkumu, se můžeme dočíst například to, že ve volném čase se děti ve věku 13 až 15 let věnují nejčastěji sledování televize (92 %), potom i učení. „Z dalších údajů uvidíme, že děti denně tráví u televize klidně dvě až tři hodiny (a některé i mnohem více), z našeho výzkumu nemáme k dispozici podobná data o tom, kolik hodin denně doma tráví nad učení“ (Bocan, 2012, s. 26). Podobné výsledky týkající se sledování televize dětmi přinesl i výzkum Adama Suchého: „téměř dvě třetiny žáků pátých i osmých tříd tráví denně před televizní obrazovkou více než tři hodiny“ (2007, s. 115).

Vzhledem k zacílení práce na pořady pro děti vysílané v neděli (pomineme-li v tuto chvíli, že se jedná o pohádková pásma vysílaná ČST / ČT) se nyní budu krátce věnovat srovnání sledovanosti televize dětmi – během pracovních dnů a o víkendech,

¹³⁰ Ato.cz, 2014. Dostupné on-line: <http://www.ato.cz/tv-vyzkum/doplňkove-vyzkumy-projektu/lss-deti-vyzkum-zivotniho-stylu-deti> [Aktivní 5. 11. 2014].

resp. o nedělích. Jak uvidíme na následujících grafech, v porovnání se všedními dny se průběh sledovanosti televize dětmi o nedělích výrazně liší. Děti se dívají na televizi o víkendech mnohem více než během pracovního týdne, což je spojeno i s jejich školními povinnostmi. Tyto povinnosti pak o volných dnech odpadají, a tak děti mají dostatek volného času na sledování televize, a to zejména o nedělních ránech – dopoledních. Jaký je průběh sledovanosti České televize dětskými diváky ukazují grafy, které ve své práci uveřejnila Aneta Hronová. Jedná se o nejnovější dohledatelná data tohoto typu, které obsahují údaje sledovanosti ČT dětmi v poslední čtvrtině roku 2011. Nejprve uvádím graf, který se věnuje průběhu sledovanosti během pracovních dnů (pondělí–pátek).

Graf č. 7 – Průběh sledovanosti ČT dětmi během pracovních dnů

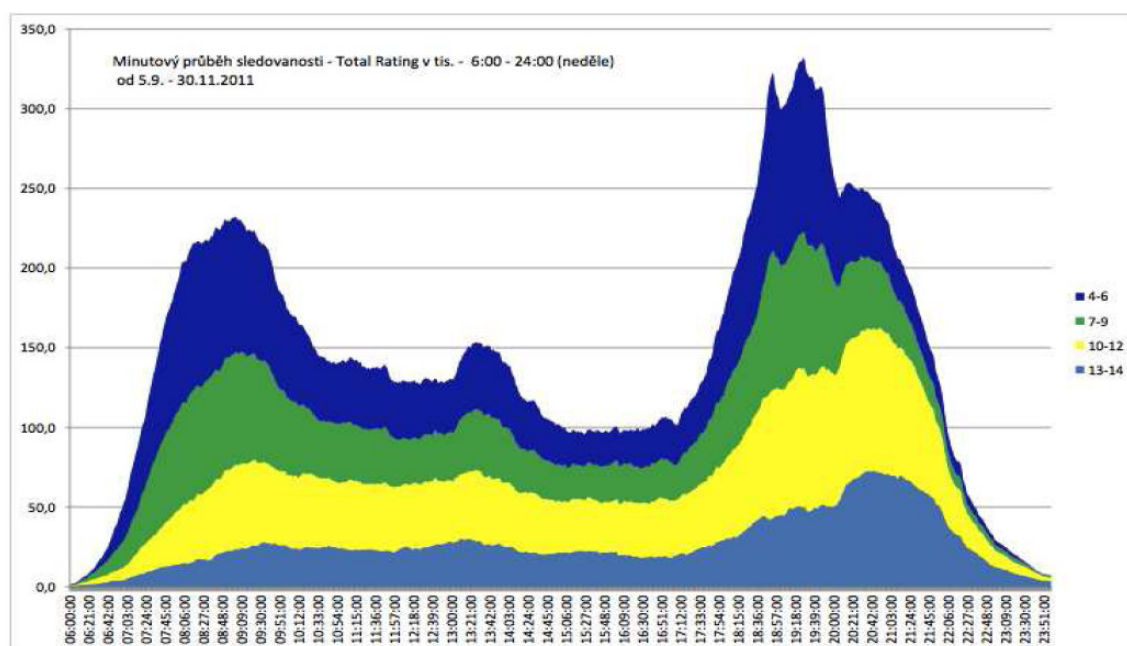
Zdroj: Česká televize.cz¹³¹

Na tomto grafu vidíme, jaký je denní průběh sledovanosti České televize dětskými diváky od pondělí do pátku. V ranních hodinách, po šesté hodině křivka strmě stoupá – děti se v souvislost s denním rytmem probouzejí, aby se připravily do školek či do škol, některé z nich sledují ranní pohádky ČT, tzv. raničky. Nicméně sledovanost nedosahuje ani na hranici 150 tisíc diváků. Průběhu sledovanosti v ranních hodinách si

¹³¹ In Hronová, 2012, s. 89.

přednostně všímám z důvodu zacílení diplomové práce na pořady pro děti, které jsou vysílány ráno.

Porovnejme nyní uvedený graf s dalším, který přináší data mapující sledovanost ČT dětmi o nedělích. Rozdíl úrovně sledovanosti je patrný při prvním pozorování. Zatímco se během pracovního týdne v ranních hodinách křivka sledovanosti nevyšplhá ani ke 150 tisícům diváků, během nedělí se přehoupne přes úroveň 200 tisíc a odhadem sleduje programy ČT přibližně 230 tisíc dětských diváků. Na obou grafech můžeme zároveň sledovat složení dětských diváků co se týče věkových kategorií.

Graf č. 8 – Průběh sledovanosti ČT dětmi během nedělí

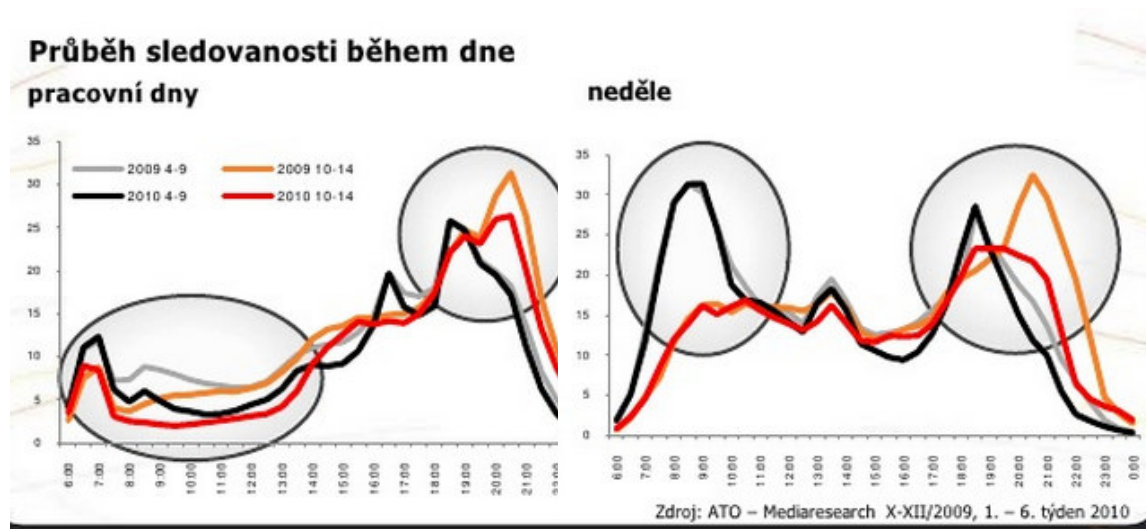
Zdroj: Česká televize.cz¹³²

Z komparace dvou uvedených grafů vyplývá, že vyšší sledovanost televize dětmi je během nedělí, což znamená také vyšší „zásah“ a potencionál širokého publika nedělních ranních pořadů (pohádkových pásem, které právě zobrazují ve svých studiových vstupech určité hodnoty).

Stejnou problematikou – průběhu sledovanosti televize dětmi – a porovnání výsledků měření sledovanosti ve dnech pracovních a o nedělích se na žádost ATO věnovala výzkumná společnost Mediaresearch v roce 2010. Přestože zde předmětem výzkumu nebylo pouze sledování dětských programů ČT, ale i ostatních stanic, které

¹³² In Hronová, 2012, s. 91.

nabízejí dětské pořady, výsledky byly velmi podobné. Sledovanost televize dětmi o víkendech, a zejména o nedělích je výrazně vyšší v porovnání se všedními dny. Výzkum ukázal také to, že o víkendech sledují televizi během dopoledne spíše menší děti, odpoledne u televize pak patří spíše starším dětem.

Graf č. 9 – Komparace průběhu sledovanosti TV dětmi během pracovních dnů a nedělí
Zdroj: AtMedia, Slideshare.net.¹³³

Otázky dětského televizního diváctví spojené s pozitivy i hrozbami konzumace televizního vysílání dětmi byly diskutovány už v 60. letech 20. století. Vraťme se například ke slovům Valtera Feldsteina (1964):

„Aby se co nejvíce uplatnily kladné stránky vlivu televize na děti a byly co nejvíc potlačeny stránky záporné, aby televize dětem co nejvíc prospívala a co nejméně škodila, měli by nejen televizní pracovníci, (...) ale i rodiče posoudit, kdy a v jakém rozsahu mohou děti televizní program sledovat“ (s. 191).

Děti v televizní nabídce hledají: osobní vzory, podněty formující jejich budoucí postoje a hodnoty, zábavu, návody na to, jak zvládnout soukromé problémy, které v danou chvíli řeší, ale i návody na to, jak se stát dospělými (Theunert, Lenssen, Schorb, 1995).

Problematicke sledování televize dětmi se věnují v Úvodu do studia médií také Jan Jiráček a Graeme Burton, kteří uvádí, že „dítě bývá vnímáno jako bezbranný bezradný

¹³³ Slideshare.net, 2014. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/PanMediaWestern/atmedia-dtsk-clov-skupiny-na-eskm-televiznm-trhu> [Aktivní 8. 11. 2014].

a nekompetentní příjemce, který není schopen se před mediovanými sděleními jakkoliv chránit“ (2001, s. 367). Dále pak zmiňují s odkazem na Guntera a McAleer (1997), že děti, které jsou jako televizní publikum diferencovány dle věku, dokáží s obsahy mediálních sdělení zacházet poučeně a také aktivně. Jiráček a Burton dále zmiňují vědecké domněnky, že dětské televizní diváci nedokážou na obrazovkách rozlišit realitu od fikce, o tom více v následující kapitole.

7.2 Vnímání televizního vysílání dětmi

Jak děti vnímají televizní vysílání – obrazy, zvuky a postavy, které se na TV obrazovce objevují? Jak vidí a přijímají postavy, které v televizním vysílání vystupují, „jak se do televize tyto postavy dostaly“? Jak o těchto televizních postavách děti přemýšlejí? Dokážou vůbec děti při sledování televize rozlišit realitu od fikce? Televizní dětské diváctví je spojeno s mnoha otázkami, kterými se zabývají jak mediální odborníci, tak i psychologové médií či vývojoví psychologové. Na některé z nepřeberného množství otázek, které je nepochybně spojeno s konzumací televizních mediálních obsahů dětmi, se pokusím – za pomoci odborné literatury – alespoň částečně odpovědět v následující kapitole.

Psychologové v souvislosti s konzumací mediálních obsahů nabízejí koncept tzv. parasociální interakce, o které se mluví od 50. let 20. století díky psychiatru Pohlvi, sociologu Hortonovi a jejich vědeckém článku pro časopis *Psychiatry* (Horton a Wohl, 1956 in

Giles, 2012). Jako parasociální interakce jsou označovány „psychologické procesy, skrze něž uživatelé médií nazírají mediální postavy, jako by to byli skuteční lidé, a to i v případě postav fiktivních, a podle toho se k nim chovají“ (Giles, 2012, s. 85). Na této úrovni je možné hovořit i o konceptu parasociálních vztahů, tedy jakýchsi psychologicky vykonstruovaných přesvědčení trvalejšího rázu, kdy jsme takřka přesvědčeni o tom, že postavy objevující se například na televizních obrazovkách dobře *známe*.

Psycholog David Giles v publikaci *Psychologie médií* navíc upozorňuje na nutnost rozlišování parasociální interakce a parasociálních vztahů. Tvrdí, že „parasociální interakce je aktivita, ke které dochází během samotného aktu užívání média“ (2012, s. 86). Existují-li vztahy reálné sociální a vztahy parasociální v mediálním světě, jsou si oba tyto typy vztahů podle Gilese podobné v tom, že

„naplňují touhu po společnosti, (...) vyrůstají ze sociální přitažlivosti a vstupujeme do nich dobrovolně“ (2012, s. 88).

David Giles v souvislosti s parasociálními vztahy rozlišuje tři různé typy mediálních postav. Jsou jimi:

„Postavy prvního řádu (P1), skuteční lidé, jejichž skutečná existence je jednoznačná – celebrity a další postavy zpravodajských a zábavních médií, postavy druhého řádu (P2), fiktivní postavy, které však mají živou lidskou schránku, herce a postavy třetího řádu (P3), fiktivní postavy, které nemají živou lidskou schránku – kupříkladu postavy z kreslených seriálů či animovaných filmů“ (2012, s. 89).

Domnívám se, že pokud bychom teoreticky aplikovali tuto Gilesovu typologii mediálních postav na příklad loutek Jů a Hele, kteří jsou ústředními a nejvýraznějšími postavami vystupujícími v nedělních ranních pořadech pro děti a mládež, dospěli bychom k tomu, že tyto loutky jsou jakousi kombinací postav druhého a třetího řádu. Vrátime-li se do obecné roviny uvažování o mediálních postavách, podle Gilese divák o těchto mediálních postavách přemýšlí i ve chvíli, když už se na televizi (či film) nedívá. Tato hypotéza se dá dokladovat i na situacích z běžného života, kdy například po zhlédnutí filmu odcházíme z kina a stále přemýšlíme o postavách (jejich charakteristikách či příčinách jejich jednání) a stejně tak můžeme smýšlet i měsíc po návštěvě kina. Na dětském příkladu to můžeme dokladovat třeba na situacích, kdy si děti ve škole povídají o svých oblíbených postavách z dětských seriálů, s nimiž se mohou ztotožňovat například i prostřednictvím hry.

Ve své publikaci *Tváří v tvář obrazovce* se Bohuslav Blažek zamýšlí nad vlivem (sledování) televize na děti, odkazuje v problematice výzkumů sledování televize dětmi na německého psychologa a rodinného poradce Jana-Uwe Roggeho. Ten ve své knize *Děti se umějí dívat na televizi* shrnuje výsledky svých výzkumů dětského televizního diváctví a vnímání televize dětmi. Blažek (1995) považuje za nejdůležitější, že Rogge „bere vážně dítě a objektivně popisuje, jak dětský divák doopravdy prožívá televizi a televizní násilí. Vnímání ‚celým tělem‘, za účasti všech smyslů a s potřebou přehrávat a dohrávat vzrušující útržky děje po skončení programu patří ke způsobům, jak se děti úspěšně vyrovnávají s napětím (...)“ (s. 169).

Schopnosti dětí přijímat, ale i chápat obsahy mediálních sdělení se vyvíjí také v souvislosti s jejich kognitivním vývojem, což je téma, kterým se zabývá vývojová

psychologie. A konkrétně se mu věnoval například francouzský psycholog Jean Piaget. Ten uvádí čtyři základní fáze – období vývoje dítěte.¹³⁴

Stadium sensomotorické, kterým si dítě prochází od narození do dvou let věku, kdy poznává díky smyslům a fyzickému kontaktu s druhými

Stadium předoperační, v němž se dítě nachází od dvou do sedmi let věku, označováno také za počátek symbolického myšlení, kdy dítě začíná rozeznávat vztahy mezi symboly a věcmi

Stadium konkrétních operací, které trvá od sedmi do dvanácti let věku dítěte, jedinec je schopen samostatně uvažovat o objektech i událostech

Stadium formálních operací, kdy se po dvanáctém roce života dítě učí a rozvíjí své schopnosti přemýšlet o pojmech abstraktního charakteru

Dítě si v průběhu svého vývoje své poznávací schopnosti zvyšuje, a tím se rozvíjí a roste schopnost dítěte přijímat a rozumět obsahům mediálních sdělení, tedy i sledování televize. Ačkoliv věk není jediné kritérium, které určuje míru, do jaké je dítě schopno rozumět mediálním sdělením, je právě věk dítěte nejvíce signifikantním faktorem v této problematice. Mezi dalšími faktory, které mají vliv na schopnost dětí správně dekodovat mediální sdělení, patří například etnická a sociální blízkost (Gunter; McAleer, 1997).

S rostoucím věkem se pozornost, kterou jsou děti schopny televizi věnovat, postupně zvyšuje. Jak uvádí Patti Valkenburgová, dítě ve věku jednoho roku udrží svou pozornost vůči televizi přibližně jen 12 % z celkového času, děti pětileté už dokážou věnovat televizi pozornost až 70 % celkového času, a to je na poměrně dlouhou dobu jejich vývoje pomyslné maximum. Kolem hranice 70 % se pohybují i podstatně starší děti (2004, s. 22).

Pozornosti jakožto určitého „ukazatele“ dětského televizního diváctví se ve svých výzkumech věnovala Judith Van Evra (1990), která mluví o tzv. rozdělené pozornosti. Vzhledem k tomu, že televize je audiovizuálním médiem, divákovu pozornost nemusí vždy upoutat jenom samotný obraz, někdy to může být pouze zvuková složka. Takzvaná rozdělená pozornost, byť se týká jak věkové kategorie dospělých, tak i dětí, je podle Van Evry nejpatrnější u dětí a spočívá v tom, že divák během sledování televizního programu věnuje svou pozornost i jiným činnostem, např. konverzují s druhými lidmi, popíjejí, jedí, v případě dětí si třeba hrají. Pozornost diváka,

¹³⁴ Podle Sloboda, Z. Vliv médií na socializaci dětí: vliv televize na utváření genderové identity dětí. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2005, s. 22.

a zejména toho dětského je pak rozdělena na pomyslné části, přičemž přibližně jedna třetina je věnována jiným činnostem a zbylé dvě třetiny času patří sledování televize.

Dětský divák může svou pozornost věnovat různým aspektům televizního vysílání, ať už jsou to faktory zvukové povahy (známá melodie, písnička – např. u znělek pořadů), či faktory obrazové povahy, kterých si více všímají menší děti (např. barevné obrazy, dětské tváře, animace, hračky, barevné motivy atd.). I zde hraje roli věk dítěte a jeho vyzrállost, přičemž starší děti hledají v televizi už i informace a zajímavé příběhy se svými zápletkami a rozuzleními (Van Evra, 1990).

Dětské chápání médií je zkrátka na vysoké úrovni, byť by se mohlo zdát, že kognitivní náročnost pochopení dětských médií je pro děti samotné příliš velká. Naopak, fiktivní světy, symboly i převleky dětské diváky recipují velmi dobře, obsahují-li nějaký příběh.

„V The Sooty Show, lhostejno kolik symbolických transformací postavičky prodělají, jsou akce a dialogy vždy a zásadně přirozené. Velká část interakcí zde nápadně připomíná konverzace dětí a dospělých. Emmison a Goldman (1996, 1997) proto tvrdí, že maňásci jsou lingvisticky založení jako děti a moderátor je hubuje, že dělají nepořádek, zatímco oni za jeho zády vymýšlejí nějakou další lumpárnu“ (Giles, 2012, s. 133).

Častokrát je právě moderátor pořadu v pomyslné roli rodiče, kdy loutky či maňásky, své „dětské svěřence“ učí něčemu novému, činnosti či dovednosti, ať už se jedná o hru na hudební nástroj či o nový sport a dělá to způsobem podobným tomu, jaký by v praktickém životě asi použil rodič.

Jak ukázaly některé z výzkumů, děti dokážou dobře rozpoznat nejenom fikci od reality, ale i reklamu, popřípadě znělku pořadu nebo takzvanou upoutávku. A jsou to právě znělky, které „bývají spolu s často opakovanými reklamami mezi dětmi nejoblíbenější, protože jsou očekávatelné, a děti se často při znělkách a reklamních sloganech nadšeně přidávají“ (Palmer, 1986 in: Giles, 2012, s. 134). Řada opakujících se pořadů pro děti má nějakou svou úvodní pasáž, která může obsahovat i znělku, která se při každém vysílání opakuje. Někdy stačí zavzpomínat na svá dětská léta a vybavit si pořady, na jejichž vysílání jsme se jako malé děti těšili a s očekáváním nových dílů usedali před televizní obrazovky. Z české televizní tvorby pro děti můžu uvést například pořad ČT z 90. let 20. století Kuřátka, kde se z obrazovky usmívala dívka s chlapcem, který vždy pronesl (v té době “legendární“ větu) „Pozor, jdou k vám Kuřátka!“

A podobně to může být se znělkami nedělních ranních pořadů pro děti ve vysílání ČST/ČT.

Problematiky pochopení a přijímání informací z televizních obrazovek se ve své stati *Splývání dětství a dospělosti* v publikaci dotýká Joshua Meyrowitz, který uvádí:

„Při objevování vztahů mezi kognitivními stádii a sledováním médií výzkumníci zjistili, že děti v různém věku vnímají při sledování televize různé věci. Velmi malé děti mají také problém odlišit motivy od důsledků, příčiny od účinků a fantazii od skutečnosti. Podle zmíněných výzkumů musejí děti dosáhnout jedenácti až dvanácti let, aby se jejich vnímání televize přiblížilo recepci dospělých“ (2006, s. 197).

Výzkumům dětského televizního diváctví, tedy konkrétně toho, jak děti vnímají a chápou vysílání televize se již několik desítek let zabývají odborníci z institutu JFF (Jugend Film Fernsehen), například Helga Theunertová, Margit Lenssenová a Bernd Schorb. Tato trojice publikovala na zmíněné téma v roce 1995 publikaci, která byla pojmenována podle citace devítiletého německého chlapce „*Wir gucken besser fern als ihr!*“¹³⁵ Podle onoho chlapce se děti dívají na zábavnější a dobrodružnější pořady než dospělí. Kniha tedy přináší výsledky výzkumu, v němž se trojice autorů zaměřila na to, co si o ní děti myslí, proč se vlastně na ni dívají, jak se jí postupně učí rozumět atd. U nejmenších dětí a sledování (resp. pouze vnímání) televize zjistili, že kojenci vnímají pouze pohyby barev a tvarů, popřípadě zvuky, děti ve věku tří až šesti let vnímají části televizního vysílání (např. postavy) pouze když s nimi mají nějakou osobní vazbu. V období kolem pěti let dokážou děti rozeznat, zda je postava z kresleného pořadu opravdová, neumí ale ještě vysvětlit, jaké jsou motivy jednání těchto postav, pouze jsou si vědomy, zda je daná postava „dobrá“ či „zlá“.

Vědci z JFF dále zjistili, že děti od šesti do desíti let dokážou vnímat obsahy televizního vysílání i konkrétní postavy i v širším kontextu, v tomto věku také začínají umět rozlišovat realitu od fikce. Děti jedenáctileté a starší se pak podle výsledků výzkumu v chápání televizního vysílání, obrazů, postav a souvislostí připodobňují dospělým, i když hovoří také o individuálnosti vývoje každého dítěte (Šance dětem.cz).¹³⁶ A především právě individuální kognitivní vývoj každého jedince je to, skrze co bychom měli nahlížet na posuzování toho, jak děti vnímají televizní vysílání,

¹³⁵ Což v překladu do češtiny znamená „díváme se na lepší televizi než vy!“ Významově přitom porovnává televizní diváctví dětí a dospělých – že děti se dívají na lepší televizi než dospělí.

¹³⁶ Šance dětem.cz, 31. 10. 2011. Sloboda Zdeněk: *Děti médiím rozumějí – ale jinak! Mediální výchova v rodině*. Dostupné on-line: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/deti-mediim-rozumeji-ale-jinak-medialni-vychova-v-rodine-15.html> [Aktivní 8. 11. 2014].

jak mu rozumějí, kolik pozornosti mu věnují atd. Jak jsem uvedla již v úvodu této kapitoly, otázek, souvisejících se vnímáním televize dětmi, kterými bychom se zde mohli zabývat, existuje celá řada.

7.3 Kritické hodnocení televize

Schopnost kritického hodnocení mediálních obsahů je považována za důležitou součástí mediální gramotnosti. Tématu mediální výchovy a mediální gramotnosti – míněno spíše v domácím prostředí – se však věnuji v další kapitole (7.4 Mediální výchova a mediální gramotnost). Tato část textu má za úkol představit některé badatele spojené s výzkumem vlivu televize na děti, konkrétně vlivu zobrazování násilných scén a jejich konzumace dětskými diváky.

K televizi jako médiu, které má negativní vliv na příjemce jeho sdělení, se kriticky staví řada autorů. Jmenujme například psychologa Pavla Říčana, Drahomíru Pithartovou a jejich publikaci *Krotíme obrazovku*, ve které se zaměřují na vlivy televize na celkový, ale i duševní vývoj dětí, publicistu Bohuslava Blažka, který se ve své knize *Tváří v tvář obrazovce* zamýšlí nad vlivy televize a ostatních médií na děti, Adama Suchého a jeho publikaci *Mediální zlo – mýty a realita* nebo například Kláru Šed'ovou zabývající se problematikou toho, do jaké míry mohou být sociálně patologické jevy u dětí způsobené tím, že tráví čas před televizní obrazovkou (publikace *Děti a rodiče před televizí: Rodinná socializace dětského televizního diváctví*).

Kritické úvahy o televizi a jejím vlivu mají často společného jmenovatele – akcentují totiž problematiku zobrazování násilných scén v televizi a následný vliv audiovizuálního média na násilné chování dětí. U Šed'ové je však kladen akcent spíše na problematiku socializace dětského televizního diváctví, i když tématu zobrazování násilí na obrazovce a jeho vlivu na děti se také dotýká:

„Nejčastěji zkoumanou (neboť nejvíce znepokojující) oblastí mediálních účinků je jejich vztah k agresivnímu chování. (...) Tvrzení o vlivu sledování televize na dětskou agresivitu je dnes obecně považováno za prokázané“ (2007, s. 26).

Šed'ová odkazuje na konkrétní zahraniční vědce, kteří se výzkumy zmíněného zabývali.¹³⁷ Ze zahraničního prostředí můžeme uvést například práci psychologa Arita Sigmana (2005),¹³⁸ který velmi kriticky nahlíží na sledování televize dětmi a tvrdí, že přílišná konzumace televizních obsahů má vliv na psychiku i fyzický stav dětí

¹³⁷ Např.: Bandura, Husman, Strassburger, Williams, Spratkin, Rubinstein (Šed'ová, 2007, s. 26).

i dospělých, že zpomaluje metabolismus, pozastavuje vývoj dětského mozku, vede k obezitě, je častou příčinou násilných činů atd.

I vědci si uvědomují, že v současnosti jsou i dětské televizní diváci aktivními a motivovanými uživateli médií, kteří jsou schopni kriticky hodnotit televizní obsahy. (Valkenburgová, 2004, s. 7–8). V souvislosti s mediálním násilím a jeho sledováním dětmi na televizních obrazovkách Valkenburgová dále tvrdí, že účinky těchto sdělení podle výsledků současných výzkumů jsou odvislé i od toho, jakým způsobem se dítě postaví k daným obsahům, do jaké míry se s nimi identifikuje. Pokud dítě sledování televizních obsahů s násilnými prvky baví, pak se s danou postavou může i ztotožnit a předpokládat, že fiktivní situace jsou reálné, čímž je ohroženo jeho jednání v běžném životě (tamtéž).

Existuje řada témat, která by dle výchovných zásad a pro správný morální vývoj člověka měla zůstat dětem zapovězena, tedy až do určitého věku a právě násilí je jedno z nich. Jenže jak se zmiňuje Meyrowitz, dříve utajovaná témata v současnosti televize předkládá dětem, v nichž pak vzniká potřeba ptát se po významech slov a událostí, které jsou na obrazovkách.

„Obrovský rozmach užívání televize odpovídá obecnějšímu rozhodnutí dovolit dětem, aby se účastnily válek a pohřbů, soudnictví a svádění, kriminálních spiknutí a večírků. Malé děti nemohou plně rozumět záležitostem, jako je sex, smrt, zločin a peníze v podobě, kterou jim prezentuje televize. Popřípadě jim mohou porozumět pouze svým dětským způsobem“ (Meyrowitz, 2006, s. 198).

Joshua Meyrowitz k tomuto dále dodává, že „dlouhodobý účinek setkání dětí s novým, podivným světem pomocí televize proto nemůže být měřitelný pomocí standardních testů porozumění“ (tamtéž). V otázkách médií a jejich vlivu na děti je zkrátka problematika mediálního násilí jednou z těch nejdiskutovanějších. V Česku se jako internetově dostupná „osvěta“ (či spíše informační kanál) v otázkách vlivu médií na děti snaží působit již zmíněný web Děti a média, který se věnuje otázkám konzumace mediálních obsahů dětmi a riziky s tímto spojenými, ani problematika zobrazování násilí¹³⁹ na televizních obrazovkách zde nezůstává stranou. Na těchto webových stránkách hodnotím pozitivně například existenci poradny pro rodiče, v níž se řeší i to,

¹³⁸ V originále Remotely Controlled: How television is damaging our lives – and what we can do about it.

¹³⁹ Děti a média.cz, 2014. Dostupné z: <http://www.detiamedia.cz/art/1447/deti-a-televizni-nasili.htm> [Aktivní 8. 11. 2014].

zda v souvislosti s možnými hrozbami, které televizní vysílání dětem přináší, je řešením sledování televize dětem zakázat.

7.4 Mediální výchova a mediální gramotnost

„Mediální gramotnost začíná tam, kde končí mediální nevinność“¹⁴⁰

Je to právě mediální výchova, která přispívá k dosahování mediální gramotnosti a k tomu, že si jako každodenní uživatelé masmédií dokážeme uvědomovat, jaký vliv na nás média mají, a podle toho s nimi také nakládáme. Domnívám se, že otázky mediální výchovy a mediální gramotnosti jsou navzájem propojené i s dětským televizním diváctvím i vzhledem k výše zmíněné problematice vlivu televize na děti. Předpokládám, že budou-li se děti, ale i jejich rodiče vzdělávat v oblasti mediální výchovy, budou-li postupně nabývat vyšší úrovně mediální gramotnosti, mohou se dostat do role (v případě dětí alespoň částečně) uvědomělých mediálních recipientů. Ti jsou schopni mediální obsahy posuzovat s „kritickým odstupem od médií“ a na druhé straně budou moci zároveň maximálně využívat „potencionálu médií jako zdroje informací, kvalitní zábavy, aktivního naplnění volného času,“ jak uvádí Jiráček a Mičienka (2007, s. 9). Autoři v publikaci *Základy mediální výchovy* definují pojem mediální gramotnost jako „soubor poznatků a dovedností potřebných pro orientaci v málo přehledné a neprůhledně strukturované nabídce mediálních produktů, které vytvářejí prostředí, v němž se současný člověk pohybuje“ (tamtéž).

V této kapitole se mj. věnuji také otázkám jakési „domácí mediální výchovy“ a toho, jak se rodiče snaží regulovat čas, který děti stráví před televizní obrazovkou. Částečně se k získávání mediální gramotnosti snaží přispívat i – v této práci již několikrát zmíněný – webový projekt *Děti a média*,¹⁴¹ který se snaží rodičům předávat rady ohledně užívání médií jejich potomky, nabízí ale také publikace, které přinášejí názory a doporučení i výsledky výzkumů nejrůznějších odborníků.¹⁴² Podobně se informace týkající se mediální výchovy v rodině snaží dospělým předávat na svých webových stránkách také organizace *Bílý kruh bezpečí*.¹⁴³

¹⁴⁰ Znění titulku rozhovoru Milana Vladyky s Janem Jiráčkem na téma mediální výchovy a mediální gramotnosti uveřejněném v *Revue pro média* (č.8/2004).

¹⁴¹ Dostupné on-line: *Děti a média*.cz, 2014. <http://www.detiamedia.cz/> [Aktivní 8. 11. 2014].

¹⁴² Rodičům doporučují více než šest desítek odborných publikací, které se týkají vlivu médií na děti. Dostupné on-line: *Děti a média*.cz, 2014. <http://www.detiamedia.cz/art/1493/doprocena-literatura.htm> [Aktivní 8. 11. 2014].

¹⁴³ Dostupné on-line: *Bkb.cz*, 2014. <http://www.bkb.cz/prevence/deti-a-tv/> [Aktivní 8. 11. 2014].

Mediální výchovu lze chápat nejenom jako soustavnou činnost (například i v domácím prostředí, kdy se rodiče dětem snaží vykládat, jaké vlivy média mají), ale i – jak uvádí Jiráček a Mičienka – jako samostatný předmět v oblasti pedagogické a jako „svébytnou vzdělávací oblast“, což můžeme podložit faktem, že „od roku 2000 je mediální výchova zařazena jako průřezové téma do (...) Rámcového vzdělávacího programu (...)“ (2007, s. 11).

O médiích jako o „využitelném faktoru školní a mimoškolní výchovy“ hovoří Jan Jiráček a Radim Wolák v Pedagogické encyklopedii:

„Mediální komunikace představuje natolik složitý jev, že pro jeho pochopení je zapotřebí speciální průpravy (i pro uvědomělé využití jeho edukačního potenciálu), a proto se jistá forma poučení o mediální problematice stává součástí výchovných a vzdělávacích procesů. Pro správné pochopení, vyhodnocení a využití podnětů přicházejících z médií je nutné získat a rozvinout specifické kompetence, tedy tzv. mediální gramotnost“ (in Průcha, 2009, s. 496).

Autoři příspěvku dále uvádějí, že média a jejich konkrétní instituce – kromě toho, že jsou samy součástí procesu vzdělávání dětí – se stávají i jeho předmětem edukace dětí ve školách. Mediální výchova je podle nich svébytnou oblastí vzdělávání se svou historií – k rozvoji mediální výchovy „vedly pak zejména výsledky výzkumů realizovaných v padesátých a šedesátých letech v USA, které poukázaly na fakt, že mladé generaci činí stále větší potíže orientovat se v mediální produkci a odlišit její persvazivní složky od informativních“ (tamtéž, s. 497).

Během let osmdesátých a devadesátých minulého století výchova o médiích prostoupila oblasti vzdělávání ve školských zařízeních i mimo ně a od současného století je mediální výchova součástí elementárního vzdělávání v ČR a za cíl má mj. také rozšířit kritický přístup k mediálním produktům (tamtéž).

Média spatřuje jako pedagogické téma v podobně nazvaném článku¹⁴⁴ Klára Šedřová. Zabývá se tím, jak jsou masová média tematizována v současné pedagogice, představuje trojí perspektivu „pedagogického pohledu na média“ jako na jednoho z nejvýznamnějších socializačních činitelů současnosti.

¹⁴⁴ Šedřová Klára. Média jako pedagogické téma. *Pedagogika* 1/2004. s. 19–33. ISSN 0031-3815.

Tématu mediální výchovy a mediální gramotnosti bylo věnováno vydání Revue pro média (č. 8 v roce 2004).¹⁴⁵ V tomtéž čísle Jirák v rozhovoru pro RPM popisuje, jaká je jeho představa chování mediálně gramotného člověka:

„Když si pustí televizi, umí si vybírat podle nějakého konzistentního klíče a nepotřebuje mít kolem sebe za každou cenu nějaký – médii produkovaný – šum, ať už rozhlasový nebo televizní. A nepovažuje noviny a časopisy za autoritativní zdroj informací. Jinými slovy: má od médií odstup, ale současně je umí využít ve svůj prospěch.“ (Revue pro média č.8/2004).¹⁴⁶

Rodiče si uvědomují, že média a zejména pak (dostupná a ve většině domácností přítomná) televize má velký vliv na děti, na průběh jejich socializace, na formování jejich postojů, žebříčků hodnot, na chování atd. I proto se většinou rodiče snaží mít přehled o tom, popř. kontrolovat a regulovat to, na co se jejich děti v televizi dívají. Podle Meyrowitze rodiče ve snaze zhostit se zmíněných úkolů navíc čelí určitému problému:

„Zprvė, kontrola sledování televize vyvolává konflikt hodnot: ochrana dětí stojí proti snaze umožnit jim, aby se naučily co nejvíce. Rodiče na jednu stranu povzbuzují děti, aby četly a učily se, protože v tomto případě jsou děti před nepřiměřenými informacemi chráněny samotnými vnitřními vlastnostmi tisku. Pokusem kontrolovat sledování televize se však rodiče dostávají do nepohodlné pozice těch, kdo aktivně zasahují do ‚učebního procesu‘ svých potomků. Rodiče se nyní musejí pokusit ohodnotit televizní obsahy a rozhodnout (často v minutě), zda to jejich děti mohou ‚zvládnout‘(…)“ (2006, s. 202).

Strach rodičů z ovlivnění jejich dětí médii dle Meyrowitze (2006) sílí z důvodu nezvladatelného toku informací, který není dost dobře možné plně kontrolovat. Dříve byl podle něj domov ochranným a výchovným prostředím, ve kterém bylo dítě izolováno a informace, které se k němu dostávaly, byly z velké části filtrovány rodiči. Rodiče v minulosti mohli kontrolovat výchovu dětí tím, že jim říkali nebo četli jen o tématech, která jim sami chtěli zpřístupnit. V porovnání s minulostí se současná situace zásadním způsobem proměnila. Nedokonalosti, rozporuplnosti a pochybení dospělých, které bývaly dříve pro dětské oči a uši cenzurovány, jsou nyní dětem

¹⁴⁵ Rmp.cz, 2014. Dostupné z: http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Revue08/archiv_08.htm [Aktivní 8. 11. 2014].

¹⁴⁶ Milan Vladyka: Mediální gramotnost začíná tam, kde končí „mediální nevinnost“: Rozhovor s Janem Jirákem. Dostupné on-line: Rmp.cz, 2014. http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Revue08/archiv_08.htm [Aktivní 8. 11. 2014].

v médiích veřejně ukazovány. Ačkoliv dospělí dnes mají tendenci své děti „řídít a ovládat“, děti si skrze média mohou samy užívat života a kultur, které jim média nabízí, děti si mohou vytvořit vlastní svět a kulturu nezávisle na dospělých. Dnešní rodiče, ale i učitelé ve školách tak obtížněji prosazují své hodnoty a svůj výchovný vliv.

K tomu, jak učitelé a vychovatelé ve školách a výchovných zařízeních ve své snaze kontrolovat děti mají zároveň konkurenci v televizi, se vyjadřuje například Joshua Meyrowitz (2006):

„Učitelé a vychovatelé už nemohou očekávat, že se na ně děti budou dívat jako na vševědoucí autority. Nejenže děti znají věci, o nichž jejich učitelé nikdy neslyšeli, ale jejich ‚jevištní‘ chování, stejně jako u všech dospělých, televize oslabila odhalením zákulisí. Ať se škola snaží, jak chce, vydobýt nazpět původní informační monopol se jí pravděpodobně už nikdy nepodaří“ (str. 210).

Dětskému televiznímu diváctví a problematice rodinné mediální výchovy se věnuje v českém prostředí například Klára Šedřová, která o rodinné mediální výchově hovoří jako o výchovné práci rodičů, která je uvědomovaná a má pedagogický záměr (2007, s. 33). Hoganová definuje rodinnou mediální výchovu jako „proces směřující k tomu, aby se dítě stalo selektivním, poučeným a kritickým mediálním konzumentem“ (in Šedřová, tamtéž). V otázkách toho, co by měla domácí mediální výchova zahrnovat, se Hoganová shoduje s Říčánem a Pithartovou (viz níže). Omezovat čas strávený s médii, vybírat si z programové nabídky kvalitní pořady, chovat se uvědoměle (v roli rodiče) či komunikovat s dětmi o mediálních obsazích atd. by podle Hoganové měla obsahovat tato mediální výchova v rodině (Hogan 2001, s. 669, in: Šedřová, 2007, s. 33). Šedřová publikovala také články věnující se domácí mediální výchově.¹⁴⁷

Jak usměrňovat dětské televizní diváctví v domácím prostředí radí rodičům mj. i publikace Pavla Říčana a Drahomíry Pithartové. Lze říci, že kniha pojednává o výchově v otázkách sledování televize, tedy o tom jak nejenom rodiče, ale i učitelé mají děti vychovávat, „aby se z nich stali správní televizní diváci“ (1995, s. 7). Autoři nespátřují východisko ze situace odstranění televize z domácnosti. Naopak, pobízejí rodiče, aby děti naučili, jak si vybrat ten správný televizní pořad, ale i vypnout televizi v ten správný moment, tedy ve chvíli, kdy „jejich“ pořad skončil, nebo i v okamžiku, když děti zjistí, že pořad nesplňuje jejich očekávání.

¹⁴⁷ Například: Šedřová Klára. Televize v rodinách předškoláků. In: *Sociální a kulturní souvislosti výchovy a vzdělávání. 11. výroční mezinárodní konference ČAPV: sborník referátů.* (CD-ROM) Brno: MU, 2003. ISBN 90-7315-046-8.

Dále autoři rodiče nabádají, aby s dětmi o televizních pořadech hovořili, aby je dokázali rozebrat, zkritizovat, ale také pochválit. K domácí mediální výchově rodičů v otázkách sledování televize podle Pithartové a Říčana patří i udělování zákazů: „Zakazujte! K ovládní obrazovky patří – nejde-li to jinak – i autoritativní zákaz“ (1995, s. 38).

Zároveň tvrdí, že důležité je také tyto zákazy užívat pouze v nejnútnejších případech. Regulovat čas, který děti stráví před televizní obrazovkou, můžou rodiče „odměřováním.“ Konkrétně doporučují rodičům stanovit dětem maximální počet hodin¹⁴⁸, který je možné strávit sledováním televize. Jak ukázaly výsledky výzkumu LSS¹⁴⁹, který se zabýval životním stylem současných dětí, ze strany rodičů se zvyšuje kontrola toho, jak děti konzumují televizní mediální obsahy. Rodiče sledují jednak konkrétní obsahy, tedy to, na jaké pořady se děti v televizi dívají, ale také to, kolik času před televizí celkem stráví.

K mediální výchově se v českém mediálním prostředí snaží přispívat i česká veřejnoprávní televize. Jak se uvádí ve třetím bodu druhého článku Kodexu ČT, Česká televize „věnuje pozornost informování dětí a rodičů o míře času, kteří odborníci doporučují dětem strávit sledováním televizního vysílání. Ve zvláštní části teletextu a na internetu zveřejňuje relevantní poznatky zabývající se dopady televizního vysílání na dětské diváky. Česká televize také provozuje stálou informační telefonní linku poskytující rodičům poradenství o vlivu aktuálně vysílaných pořadů na děti a mládež“ (Česká televize.cz)¹⁵⁰.

Na důležitost mediální výchovy a mediální gramotnosti poukazuje i fakt, že v České republice byl realizován výzkum¹⁵¹, který právě mediální gramotnost dětí mapoval. Realizovalo jej na zadání Rady pro rozhlasové a televizní vysílání Centrum pro mediální studia (CEMES)¹⁵² Fakulty sociálních věd univerzity Karlovy. Cílem výzkumného šetření bylo tedy zjistit, jakou roli hrají média v životech dnešních

¹⁴⁸ Pithartová a Říčan doporučují maximálně 5 hodin týdně sledování TV dětmi, u dospělých stanovují hranici 10 hodin a „15 hodin je z hlediska duševního zdraví maximum“ (1995, s. 42).

¹⁴⁹ Dostupné on-line: Ato.cz, 2014. <http://www.ato.cz/tv-vyzkum/doplnekove-vyzkumy-projektu/lss-deti-vyzkum-zivotniho-stylu-deti> [Aktivní 8. 11. 2014].

¹⁵⁰ Česká televize.cz, 2014. Kodex ČT, Čl. 2, bod 2.3. Dostupné on-line: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-2-zvlastni-pozornost-detskemu-divakovi/> [Aktivní 8. 11. 2014].

¹⁵¹ První fáze výzkumu *Stav mediální gramotnosti v ČR* byla realizována v květnu roku 2011, druhá výzkumná fáze pak proběhla v listopadu 2011, ta se soustředila na dětské respondenty výzkumu (do 15 let věku).

¹⁵² Výzkumné pracoviště na půdě Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy se věnuje studiím „role českých masových médií ve světovém kontextu“, vzniklo díky grantu MŠMT v roce 1996. Dostupné on-line: [Cemes.fsv.cuni.cz](http://cemes.fsv.cuni.cz/), 2014. <http://cemes.fsv.cuni.cz/> [Aktivní 8. 11. 2014].

dětí, jak často a proč vlastně děti média využívají a zda si jsou děti vědomy rizik, která s sebou užívání médií také nesou. Výsledky výzkumu ukázaly např., že:

„V rodinách existuje poměrně silná rodičovská kontrola užívání televize. Tato kontrola má jak omezující, tak doporučující rovinu. Omezení se týkají jak rozsahu užívání médií, tak konkrétních obsahů (mezi nimiž převažuje restrikce násilných obsahů, obsahů vzbuzujících úzkost a erotických obsahů). Doporučení se týkají vzdělávacího potenciálu vybraných pořadů“ (Rrtv.cz).¹⁵³

Na tomto místě je možné konstatovat – i vzhledem k výsledkům vědeckých výzkumů v oblasti mediální výchovy a mediální gramotnosti v ČR, že rodiče se většinou snaží ovlivňovat své děti v otázkách mediální výchovy, působit na ně kladně a vést je správným směrem, aby se jich mediální vlivy dotýkaly v co možná nejnížší míře.

¹⁵³ Rrtv.cz, 2014. Dostupné z: <http://www.rrtv.cz/cz/static/prehledy/medialni-gramotnost/vysledky-studie-do-15.pdf> [Aktivní 8. 11. 2014].

8. Metodologie

V následující kapitole se věnuji představení metodologie výzkumu k této diplomové práci. Uvádím, o jaký konkrétní typ výzkumu se jedná, jakých výzkumných metod využívám, dále pak objasňuji důvody výběru konkrétních metod aplikovaných ve výzkumu k dosažení výzkumných cílů, rekapituluji vytyčené výzkumné cíle, formuluji výzkumné otázky. V rámci metodologické kapitoly také představuji vzorek dat, na kterém byl výzkum postaven, dále vysvětluji techniky sběru dat a techniky jejich analýzy. V poslední části této prakticko-teoretické kapitoly uvádím hypotézy, které byly formulované před zahájením výzkumných prací (a zároveň na základě zpracování teoretické části práce).

8.1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem práce je prostřednictvím analýz studiových vstupů vybraných pořadů postihnout, které hodnoty jsou moderátory, popřípadě jinými průvodci těmito pořady¹⁵⁴ verbálně předkládané dětem v ranních nedělních pořadech pro děti a mládež vysílaných veřejnoprávním médiem Českou televizí (v minulosti Československou televizí) od 80. let 20. století po současnost, tj. rok 2015. Mým cílem je tedy popsat konkrétní hodnoty a frekvenci, s jakou se v jednotlivých pořadech objevovaly.

Dále je cílem práce analyzovat proměny těchto hodnot nabízených dětským divákům ve sledovaném období a určit, na které hodnoty je v jednotlivých obdobích kladen důraz, a které naopak ustupují do pozadí.

Mimo to je cílem práce interpretovat, jak se tyto předkládané hodnoty proměňovaly ve sledovaném období, zda dochází ke změnám zobrazovaných hodnot, nebo jestli u sledovaných hodnot přetrvává určitá kontinuita. Jsem si vědoma toho, že výzkum k této práci má určité limity,¹⁵⁵ umožňuje pouze částečně nahlédnout do sledované problematiky.

Dále bych ráda zmínila, že do práce nezvažuji zakomponovat například výzkum takzvaných „nulových hodnot“¹⁵⁶, kdy bych zkoumala, které konkrétní hodnoty nejsou

¹⁵⁴ Jako jsou například nejrůznější loutky, které v těchto typech pořadů vystupují (konkrétně např. Jů a Hele, Muf atd.).

¹⁵⁵ Mezi ně patří také výběrový výzkumný vzorek, s nímž pracuji (viz 8.3).

¹⁵⁶ Tj. hodnoty, které ve sledovaných studiových vstupech zcela absentují. Toto označení není převzato z odborné literatury.

ve zmiňovaných pořadech vůbec zobrazovány, jaké hodnoty zcela chybí.¹⁵⁷ Stejně tak stojí stranou zájmu výzkumného bádání, zda jsou hodnoty mediálnímu publiku těchto pořadů předávány (zda jsou dětmi „zvnitřňovány“), popř. jestli má sledování těchto pořadů dětmi vliv na jejich chování.

Dalším, spíše sekundárním cílem práce je postihnout proměny některých atributů těchto typů pořadů ve sledovaném delším než třicetiletém období. Jsou jimi například proměny názvů pořadů, personální změny moderátorů uvádějících studiové vstupy těchto pořadů, proměny loutek ve studiových vstupech vystupujících, proměny podoby studia a jeho kulis během celého sledovaného období, tedy od počátku 80. let 20. století po současnost, tj. rok 2015. Vzhledem k tomu, že tato oblast televizního vysílání – nedělní ranní pohádková pásma – nebyla doposud nijak významněji zmapována co se formálního popisu celkového vývoje týče (navíc v tak dlouhém sledovaném období), domnívám se, že splnění tohoto (byť sekundárního) cíle práce bude přínosné i vzhledem k faktu, že nedělní ranní pořady pro děti ve vysílání Československé a České televize nebyly dosud podobně zmapovány.

8.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka reflektuje hlavní cíl výzkumu, tedy odhalit, jaké konkrétní hodnoty ve vysílání nedělních pořadů pro děti a mládež (ve studiových spojovacích vstupech) předkládala a předkládá Československá/Česká televize dětským divákům těchto pořadů. Definuji ji následovně.

Jaké hodnoty byly a jsou předkládány dětem v nedělních ranních pořadech pro děti vysílaných Československou a Českou televizí od 80. let 20. století do současnosti?

Zabývám se zkoumáním toho, jaké konkrétní hodnoty byly a jsou zobrazovány (a s jakou frekvencí) ve vysílání ČST/ČT ve zmiňovaných typech pořadů, a to jak v jednotlivých obdobích zvlášť, tak i v celkovém sledovaném období.

Zkoumané období, jak napovídá i název diplomové práce, je celkem více než třicet let dlouhé. Jeho začátek můžeme vymezit rokem 1980 (tedy počátek 80. let 20. století), sledované období končí současností, tedy rokem 2015. V praktické části práce¹⁵⁸ rozděluji tento celek na jednotlivá časová období:

80. léta 20. století, tedy roky 1980–1989

¹⁵⁷ Ačkoliv tento fakt – které hodnoty ve sledovaných obdobích zcela absentovaly – také zmiňuji.

90. léta 20. století, tedy roky 1990–1999

21. století, tedy roky 2006–2015¹⁵⁹

Zároveň uvádím i výzkumnou podotázku, která reflektuje další cíl tohoto výzkumu. *Jak se tyto hodnoty v průběhu zkoumaného více než třicetiletého období proměňovaly?* Tato výzkumná otázka má za cíl zjistit, zda došlo v průběhu sledovaného období více než třiceti let k nějaké zásadnější transformaci hodnot předkládaných dětem v nedělních pořadech pro děti a mládež ČT, nebo také naopak – jestli tyto typy pořadů pro děti vykazují z pohledu zobrazovaných hodnot určitou kontinuitu.

Výzkumnou otázku je možné definovat také k sekundárnímu výzkumnému celku, kdy se snažím formálně popsat proměny nedělních ranních pořadů pro děti ve vysílání ČST/ČT od 80. let po současnost:

Jak se u nedělních ranních pořadů pro děti ve vysílání ČST/ČT od roku 1980 do roku 2015 proměňovaly názvy, moderátorské obsazení, loutky, podoby studia, kulisy apod.?

Tato výzkumná otázka reflektuje sekundární cíl výzkumu, kterým je přinést formální popis nejrůznějších proměn těchto pořadů (názvy, personální obsazení moderátorů, loutek, podoby studia a jeho kulisy atd.) ve více než třicet let dlouhém období.

8.3 Vzorek

Základním souborem jsou nedělní ranní pořady pro děti a mládež ve vysílání Československé a České televize odvysílané od roku 1980 až po současnost – rok 2015. Zkoumané pořady pro děti jsou vysílány pravidelně, s týdenní frekvencí jako nedělní pohádková pásma. Pro účely výzkumu bylo vybráno celkem 30 dílů těchto pořadů,¹⁶⁰ většinou podle klíče “jeden díl pořadu z každého zkoumaného roku“. Tato zásada však nešla uplatnit u pořadů z 80. let 20. století, které jsou přístupné pouze¹⁶¹ v archivu ČT

¹⁵⁸ Tj. část diplomové práce, v níž představuji analýzy a jejich výsledky (10. až 15. kapitola).

¹⁵⁹ Změnu (oproti původně stanoveným tezím) ve vymezení posledního zkoumaného období vysvětluji v úvodu diplomové práce. Do výzkumu tedy nebyly zahrnuty pořady odvysílané ČT v letech 2000–2005.

¹⁶⁰ Kompletní seznam zkoumaných pořadů viz příloha č. 1.

¹⁶¹ Několik ukázek studiových vstupů Studia Kamarád z 80. let 20. století (např. z roku 1982, 1984, 1985, 1988) je ke zhlédnutí na www.youtube.com při zadání do vyhledávání klíčových slov “studio kamarád“. Toto jsou ovšem pouze krátké ukázky několika studiových vstupů, nejedná se o celistvé díly pořadů, tudíž nebylo možné použít je při výzkumu jako plnohodnotné zdroje.

a jejich počet je značně limitován.¹⁶² Z období 80. let tedy nebylo možné vybrat jeden díl z každého zkoumaného roku, nicméně byl dodržen minimální počet sledovaných pořadů v desetiletém období – 10 zkoumaných pořadů.¹⁶³

Uvědomuji si, že těchto pohádkových pásem, která jsou předmětem výzkumu, je vysíláno přibližně 45 za rok, tedy přibližně 450 v jednom desetiletí a přihlédneme-li k faktu, že pořadů sleduji pouze 10 za rok, můžeme tento vzorek považovat za proporcčně zcela nerepresentativní z kvantitativního pohledu. Nicméně výběr desítky pořadů z každého zkoumaného období je možné zdůvodnit tím, že obsah archivu České televize je – alespoň co se týče těchto nedělních ranních pořadů pro děti zejména v 80. a 90. letech – značně limitován. Dále je nutné akcentovat, že za výzkumné jednotky jsou považovány studiové vstupy, kterých bylo analyzováno celkem 190 (48 studiových vstupů z pořadů 80. let, 64 vstupů z pořadů 90. let a 78 spojovacích vstupů z pořadů 21. století, tj. z let 2006–2015), a to považuji za dostatečný počet jednotek výzkumu.

Ke druhému výzkumu k této diplomové práci, jehož cílem je přinést formální popis proměn těchto pořadů ve sledovaném období, jsem využila odlišné zdroje, tedy i jiný výzkumný vzorek. Zkoumala jsem vydání týdeníku Československá televize¹⁶⁴ a týdeník Televize.¹⁶⁵ Celkem jsem prostudovala 30 let a jeden měsíc vydávání těchto týdeníků.¹⁶⁶ V neposlední řadě jsem využila také informace a zajímavosti z písemných rozhovorů s osobnostmi, které byly s těmito pořady spojeny pracovní (např. Jiří Chalupa, Jan Rosák). Zde je však nutné zdůraznit, že zmíněné zdroje sloužily jako informační prameny ke zpracování deskriptivní části diplomové práce.

8.4 Výzkumné metody

V této podkapitole se věnuji vysvětlení výzkumných metod výhradně u stěžejního hodnotového výzkumu k této diplomové práci. V případě tohoto výzkumu hodnot se jedná o výzkum kvantitativní. Této problematice se ve své publikaci *Základy*

¹⁶² Nedělní ranní pořady pro děti a mládež vysílané Československou televizí v 80. letech 20. století, tedy *Studia Kamarád* byla z drtivé části z obsahu archivu smazána, k dispozici jich je pouze minimální počet – celkem max. 15 pořadů *Studia Kamarád* z let 1980–1991.

¹⁶³ Přičemž 4 díly pořadu byly z roku 1981, 2 pořady z roku 1982, 1 díl pořadu z roku 1983, 1 díl z roku 1986, 1 díl z roku 1988 a 1 díl z roku 1989.

¹⁶⁴ Zkoumala jsem vydání od roku 1980 (č.2/roč. 15, ISSN 0323-1127) do roku 1990 (roč. 25, totožné ISSN), dále od roku 1991 do roku 1993 (až do roku 1994) vycházel pod názvem *Teletip*, se stejným ISSN, ačkoliv v Centrálním katalogu informačního systému knihovnic jednotek UK je až do roku 1993 týdeník označován jako *Československá televize*.

¹⁶⁵ Vycházel od roku 1994, konkrétně č. 20/1994 jako týdeník *Televize*, jeho vydání jsem prošla až do ledna roku 2011 – č.1/2011 (vzhledem k tomu, že právě tehdy bylo obnoveno *Studio Kamarád* vysílané až do současnosti).

kvantitativního šetření dotýká její autor Keith F. Punch. Ten kvantitativní výzkumy chápe jako výzkumy, které jsou navrženy takovým způsobem, aby ve výsledku produkovaly data numerické povahy za pomoci měření proměnných (2008).

Zvolenou výzkumnou metodou je obsahová kvantitativní analýza. I této metodě se v publikaci nazvané Analýza obsahu mediálních sdělení věnuje kolektiv autorů Winfried Schulz, Lutz Hagen, Irena Reifová a Helmut Scherer. Uvádějí například, že kvantitativní obsahová analýza je „vysoce strukturovaným a selektivním procesem, (...) její postup vychází ze sociálně vědných metod měření a kvantifikace (...)“ (1998, s. 30).

Před aplikováním této metody obsahové kvantitativní analýzy ve výzkumu k této diplomové práci bylo nezbytné nejdříve určit, které konkrétní proměnné budou takto zkoumány. Ještě před zahájením sběru dat v archivu ČT jsem vytvořila seznam hodnot, které se staly předmětem tohoto výzkumu, přičemž jsem při sestavování vycházela z výzkumů zmíněných v teoretické části práce. Předem jsem stanovila a do kódovací listiny¹⁶⁷ zanesla hodnoty, které byly následovně bádány. Soubor 42 hodnot výzkumu představují a jednotlivé hodnoty podrobně popisují v kapitole 9.1.

Metodu obsahové analýzy jsem použila při výzkumu obsahu studiových spojovacích vstupů (respektive verbálních výstupů moderátorů, loutek, hostů atd.), které jsou chápány jako texty, přičemž jednotlivé hodnoty v nich obsažené byly následně kvantifikovány.¹⁶⁸

8.5 Techniky sběru dat

Jak jsem uvedla výše, k této diplomové práci byly provedeny dva výzkumy. Za zcela stěžejní považuji výzkum týkající se hodnot zobrazovaných ve studiových vstupech pořadů ve sledovaném období, cílem druhého výzkumu je přinést formální popis proměn daných pořadů ve více než třicetiletém období. Ke každému z těchto výzkumů sbírám jiná data vždy odlišným způsobem. U druhého výzkumu bylo sběrem dat studium dokumentů (týdeníky ČST, týdeníky Televize, ročenky ČT) a provedení písemných rozhovorů s respondenty, kteří byli či stále jsou pracovně spjati s danými pořady (dramaturg ČT Jiří Chalupa, moderátor Studia Rosa Jan Rosák a moderátorka pořadu Žirafa Markéta Štechová). Tyto rozhovory jsem s respondenty nevedla osobně,

¹⁶⁶ Od č. 1/1980 (týdeník Československá televize) po č. 1/2011 (týdeník Televize).

¹⁶⁷ Viz přílohy č. 2, 3, 4 – tři kódovací knihy k 80., 90. létům a k 21. století

¹⁶⁸ Při zaznamenání hodnoty, zobrazené ve studiovém vstupu, jsem do kódovací listiny na příslušný řádek (konkrétní hodnota) do příslušného sloupce (pořad z daného roku) zanesla číslo 1 = jednotný výskyt.

předem stanovené otázky jsem zaslala emailem po domluvě s dotazovaným a odpovědi jsem obdržela rovněž písemnou formou.

K hodnotovému výzkumu byla data sbírána převážně v archivu České televize, a to sledováním vybraných pořadů. Nedělní pohádková pásma pro děti není možné sledovat online na internetu, výzkumník musí v případě zájmu kontaktovat pracovníka¹⁶⁹ archivu a programových fondů České televize, s nímž je nutné vykomunikovat, o které konkrétní pořady má zájem. Pokud jsou tyto pořady v archivu ČT k dispozici v digitální podobě či na videokazetách, je možné domluvit si s pověřeným pracovníkem osobní návštěvu. V případě tohoto výzkumu bylo poněkud problematické a pro výzkum zdlouhavé objednání konkrétních pořadů z 80. a 90. let 20. století, podobně jako pořadů po roce 2000. Řadu pořadů jako Studio Kamarád z 80. let, Jůhele neděle z 90. let nebo Edův pohádkový balík či některé díly pořadu Hřiště 7 (z doby po roce 2000) bylo totiž nutné nejprve digitalizovat.¹⁷⁰ Výzkumný proces sběru dat probíhal v tzv. mediální badatelně¹⁷¹ v budově České televize na pražských Kavčích horách. Během celkem šesti návštěv jsem zhlédla 31 těchto pořadů pro děti a mládež vysílaných v ČST/ČT od 80. let po rok 2010. Zbýlých 5 pořadů (současné Studio Kamarád vysílané od roku 2011) jsem sledovala v takzvaném iVysílání ČT online na internetu.¹⁷²

Během sledování vybraných pořadů jsem do předem připravené kódovací listiny¹⁷³ zapisovala předem stanovené konkrétní hodnoty (proměnné), přičemž tyto výskyty byly značeny čísly. Pokud jsem zaznamenala výskyt hodnoty ve studiovém vstupu, zanesla jsem číslo 1 (vyjadřující počet výskytů) na příslušný řádek, do příslušného sloupce¹⁷⁴ kódovací knihy.

¹⁶⁹ Spolupracovala jsem s panem Mgr. Pavlem Brožem z oddělení Badatelny Informatiky Archivu a programových fondů České televize.

¹⁷⁰ Tedy převést pořady z nečitelného, nepřehratelného formátu do digitálního formátu, které bylo možné přehrát na počítači v mediální badatelně. Tato digitalizace neznámá převedení audia-videa z videokazet do digitální podoby. Nutno podotknout, že digitalizace přibližně desítky pořadů celkem trvala přibližně 2 měsíce.

¹⁷¹ Mediální badatelnu si lze představit jako místnost pro práci s archivními materiály, nahrávkami. Jejím návštěvníkům jsou k dispozici čtyři pracovní místa s osobním počítačem, videopřehrazačem s televizní obrazovkou pro promítání záznamů, které jsou archivované na videokazetách. V počítačích je nainstalován archivační a vyhledávací program PROVYS, se kterým příchozího badatele krátce seznámí pověřený pracovník archivu.

¹⁷² Česká televize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10315095089-studio-kamarad/>.

¹⁷³ K výzkumu byly zapotřebí celkem 3 různé kódovací knihy vztahující se k jednotlivým zkoumaným obdobím – 80. léta 20. století, 90. léta 20. století a 21. století.

¹⁷⁴ Jednotlivé sloupce = různé pořady vybraných let.

Zároveň jsem během sledování pořadů zapisovala do počítače jakýsi poznámkový aparát, veškeré postřehy týkající se obsahu studiových vstupů (kdo moderoval, podoba studia, počet zkoumaných vstupů), přičemž nejdůležitější z nich byly konkrétní příklady monologů či dialogů moderátorů a loutek, z nichž jsem usuzovala na výskyt konkrétních hodnot. Tyto příklady uvádím ke každému ze sledovaných období, více v příslušných kapitolách praktické části práce (10.1, 11.1 a 12.1).

Jednotlivé pořady jsem sledovala v mediální badatelně, a to buď v digitální podobě, tedy na počítači, nebo jsem je přehrávala z videokazet. Během výzkumu bylo nezbytné pracovat samostatně, tudíž si také vyhledávat – prostřednictvím archivačního programu PROVYS – kýžené díly pořadů, k čemuž bylo nezbytné znát číselné označení pořadu, tzv. „idec“. Toto jedenáctimístné číslo označuje konkrétní pořad, rok jeho vysílání apod. Tato číselná označení uvádím v kódovacích listinách, aby bylo možné – v případě potřeby jiného výzkumníka – tyto pořady dohledat.

8.6 Techniky analýzy dat

Sesbíraná data – tedy frekvenci výskytu jednotlivých hodnot v jednotlivých zkoumaných pořadech zanesených do kódovacích knih – jsem následně zpracovala prostřednictvím frekvenční analýzy. Pracovala jsem vždy v rámci jednotlivých období s danými kódovacími knihami, v nichž bylo nezbytné nejprve sečíst výskyty jednotlivých hodnot v daných obdobích. Dále jsem sestavila tato data – soubor 42 hodnot výzkumu – do tabulky, přičemž nejvýše umístěné byly hodnoty nejfrekventovanější.¹⁷⁵ Následovně jsem za účelem podrobnějších interpretací výsledků hodnoty výzkumu rozřadila do různých skupin (*rodina a přátelé, osobnostní vlastnosti, vztah k ostatním lidem, osobní aspirace, příroda a životní prostředí, zdravý životní styl, materiální zabezpečení, formování osobnosti a vzdělání, nemateriální zabezpečení, ostatní*) podle tematické charakteristiky hodnot. Dále jsem hodnoty tohoto výzkumu dvakrát kategorizovala – na hodnoty kolektivistické a individualistické, materialistické a postmaterialistické.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Tyto shrnující tabulky jsou v kapitolách 10.1 (výsledky výzkumu hodnot u pořadů z 80. let 20. století), 11.1 (výsledky výzkumu hodnot u pořadů z 90. let 20. století) a 12.1 (výsledky výzkumu hodnot u pořadů z 21. století).

¹⁷⁶ Komentáře k této kategorizaci v kapitole 9.1.

Zde je nezbytné akcentovat, že soubor zkoumaných hodnot, ale také jejich rozdělení do skupin a kategorií bylo ve všech zkoumaných obdobích totožné a předem určené. Hodnotové výsledky jsem statisticky zpracovala a popsala v jednotlivých sledovaných obdobích zvlášť. Nezbytnou součástí popisu výsledků je také uvádění konkrétních příkladů textu studiových spojovacích vstupů – transkripce verbální komunikace moderátorů a loutek.¹⁷⁷

Co se týče sekundárního výzkumu k této práci, data, která jsem pořídila studováním tisku a jiných dokumentů, jsem následně transkribovala v příslušných kapitolách.¹⁷⁸ Za techniku analýzy zde tedy můžeme považovat deskripci.

Důležitou součástí praktické části práce jsou taktéž komparační kapitoly,¹⁷⁹ v nichž porovnávám výsledky hodnotového výzkumu jednotlivých období, všímám si dominantních hodnot a jejich proměn.

8.7 Hypotézy

Za nezbytnou součást metodologické kapitoly této diplomové práce považuji uvedení konkrétních hypotéz, které díky výsledkům výzkumu potvrdí či vyvrátí. K hypotézám a jejich potvrzení či naopak vyvrácení se vyjadřuji v závěru práce.

Před provedením samotných analýz výzkumu se jeví jako složité podrobně definovat větší množství hypotéz, proto níže formuluji pouze tři základní. Domnívám se, že přesto je možné předpokládat, že nedělní ranní pořady pro děti a mládež vysílané Československou i Českou televizí prochází od počátku 80. let až po současnost určitým kontinuálním vývojem, logicky v nich dochází k nejrůznějším změnám (menším či větším) v dramaturgii pořadu, v jejich obsahové náplni (konkrétní vysílané pohádky, seriály atd.), ve tvůrčích skupinách, které se na jejich výrobě podílejí i v názvech pořadů či v osobnostech moderátorů (ať už reálných osob či smyšlených postav) provázejících děti těmito pořady.

I díky teoretické základně, kterou mi poskytly rešerše a prostudování odborné literatury na témata styčná pro tuto diplomovou práci, můžu nyní formulovat několik hypotéz, které přihlížejí k cílům výzkumu. Na základě teoretického rozboru dané problematiky uvádím následující hypotézy:

¹⁷⁷ Tyto konkrétní příklady jsou v kapitole 10.1.1 (k hodnotovému výzkumu pořadů z 80. let 20. století), 11.1.1 (k hodnotovému výzkumu pořadů z 90. let 20. století), 12.1.1 (k hodnotovému výzkumu pořadů z doby po roce 2000).

¹⁷⁸ Viz kapitoly 10.3, 11.3 a 12.3.

¹⁷⁹ Viz 13.1, 13.2 a 13.3.

K **nejfrekventovanějším** hodnotám předávaným dětem verbálně moderátory ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů pro děti a mládež ve vysílání ČST a ČT v celém sledovaném více než třicetiletém období patří **hodnoty týkající se rodiny** (šťastná rodina, nezlobit rodiče, sourozence, pomáhat mamince). **(H 1)**

Domnívám se, že ve zmiňovaných typech pořadů pro děti se odedávna jejich tvůrci snaží dětským televizním divákům předat v první řadě hodnotu spojenou s rodinou a rodinným životem, akcent je tedy kladen na hodnoty sociálního charakteru. Předpokládám, že ve většině výzkumných jednotek se bude objevovat hodnota „rodina“, v každém dílu alespoň jedenkrát, čímž bude nad ostatními předávanými (zobrazovanými) hodnotami v průběhu více než třiceti let dlouhého období dominovat.

V **hodnotách**, které jsou předávány dětským televizním divákům, **panuje určitá kontinuita**, výrazněji se jejich struktura, žebříček, obsah nemění, tedy velmi podobné hodnoty se snažili tvůrci nedělních ranních pořadů pro děti předávat již v době 80. let 20. století, v období 90. let i v novém tisíciletí – tedy od roku 2006 až po současnost. **(H 2)**

Předpokládám, že soubor hodnot, které jsou předávány dětem ve zkoumaných typech pořadů pro ně určených, se v dlouhém období třiceti let nijak výrazněji neproměnil. Připouštím, že uspořádání hodnot v žebříčcích se mohlo nějakým způsobem proměnit (například posun od kolektivistických hodnot k individualistickým a příklon k postmaterialistickým hodnotám), nemyslím si však, že by tyto změny byly více nápadné, spíše předpokládám u hodnot určitou kontinuitu – jsou spíše „zakonzervované“ a v čase se mění jen pomalu a postupně.

V posledním zkoumaném období (rok 2006–2015) je v porovnání s předcházejícími obdobími více kladen **akcent na předávání hodnot souvisejících s problematikou environmentální výchovy**, ochrany životního prostředí – flóry i fauny (udržování čistoty v místě bydliště, neznečišťování ulic), tedy hodnot, které jsou v hodnotových výzkumech (např. Bocan a kol., 2012) řazeny mezi tzv. „hodnoty sociální.“ **(H 3)**

Zdůrazňování sociálních hodnot spojených s problematikou ochrany životního prostředí a environmentální výchovy v posledním zkoumaném období předpokládám už z logických důvodů aktuálnosti těchto témat, která jsou dnes a denně komunikována – v médiích, ve společnosti, s dětmi ve školách i zájmových a volnočasových kroužcích atd. Domnívám se, že hodnoty spojené s výše jmenovanými tématy se začaly více objevovat a verbálně předávat dětem s přelomem 21. století.

Uvědomuji si, že výše formulované hypotézy ani zdaleka nepokrývají řadu otazníků, které mohou vyvstávat v souvislosti se zkoumanou problematikou. Považuji je ale za nejzásadnější, i když se domnívám, že jiní autoři s jinými přístupy by mohli definovat zcela odlišné hypotézy.

V diplomové práci hovořím o hodnotách, tyto hodnoty lze chápat jako podněty k jejich utváření. Zde formulované hypotézy budu ověřovat prostřednictvím výzkumných analýz kvantitativního charakteru. Hypotézy se týkají pouze hodnot, tedy do jisté míry reflektují výzkumné cíle a výzkumné otázky, nezaměřují se však na sekundární výzkumné cíle, tedy postihnout to, jak se pořady ve sledovaném období proměňovaly formátově (tvůrčí skupiny, podoba studia a kulis, moderátoři a účinkující, názvy pořadu atd.). Jak jsem již uvedla výše, finálnímu potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz se podrobněji věnuji v závěru práce.

9. Úvod do praktické části diplomové práce

Následující devátá kapitola uvádí diplomovou práci do části praktické, v níž představuji výsledky výzkumu, tedy jednak konkrétní data nasbíraná během práce v archivu České televize, ale i jejich analýzu a interpretaci. V následující podkapitole představuji podrobně kompletní soubor hodnot, které byly předmětem výzkumu. Kapitola desátá je zaměřena výhradně na výzkum období 80. let, tedy roků 1980 až 1989. Další dekáda, která je rovněž předmětem výzkumu této práce – 90. léta (tj. roky 1990–1999), je uvedena v kapitole číslo jedenáct a poslední sledované období (rok 2006–2015), resp. výsledky jeho výzkumu (konkrétní data a jejich analýzy a interpretace) uvádím v kapitole dvanácté.

9.1 Představení souboru zkoumaných hodnot

Za nezbytnou součást praktické části diplomové práce považuji představení celého souboru hodnot, které byly předmětem výzkumného bádání. Hodnoty představím a popíši jednotlivě. Tyto hodnoty lze chápat také jako *podněty k utváření osobních hodnot*, rozhodující vždy je, z jakého hlediska bude pisatel či čtenář této práce na jednotlivé hodnoty nahlížet. Budeme-li tedy vycházet z předpokladu, že zmiňováním konkrétních apelů, slov a pobídek (loutkami či) moderátory pořadů, které se vztahují k daným hodnotám (např. slušné chování, pomoc rodině atd.), dostávají pak děti sledováním těchto pořadů podněty k utváření žebříčků hodnot, které přijímají za své – tzv. si je “zvnitřňují“ – dané podněty se ve výsledku opravdu stávají konkrétními hodnotami. V práci volím jednodušší a kratší označení, výraz *hodnoty*.

Tyto hodnoty jednotlivě představím a přiblížím, aby si čtenář mohl vytvořit co nejpřesnější představu o tom, jak autorka konkrétní hodnoty chápe a co se za nimi dle jejího pohledu skrývá. Nejprve uvádím kompletní seznam, resp. soubor podnětů seřazených do tabulky, přičemž zařazení hodnot v tabulce neodpovídá žádnému konkrétnímu klíči. Logika seřazení vychází pouze z faktu, že prvních dvaadvacet hodnot jsem se rozhodla ve svém výzkumu použít po vzoru výzkumů zmíněných v teoretické části práce. Prvních 14 hodnot, které uvádím v tabulce, je totožných s těmi z výzkumu projektu Klíče pro život,¹⁸⁰ konkrétně se jedná o hodnoty: *šťastná rodina, dobří přátelé, dobře se učit, chovat se slušně, pomáhat druhým (myslet na druhé)*,

¹⁸⁰ Viz kapitola 1.4 Hodnoty dětí

chránit přírodu, (mít) hodně peněz, být hezký, být dobrý ve sportu, být slavný, poznávat svět, značkové oblečení, víra v Boha, zájem o politiku. Ze souboru původních patnácti hodnot výzkumu Klíče pro život jsem se rozhodla jednu vyřadit, a to hodnotu *mít partnera*. Domnívám se, že zahrnutí této hodnoty do výzkumu by bylo irelevantní vzhledem k cílové divácké skupině, kterou jsou děti ve věku od 4 do 12 let. V otázce mezilidských vztahů věkové skupiny dětí se mi zdají být dostačující a z logického hlediska opodstatněné spíše hodnoty *šťastná rodina* a *dobří přátelé*.

Do tabulky jsem zařadila také několik hodnot převzatých z výzkumu *Jaké hodnoty jsou pro nás důležité?* CVVM z června roku 2014.¹⁸¹ Ačkoliv tento hodnotový výzkum realizovaný poměrně nedávno v českém prostředí necílil výhradně na dětské respondenty, vybrala jsem z něj několik hodnot relevantních také pro výzkum k této diplomové práci a jsou jimi: *zdravé životní prostředí* (v původním výzkumu CVVM uvedeno jako *žít ve zdravém životním prostředí*), *žít zdravě* (pův. *žít zdravě – starat se o své zdraví*), *žít v hezkém životním prostředí* (původně hodnota *žít v hezkém prostředí, užívat si – tuto jsem rozdělila na zmíněnou žít v hezkém životním prostředí a dále užívat si života – viz dále*), *užívat si života, koníčky a zájmy* (původně vyjádřený výzkumem CVVM jako *věnovat se svým koníčkům a zájmům*), *být oblíbený* (pův. *být oblíbený mezi lidmi*), *být užitečný* (pův. *podílet se na zlepšování života v místě bydliště*), *být informován* (pův. *být dobře informován o dění u nás i ve světě*). Z hodnot zkoumaných CVVM v roce 2014 jsem vybrala i *chránit přírodu*, kterou použili rovněž i ve výzkumu Klíče pro život. Tolik k hodnotám uvedeným v tabulce v pořadí 1. až 22.

Hodnoty 23. až 42., které jsou taktéž zahrnuty do seznamu a byly rovněž sledovány v průběhu sběru dat, jsou ty, jež jsem přidávala a připisovala variabilně v průběhu výzkumu s ohledem na vysokou míru jejich specifčnosti. Blíže představeny budou – stejně jako hodnoty předešlé – v následujících odstavcích této podkapitoly.

Níže uvádím tabulku obsahující kompletní výčet hodnot, s nimiž jsem operovala během sběru dat k výzkumu, a které budu následně analyzovat.

Pořadí	Hodnota
1.	<i>šťastná rodina</i>
2.	<i>dobří přátelé</i>
3.	<i>dobře se učit</i>
4.	<i>chovat se slušně</i>

¹⁸¹ Více viz 1.1.2 Hodnotové výzkumy v ČSR, ČR.

5.	<i>pomáhat druhým, myslet na druhé</i>
6.	<i>chránit přírodu</i>
7.	<i>hodně peněz</i>
8.	<i>být hezký</i>
9.	<i>dobrý ve sportu</i>
10.	<i>být slavný</i>
11.	<i>poznávat svět</i>
12.	<i>značkové oblečení, věci</i>
13.	<i>víra v Boha</i>
14.	<i>zájem o politiku</i>
15.	<i>zdravé životní prostředí</i>
16.	<i>žít zdravě</i>
17.	<i>žít v hezkém životním prostředí</i>
18.	<i>užívat si života</i>
19.	<i>koníčky a zájmy</i>
20.	<i>být oblíbený</i>
21.	<i>být užitečný</i>
22.	<i>být informován</i>
23.	<i>poslouchat rodiče</i>
24.	<i>mít úctu k věcem</i>
25.	<i>mít úctu k lidem</i>
26.	<i>rozvíjet své myšlení</i>
27.	<i>rozvíjet svou kreativitu, fantazii</i>
28.	<i>sportovat</i>
29.	<i>nebýt líný</i>
30.	<i>nebýt chamtivý</i>
31.	<i>být lepší (předsevzetí)</i>
32.	<i>hájit svá práva</i>
33.	<i>dbát na hygienu</i>
34.	<i>myslet pozitivně</i>
35.	<i>být pořádný</i>
36.	<i>spoléhat na své schopnosti</i>
37.	<i>vzdělávat se, číst knížky</i>
38.	<i>projevovat lásku druhým fyz. kont.</i>
39.	<i>být trpělivý</i>
40.	<i>žít kulturně, zpívat</i>
41.	<i>být čestný, poctivý</i>
42.	<i>nebýt lakomý, rozdělit se</i>

Tabulka č. 2 – Soubor hodnot použitých ve výzkumu k této diplomové práci

Celkem dvačtyřicet různých hodnot bylo nalezeno v průběhu sběru dat v kontextu dialogů moderátorů či loutek ve studiových spojovacích vstupech jednotlivých pořadů. Připomínám, že fázi sběru dat (zaznamenávání konkrétních hodnot do kódovacích listin) předcházelo stanovení dvaadvaceti hodnot, které byly základem pro výzkum, přičemž právě ty se opírají o dva zmiňované, existující již provedené výzkumy. Hodnoty byly také pro podrobnější interpretace výsledků kvantitativní obsahové analýzy rozčleněny do jednotlivých kategorií (viz následující podkapitola).

Pro lepší orientaci čtenáře uvádím nyní bližší popis jednotlivých hodnot zařazených do výzkumu, a to z hlediska sémantického.

Šťastná rodina – hodnota, která představuje rodinu jakožto vlastní společenské zázemí, domov a všechny jeho členy v pozitivním významu, rodiče, sourozence a dobré vztahy s nimi.

Dobří přátelé – u cílové skupiny, tedy u dětí, na které cílí výzkum k této diplomové práci bychom mohli užívat spíše označení *kamarádi*, tedy hodnoty spojené s dětským kamarádstvím, sociální kontakt s vrstevníky, dobré vztahy s nimi atd.

Dobře se učit – tuto hodnotu můžeme přiblížit jako úsilí vynaložené na školní přípravu, učení do školy, které pak zpětně přináší i dobré výsledky, pěkné známky.

Chovat se slušně – jedna z nejzákladnějších hodnot, která je dětem rodiči předávána výchovou, tedy chovat se dle určitých zásad, tak, aby jedincovo chování a jednání bylo společensky akceptovatelné.

Pomáhat druhým, myslet na druhé – nebýt ve svém chování sobecký, ale umět empaticky vycítit potřeby a přání druhých, umět jim pomoci, když je třeba, myslet na ostatní a jejich potřeby či očekávání také dokázat vyplnit.

Chránit přírodu – neničit přírodní prostředí kolem sebe, nelámat větve keřů a stromů, chránit i přírodu „uměle vytvořenou“, nešlapat v parku mimo vyznačené cesty, neničit záhony, dále neodhazovat v přírodě odpadky, ale naopak – dbát na to, aby byli i ostatní ohleduplní vůči přírodě.

Hodně peněz – tato hodnota se samozřejmě vztahuje k vlastnictví určitého obnosu finančních prostředků, kdy se za hodnotné považuje mít dostatek peněz, nebo dokonce mít jich více než je třeba.

Být hezký – líbit se svou vizáží nejen sám/sama sobě, ale i druhým, vidět zalíbení v podobě svého obličejce, ale i celého těla, pečovat o svůj vzhled.

Dobrý ve sportu – touto hodnotou je myšleno samozřejmě být sportovně zdatný, ale i aktivní, ovládat různé sportovní disciplíny.

Být slavný – stát se veřejně známou osobností činnou v některém z různých uměleckých oborů, ať už se jedná o herectví, zpěv či tanec, aspirovat po proslavení své osoby.

Poznávat svět – cestovat po světě a nezůstávat pouze v místě svého bydliště, objevovat nové země i kontinenty, kultury atd.

Značkové oblečení, věci – vlastnit oblečení a jiné hmotné věci, např. elektroniku od různých známých značek, mít značkové předměty denní potřeby kvůli jakési „společenské prestiži“.

Víra v Boha – vyznávat svou víru, být nábožensky aktivní, zúčastňovat se mší v kostelech, modlit se, nebo zkrátka jen věřit pasivní cestou bez praktikování náboženských rituálů.

Zájem o politiku – politická angažovanost, zájem o aktivní participaci na politickém dění nebo přinejmenším aktivní znalost dění na aktuální politické scéně a jakási politická gramotnost.

Zdravé životní prostředí – hodnota skrývá snahu či přání žít ve zdravém životním prostředí, dýchat čistý vzduch, pít čistou vodu atd.

Žít zdravě – tato hodnota znamená zdravý životní styl, tedy zdravě se stravovat, mít dostatek fyzického pohybu, dbát na své zdraví.

Žít v hezkém životním prostředí – bydlet v místě, kde je hezky a čisto, žádné odpadky ve venkovním prostředí, přání žít v prostředí, které by se dalo zhodnotit jako esteticky vyvážené, pěkné a příjemné.

Užívat si života – za touto hodnotou se skrývá celá řada volnočasových aktivit, ale nejenom konkrétní koníčky a zájmy, ale umění užít si hédonisticky vychutnat i drobné okamžiky, radosti běžného dne.

Koníčky a zájmy – provozovat svá vlastní hobby, mít ve volném čase takřka jakoukoliv tvůrčí či zájmovou činnost, ať už rukodělného, sportovního či jiného charakteru.

Být oblíbený – hodnota, která by se dala přiblížit jako oblíbenost jedince v kolektivu, zájem o jeho osobu.

Být užitečný – hodnota, kdy má člověk pocit, že je ve společnosti přínosný pro život druhých, umí být užitečný svým chováním a jednáním anebo výsledky své práce.

Být informován – mít vždy čerstvé a aktuální informace o dění v místě bydliště či ve společnosti, v níž se člověk pohybuje, mít znalosti v širším kontextu.

Poslouchat rodiče – brát rodiče jako autoritu a přistupovat tak k nim, což se promítá i do chování jedince, dbát příkazů a zákazů, naslouchat radám rodičů atd.

Mít úctu k věcem – vážit si věcí vlastních i cizích, uznávat hodnotu předmětů, jejich cenu a možnosti využití.

Mít úctu k lidem – hodnota podobná té předchozí, ovšem ve vztahu k osobám – vážit si lidí, respektovat je jako jedinečné osobnosti a živé tvory.

Rozvíjet své myšlení – neustále hledat možnosti, jak rozšiřovat své vědomosti, způsoby myšlení, náhled na svět atd.

Rozvíjet svou kreativitu, fantazii – nestagnovat v úrovni tvůrčího myšlení, fantazii i kreativitu podporovat, rozvíjet a podněcovat k dalšímu růstu.

Sportovat – vyvíjet fyzickou aktivitu, aktivně se zapojovat do sportu, hraní sportovních her, sportování individuální i skupinové.

Nebýt líný – vyvarovat se stavů, kdy člověk nemá chuť k žádným činnostem – ať už fyzickým či mentálním (sportovat, pohybovat se, učit se).

Nebýt chamtivý – hodnota, která nabádá k tomu, abychom nebyli nesdílní a sobečtí, chamtiví.

Být lepší (předsevzetí) – stanovovat si nové a nové cíle, měnit svou osobnost ve stále lepší, dávat si předsevzetí a pokoušet se je splnit.

Hájit svá práva – bojovat za svá lidská práva na svobodu projevu, pohybu atd.

Dbát na hygienu – důkladné dodržování osobní hygieny v podobě pravidelného čištění zubů, mytí uší a vlasů i celého těla, stříhání nehtů, důraz na ranní hygienu před odchodem do školy.

Myslet pozitivně – nepodléhat chmurným myšlenkám, brát život i různé situace pozitivně, pohlížet na svět s úsměvem.

Být pořádný – být čistotný ve smyslu uklízet si po sobě, uklízet si své hračky – ať už doma či ve školce, mít v pořádku všechny své věci, skládat oblečení, rovnat boty atd.

Spoléhat na své schopnosti – věřit svým schopnostem a umět se na ně spoléhat, mít zdravou sebedůvěru, věřit si, že něco dokážu.

Vzdělávat se, číst knížky – čtením literatury zvyšovat své vědomosti o okolním světě, doplňovat slovní zásobu, zlepšovat kulturní přehled atd.

Projevovat lásku druhým fyzickým kontaktem – hodnota, kdy vyjadřujeme náklonnost, blízký vztah, ale i dětskou lásku např. rodičům (vztah rodič – dítě), objetí, pusa atd.

Být trpělivý – mít dostatek trpělivosti pro různé činnosti i jejich dokončování – domácí úkoly, koníčky a zájmy, které trpělivost vyžadují, drobné ruční práce atd.

Žít kulturně, zpívat – zahrnovat kulturu do svého života, zpívat si pro radost – ve škole či doma.

Být čestný a poctivý – jednat čestně a poctivě, například v případě nálezu cizí věci, tato hodnota může být vykládána také jako poctivost ve vztahu k vykonané práci, pravdomluvnost, nelhat autoritám ani kamarádům.

Nebýt lakomý, umět se rozdělit – nemyslet jenom na sebe, ale dokázat ze svého dát i druhým – kamarádům, sourozencům, spolužákům, vrstevníkům.

Pro podrobnější analýzy a interpretace výsledků výzkumu hodnot jsem se rozhodla jednotlivé hodnoty ze souboru rozřadit do skupin – a to na základě totožných témat, resp. příbuznosti hodnot. Toto rozdělení hodnot do různých skupin proběhlo až následně – po fázi sběru dat v archivu ČT. Předběžně by nebylo možné postihnout plnou šíři hodnotových skupin, s nimiž by výzkum ve finále operoval, a tudíž byl tento postup zamítnut. Za důležité považuji uvést, že v tomto ohledu jsem se inspirovala závěrečnou bakalářskou prací¹⁸² studentky FSV Kateřiny Budské, která se ve své práci nazvané Srovnání podnětů k utváření osobních hodnot nabízených dětem v časopise *Mateřídouška* v roce 1981 a 2011 zaměřila taktéž na hodnoty (z její perspektivy však *podněty k utváření osobních hodnot*), jež dělila do níže specifikovaných skupin, které jsem – v porovnání s originální verzí zmíněné autorky – částečně pozměnila.¹⁸³

Rozřazení hodnot do následujících skupin považuji za přínosné pro finální interpretace toho, jaké hodnoty (obecněji tedy skupiny hodnot) v daném období dominovaly, které byly upozadovány atd.

V následující tabulce jsou tedy hodnoty rozděleny do skupin podle styčných charakteristik. Aby bylo možné vytvořit vždy určitou třídu, bylo nutné posoudit sémantické podobnosti daných hodnot. Přestože jsem se při sestavování sekcí snažila o maximální míru objektivitu, zvolené rozřazení hodnot do skupin může být druhým recipientem považováno za neplatné či nelogické.

Rodina a přátelé	Osobnostní vlastnosti
<i>šťastná rodina</i>	<i>chovat se slušně</i>
<i>dobří přátelé</i>	<i>být pořádný</i>
<i>poslouchat rodiče</i>	<i>být trpělivý</i>
<i>projevovat lásku rodičům</i>	<i>být čestný a poctivý</i>

¹⁸² BUDSKÁ, Kateřina. *Srovnání podnětů k utváření osobních hodnot nabízených dětem časopisem Mateřídouška v letech 1981 a 2011*. Praha, 2013. 63 s. Diplomová práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Radim Wolák.

¹⁸³ Například jsem sloučila skupiny *životní prostředí a zdraví* a *vztah k přírodě*. Kdy hodnoty spojené s životním prostředím a hodnoty vztahu k přírodě jsem zařadila do skupiny *příroda a životní prostředí*. Zvláště uvádím skupinu, která se týká zdraví člověka a jeho životního stylu – *zdravý životní styl*.

Vztah k ostatním lidem	<i>dbát na hygienu (být čistotný)</i>
<i>pomáhat druhým, myslet na druhé mít úctu k lidem nebýt chamtivý nebýt lakomý, rozdělit se být čestný a poctivý</i>	Osobní aspirace
Příroda a životní prostředí	<i>hodně peněz být hezký být dobrý ve sportu být slavný, dobře se učit poznávat svět užívat si života víra v Boha koníčky a zájmy</i>
<i>chránit přírodu zdravé životní prostředí žít v hezkém životním prostředí</i>	Materiální zabezpečení
Zdravý životní styl	<i>hodně peněz značkové oblečení, věci</i>
<i>žít zdravě sportovat nebýt líný</i>	Nemateriální zabezpečení
Formování osobnosti, vzdělání	<i>myslet pozitivně spoléhat na své schopnosti</i>
<i>být informován rozvíjet své myšlení rozvíjet svou kreativitu, fantazii být lepší (předsevzetí) spoléhat na své schopnosti vzdělávat se, číst knížky žít kulturně, zpívat hájit svá práva</i>	Ostatní
	<i>zájem o politiku</i>

Tabulka č. 3 – Rozřazení hodnot výzkumu do jednotlivých skupin

Rodina a přátelé – hodnoty spojené s nejbližšími lidmi, které jedince (v případě výzkumu k této práci se jedná o děti od 6 do 12 let) obklopují, konkrétně jde o rodiče, prarodiče, sourozence – rodinné příslušníky a přátelé (kamarádi ze školky, školy, nejrůznějších zájmových kroužků atd.).

Vztah k ostatním lidem – soubor hodnot spadajících do této oblasti se týká vztahů dětí k ostatním lidem, tedy toho, jak dítě reaguje na ostatní jedince ve společenské interakci a mezilidské komunikaci, v situacích běžného života.

Příroda a životní prostředí – tato část se týká hodnot spojených jakkoliv s tématem přírody, životního prostředí a jejich ochrany, tedy toho, jak dítě přírodu a své životní prostředí chrání, jak o něj pečuje, dbá na čistotu v něm apod.

Zdravý životní styl – hodnoty spjaté se zdravým způsobem života, kdy má dítě dostatek pohybu, pestrý a vyvážený jídelníček atd.

Formování osobnosti, vzdělání – k této sekci můžeme zařadit všechny činnosti dítěte – ať už fyzické či mentální, které vedou k osobnímu růstu, ke vzdělávání a zvyšování kreativity i fantazie, ke zdravé sebedůvěře a patří sem i kulturní vyžití, které osobnost také bezesporu vzdělává a formuje.

Osobnostní vlastnosti – do skupiny patří všechny kladné vlastnosti osobnosti, které jsou u dětí pozitivně hodnoceny.

Osobní aspirace – do tohoto oddílu bychom mohli zařadit různé touhy dětí po materiálních i nemateriálních věcech, které považují za důležité.

Materiální zabezpečení – zvláštní skupinu si dle mého názoru zaslouží hmotné věci, po kterých děti touží, ať už se jedná o hračky, oblečení, elektroniku či peníze.

Nemateriální zabezpečení – je svým způsobem opak skupiny předchozí a patří do ní záležitosti spíše duchovního charakteru jako je pozitivní myšlení a zdravá sebedůvěra jedince.

Ostatní – poslední přidanou oblastí je ta, do níž jsem zařadila jedinou hodnotu spojenou s občanským životem jedince, u které nepředpokládám, že by se mezi hodnotami objevila, natožpak že by se objevovala nějak frekventovaněji.

Ve snaze docílit co nejpodrobnějších interpretací výsledků výzkumu po absolvování analýz sesbíraných dat jsem se rozhodla data – tedy jednotlivé hodnoty – dělit také do dvou různých kategorií, které mají pevnější zakotvení mezi odborníky a vědci, nežli výše zmíněné dělení hodnot do skupin podle styčných charakteristik. Jedná se o kategorizaci hodnot, již jsem popsala v teoretické části diplomové práce, a to rozdělení na hodnoty kolektivní a individuální, resp. kolektivistické a individualistické¹⁸⁴ a hodnoty materiální a postmateriální, resp. materialistické a postmaterialistické.¹⁸⁵ Pro lepší přehled nyní uvádím tabulky, do nichž jsou podle významu rozříděny hodnoty, které jsou předmětem tohoto výzkumu. Tabulka kolektivistických a individualistických hodnot obsahuje rovněž dělení hodnot dle motivačních domén. Tyto typy hodnotových obsahů, kterými domény H. Schwarze jsou, však nezahrnuji do rozřazení ve vlastních analýzách hodnot, kde s nimi pracuji pouze dle kategorií.

¹⁸⁴ Teoretické zázemí – viz podkapitola 1.2.2 Hodnoty kolektivistické a individualistické.

¹⁸⁵ Viz podkapitola 1.2.1 Hodnoty materialistické a postmaterialistické.

Kolektivistické hodnoty	
<i>Motivační doména</i>	<i>Hodnoty</i>
benevolence	<i>šťastná rodina, dobří přátelé, pomáhat druhým, být čestný, být poctivý, projevovat lásku</i>
konformita	<i>chovat se slušně, poslouchat rodiče, mít úctu k lidem, věcem, nebýt lakomý, rozdělit se</i>
bezpečí	<i>žít v hezkém životním prostředí, žít zdravě, být pořádný, dbát na hygienu</i>
spravedlnost	<i>chránit přírodu, zdravé životní prostředí</i>
tradice	<i>zájem o politiku, být trpělivý, myslet pozitivně, nebýt líný</i>
Individualistické hodnoty	
<i>Motivační doména</i>	<i>Hodnoty</i>
moc	<i>mít hodně peněz, mít značkové oblečení, věci, být informován</i>
hédonismus	<i>poznávat svět, užívat si života, koníčky a zájmy, sportovat</i>
úspěch	<i>dobře se učit, být dobrý ve sportu, být slavný</i>
stimulace	<i>žít zdravě, rozvíjet své myšlení, rozvíjet kreativitu a fantazii, vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat</i>
sebeurčení	<i>být hezký, být oblíbený, hájit svá práva, spoléhat na své schopnosti</i>
spiritualita	<i>víra v Boha</i>

Tabulka č. 4 – Hodnoty výzkumu této práce rozdělené do kategorií – na kolektivistické a individualistické

Během dělení následujících hodnot výzkumu na materiální a postmateriální, resp. materialistické a postmaterialistické jsem se snažila o maximální objektivitu, uvědomuji si ale, že toto dělení je i vzhledem k povaze výzkumu spíše subjektivního charakteru. Kdyby se změnilы podmínky a toto dělení měl provést jiný výzkumník, je zřejmé, že by bylo nejspíše odlišné. Domnívám se, že hodnoty materialistické lze obecně chápat jako ty, které se týkají ekonomického a hmotného zabezpečení – nejenom jedince, ale i rodiny, společnosti a že mají charakter kolektivistický. Na rozdíl od hodnot postmaterialistických, které jsou svou povahou spíše individualistické vzhledem k faktu, že se zaměřují na potřeby individua, které je jinak materiálně zabezpečené a podstatné je pro něj sebevyjádření, seberealizace, akcent je kladen na estetiku, intelekt a spadají sem také hodnoty spojené s přírodou a životním prostředím.

Hodnoty v tabulce materialistických a postmaterialistických hodnot jsou řazeny bez jakéhokoli klíče či řádu, rozhodující tedy není rozložení hodnot na jednotlivých řádcích, ale do konkrétních oddílů – tj. hodnoty materialistické a postmaterialistické.

Materialistické hodnoty
<i>šťastná rodina, dobří přátelé, chovat se slušně, hodně peněz</i>
<i>pomáhat druhým, myslet na druhé, poslouchat rodiče</i>
<i>mít úctu k věcem, mít úctu k lidem, nebýt líný, nebýt chamtivý</i>
<i>být pořádný, projevovat lásku druhým, být trpělivý, být čestný</i>
<i>být poctivý, nebýt lakomý a umět se rozdělit</i>
Postmaterialistické hodnoty
<i>dobře se učit, být hezký, být dobrý ve sportu, být slavný</i>
<i>poznávat svět, chránit přírodu, mít značkové oblečení a věci</i>
<i>zdravé životní prostředí, žít zdravě, žít v hezkém životním prostředí</i>
<i>užívat si života, koníčky a zájmy, být oblíbený, být užitečný</i>
<i>být informován, rozvíjet své myšlení, rozvíjet svou kreativitu, fantazii</i>
<i>sportovat, být lepší (předsevzetí), hájit svá práva, dbát na hygienu</i>
<i>myslet pozitivně, spoléhat na své schopnosti, víra v Boha</i>
<i>vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat, zájem o politiku</i>

Tabulka č. 5 – Rozdělení hodnot výzkumu na materialistické a postmaterialistické

10. Hodnotové analýzy pořadů z 80. let 20. století

V následující kapitole a podkapitolách se věnuji představení hodnot nalezených ve zkoumaných pořadech, a to pouze z období 80. let 20. století. Ve snaze naplnit stěžejní cíle práce se prvořadě věnuji výzkumu hodnot, jejich analýze a interpretaci výsledků analýz (viz podkapitoly 10.1 a 10.2). Sekundárním cíli práce, tedy popisu vývoje pořadů z hlediska formátového (proměny názvů, moderátorského obsazení, podoby studia a kulis), se věnuji v podkapitole 10.3, k níž zařazuji její celkové zhodnocení (10.4). Ačkoliv jsou záležitosti týkající se postupu při výzkumu popsány zejména v kapitole věnující se metodologii práce, připomínám, že k získání dat (konkrétních hodnot) a jejich zanesení do kódovacích knih jsem zhlédla celkem 10 různých dílů pořadů, z nichž každý obsahoval průměrně 5 studiových vstupů. Co se týče celkového počtu zkoumaných studiových vstupů, za období 80. let 20. století lze hovořit o čísle 48.

10.1 Výsledky výzkumu hodnot – 80. léta 20. století

V této podkapitole prezentuji ve formě tabulky konkrétní kvantitativní výsledky výzkumu hodnot – počty nalezených hodnot, které jsou řazeny v tabulce podle jejich početního zastoupení. Seřazeny jsou od nejfrekventovanější po nejméně zastoupenou, tedy od nejvyššího počtu zaznamenaných hodnot po nejnižší počet. Následující tabulka prezentuje soubor hodnot použitých při výzkumu k této práci a jednotlivá čísla na řádcích u konkrétních hodnot pak představují jejich početní zastoupení. Jedná se o celkový soubor hodnot, které jsem našla ve 48 studiových vstupech nedělních ranních pořadů ČST z 80. let 20. století.

Hodnota	Početní zastoupení
<i>vzdělávat se, číst knížky</i>	9
<i>sportovat</i>	8
<i>chovat se slušně</i>	7
<i>šťastná rodina</i>	6
<i>žít zdravě</i>	6
<i>koníčky a zájmy</i>	5
<i>žít kulturně, zpívat</i>	5
<i>dobří přátelé</i>	4

<i>pomáhat druhým</i>	4
<i>poznávat svět</i>	3
<i>být informován</i>	3
<i>poslouchat rodiče</i>	3
<i>nebýt líný</i>	3
<i>být pořádný</i>	3
<i>myslet pozitivně</i>	3
<i>užívat si života</i>	2
<i>dbát na hygienu</i>	2
<i>spoléhat na své schopnosti</i>	2
<i>projevovat lásku fyz. kont.</i>	2
<i>být čestný, poctivý</i>	2
<i>chránit přírodu</i>	1
<i>být hezký</i>	1
<i>zdravé životní prostředí</i>	1
<i>být oblíbený</i>	1
<i>mít úctu k věcem</i>	1
<i>mít úctu k lidem</i>	1
<i>rozvíjet své myšlení</i>	1
<i>rozvíjet svou kreativitu, fantazii</i>	1
<i>nebýt chamtivý</i>	1
<i>být lepší (předsevzetí)</i>	1
<i>hájit svá práva</i>	1
<i>být trpělivý</i>	1
<i>nebýt lakomý, rozdělit se</i>	1
<i>dobře se učit</i>	0
<i>hodně peněz</i>	0
<i>být dobrý ve sportu</i>	0
<i>být slavný</i>	0
<i>značkové oblečení, věci</i>	0
<i>víra v Boha</i>	0
<i>zájem o politiku</i>	0
<i>žít v hezkém životním prostředí</i>	0
<i>být užitečný</i>	0

Tabulka č. 6 – Soubor nalezených hodnot a frekvence jejich výskytu při výzkumu pořadů z 80. let 20. století

Při pohledu do tabulky můžeme říci, že z počtu 42 hodnot se ve výzkumu studiových vstupů pořadů z 80. let objevila většina z nich – 33 hodnot, přičemž 9 hodnot zcela absentovalo. Během výzkumu jsem zmíněných třiatřicet hodnot zaznamenala celkově pětadevadesátkrát. Podíváme-li se na tabulku hodnot, je zřejmé,

že v této první části výzkumu bylo zastoupeno široké spektrum hodnot, které byly zaznamenávány do kódovacích knih z komunikace – ať už se jednalo o monology či dialogy – moderátorů pořadů a vystupujících loutek. Tato komunikace byla poměrně pestrá, dětem byla předkládána celá řada hodnot, respektive podnětů k utváření hodnot a i tento fakt hovoří o širokém tematickém rozptylu komunikace, která ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů pro děti ČST z 80. let probíhala.

Nejfrekventovaněji, celkem devětkrát jsem při výzkumu zmíněného časového období zaznamenávala hodnotu *vzdělávat se, číst knížky*. Tuto hodnotu jsem zachytila například v díle pořadu *Studia Kamarád* z roku 1988,¹⁸⁶ kdy byl první vstup natáčený výjimečně v exteriérech. Jů a Hele vyrazili k „tajemnému hradu“, údajně se vydali hledat poklad, našli pokladnici plnou knih pro děti. V prvním i druhém vstupu tohoto pořadu z roku 1988 se mluví o dětské literatuře, jejím významu, zmiňují také Klub mladých čtenářů. Hodnota *vzdělávat se* se objevuje taktéž v závěrečném vstupu, který byl natáčen v centru Prahy na Karlově mostě:

Jů: „*Tak to vidíte, mé sametové, zlatavé Hele, hledali jsme poklad a ...*“

Hele: „*...našli jsme ho! Já si myslím, že to poklad je, i když se neblejská, jak by měl, a je z papíru.*“

Jů: „*A víte, co? My jsme teď navíc vzdělaní a učení!*“

Hodnotu *být vzdělaný, číst knížky* reprezentovala v pořadu *Studia Kamarád* v 80. letech také rubrika *Slovníček* s Jiřím Chalupou¹⁸⁷. V ní se děti mohly poučit v otázce cizích slov. Moderátor Jiří Chalupa rubriku uvedl následovně: „*vysvětlujeme neznámá slova, která slýcháváte v hovorech dospěláků... Kdo chce znát neznámá slova, ten ať se dívá na Slovníček!*“

Hodnota *sportovat*, kterou můžeme označit za druhou nejfrekventovanější vzhledem k jejím osmi výskytům, se v nedělních ranních pořadech pro děti ČST, respektive ve studiových vstupech objevovala rovněž velmi často. Například v díle z roku 1981,¹⁸⁸ kdy Jů a Hele nepřímou vyzývají děti k tomu, aby se hýbaly, sportovaly a žily zdravě:

Hele: „*Tak a teď tam hodte ten první film pro kamarádky a my se půjdeme zatím s Apesem proskočit!*“

Jů: „*A musí to být? Já bych se tak rádo dívalo!*“

¹⁸⁶ V archivu ČT se jedná o kazetu s označením AE 53885.

¹⁸⁷ Viz díl *Studia Kamarád* z roku 1981, označení kazety v archivu ČT – AE 0882.

¹⁸⁸ Označení kazety v archivu ČT – AE 0886.

Hele: „*Neodmlouvat, přáteli! Proskakovati se je zdravé!*“

Ke sportování i v zimě Jů a Hele vyzývají znovu také v závěrečném vstupu pořadu, kdy obě postavičky mají obuté lyže, aby svůj záměr samy podpořily a loučí se s dětmi slovy:

Hele: „*Ahoj, kamarádi! Běžte na lyže a nebojte se zimy, je bezvadná! Dá se s ní docela dobře kamarádit!*“

Jů: „*Ahoj, kamarádi, máme vás rádi! A napište nám ještě teď v zimě!*“

Další hodnotou, která se velmi frekventovaně objevovala při výzkumu studiových vstupů pořadů, byla hodnota *chovat se slušně*. Zaznamenána byla celkem sedmkrát. K hodnotám *být čestný, chovat se slušně a mít úctu k lidem* uvádím příklad rubriky Klub správných dětí,¹⁸⁹ který měl – dle mého názoru – právě tyto zmíněné hodnoty reprezentovat a dětem předávat. Rubrika byla pravidelná, děti psaly dopisy do televize, v nichž sdělovaly, jak se zachovaly v neobvyklých situacích (nález cizí peněženky, klíčů) – odevzdaly na VB. Moderátorka Štěpánka Haničincová listuje mezi dopisy a poctivým a slušným dětem za odměnu odesílá odznaky klubu.

„*My jsme moc rádi, když čtete o tom, že jste se zachovali pěkně, čestně a poctivě a byli bychom rádi, kdybyste si tyto vlastnosti zachovali napořád. Prostě, aby z vás vyrostli dobří lidé.*“

Rubrika Klub správných dětí měla děti nabádat k pozitivním hodnotám a vzorům chování, měla jim prezentovat pozitivní vlastnosti, jakými čestnost, slušnost a poctivost nepochybně jsou a tento fakt potvrdil i tehdejší moderátor Studia Kamarád Jiří Chalupa: „Snažili jsme se děti oslovit a nabídnout jim pomyslné členství v klubu těch, kteří jsou slušní a jednají fér. Zase šlo o kontakt, (...), kde jsme chtěli, aby v tom pořadu měly děti vždycky svůj hlas a mohly se vyjádřit k tomu, co je baví nebo naopak trápí... Volně na to navázal cca v roce 1993 diskusní pořad pro děti Tykadlo.“¹⁹⁰

Se stejně početným zastoupením figurují v tabulce hodnoty *šťastná rodina* a *žít zdravě*. Jako hodnotu *šťastná rodina* jsem dekódovala následující sdělení. První, kdy moderátor Studia Kamarád Jiří Chalupa nabádal děti u televizních obrazovek, aby nechaly své rodiče po ránu dospat: „*Ahoj, kamarádi, jestli vaši ještě spí, tak pšššt, trošičku nás ztište, ták, nebudeme je budít, vid'te. Protože to už tak bývá, že dospělci si potřebujou po Silvestru trošičku odpočinout a přispat.*“¹⁹¹ Domnívám se, že podobně

¹⁸⁹ Viz díl Studia Kamarád z roku 1982, označení kazety v archivu ČT – AE 0886.

¹⁹⁰ Viz příloha č. 5 – rozhovor s dramaturgem dětských pořadů ČST, ČT Jiřím Chalupou.

¹⁹¹ Viz díl Studia Kamarád z roku 1989, (idec 289 350 63329).

lze zařadit i následující sdělení, kdy se plyšové postavičky Jů a Hele „přimlouvají“ za děti, aby se na ně dospělí nezlobili třeba když se děti zašpiní u hraní: „*Milí dospělí, prosím vás, nezlobte se na nás, když se ušpiníme!*“

Hodnota žít zdravě byla reprezentována dle mého názoru například výzvami, kdy v závěrečných „rozlučkových vstupech“ apelují moderátoři či loutky na děti, aby po skončení pořadu vypnuly televizi a šly si hrát ven: „*Kamarádi, je-li to jen trochu možné, vezměte hned dneska odpoledne své rodiče na procházku (...) tak nezapomeňte na procházku.*“¹⁹²

„*Už je konec, jděte si hrát ven a mějte nás rádi, kamarádi! My vás taky máme rádi! A pište, my si to přečteme, ahoj!*“¹⁹³

V tabulce hodnot následují – co se frekvence týče s pěti zastoupeními – na šestém a sedmém místě hodnoty *koníčky a zájmy* a *žít kulturně, zpívat*. Často se ve studiových vstupech zpívaly písničky, děti v roli hostů byly dotazovány jaké mají koníčky a zájmy a moderátoři i loutky na ně apelovali, aby se svým hobby děti také věnovaly.

Méně frekventovaně jsem při výzkumu registrovala hodnoty jako *být pořádný*, *myslet pozitivně*, *dbát na hygienu*, *užívat si života* a *spoléhat na své schopnosti*. Tyto zmíněné zastoupené hodnoty můžeme dokladovat na níže uvedených příkladech.

Hodnota *být pořádný* ve smyslu uklízet si po sobě, mít v pořádku své věci a hračky, se objevila v dílu Studia Kamarád z roku 1981.¹⁹⁴ Moderátorka Štěpánka Haničincová na příkladu pohádky ilustruje, jak je nepořádnost špatná vlastnost:

„*S uklízením je velká potíž. Zнала jsem jednu holčičku a ta se jmenovala Janička. Měla svůj malý pokojík, v tom pokojíku skříň, (...) večer si neuklidila pořádně své hračky (...) a ráno to nedopadlo dobře. (...) radím vám, děti, uklízejte si hezky svoje hračky...*“

Ve stejném dílu pořadu Studia Kamarád, hned v úvodním „uvítacím“ vstupu se objevily také hodnoty *dbát na hygienu* a *žít zdravě*: „*Děti už vstaly, některé si čistí zuby, jiné snídají a já pořád nevím, co jim ve Studiu Kamarád ukázat.*“ Štěpánka Haničincová také děti nabádá k pozitivnímu myšlení (hodnota *myslet pozitivně*): „*Tak to vidíte, i z cesty do školy se může stát cesta plná pohody. Člověk si totiž i z nepříjemností může*

¹⁹² Viz díl Studia Kamarád z roku 1982, označení kazety v archivu ČT – AE 0886.

¹⁹³ Tamtéž.

udělat dobrý den. Stačí jenom chtít.“ Jindy zase Štěpánka Haničincová v rubrice nazvané Poradník¹⁹⁵ zároveň vzdělává a představuje také hodnoty být hezký, dbát na hygienu (tématem rubriky Poradník SK byla móda, odívání, historie módy atd.): „*Jak to udělat, abychom se líbili? No, ono je to vlastně jednoduché. Oblečte si to, co odpovídá vašemu věku, dbejte na čistotu sukně, kalhot, ale i nehtů, češte se...*“

Pouze jedenkrát jsem zaznamenala výskyt např. hodnoty *zdravé životní prostředí*. Tématu ekologie a vysvětlení toho, co je životní prostředí, se věnuje v rubrice Slovníček Studia Kamarád z roku 1981 moderátor Jiří Chalupa:

„Životní prostředí je vzduch, který dýcháme, voda, kterou pijeme, lesy, louky (...) Když poničíme třeba jen jednu část přírody, má to dalekosáhlé důsledky. Nesmíme zapomenout, že každý pták, každé zvířátko, každá rostlinka, i ta sebemenší studánka je součástí přírody, a nesmíme ji proto svévolně ničit.“

Ve výzkumu hodnot ve studiových vstupech pořadů z let osmdesátých zcela absentovaly hodnoty následující: *dobře se učit, hodně peněz, být dobrý ve sportu, být slavný, značkové oblečení, věci*, dále pak hodnoty *víra v Boha, zájem o politiku, žít v hezkém životním prostředí a být užitečný*.

Toto představení nalezených hodnot s konkrétními příklady by se dalo považovat za obecné konstatování toho, jaké výsledky výzkum hodnot studiových vstupů pořadů z 80. let 20. století přinesl. Podrobnější výsledky přináší následující podkapitoly, v nichž konkrétní nalezené hodnoty jednak dělím do skupin, ale i třídím do kategorií podle jejich charakteristik. Následující rozdělení budou dle mého názoru přínosem podrobnějších a přesnějších interpretací výsledků.

10.1.1 Nalezené hodnoty dle skupin

Rodina a přátelé		15	Osobnostní vlastnosti		16
šťastná rodina		6	chovat se slušně		7
dobří přátelé		4	být pořádný, úcta k věcem		4
poslouchat rodiče		3	být trpělivý		1
projevovat lásku rodičům		2	být čestný a poctivý		2
Vztah k ostatním lidem		10	dbát na hygienu (být čistotný)		2
pomáhat druhým, myslet na druhé		4	Osobní aspirace		12
mít úctu k lidem		1	hodně peněz		0

¹⁹⁴ Viz digitální podoba Archivu a programových fondů ČT – DAPF, dohledatelné pod číslem 28135453485.

¹⁹⁵ Viz díl Studia Kamarád z roku 1983, označení kazety v archivu ČT – AE 0886.

nebýt chamtivý	1	být hezký, oblíbený	2
nebýt lakomý, rozdělit se	2	být dobrý ve sportu	0
být čestný a poctivý	2	být slavný, dobře se učit	0
Příroda a životní prostředí	2	poznávat svět	3
chránit přírodu	1	užívat si života	2
zdravé životní prostředí	1	víra v Boha	0
žít v hezkém životním prostředí	0	koníčky a zájmy	5
Zdravý životní styl	17	Materiální zabezpečení	0
žít zdravě	6	hodně peněz	0
sportovat	8	značkové oblečení, věci	0
nebýt líný	3	Nemateriální zabezpečení	5
Formování osobnosti, vzdělání	23	myslet pozitivně	3
být informován	3	spoléhat na své schopnosti	2
rozvíjet své myšlení	1	Ostatní	0
rozvíjet svou kreativitu, fantazii	1	zájem o politiku	0
být lepší (předsevzetí)	1		
spoléhat na své schopnosti	2		
vzdělávat se, číst knížky	9		
žít kulturně, zpívat	5		
hájit svá práva	1		

Tabulka č. 7 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k této práci řazené dle skupin – 80. léta 20. století

Pokud rozdělíme jednotlivé hodnoty podle styčných charakteristik do již stanovených skupin, můžeme pozorovat zastoupení hodnot dle různých skupin. Nabízí se tedy nový pohled na kvantitativní výsledky první části výzkumu, které je pak možné podrobněji interpretovat.

Při pohledu do tabulky pak můžeme říci, že nejčastěji se ve výzkumu studiových vstupů pořadů z 80. let 20. století objevovaly hodnoty spojené s formováním osobnosti a jejím vzděláváním. Nejfrekventovanější hodnoty se týkaly vzdělávání a apelu na dětské diváky, aby četli knížky, aby žili kulturně, a formovali tak intelektuální stránku své osobnosti.

Skupina, která následuje ve druhém pořadí s celkovým počtem 17 zaznamenaných hodnot, se týká zdravého životního stylu, a to především sportování, kdy moderátoři pořadů či loutky často vybízeli děti, aby se šly vyvětrat ven, zaběhat si, zalyžovat. Následují skupiny *rodina a přátelé* a *osobnostní vlastnosti*. První zmíněná skupina hodnot podněcuje děti, aby si vážily rodiny, dokázaly projevat lásku, poslouchaly a respektovaly své rodiče, ale i měly rády a tolerovaly své kamarády.

K osobnostnímu rozvoji dětí a jejich vlastností se vztahuje druhá zmíněná skupina – osobnostní vlastnosti – jejímž cílem je podněcovat v dětech pěstování dobrých vlastností a celkově slušného chování a právě tato skupina měla o jednu nalezenou hodnotu vyšší zastoupení. Následuje skupina *osobní aspirace* s 11 zaznamenanými hodnotami a dále skupina orientovaná více prosociálně, nazvaná *vztah k ostatním lidem* s 10 evidovanými hodnotami.

Méně frekventovaně se objevovaly ve výzkumu studiových vstupů nedělních ranních pořadů ČST pro děti a mládež hodnoty skupiny *nemateriální zabezpečení*, které zahrnují hodnoty *myslet pozitivně* a *spoléhat na své schopnosti*. Nejnižší početní výskyt hodnot eviduje skupina *příroda a životní prostředí*, u níž je akcentována péče o životní prostředí a hodnoty spojené s ochranou přírody. Nulový výskyt hodnot je z tabulky zřetelný u dvou různých skupin – *materiální zabezpečení* a *ostatní*.

Pro větší přehlednost výsledků početního výskytu jednotlivých sledovaných hodnot rozdělených do skupin uvádím níže tabulku, která obsahuje pouze konkrétní názvy skupin a číselné hodnoty zaznamenaných podnětů k utváření osobních hodnot dětí.

Formování osobnosti, vzdělání	23
Zdravý životní styl	17
Rodina a přátelé	15
Osobnostní vlastnosti	15
Osobní aspirace	11
Vztah k ostatním lidem	10
Nemateriální zabezpečení	5
Příroda a životní prostředí	2
Materiální zabezpečení	0
Ostatní	0

Tabulka č. 8 – Seřazení hodnotových skupin dle frekvence zaznamenaných hodnot – 80. léta 20. století

10.1.2 Rozřazení hodnot do kategorií

V této podkapitole se věnuji rozdělení hodnot dle klasifikace na hodnoty kolektivistické a individualistické. Podobně jako výše i zde uvádím početní výsledky zaznamenaných hodnot na jednotlivých řádcích tabulky. V příslušném řádku je uveden součet všech hodnot na daném řádku se nacházejících, přičemž řádky s označením kolektivistické hodnoty a řádek nazvaný individualistické hodnoty prezentují celkový

součet hodnot své kategorie. Při pohledu do tabulky tak můžeme jednoznačně určit, že frekventovaněji se během výzkumu hodnot ve studiových vstupech zmiňovaných pořadů z 80. let 20. století objevovaly hodnoty kolektivistické. Rozdíl však není velkého rozsahu a uvědomuji si, že odlišné rozřazení jednotlivých hodnot do kategorií kolektivistických či individualistických by mohlo znamenat také zcela odlišné výsledky.

Kolektivistické hodnoty	52
<i>šťastná rodina, dobří přátelé, pomáhat druhým, být čestný, být poctivý, projevat lásku</i>	18
<i>chovat se slušně, poslouchat rodiče, mít úctu k lidem, věcem, nebýt lakomý, rozdělit se</i>	14
<i>žít v hezkém životním prostředí, být pořádný, dbát na hygienu</i>	11
<i>chránit přírodu, zdravé životní prostředí</i>	2
<i>zájem o politiku, být trpělivý, myslet pozitivně, nebýt líný</i>	7
Individualistické hodnoty	43
<i>mít hodně peněz, mít značkové oblečení, věci, být informován</i>	3
<i>poznávat svět, užívat si života, koníčky a zájmy, sportovat</i>	20
<i>dobře se učit, být dobrý ve sportu, být slavný</i>	0
<i>rozvíjet své myšlení, rozvíjet kreativitu a fantazii, vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat</i>	16
<i>být hezký, být oblíbený, hájit svá práva, spoléhat na své schopnosti</i>	4
<i>víra v Boha</i>	0

Tabulka č. 9 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 80. létům 20. století rozdělené na kolektivistické a individualistické

Výše uvedená tabulka prezentuje nejprve hodnoty kolektivistické a individualistické – třiatřicet různých hodnot v jejich pětadevadesáti zaznamenáních, přičemž i zde platí stejné pravidlo – na příslušném řádku nalezneme celkový počet zaznamenaných hodnot a v řádcích kolektivistické hodnoty a individualistické hodnoty jsou součty hodnot, které jsou ve sloupcích pod ním. Podíváme-li se do tabulky, vidíme, že vyššího součtu dosahují hodnoty kolektivistické a o devět výskytů méně pozorujeme u hodnot individualistických. Tento rozdíl není nijak markantní. Alespoň částečnou dominanci kolektivistických hodnot ve zkoumaných pořadech z 80. let 20. století je dle mého názoru možné přičítat i tehdejšímu politickému režimu.¹⁹⁶ V této souvislosti

¹⁹⁶ Jak zmiňuji v teoretické části diplomové práce, v kapitole 6 Společensko-politický kontext zkoumaných období, na finální charakter obsahů mediálních produktů, a tedy i na pořady pro děti a mládež, má vliv řada faktorů (např. právě aktuální ideologie společnosti, které mohou být určovány politickým ovzduším).

přidám také definici kolektivismu jako takového. Akademický slovník cizích slov pojem vysvětluje jako „požadavek, aby se osobní, individuální zájmy, cíle, eventuelně názory podřizovaly nějakému kolektivu (skupině, straně, státu); životní praxe a názor založené na tomto požadavku“ (Petráčková et al., 1995, s. 397). Je zřejmé, že v období komunismu byla společnost vedena právě k onomu kolektivismu, opačné tendence individualismu se spíše nepěstovaly a nebyly ani více podporovány a pokud ano, tak v tom smyslu, aby byl jedinec disciplinovaným a tvárným článkem, který je součástí kolektivu (viz dále hodnoty individualistické jako např. *sportovat, rozvíjet své myšlení, vzdělávat se, číst knížky* atd.).

Nejčastěji zobrazované byly kolektivistické hodnoty jako šťastná rodina, dobří přátelé, pomáhat druhým, být čestný, být poctivý, projevovat lásku, chovat se slušně, poslouchat rodiče, mít úctu k lidem, věcem, nebýt lakomý, rozdělit se. Naopak nejméně akcentované byly mezi kolektivistickými hodnotami ty, které se týkají ochrany přírody a životního prostředí.

Při pohledu do druhé části tabulky se nyní můžeme zaměřit na hodnoty individualistické vycházející z individualismu, který Akademický slovník cizích slov vysvětluje jako určitou „nezávislost jedince na skupinových a společenských normách či standardech nebo způsob myšlení a jednání, popřípadě teoretické pojetí vycházející ze zájmu a práv jedince pojatého jako nezastupitelná osobnost, kterou musí dané společenské uspořádání respektovat“ (Petráčková et al., 1995, s. 329).

Tyto – ve své podstatě opačně orientované – hodnoty dosahují v celkovém součtu nižšího početního zastoupení ve výzkumu v porovnání s hodnotami kolektivistickými – počtu 43. Zajímavé je, že rozdíl ve výsledném počtu zaznamenaných hodnot kolektivistických a individualistických není velký. Za zajímavé rovněž považuji, že nejvíce akcentovány a zastoupeny byly hodnoty hédonistické jako např. *poznávat svět, užívat si života, koníčky a zájmy, sportovat*, dále pak hodnoty orientované na osobnostní rozvoj a vzdělávání jedince jako *rozvíjet své myšlení, rozvíjet kreativitu a fantazii, vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat*. Není tedy možné obecně tvrdit, že by komunistický režim v obsazích mediálních produktů, kterými byly také nedělní ranní pořady pro děti a mládež ve vysílání ČST, zcela vylučoval jakékoliv individualistické tendence. V porovnání s těmito dvěma zmíněnými skupinami individualistických hodnot však téměř zcela ustupují do pozadí hodnoty materiálního charakteru jako jsou *mít hodně peněz, mít značkové oblečení, věci, být informován*, které se ve výzkumu objevily pouze třikrát. Nízký výskyt hodnot můžeme

pozorovat i u následujících: *být hezký, být oblíbený, hájit svá práva, spoléhat na své schopnosti*. Zde byly evidovány pouze čtyři výskyty. Nulový záznam můžeme pozorovat u dvou řádků individualistických hodnot, kterými jsou hodnoty *dobře se učit, být dobrý ve sportu, být slavný* a *víra v Boha*. Mezi těmito individualistickými hodnotami zcela absentovala hodnota *dobře se učit*, která ve svém důsledku může být přínosná pro celý společenský kolektiv.

Následuje tabulka, která dělí hodnoty na materialistické a postmaterialistické.

Materialistické hodnoty	40
<i>šťastná rodina, dobří přátelé, chovat se slušně, hodně peněz</i>	17
<i>pomáhat druhým, myslet na druhé, poslouchat rodiče</i>	7
<i>mít úctu k věcem, mít úctu k lidem, nebýt líný, nebýt chamtivý</i>	6
<i>být pořádný, projevovat lásku druhým, být trpělivý, být čestný</i>	8
<i>být poctivý, nebýt lakomý a umět se rozdělit</i>	2
Postmaterialistické hodnoty	55
<i>dobře se učit, být hezký, být dobrý ve sportu, být slavný</i>	0
<i>poznávat svět, chránit přírodu, mít značkové oblečení a věci</i>	4
<i>zdravé životní prostředí, žít zdravě, žít v hezkém životním prostředí</i>	7
<i>užívat si života, koníčky a zájmy, být oblíbený, být užitečný</i>	8
<i>být informován, rozvíjet své myšlení, rozvíjet svou kreativitu, fantazii</i>	5
<i>sportovat, být lepší (předsevzetí), hájit svá práva, dbát na hygienu</i>	12
<i>myslet pozitivně, spoléhat na své schopnosti</i>	5
<i>vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat</i>	14

Tabulka č. 10 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 80. létům 20. století rozdělené na materialistické a postmaterialistické

Materialistické hodnoty se vztahují ve své podstatě ke druhým lidem, patří k nim také hodnoty osobnostní jako *být pořádný, nebýt líný, nebýt chamtivý, být poctivý*, které pak ve svém důsledku mohou hodnoty čistě materiálního charakteru zabezpečovat. Hodnoty postmaterialistické inklinují svou podstatou spíše k hodnotám individualistickým, zaměřují se na individuum a jeho osobnost. Uvědomuji si, že z pohledu jiného výzkumníka by následující rozdělení hodnot do tabulky na materialistické a postmaterialistické hodnoty mohlo být považováno za nepřesné, či dokonce zcela nesprávné, a pokud by toto rozřazení hodnot provedl někdo jiný, mohlo by rovněž přinést odlišné výsledky.

Když nahlédneme do tabulky, můžeme jednoznačně říci, že frekventovaněji se během výzkumu studiových vstupů pořadů z 80. let 20. století objevovaly hodnoty postmaterialistické. Přihlédneme znovu k teoretickému zakotvení¹⁹⁷ a definicím materialismu a postmaterialismu a k Inglehartově „hypotéze vzácnosti“, jejíž podstatou je domněnka, že právě ekonomické a sociální ukazatele ovlivňují, co je pro jedince hodnotné. Dle této hypotézy jsou v době materiálního dostatku akcentovány hodnoty postmaterialistické a naopak, nebude-li mít člověk zajištěn materiální dostatek, hodnoty budou inklinovat k těm materialistickým. Pokud vezmeme v potaz tyto hypotézy amerického vědce Ronalda Ingleharta a aplikujeme je na náš příklad, kdy v době 80. let 20. století v období komunistického režimu nebyl (v porovnání s dobou po tzv. Sametové revoluci) takový materiální dostatek a ekonomické ukazatele byly na nižší úrovni, může nás překvapit fakt, že ve výzkumu daných let nedominovaly hodnoty materialistické, ale právě naopak – v popředí stály hodnoty postmaterialistické. Rozdíl 15 zaznamenaných hodnot sice nebyl nijak velký, ale můžeme jej v tabulce na řádcích *materialistické hodnoty a postmaterialistické hodnoty* pozorovat.

U dominantnějších hodnot postmaterialistických, u kterých jsem zaznamenala celkem 55 výskytů, stojí v popředí hodnoty jako *vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat a sportovat, být lepší (předsevzetí), hájit svá práva, dbát na hygienu*. Ze zmíněných hodnot bych zdůraznila zejména hodnoty *vzdělávat se, číst knížky a sportovat*, které byly akcentovány a během výzkumu jsem je evidovala nejfrekventovaněji. Z hodnot postmaterialistických zcela absentovaly *dobře se učit, být hezký, být dobrý ve sportu, být slavný*.

Z méně zastoupených materialistických hodnot byly akcentovány zejména hodnoty spojené s rodinou, rodinnými vztahy a přáteli, resp. kamarády dětí – *šťastná rodina, dobří přátelé, chovat se slušně, hodně peněz*. Ve frekventovanosti následovaly hodnoty *být pořádný, projevovat lásku druhým, být trpělivý, být čestný* a upozaděny byly hodnoty jako *být poctivý, nebýt lakomý a umět se rozdělit*, u kterých jsem zaznamenala pouhé dva výskyty.

Celkově lze tedy konstatovat, že dominance hodnot postmaterialistických je i vzhledem k odborným Inglehartovým hypotézám poněkud překvapivá, nicméně – jak jsem již podotkla výše – domnívám se, že rozřazení hodnot do jednotlivých skupin,

¹⁹⁷ Viz podkapitola 1.2.1 teoretické části diplomové práce.

kteřé jsem zde provedla ve výzkumu, by mohlo být pojato i zcela odlišně a v tom případě by mohlo přinést také odlišné výsledky.

10.2 Interpretace výsledků výzkumu hodnot – 80. léta

Na následujících řádcích se věnuji celkové interpretaci zjištěných výsledků výzkumu hodnot v nedělních ranních pořadech pro děti a mládež ve vysílání ČST v 80. letech 20. století.

Během výzkumu k této diplomové práci jsem operovala se souborem 42 hodnot. Z tohoto celku se během výzkumného bádání objevovalo pouze třiatřicet hodnot, u nichž jsem evidovala celkem pětadevadesát výskytů. Toto číslo – 95 – ukazuje, že dětem jsou hodnoty (resp. podněty k utváření osobních hodnot) předkládány ve studiových vstupech velmi často. V každém studiovém vstupu jsem vždy zaregistrovala alespoň jednu hodnotu.

Můžeme tedy říci, že tyto studiové vstupy jsou poměrně hustě prostoupené snahou tvůrců pořadů obsáhnout určité hodnoty, předkládat je dětem. To, že moderátoři, ale zejména loutky (Jů a Hele v 80. letech) měly promlouvat k dětem a předávat jim jakési pozitivní hodnoty, potvrdil i dramaturg a scénárista České televize (v minulosti Československé televize) Jiří Chalupa:¹⁹⁸ „O tom nelze vůbec pochybovat. Pozitivní hodnoty, jakási víra v dobro a ve správnost, vlastně tak trochu přetavené desatero v pořadech dětské redakce platilo v zásadě vždycky.“¹⁹⁹

Zároveň se Jiří Chalupa domnívá, že tehdejší politický režim neměl na výslednou podobu dramaturgie dětských pořadů ČST žádný velký vliv: „Pokud jde o politiku, tak do téhle sféry, věřím, nijak zásadně nezasahovala.“ Na druhou stranu se ale podle Chalupy určité politicko-ideologické ovzduší do pořadů promítalo, i když se tvůrci „maximálně snažili, aby tomu tak nebylo. Pokud jde o ty hodnoty základní, tam se to, myslím, docela dařilo. Ale jistě jsme nemohli neříkat věci, které byly v té době jakoby normální a povinné, např. 1. máj apod. Ale mluvíme o dětech a tady ty hodnoty jsou nadčasové a v jádru apolitické.“²⁰⁰

Hodnoty spojené s politikou se do nedělních ranních pořadů pro děti a mládež ČST z 80. let 20. století nepromítaly. V žádném ze zkoumaných studiových vstupů jsem nezaznamenala, že by byly dětem předkládány politické problematiky a tedy i hodnoty

¹⁹⁸ Více viz podkapitola 10.3.4 Moderátoři a průvodci pořadem Studia Kamarád v 80. letech 20. století.

¹⁹⁹ Úplné znění rozhovoru s Jiřím Chalupou viz příloha č. 5.

²⁰⁰ Rozhovor s Jiřím Chalupou – viz přílohy.

s nimi spojené, stejně tak zcela absentovaly jakékoli hodnoty spojené s náboženstvím a vírou – v případě výzkumu k této práci se jednalo o hodnotu *víra v Boha*. Obecně lze říci, že nejfrekventovaněji se objevovala hodnota *vzdělávat se, číst knížky*, což bychom mohli interpretovat jako snahu tvůrců pořadů vzdělávat děti, vychovávat je ke kultuře a prezentovat jim literaturu. K dalším často registrovaným hodnotám bychom mohli zařadit hodnoty, které děti nabádají ke slušnému chování, udržování dobrých vztahů v rodině a často podněcují i k osobní aktivitě. Hodnoty spojené se sportem, které byly předkládány dětem a měly je vést k pohybu a k tomu, aby jenom neseděly u obrazovek, se při výzkumu objevovaly také velmi často. Nikoliv však pouze z úst moderátorů, ale také od plyšových průvodců SK – loutek Jů a Hele. Zde nejspíš tvůrci pořadů předpokládali, že uslyší-li děti u televizních obrazovek takové nabádání k pohybu od „jejich plyšových kamarádů“, akceptují tyto podněty lépe, než kdyby je prezentovali dospělí moderátoři.

Hodnoty, které jsou ve studiových vstupech verbálně zobrazovány jsou (nebo alespoň mohou být) i podle Jiřího Chalupy dětem předávány. Jů a Hele mohli mít na děti pozitivní výchovný vliv: „Je třeba jim něco říct. Ne je přímo vychovávat, ale předat jim něco jako etické poselství, ne snad osobní, ale obecně a nadčasově platné.“²⁰¹

Jak ukázaly výsledky výzkumu hodnot ve studiových vstupech zmiňovaných pořadů ČST z 80. let, další velkou dominantní skupinou hodnot, která dominovala, byly hodnoty zaměřené na formování osobnosti, pozitivních vlastností. Spíše upozaděny pak byly hodnoty spojené s životním prostředím a ochranou přírody.

Zajímavá zjištění přinesla dělení hodnot do kategorií kolektivistických a individualistických, materialistických a postmaterialistických hodnot. Méně překvapivý byl výsledek u první zmíněné kategorie kolektivistických a individualistických hodnot, kde dominovaly hodnoty kolektivistického charakteru, což by bylo možné – i vzhledem k danému dobovému kulturně-politicko-ideologickému ovzduší doby – předpokládat. U druhé kategorie hodnot pak počet zaznamenaní hodnot postmateriálních významně převyšoval počet hodnot materiálních, a to považuji za poměrně překvapivý výsledek.

²⁰¹ Rozhovor s Jiřím Chalupou – viz přílohy.

10.3 Nedělní ranní pořady pro děti ve vysílání ČST v 80. letech

Tato podkapitola²⁰² má za cíl obsáhnout informace o nedělních ranních pořadech pro děti a mládež ve vysílání Československé televize v 80. letech 20. století. Popisují vznik a počátky pravidelného nedělního ranního pohádkového pásma pro děti ve vysílání ČST na počátku 80. let, přináším informace o konkrétních pohádkách a seriálech, které se v rámci těchto pořadů vysílaly, popisují podobu studia a jeho vybavení (kulisy, rekvizity atd.), zařazuji také podkapitolu o moderátorech, popřípadě o jiných průvodcích pořady (plyšové loutky, maňásci atd.), protože jsou to právě oni, kdo přináší ve studiových vstupech komunikaci, monology a dialogy na nejrůznější témata, v nichž jsou obsaženy také rozličné hodnoty předkládané dětem jakožto televizním divákům.

Zachycuji mj. i proměny názvů těchto nedělních ranních pořadů pro děti. V závěru pak interpretuji, jak se nedělní ranní pořady pro děti ČST během 80. let minulého století proměňovaly. Dovolím si připomenout, že i pro zpracování této části diplomové práce jsem podnikla některé další výzkumné kroky mimo archiv ČT – prostudovala jsem vydání týdeníku Československá televize od roku 1980 do roku 1989²⁰³. Dalším pramenem k sepsání této kapitoly týkající se vývoje zkoumaných pořadů v 80. letech mi byly odpovědi Jiřího Chalupy, které jsem získala na základě rozhovoru v písemné podobě.

10.3.1 Počátky Studia Kamarád v 80. letech

Pomyslným předchůdcem Studia Kamarád bylo na úplném počátku 80. let 20. století pohádkové pásmo pro děti, které neslo příhodný název *Ahoj, děti!* a vysílalo o nedělních ránech od 8:35.

„Byla to jakási zkušební pásmo, na kterých jsme si ověřovali, jestli je něco takového, myslím, vysílat dvouhodinový blok, vůbec možné. Musím říct, že v tu chvíli jsme nebyli úplně přesvědčeni o správnosti existence takového pásma. Připadalo nám to dlouhé a pro děti příliš svazující. Ale jednoznačný úspěch Studia Kamarád náš názor poměrně rychle změnil. Tomu, aby pásmo nebylo pro děti ve své délce příliš závazné, jsme čelili tím, že jsme často zdůrazňovali, že si z nabídky v oněch dvou hodinách mají děti vybírat a ne se dívat celé dvě hodiny.“²⁰⁴

²⁰² A její další části – podkapitoly 10.3.1, 10.3.2, 10.3.3, 10.3.4.

²⁰³ Více viz kapitola 8. Metodologie, kde se podrobněji zmiňuji o postupu své výzkumné práce.

²⁰⁴ Viz přílohy – rozhovor s Jiřím Chalupou.

V rámci pořadu *Ahoj, děti!* se vysílaly např. pohádky z brněnského televizního studia (Jak unesli Bonaparta), televizní seriál *My z konce světa*, hudebně-zábavné pořady pro děti *Zlatá brána* či *Jede Kudrna okolo Brna* a nejrůznější televizní hry pro mládež (např. *Dům na předměstí*, *Oheň ve dřevě*, *Život je tvrdolín*). Na televizních obrazovkách se často objevoval v rámci těchto nedělních ranních pořadů i zábavný pořad o zvířatech z celého světa nazvaný *Zadními vrátky do ZOO*. V listopadu 1980 poprvé vtrhli na obrazovky plyšové postavičky *Jů a Hele*, Muf až o čtrnáct dnů později.

Premiérový díl *Studia Kamarád* odvysílal první program Československé televize v neděli 4. ledna 1981. V týdeníku ČST označili pořad pro děti za „nedělní pásmo pohádek, písniček a vyprávění pro děti.“ V rámci něj dostali prostor k vyjádření postavičky *Jů a Hele* v tzv. *Magazínu Jůhele*. Scénáře na počátku 80. let psal k pořadu *Studio Kamarád* Jiří Chalupa, který tyto pořady také uváděl.

Na vzniku *Studia Kamarád* se podílela řada zaměstnanců ČST, na vzniku formátu pořadu *Studia Kamarád* a jeho podoby (kulis a plyšových průvodců *Jů a Hele*) se částečně inspirovali také z americké *Sesame Street*: „Tehdejší zástupce šéfredaktora Miloslav Doubrava měl manželku Kanadanku, a tak měl přístup k takovým pořadům, jako je zmiňovaná *Sesame Street*. Odtud ta inspirace...“²⁰⁵

Jiří Chalupa v rozhovoru dále uvedl, že bylo „cílem pořadu děti zaujmout, zvolit něco, co budou považovat za zábavné a budou se chtít na to dívat. Dělat pro děti je ale také záležitost svědomí. Člověka to nutí k tomu, nezůstat jen u té zábavnosti.“²⁰⁶

A záměr tehdejších tvůrců se vydařil, nedělní ranní pohádková pásma ve vysílání ČST televize dobře zakořenila a jejich vysílání přetrvalo až do současnosti. Od ledna roku 1981 se až do podzimu roku 1989 pravidelně každou neděli ráno vracely na televizní obrazovky postavičky *Jů a Hele* v pořadu *Studio Kamarád*, aby pro děti společně s jinými moderátory uváděly pohádkové pásmo, které si brzy získalo u dětských diváků na velké oblibě.

Závěrem této podkapitoly rovněž považuji za důležité konstatovat, že název pořadu *Studia Kamarád* se během 80. let 20. století nijak neproměňoval, opomineme-li počáteční pojmenování *Ahoj, děti!*, který zprvu a pouze na krátkou dobu několika týdnů mělo nedělní ranní pohádkové pásmo ČST, můžeme říci, že po dobu této první sledované dekády kontinuální existence tohoto typu pořadu byl jeho název konstantní

²⁰⁵ Rozhovor s Jiřím Chalupou – viz přílohy.

²⁰⁶ Tamtéž.

a neměnný – Studio Kamarád. Pořad tak mohl zakořenit v srdcích malých televizních diváků jako stabilní součást nedělních rán.

10.3.2 Obsahová náplň Studia Kamarád v 80. letech

Nedělní ranní pohádková pásma byla sestavena vždy z několika různých studiových vstupů – tedy částí vysílání, scének, které se odehrávaly ve studiu a figurovaly v nich postavičky Jů a Hele či ve studiu uváděly další příspěvky pásma (pořady, pohádky či rubriky) moderátoři. Mezi jednotlivými studiovými vstupy byly řazeny nejrůznější pohádky, animované pohádky či hrané televizní pohádky a filmy pro děti kratší stopáže.

Z rubrik, které se v rámci Studia Kamarád v 80. letech 20. století vysílaly, můžeme uvést hned několik. Například Slovníček Jiřího Chalupy, v němž byla dětem vysvětlována neznámá cizí slova, rubrika Poradník a Klub správných dětí Štěpánky Haničincové, dále se zařazovala rubrika Nedělníček či Kulatý stůl. Do studia byly často zvány děti, jejichž zapojení do nejrůznějších diskuzí na témata ve studiových vstupech mělo podpořit formát těchto pořadů pro děti. „Hlavním důvodem úspěchu Studia Kamarád byla, kromě tehdy převratně nových loutek Jů, Hele a Mufa, výrazná kontaktnost. To pásmo si tehdy víc s dětmi povídalo, na děti jsme se častěji obraceli jako na kamarády, se kterými trávíme nedělní ráno. Pořady typu Maminko, tatínku, dívejte se s námi nebo Modrý telefon byly předtáčené a určité pozici dítěte v tom programu posilovaly.“²⁰⁷ A právě zapojování dětských hostů do natáčení studiových vstupů a mnoha rubrik Studia Kamarád v 80. letech bylo jedněmi z hlavních a výrazných kontur těchto nedělních ranních pořadů pro děti ČST v 80. letech 20. století, které od počátku 90. let bohužel úplně vymizely.

Součástí vysílání Studia Kamarád v 80. letech 20. století byl také oblíbený dětský pořad Malý televizní kabaret, v němž vystupovali např. Jitka Molavcová, Pavel Zedníček, Josef Dvořák či Ondřej Havelka. Z hraných televizních seriálů můžeme uvést Přátelé Zeleného údolí, oblíbený pohádkový seriál Arabela režiséra Václava Vorlíčka, legendární seriál Kamarádi s postavou Válečka, kterého si zahrál Marek Eben či seriál Návštěvníci. Z kreslených pohádek a seriálů zmiňme alespoň několik – Bolek a Lolek, Včelka Mája, Podivuhodná dobrodružství V. Smolíka. Ve druhé polovině roku se do vysílání Studia Kamarád začínaly dostávat i pohádky zahraniční produkce jako např. Šmoulové, Tom a Jerry nebo Gagman.

²⁰⁷ Rozhovor s Jiřím Chalupou – viz přílohy.

Politické ovzduší doby komunismu se v 80. letech 20. století do programové náplně nedělních ranních pořadů ČST pro děti nijak výrazněji nepromítlo, zmínit ovšem můžeme třeba ve vysílání Studia Kamarád v červnu 1985, do jehož obsahu byly zařazeny například spartakiádní rozcvičky. V březnových vydáních pořadu SK se zasmiňovaly oslavy dne učitelů, kdy se ve studiových vstupech hovořilo o „soudružkách“ učitelkách a „soudruzích“ učitelích.

10.3.3 Podoba studia a kulis pořadu Studio Kamarád v 80. letech

Pohádkové pásmo Studio Kamarád se od 80. let 20. století vždy natáčelo v některém ze studií Československé televize na Kavčích horách. Po jednu dobu jím bylo studio č. 3. Výtvarníkem, který zpracoval podobu kulis, které se používaly během natáčení Studia Kamarád, byl především Stanislav Holý,²⁰⁸ s nímž v 80. letech 20. století na výtvarných návrzích podoby studia spolupracoval také Petr Poš. „Loutky i dekorace kolem vytvářejí jakýsi paralelní svět, svět líbezný, hladící a hravý. Je v nich láska i humor, a co můžete dát v neděli ráno dítěti víc?“²⁰⁹

Porovnáme-li Studio Kamarád z 80. let 20. století a jeho obdobu z 90. let – pořad Jůhele neděle, můžeme konstatovat, že kulisy pořadu byly v 90. letech bohatší a k podobnému výsledku bychom došli při komparaci kulis Studia Kamarád 80. let a Studia Kamarád po roce 2011.

„Samozřejmě je to asi dneska v dekoraci bohatší. Tehdy byla ta dekorace daleko jednodušší, víc náznaková a plochá. Na druhou stranu Stanislav Holý maloval skoro na každé vydání sérii vždy nových a aktuálních obrázků, které jsme potom používali.“²¹⁰ Podle Jiřího Chalupy jsou takovéto proměny podob kulis studia přirozeným vývojem bez hlubších důvodů.

Tvůrci Studia Kamarád v 80. letech dokonce zkusili filmovat v exteriérech, tedy ve venkovním prostředí, mimo studia ČST na Kavčích horách. Jak uvedla dlouholetá dramaturgyně dětských pořadů ČST a ČT Jarmila Turnovská, tvůrci pořadu toužili, aby loutka provázející moderátora měla větší možnosti pohybu, ale to se podle ní moc nepodařilo: „Ucelené scénky ve stylizovaném prostředí svědčily loutkám mnohem víc“ (in: Michalec, 1983, s. 190).

²⁰⁸ Malíř, grafik a ilustrátor, „otec“ Jůheláků, který se proslavil mj. i díky postavě pana Pipa glosujícího dění ve světě. Pro Studio Kamarád Stanislav Holý výtvarně navrhnul a připravil nejenom kulisy a celou scénu, postavy Jů a Hele, ale také Haryho Šoumena, Mufa a další. (Zdroj: Česká televize.cz, 1996–2015. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kalendarium/25278-zemrel-otec-juhelaku-stanislav-holy/?mobileRedirect=off/>. [Aktivní 16. 2. 2015].

²⁰⁹ Rozhovor s Jiřím Chalupou – viz přílohy.

Během výzkumu pořadů z 80. let jsem v archivu ČT zaregistrovala také díl Studia Kamarád, v němž byla zcela pozměněna podoba interiérů studia a namísto postav Jů a Hele se na obrazovce objevily nové průvodkyně pořadu – šedá a žlutá blecha. O této změně v podobě pásma a loutek jsem však – ani prostřednictvím rozhovoru s Jiřím Chalupou – nezískala podrobnější informace, možné však podle dramaturga těchto dětských pořadů Jiřího Chalupy bylo, že „Jů a Hele byli zrovna v nemilosti“²¹¹ tehdejšímu komunistickému režimu.

Za nejlepší způsob, jak čtenáři této práce přiblížit podobu výtvarného provedení kulis a interiérů studia, v němž se Studio Kamarád natáčelo, považuji přiložení následující fotografie. Další fotodokumentaci připojuji do příloh diplomové práce.

Obrázek č. 2 – Podoba studia pořadu Studio Kamarád v 80. letech
Zdroj: Youtube.com²¹²

10.3.4 Moderátoři a průvodci pořadem Studia Kamarád v 80. letech

Kromě výrazných loutkových postav, kterými Jů a Hele bezesporu jsou, Studio Kamarád uvádělo také hned několik moderátorů. Na počátku 80. let v začátcích SK se měl moderátorské role zhostit Miloslav Doubrava. Jak ale vzpomíná Jiří Chalupa, Doubrava „po prvním natáčení nepřišel do studia s tím, že to dělat nechce a my jsme to museli okamžitě vyřešit. Byl jsem tam, neoholený, ale na místě (s určitou praxí v moderování), a tak jsem zaskočil a dalších přibližně 10 let jsem u toho zůstal.“²¹³

²¹⁰ Rozhovor s Jiřím Chalupou – viz přílohy.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=RUAWqXKxEmw>.

²¹³ Rozhovor s Jiřím Chalupou – viz přílohy.

Kromě Jiřího Chalupy, který psal ke Studiu Kamarád v 80. letech také scénáře, uváděla některé rubriky SK jako například Poradník a Klub správných dětí již několikrát zmíněná Štěpánka Haničincová.

V nedělních ranních pořadech pro děti a mládež ČST také často vystupovala v zábavných či hudebních scénkách Jitka Molavcová. V krátkých časových intervalech moderovaly v 80. letech Studio Kamarád také dětské herečky jako např. Michaela Kudláčková nebo Markéta Vaněčková, pozdější dramaturgyně pořadu Kouzelná školka.

Ve studiových spojovacích vstupech SK, které především byly předmětem výzkumu k této diplomové práci, vystupují kromě moderátorů také loutky. Jak uvedla v publikaci Zdeňka Michalce Štěpánka Haničincová, taková figurka, která se obrací k dětem na televizní obrazovce, je zcela nepostradatelná: „Od ní totiž děti přijmou daleko víc, než od dospělého, zastupuje děti v konfliktních situacích, ony se s ní ztotožňují, vžívají se plně do jejích pocitů, nálad, starostí i radostí“ (1983, s. 190). A právě tyto studiové vstupy, v nichž moderátoři či loutky k dětem u televizních obrazovek promlouvají, a snaží se tak na ně alespoň částečně výchovně působit, jsou podle Kláry Šedové velmi přínosné. „Rodiče oceňují především vstupy moderátorů (...), konkrétně jejich interaktivitu a aktivizující prvky“ (2007, s. 54).

Jedněmi z prvních televizních postaviček pro děti, které předběhly i loutky Jů a Hele, byly loutky Emánek, Čertík Bertík, panenka Kačenka a Kouzelná klubíčka, s nimiž na obrazovce vystupovala Štěpánka Haničincová (Michalec, 1983, s. 190).

Jak jsem již zmínila výše, postavy Jů a Hele se poprvé objevily v nedělním ranním pohádkovém pásmu ČST na podzim roku 1980, kdy se pořad ještě nevysílal pod názvem Studio Kamarád. S nápadem vytvořit postavy Jů a Hele přišla skupina lidí, mezi nimiž byl Miloslav Doubrava, Jiří Chalupa a dlouholetá dramaturgyně a autorka pohádek Anna Jurásková. Autoři loutek podle Chalupy od prvopočátku chtěli, aby vznikly „výrazně české figury“.

Ty výtvarně navrhnul Stanislav Holý, pomyslný „duchovní otec“ postaviček, který také uvedl, že „Jůheláci představují pajduláky indiferentní, ani ze světa lidí, ani ze světa zvířat. A to je mnohem víc uvolňuje. Nejsou jen kopií živého tvora, jsou sami sebou. A jsou dokonce dostatečně velcí, aby se mohli bez problémů pohybovat mezi lidmi. Jako jejich rovnocenní partneři“ (týdeník ČST č. 23/1981, s. 14).

Výroby loutek se zhostili manželé Martin a Renata Lhotákoví. Právě ti jsou podle Jiřího Chalupy „další důležití lidé související s osudem Jůheláků. Oni je

kongeniálně vyrobili, vlastně spolutvořili, vybarvili je a jejich zásluhou fungují skvěle i technologicky (ovládání pohybu apod.).²¹⁴ Typická je pro plyšové loutky Jů a Hele především barva látky, z nichž jsou ušity.

„Ten materiál nás v první chvíli šokoval. Bylo to odporné leskymo, které se v tomto případě ukázalo jako famózně zvolený materiál. Výrazná barva, lehký lesk a hlavně dlouhá srst. Dítě by mělo chtít svého hrdinu pohládit a tohle k tomu přímo nabádalo.“²¹⁵

Loutky při natáčení studiových vstupů vodili na principu černého divadla²¹⁶ loutkoherci, kteří byli součástí loutkoherecké skupiny Československé televize, již vedl v 80. letech Jaroslav Vidlař. Hlas postavám Jů a Hele propůjčili herci Jiří Lábus a Ota Jiráček.

„Ti sedí při natáčení v koutku studia u malého stolku s mikrofonem a lampičkou, jedním okem koukají do scénáře a druhým na scénu, kde členové Loutkoherecké skupiny ČST zahalení do černých overalů vymýšlejí hýbací triky a fígle, a herci se slovy, větami i myšlenkami snaží se trefit do pohybů i nápadů loutek“ (týdeník ČST).²¹⁷

Podle výtvarníka Stanislava Holého, který předurčil výtvarnou podobu postav, loutky svazoval způsob, jakým se rozpohybují při natáčení ve studiu: „Metoda černého divadla má přece jen svoje hranice. Jůheláci jsou vlastně bez prostoru, jen s černým pozadím a pár rekvizitami. Odkázání především na dialog“ (tamtéž).

Jak jsem během části výzkumu – studování týdeníků Československé televize z 80. let 20. století – zjistila, již po pěti měsících vysílání Studia Kamarád si postavičky Jů a Hele získaly velkou oblibu dětských televizních diváků. Děti je „přijaly a zahrnuly dopisy, sympatiemi a přátelstvím“ (tamtéž). Ve stejném vydání týdeníku Československá televize se k oblíbené žluté a zelené plyšové postavičce vyjádřil také sám jejich duchovní otec Stanislav Holý:

„(...) my nechceme, aby se Jůheláci stali symbolem dvou generací jako byl Spejbl a Hurvínek. Jde nám víc o typ pořadu než o loutky jako takové. Jůhelácká rodina by měla držet program tak, aby se do něj děti mohly zapojit. Zpívat, hrát, soutěžit... ne

²¹⁴ Rozhovor s Jiřím Chalupou – viz přílohy.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Druh divadelní produkce, při které se na zatemněném jevišti pohybují herci odění do černého oblečení, kteří tak nejsou vidět. Loutkoherci ale pohybují barevnými, většinou také osvětlenými maňásky, figurkami či jinými rekvizitami, které tak vystupují do popředí. (Zdroj: Cs.wikipedia.org. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cern%C3%A9_divadlo [Aktivní 16. 2. 2015].)

²¹⁷ Koudelka Petr: Co mi dalo setkání s Jů a Hele, týdeník ČST Č. 6/1983, s. 13.

jen čekat, co jim ti dva předvedou. Jů a Hele by měli suplovat kamarády, ne figurky ze zájezdového divadla“ (týdeník ČST, č. 23/1981, s. 14).

Čtrnáct dnů po premiéře postav Jů a Hele na televizních obrazovkách přibyl do Studia Kamarád také Muf, charakterově negativní postava jakési zelené pruhované mouchy, kterou namluvila Zuzana Skalníková. V rozhovoru 8. vydání týdeníku Československé televize z roku 1983 zmiňuje, jak v sobě vlastně objevila ten skřehotavý hlas:

„Vznikl v podstatě z té trémy. Měla jsem krk úzkostí tak sevřený, že jsem ze sebe dostala jen jakési sípání. K mému podivení všichni kolem tvrdili, že je to právě ono. Naštěstí Mufovi při mém prvním vystoupení scénář předepisoval jen dva vzdechy, takže jsme si na sebe zvykali poměrně v klidu“ (s. 13).

Již v polovině roku 1981 se k loutkám Jů a Hele a škodolibému Mufovi přidaly další loutkové postavy. Například hlavní Tryskomyš, kterou nadabovala Zuzana Skalníková, dále nafoukaný Hary Šouman, kterému svůj hlas propůjčil Jiří Císler, panenka Fláva – jezdkyň na velrybě Madle, jíž namluvila Ladislava Kozderková nebo had Albert, obdivovatel Flávy, kterého nadaboval Jan Přeučil. Nejmladším členem rodiny Jůheláků pak bylo miminko Járínek, jehož hlas namluvila herečka Aťka Janoušková (týdeník ČST, č. 8/1983, s. 13). Zajímavé je, že s těmito loutkami jsem se během výzkumu v 80. letech nesetkala, což je dáno faktem, že jsem pracovala s opravdu minimálním výzkumným vzorkem – desítkou pořadů. Ovšem i přes značně omezené obsahové možnosti archivu a zvolený počet desíti zkoumaných pořadů Studia Kamarád z 80. let jsem během výzkumu zaregistrovala u jednoho z pořadů výraznou změnu²¹⁸. Ve Studiu Kamarád nebyli Jů a Hele ani kulisy, které k jejich SK patří. Ve studiu se objevily nové dvě loutky – blechy Babča a Krasososáčková, které výtvarně zpracoval Jan Vyčítal a nadabovaly je herečky Jiřina Bohdalová a Lenka Kořínková, popřípadě Dagmar Havlová. Ve studiu se objevil také červotoč Emil, jemuž hlas propůjčil Lubomír Lipský.²¹⁹ Tuto poměrně významnou změnu podoby pořadu vysvětlil Jiří Chalupa následovně:

²¹⁸ Jedná se o videokazetu s číslem AE 0886 a rok vysílání pořadu bohužel není v archivu ČT zaznamenaný, není ani jinak dohledatelný. Na možný rok vysílání tohoto dílu SK, v němž figurovaly blechy nikoliv Jů a Hele, si nevzpomněl ani dramaturg Jiří Chalupa – viz rozhovor v přílohách DP. Předpokládám ale, že zmiňovaný díl můžeme časově zařadit na počátek 80. let – do roku 1981, 1982 nebo 1983 (viz kódovací kniha 80. léta).

²¹⁹ Rozhovor s Jiřím Chalupou – viz přílohy.

„Důvodem bylo hledání alternativy k Jů a Hele. Ona televize je dobrá jen tehdy, když hledá, kudy dál, když nestojí na místě. Někdy to vyjde víc, jindy míň. A je také možné, že Jů a Hele byli zrovna v nemilosti, ale tvrdit to nechci, nevím...“²²⁰

Během výzkumu týdeníků Československá televize a týdeníku Televize jsem zaregistrovala, že v 80. letech se komunisté nechali slyšet, že Jů a Hele moc „křičí a piští,“ a že nejsou pro socialistickou mládež vhodné. Přesto všechno je nechali na obrazovkách ve Studiu Kamarád, aby oblíbené postavičky promlouvaly k dětem u televizí. Loutky Jů a Hele slavily u dětí úspěch, což potvrdil i Jiří Chalupa:

„(...) v těch letech musela vadit už skutečnost, že ten pořad měl až frenetický úspěch. Když se Jůheláci jeli ukázat dětem na sídliště do Ládví v Praze 8, davy ten prostor doslova zavalily, takže se loutkáři s panáky museli uchýlit na balkon jednoho z domů, kde jim neznámí obyvatelé poskytli azyl. To samozřejmě vadilo. Ale říct přímo se to asi nedalo, a tak se hledaly zástupné důvody, jako je křik, pištění a vřeštění. Nechali je ale i tak, protože v té redakci byli většinou rozumní lidé.“²²¹

Postavy Jů a Hele, které byly pro některé snad „zatížené komunistickou minulostí“ pak v období kolem podzimu 1989 zmizely z televizních obrazovek.

„Jůheláci byli vždycky výrazní. Když vznikali, nikomu to nevadilo. Byly to jen loutky. Jenže najednou se projevovaly, navíc dost nekonformně, a ještě za nimi lidé šli. Děti absolutně, ale i někteří dospělí. A jiným naopak vadili. Když jste dospělák-funkcionář v totalitě, vadí vám každé“ (týdeník Televize).²²²

Postavy Jů a Hele však nezmizely z televizních obrazovek nadobro, v nedělních ranních pořadech se znovu objevily na krátkou dobu v počátcích 90. let, kdy nedělní ranní pořady ČST vstoupily do poněkud bouřlivé vývojové éry trvající dvě desítky let, než se v roce 2011 opět vrátilo vysílání Studia Kamarád. O tom ale podrobněji v následujících kapitolách.²²³

²²⁰ Rozhovor s Jiřím Chalupou – viz přílohy.

²²¹ Tamtéž.

²²² Týdeník Televize, č. 1/2011, s. 15.

²²³ Viz podkapitoly 11.3 a 12.3.

10.4 Interpretace a hodnocení formátových proměn Studia Kamarád v 80. letech

Začátek 80. let 20. století ve vysílání Československé televize je možné považovat za dobu zahájení pravidelného vysílání nedělních ranních pořadů pro děti a mládež. Pohádková pásma do té doby existovala pouze v nahodilé formě, neměla konkrétní vlastní název a nebyla koncipována jako jednotný pořad. Jak jsem již zmínila, za pomyslného „předchůdce“ prvního stálého pohádkového pásma, kterým bylo Studio Kamarád, můžeme označit pořad Ahoj děti! vysílaný od podzimu roku 1980, v jehož rámci se na televizních obrazovkách poprvé zkušebně objevily loutky Jů a Hele. Ty se však od 4. 1. 1981 začaly představovat dětským televizním divákům s týdenní frekvencí a to v pořadu, který dostal – v historii dětských pohádkových pásem – poprvé své jméno, svou vlastní znělku i charakteristické výtvarné zpracování (kulis ve studiu, návrhy loutek samotných atd. Stanislava Holého).

Podoba studia, v němž se pořad SK natáčel, zůstala výrazněji nezměněna po většinu 80. let, kulisové vybavení bylo v porovnání s dnešními studii, v nichž se připravují dětské pořady, výrazně jednodušší a skromnější. Pro nedělní ranní pořad pro děti ČST Studio Kamarád v 80. letech byla charakteristická jeho koncepce, kdy se střídaly studiové vstupy dětmi oblíbených loutek Jů a Hele se vstupy koncipovanými jako rubriky – Kulatý stůl, Poradník, Slovníček, které měly děti formou hry vzdělávat a poučovat v celém širokém spektru nejrůznějších témat. Těmito rubrikami, které jsou právě pro pořad Studio Kamarád vysílaný v 80. letech tolik charakteristické, provázeli děti moderátoři – Jiří Chalupa, Štěpánka Haničincová nebo také Jitka Molavcová. Po dobu celých 80. let jsem nezaznamenala v otázce moderátorských rolí žádné větší proměny.

Během 80. let 20. století se tohoto nedělního ranního pohádkového pásma ČST nijak neproměňovaly názvy, konstantní jméno pořadu bylo Studio Kamarád. Pro tento pořad natáčený ve zmiňovaném desetiletí byla rovněž charakteristická jeho kontaktnost a snaha oslovit cílovou skupinu diváků, jimiž byly děti, a proto se i z tohoto důvodu často děti účastnily natáčení některých rubrik ve studiích ČST. Za tímto prvkem můžeme vidět jednoznačně záměr tvůrců pořadu vytvořit i jakýsi prvek bezprostředního kontaktu (loutky, popř. moderátora pořadu) s dítětem.

Jediná větší změna, kterou jsem v průběhu výzkumu těchto pořadů z 80. let 20. století zaregistrovala, se týká proměny interiérů studia a loutek, kdy známé Jů a Hele nahradily loutky jiné – blechy Babča a Krasososáčková a červotoč Emil. Obtížné bylo vzhledem ke značně limitovanému obsahu archivu ČT (co se týče SK z 80. let) dohledat konkrétní rok vysílání, kdy došlo k této změně. Domnívám se, že tomu tak bylo na počátku 80. let (roky 1981–1983).

Uvědomuji si, že právě kvůli špatné vybavenosti archivu České televize co se týče těchto nedělních ranních pořadů pro děti ČST vysílaných ve zmiňovaných letech 20. století, by počet desítky pořadů využitých ve výzkumu této dekády nebyl dostačující pro vyvozování obecně platných tvrzení ohledně komplexních proměn těchto pořadů z formátového hlediska. Výzkum by mohl být podstatně podrobnější, obecným problémem, s nímž by se však potýkali i jiní výzkumníci, kteří by případně chtěli přinést podrobnější výsledky, je již několikrát zmíněný limitovaný obsah archivu ČT co se týče Studia Kamarád z 80. let 20. století. Pro podrobnější výzkum by bylo nezbytné nejprve vykomunikovat s vedením APF ČT, zda by bylo možné digitalizovat další pořady z 80. let a zda vůbec by bylo k dispozici více těchto pořadů.

11. Hodnotové analýzy pořadů z 90. let 20. století

V jedenácté kapitole a jejich podkapitolách představuji hodnoty nalezené v pořadech z 90. let 20. století, které byly rovněž předmětem výzkumu. Podobně jako v kapitole předchozí v první řadě popisují výsledky výzkumu hodnot, přináším též jejich interpretace. Dále se věnuji vývoji a proměnám nedělních ranních pořadů pro děti a mládež ve vysílání ČST/ČT v 90. letech 20. století co se týče jejich názvů, podoby studia, moderátorů a loutek v podkapitole 11.3, která má také své zhodnocení (11.4). Ve sledovaném období 90. let 20. století jsem zhlédla celkem 10 různých dílů pořadů, přičemž každý obsahoval přibližně 6 studiových vstupů. Co se týče celkového počtu zkoumaných studiových vstupů, za období 90. let 20. století lze hovořit o čísle 64.

11.1 Výsledky výzkumu hodnot – 90. léta 20. století

Tato podkapitola seznamuje čtenáře s kvantitativním vyjádřením výsledků výzkumu hodnot v pořadech z 90. let 20. století, a to prostřednictvím tabulky, která prezentuje na jednotlivých řádcích konkrétní hodnoty a čísla udávající celkový počet jejich zaznamenání během výzkumu. Hodnoty řadím v tabulce s přihlédnutím k jejich početnímu zastoupení, tedy od nejfrekventovanější zaznamenávaných hodnot přes méně frekventované až po hodnoty, které při této části výzkumu zcela absentovaly. Tabulka tedy obsahuje kompletní soubor hodnot, které jsem zaznamenala během obsahových analýz celkem 64 studiových spojovacích vstupů nedělních ranních pořadů pro děti a mládež ve vysílání ČST/ČT v 90. letech 20. století.

Hodnota	Početní zastoupení
<i>žít kulturně, zpívat</i>	11
<i>dobří přátelé</i>	6
<i>pomáhat druhým</i>	6
<i>vzdělávat se, číst knížky</i>	5
<i>šťastná rodina</i>	4
<i>dobře se učit</i>	3
<i>být informován</i>	3
<i>zdravé životní prostředí</i>	3
<i>sportovat</i>	3
<i>nebýt líný</i>	3
<i>nebýt lakomý, rozdělit se</i>	3

<i>chovat se slušně</i>	3
<i>užívat si života</i>	3
<i>chránit přírodu</i>	3
<i>poslouchat rodiče</i>	2
<i>koníčky a zájmy</i>	2
<i>mít úctu k věcem</i>	2
<i>mít úctu k lidem</i>	2
<i>rozvíjet svou kreativitu</i>	2
<i>myslet pozitivně</i>	2
<i>projevovat lásku druhým</i>	1
<i>zájem o politiku</i>	1
<i>žít v hezkém živ. prostředí</i>	1
<i>být trpělivý</i>	1
<i>rozvíjet své myšlení</i>	1
<i>nebýt chamtivý</i>	1
<i>být lepší (předsevzetí)</i>	1
<i>hájit svá práva</i>	1
<i>spoléhat na své schopnosti</i>	1
<i>hodně peněz</i>	0
<i>být hezký</i>	0
<i>být dobrý ve sportu</i>	0
<i>být slavný</i>	0
<i>poznávat svět</i>	0
<i>značkové oblečení, věci</i>	0
<i>víra v boha</i>	0
<i>žít zdravě</i>	0
<i>být oblíbený</i>	0
<i>být užitečný</i>	0
<i>dbát na hygienu</i>	0
<i>být pořádný</i>	0
<i>být čestný, poctivý</i>	0

Tabulka č. 11 – Soubor nalezených hodnot a frekvence jejich výskytu při výzkumu pořadů z 90. let 20. století

Podíváme-li se do tabulky, můžeme zkonstatovat, že z celkového počtu 42 hodnot, které byly zařazeny do výzkumu, se v pořadech z 90. let 20. století objevila jejich většina – 29 hodnot. Tedy ze souboru dvačtyřiceti hodnot jsem devětadvacet z nich evidovala během této části výzkumu – každou hodnotu vždy alespoň jedenkrát, přičemž celkový počet jejich výskytů reprezentuje číslo 80. Ovšem celkem 13 hodnot se ve výzkumu neobjevilo ani jedenkrát.

Tabulkou prezentované výsledky druhé části výzkumu této práce ukazují, že spektrum hodnot zaznamenávaných při výzkumu pořadů z 90. let bylo tematicky poměrně široké i díky bohaté a pestré komunikaci, která ve spojovacích studiových vstupech probíhala mezi moderátory a loutkami, popřípadě v interakci s dětmi či jinými hosty ve studiu.

Celkem jedenáctkrát, a tedy nejfrekventovaněji, se objevovala hodnota *žít kulturně, zpívat*. Tato hodnota byla vlastní téměř každému sledovanému pořadu z 90. let, přičemž ve studiu vystupovali s kytarou například Jitka Molavcová nebo Stanislav Hložek, nebo zpívali a děti k hudbě vybízeli hosté²²⁴. Jak je možné přesvědčit se náhledem do kódovací knihy z 90. let 20. století (viz přílohy), zmíněná hodnota figurovala v 8 z 10 zkoumaných pořadů ve sledované dekádě. Na počátku 90. let se ve Studiu Kamarád mj. vysílala i rubrika Zpívání je lék, v rámci níž se vysílaly videoklipy s písničkami Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře. V díle pořadu Jůhele neděle z roku 1997 se v jednom ze studiových vstupů objeví Stanislav Hložek, který se snaží rozveselit a rozezpívat Jů a Hele:

S. H.: „*A není ti hned líp, Jů, když si zazpíváš pěknou písničku?*“

Jů: „*No, je, je!*“

S.H.: „*Když si člověk zazpívá písničku, kterou má rád, hned se mu svět změní, hned je i to ranní vstávání příjemnější a nevadí, že za okny je listopad!*“²²⁵

Na pomyslné druhé příčce v tabulce s celkem šesti výskyty vidíme současně dvě hodnoty, a to *dobří přátelé a pomáhat druhým*. Ty byly prezentovány v pořadech například v situacích, kdy do Studia Rosa přišly ve studiovém vstupu děti, aby Janu Rosákovi pomohly nazdobit vánoční stromeček.²²⁶ V témže studiovém vstupu byla zobrazována hodnota *chovat se slušně*, když Rosák vedl rozhovor s učitelem skupiny dětí a položil mu otázku, zda si myslí, že televize může pomoci učitelům vychovávat děti. Odpověď kantora byla následující:

„*No, může pomoci asi spíš ve výchovné stránce, třeba tím, že bude vést děti ke slušnosti a podobně...*“

Jan Rosák: „*Slyšel jsi, Čau, to je také i tvůj úkol!*“

²²⁴ Např. Studio Rosa z roku 1991 (videokazeta v archivu ČT s označením APV 0890) – country zpěvačka Milena Soukupová, Studio Rosa z roku 1992 (APV 0889) – písničkář Jaroslav Hutka, Studio Rosa z roku 1996 (idec 296 352 12304) – kytarista Štěpán Rak.

²²⁵ V archivu ČT se v systému DAPF jedná o pořad s označením – idec 297 352 12294.

²²⁶ Viz díl Studia Rosa z roku 1991 (videokazeta s označením APV 0890).

Třetí nejfrekventovaněji zaznamenávanou hodnotou ve studiových pořadech z 90. let byla hodnota *vzdělávat se, číst knížky* s celkem 5 výskyty. Jako příklad vzdělávání ve spojovacích vstupech můžeme uvést nově vzniklou rubriku ve Studiu Kamarád v roce 1990.²²⁷ Tvůrci pořadu zařadili do vysílání angličtinu hrou pro dětské diváky, kteří se s kocourem Mňauglišem učili anglická slova a fráze. Rubriku bilingvně – v českém i anglickém jazyce – uváděl Ondřej Havelka, můžeme tedy říct, že po tzv. Sametové revoluci a otevření hranic bylo akcentováno vzdělávání dětí co se týče jazykových znalostí. V témže dílu pořadu Studia Kamarád Jitka Molavcová prezentovala v jednom ze vstupů nejrůznější knížky, zdůrazňovala ty zaměřené na cizí jazyky – angličtinu, francouzštinu, španělštinu a poukazovala na význam vzdělávání v této oblasti:

„S tou naší češtinou, i když je krásná, i kdyby byla sebekrásnější, tak se ve světě nedomluvíme!(...) těšíme se, až si budeme moci přeložit, co nám píšou kamarádi třeba z Ameriky!“

Zůstaneme-li stále u stejného dílu Studia Kamarád z roku 1990, můžeme uvést, že v jiném studiovém vstupu zas Štěpánka Haničincová ve své kulturní poradně reprezentovala hodnoty spojené právě s kulturou – *žít kulturně*. Tato rubrika přinášela dětem tipy, kam vyrazit za kulturním děním – do divadla, kina či na výstavu, mj. také představovala knižní novinky pro děti.

V jednom z dílů Studia Rosa v roce 1994²²⁸ se objevil také Ivan Pilip, tehdejší ministr školství, mládeže a tělovýchovy, který dětem odpovídal na nejrůznější otázky, například proč se ve škole musí známkovat. Na toto reagoval slovy:

„No, ve škole se známkuje proto, aby doma věděli, jak umíš, jak jsi byla připravená a je to i taková příprava do života, že potom člověk dostane třeba i dobrou práci. (...) Škola nás učí učit se dál. To, že školu opustíme, zdaleka neznamená, že se přestaneme učit.“

Zde zaznamenávám hodnotu *dobře se učit*, u níž v tabulce eviduji číslo 3, tedy tři výskyty během výzkumu pořadů z 90. let 20. století.

Hodnoty spojené s mezilidskými vztahy – *dobří přátelé* a *projevovat lásku druhým* – jsem zaregistrovala například ve Studiu Rosa z roku 1996, kde již nefiguruje Jan Rosák a pták Čau, ale postavičky Jů a Hele. Ti se v závěru pořadu loučí svou typickou hláškou *„Kamarádi, máme vás rádi, kamarádi, mějte se rádi!“* Ve stejném

²²⁷ Viz díl Studia Kamarád z roku 1990 (idc 290 350 53223).

²²⁸ V archivu ČT v DAPF idc 294 352 12799.

díle pořadu také Jů pobízí děti, aby dokázaly dát najevo své city, aby projevovaly lásku druhým lidem:

„Je čas na pohádku i na pohlazení. Jestli jste se ještě doma nestihli pohladit, tak to honem udělejte! Vždyť je neděle...“

Podnět k utváření hodnot rozvíjení kreativity a fantazie dětí dle mého názoru předávají moderátoři a loutky dětem ve chvíli, kdy je vybízejí k tomu, aby se účastnily výtvarných soutěží. Jako příklad mohu uvést díl pořadu Jůhele neděle z roku 1998,²²⁹ kdy postavičky Jů a Hele vyzývají dětské diváky:

„Nezapomeňte nám napsat nebo namalovat to, jak by mohl Ferda mravenec strávit letošní zimu!“

Tatáž hodnota – *rozvíjet svou fantazii, kreativitu* – byla reprezentována také v pořadu Žirafa z roku 1999,²³⁰ kdy ve studiu moderátor Libor Bouček vyráběl společně s hosty jakési loutky z novinového papíru. *„Vidíte, nic na tom není, můžete si to zkusit klidně i doma.“*

Během analýz studiových vstupů pořadů z 90. let 20. století jsem zaregistrovala také hodnotu *být informován*, která byla obsažena v prvku, kdy ve studiu probíhala listárna – tedy moderátor a loutka zinscenovali jakési televizní zpravodajství pro děti. Konkrétně se jedná o díl Studia Rosa z roku 1991. Moderátor Jan Rosák a pták Čau předávali dětem nejdůležitější zprávy, aktuality a novinky.²³¹

Hodnotu *užívat si života* bych v této části výzkumu interpretovala také jako snahu moderátorů děti rozveselit, aby se zbytečně nechmuřily a užívaly si každý den, přičemž právě tuto hodnotu, resp. podnět k jejímu utvoření jsem zaznamenala ve studiovém vstupu Studia Kamarád z roku 1990, kdy Jitka Molavcová zpívá s kytarou a apeluje na děti: *„Humor a smích, to je recept na každou bolest, na každé trápení...“*

V neposlední řadě zmíním také hodnoty *sportovat, nebýt líný*, které byly zastoupeny ve studiových vstupech pořadů jak z počátku, tak z konce 90. let. Objevily se jak ve Studiu Kamarád z roku 1990, kdy v prvním uvítacím vstupu apeluje na děti loutka Tryskomyš slovy: *„Kdo se nemůže probudit jako já, doporučuji malou ranní rozcvičku, ono vážně není nad ranní protažení!“* V pořadu Žirafa z roku 1999 se tato hodnota objevuje ve vstupu, kdy host – Olga Šípková – vysvětluje, proč je cvičení důležité: *„Nejenom cvičení, ale pohyb jako takový je důležitý proto, abychom se cítili*

²²⁹ Viz díl pořadu Jůhele neděle z roku 1998 (idec 298 352 12352).

²³⁰ Viz díl pořadu Žirafa z roku 1999 (idec 299 366 11806).

²³¹ Více viz díl Studia Rosa (archiv ČT – videokazeta s označením APV 0890).

dobře a aby nám fungovalo srdíčko, abychom se nezadýchávali, když dobíháme pozdě do školy, abychom se cítili fajn...“

Nejnižší míru výskytu – tedy pouze jeden zaznamenaný podnět jsem registrovala u následujících hodnot: projevovat lásku druhým, zájem o politiku, žít v hezkém živ. Prostředí, být trpělivý, rozvíjet své myšlení, nebýt chamtivý, být lepší (předsevzetí), hájit svá práva, spoléhat na své schopnosti. Nulový výskyt – jak ukazuje i tabulka výše – a tedy naprostou absenci hodnot ve studiových vstupech zkoumaných pořadů můžeme zmínit u hodnot jako jsou hodně peněz, být hezký, být dobrý ve sportu, být slavný, poznávat svět, značkové oblečení, věci, víra v boha, žít zdravě, být oblíbený, být užitečný, dbát na hygienu, být pořádný, být čestný, poctivý.

Výše zmíněné uvádění příkladů a konkrétních citací považuji za nezbytné dokladování alespoň některých hodnot, které jsem během výzkumu studiových vstupů pořadů z 90. let 20. století zaznamenávala do kódovacích knih. V podkapitolách níže se věnuji rozčlenění zjištěných hodnot do různých skupin a kategorií.²³²

11.1.1 Nalezené hodnoty dle skupin

Rodina a přátelé	13	Osobnostní vlastnosti	6
šťastná rodina	4	chovat se slušně	3
dobří přátelé	6	být pořádný, úcta k věcem	2
poslouchat rodiče	2	být trpělivý	1
projevovat lásku druhým	1	být čestný a poctivý	0
Vztah k ostatním lidem	12	dbát na hygienu (být čistotný)	0
pomáhat druhým, myslet na druhé	6	Osobní aspirace	8
mít úctu k lidem	2	hodně peněz	0
nebýt chamtivý	1	být hezký, oblíbený	0
nebýt lakomý, rozdělit se	3	být dobrý ve sportu	0
být čestný a poctivý	0	být slavný, dobře se učit	3
Příroda a životní prostředí	7	poznávat svět	0
chránit přírodu	3	užívat si života	3
zdravé životní prostředí	3	víra v Boha	0
žít v hezkém životním prostředí	1	koníčky a zájmy	2
Zdravý životní styl	6	Materiální zabezpečení	0
žít zdravě	0	hodně peněz	0

²³² Podobně jako v podkapitolách 10.1.2, 10.1.3 a 10.2, které se věnovaly prezentaci výsledků hodnotového výzkumu studiových vstupů nedělních ranních pořadů pro děti ve vysílání ČST z 80. let 20. století.

sportovat	3	značkové oblečení, věci	0
nebýt líný	3	Nemateriální zabezpečení	3
Formování osobnosti, vzdělání	24	myslet pozitivně	2
být informován	3	spoléhat na své schopnosti	1
rozvíjet své myšlení	1	Ostatní	1
rozvíjet svou kreativitu, fantazii	2	zájem o politiku	1
být lepší (předsevzetí)	1		
vzdělávat se, číst knížky	5		
žít kulturně, zpívat	11		
hájit svá práva	1		

Tabulka č. 12 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k této práci řazené dle skupin – 90. léta 20. století

Rozdělení jednotlivých hodnot dle stejných charakteristik do předem určených skupin umožňuje pozorovat, ale také interpretovat toto hodnotové zastoupení u různých skupin. Podíváme-li se do tabulky, jednotlivé hodnotové sekce jsou vyznačeny tučným písmem, na příslušném řádku vždy vidíme hodnotu, tedy početní výskyt hodnot dané skupiny. Zde můžeme zkonstatovat, že jednoznačně nejfrekventovaněji se při výzkumu studiových vstupů pořadů z 90. let vyskytovaly hodnoty spojené s formováním osobností dětí a jejich vzděláváním, u kterých jsem evidovala celkem 24 výskytů. Právě tato skupina cílí zejména na vzdělávání a kulturní život dětí a její dominantní hodnotou pak je *žít kulturně, zpívat*. Tuto významnou hodnotovou skupinu dobře charakterizuje také snaha formovat intelektuální potenciál dětských televizních diváků.

S celkovým počtem 13 zaznačených hodnot figuruje na pomyslné druhé příčce hodnotová skupina s názvem *rodina a přátelé*. V ní nebyl kladen akcent na rodinu jako takovou, ale spíše na přátele – na kamarády dětí, na udržování dobrých vztahů s nimi atd. Třetí nejvýznamnější hodnotovou skupinou, u níž bylo zaznamenáno celkem 12 výskytů hodnot, je *vztah k ostatním lidem*, následují skupiny *osobní aspirace, příroda a životní prostředí, osobnostní vlastnosti, zdravý životní styl*. Mezi dvě skupiny s nejmenším počtem nalezených hodnot se řadí *nemateriální zabezpečení* a *ostatní*. Nulové početní zastoupení pak vykazuje skupina nazvaná

materiální zabezpečení obsahující hodnoty mít hodně peněz a mít značkové oblečení, věci.

Lepší přehled v kvantitativních výsledcích výskytu sledovaných hodnot rozdělených podle skupin pak přináší tabulka uvedená níže. Ta se sestává pouze

z názvů konkrétních hodnotových skupin, přičemž i zde vidíme na jednotlivých řádcích výsledné číselné hodnoty – počty zaznamenaných hodnot, chcete-li podnětů k utváření hodnot u dětí – televizních diváků.

Formování osobnosti, vzdělání	24
Rodina a přátelé	13
Vztah k ostatním lidem	12
Osobní aspirace	8
Příroda a životní prostředí	7
Osobnostní vlastnosti	6
Zdravý životní styl	6
Nemateriální zabezpečení	3
Ostatní	1
Materiální zabezpečení	0

Tabulka č. 13 – Seřazení hodnotových skupin dle frekvence zaznamenaných hodnot – 90. léta 20. století

11.1.2 Rozřazení hodnot do kategorií

Tato podkapitola představuje dělení hodnot výzkumu k této práci dle rozdělení na hodnoty kolektivistické a individualistické. I v tomto případě uvádím na jednotlivých řádcích tabulky kvantitativní výsledky hodnot zaznamenaných ve výzkumu pořadů z 90. let 20. století. Na konkrétním řádku je uveden vždy součet hodnot, které se na něm nacházejí. Rozřazení hodnot do jednotlivých řádků tabulky je stejné jako v předchozí 10. kapitole. Řádky označené jako kolektivistické hodnoty a individualistické hodnoty pak prezentují kompletní součet hodnot své kategorie.

Podíváme-li se do tabulky na následující stránce, můžeme usoudit, že v rámci hodnotového výzkumu druhé dekády se nejčastěji objevovaly hodnoty kolektivistické. Rozdíl mezi jednotlivými kategoriemi však není nijak výrazný. Uvědomuji si, že rozřazení hodnot do jednotlivých kategorií je zcela subjektivního charakteru a pokud by bylo provedeno jiným výzkumníkem, výsledky by mohly být v tomto případě i zcela odlišné.

Kolektivistické hodnoty	44
<i>šťastná rodina, dobří přátelé, pomáhat druhým, být čestný, být poctivý, projevovat lásku</i>	17
<i>chovat se slušně, poslouchat rodiče, mít úctu k lidem, věcem, nebýt lakomý, rozdělit se</i>	13
<i>žít v hezkém životním prostředí, žít zdravě, být pořádný, dbát na hygienu</i>	1

<i>chránit přírodu, zdravé životní prostředí</i>	6
<i>zájem o politiku, být trpělivý, myslet pozitivně, nebýt líný</i>	7
Individualistické hodnoty	36
<i>mít hodně peněz, mít značkové oblečení, věci, být informován</i>	3
<i>poznávat svět, užívat si života, koníčky a zájmy, sportovat</i>	8
<i>dobře se učit, být dobrý/á ve sportu, být slavný</i>	3
<i>žít zdravě, rozvíjet své myšlení, rozvíjet kreativitu a fantazii, vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat</i>	20
<i>být hezký, být oblíbený, hájit svá práva, spoléhat na své schopnosti</i>	2
<i>víra v Boha</i>	0

Tabulka č. 14 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 90. létům 20. století rozdělené na kolektivistické a individualistické

Tabulka představuje rozčlenění hodnot výzkumu k této diplomové práci do již zmíněných kategorií, jimiž jsou individualistické a kolektivistické hodnoty. V tabulce je zanesen kompletní počet zaznamenaných hodnot – tj. 80 hodnotových výskytů, z toho 44 patří k hodnotám kolektivistickým a 36 k hodnotám individualistickým. Vyšší počet tedy můžeme pozorovat u kategorie kolektivistických hodnot.

Obecně můžeme říci, že hodnoty individualismu jsou spojovány s kapitalismem, který se v případě Československé – České republiky váže k době „porevoluční“ a ta je rovněž spojena s přechodem na tržní ekonomiku, s otevřením hranic a celkovou, avšak postupnou proměnou nejenom těchto ekonomických ukazatelů, ale i společnosti jako takové a veřejné sféry.

K období 90. let 20. století se pojí taktéž důležitý úkol tehdejší společnosti vyrovnat se s komunistickou minulostí nejenom co se týče státních reforem,²³³ ale také na obecnější úrovni – jakéhosi rozbití lží i mýtů komunismu, které prostupovaly českou společnost a dodnes ji ovlivňují (Fiala; Mikš, 2000). A právě s tímto dle mého názoru souvisejí nejrůznější proměny pohledu na svět, případné změny v hodnotových orientacích společnosti a podobně. Zde je ovšem nutné podotknout, že tato problematika hodnotových proměn po roce 1989 si zaslouží další mapování a vědecké výzkumy.

Vzhledem k faktu, že s kolektivistickými hodnotami bývají spojovány socialismus a levicově směřované politické orientace převládající ve společnosti a naopak – jak již jsem zmínila výše – k pravicové politické orientaci a ke kapitalismu

²³³ Například zrušení nespravedlivých rozsudků, souzení komunistických zločinů, restituce či zbavování se zdiskreditovaných osob, které figurovaly na důležitých postech.

se pojí spíše hodnoty individualistické, mohli bychom předpokládat, že s postupnými proměnami, které probíhaly v 90. letech v české společnosti, politice i ekonomice, se budou také převládající hodnoty kolektivistické, jež dominovaly v 80. letech nad hodnotami individualistickými, dostávat během 90. let 20. století do oslabení. Podíváme-li se znovu na výsledky našeho výzkumu – porovnání hodnot kolektivistických a individualistických v tabulce – vidíme, že tyto proměny neměly na hodnotové transformace vliv. I v 90. letech 20. století převládají ve výsledcích výzkumu hodnot zobrazovaných ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů pro děti ČST/ČT hodnoty kolektivistické. Zajímavé je, že v porovnání s 80. léty, kdy kolektivistické hodnoty převažovaly nad individualistickými číslem 9 výskytů, v 90. letech se tento kvantitativní rozdíl snižuje o jednu jednotku – na 8 výskytů. Tedy individualistických hodnot se ve výzkumu pořadů z 90. let objevilo o 8 méně než hodnot kolektivistických. I tento nepatrný schodek by mohl naznačovat spíše nepatrné a zanedbatelné hodnotové tendence, které se velmi pomalu proměňují dle obecných předpokladů.

Mezi nejčastěji zastoupené kolektivistické hodnoty patří šťastná rodina, dobří přátelé, pomáhat druhým, být čestný, být poctivý, projevovat lásku. U individualistických hodnot pak dominovaly tyto konkrétní hodnoty: žít zdravě, rozvíjet své myšlení, rozvíjet kreativitu a fantazii, vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat. Nejnížší zastoupení měly hodnoty žít v hezkém životním prostředí, žít zdravě, být pořádný, dbát na hygienu (kolektivistické) a být hezký, být oblíbený, hájit svá práva, spoléhat na své schopnosti, víra v Boha (individualistické).

Pokud bychom komparovali výsledky hodnot klasifikovaných jako individualistické či kolektivistické z 80. let 20. století a z 90. let 20. století, došli bychom k následujícímu. Co se týče kolektivistických hodnot, přibližně u 70 % z nich je v 90. letech v porovnání s předchozí dekadou patrná spíše klesavá tendence, tedy oslabení zastoupení – četnosti většiny hodnot. Stoupavou tendenci výskytu mají pouze hodnoty spojené s ochranou životního prostředí – *chránit přírodu, zdravé životní prostředí*. Jako zajímavé se může jevit, že hodnoty *zájem o politiku, být trpělivý, myslet pozitivně, nebýt líný* byly v konečném součtu kvantitativně stejně zastoupeny v pořadech jak z 80. let 20. století, tak i z 90. let 20. století.

V případě srovnání výsledků zastoupení hodnot individualistických ve studiových vstupech můžeme hovořit o smíšených tendencích – jak klesavých, tak i stoupavých. Nejsilnější klesavou tendenci jsem zaznamenala u hodnot *poznávat svět*,

užívat si života, koníčky a zájmy, sportovat, které měly v pořadech z 80. let 20 výskyty, kdežto v 90. letech pouze 8. Ne příliš výrazný, ale znatelný nárůst frekvence jsem evidovala u hodnot *žít zdravě, rozvíjet své myšlení, rozvíjet kreativitu a fantazii, vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat*. Ty byly v 80. letech zastoupeny 16 výskyty, v 90. letech vzrostly na 20. Zajímavý nárůst přítomnosti hodnot – z absence v pořadech z 80. let na počet 3 výskyty v letech devadesátých – jsem zaregistrovala také u hodnoty *dobře se učit*.

Níže se již věnuji další možné kategorizaci výsledků hodnot zaznamenaných ve studiových vstupech pořadů z 90. let 20. století, a to na hodnoty materialistické a postmaterialistické.

Materialistické hodnoty	35
<i>šťastná rodina, dobří přátelé, chovat se slušně, hodně peněz</i>	13
<i>pomáhat druhým, myslet na druhé, poslouchat rodiče</i>	8
<i>mít úctu k věcem, mít úctu k lidem, nebýt líný, nebýt chamtivý</i>	8
<i>být pořádný, projevovat lásku druhým, být trpělivý, být čestný</i>	3
<i>být poctivý, nebýt lakomý a umět se rozdělit</i>	3
Postmaterialistické hodnoty	45
<i>dobře se učit, být hezký, být dobrý ve sportu, být slavný</i>	3
<i>poznávat svět, chránit přírodu, mít značkové oblečení a věci</i>	3
<i>zdravé životní prostředí, žít zdravě, žít v hezkém životním prostředí</i>	4
<i>užívat si života, koníčky a zájmy, být oblíbený, být užitečný</i>	5
<i>být informován, rozvíjet své myšlení, rozvíjet svou kreativitu, fantazii</i>	6
<i>sportovat, být lepší (předsevzetí), hájit svá práva, dbát na hygienu</i>	5
<i>myslet pozitivně, spoléhat na své schopnosti</i>	3
<i>vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat</i>	16

Tabulka č. 15 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 90. létům 20. století rozdělené na materialistické a postmaterialistické

V úvodu interpretací výsledků výzkumu hodnot u studiových vstupů pořadů z 90. let 20. století, kdy v tomto případě hodnoty kategorizují na materialistické a postmaterialistické musíme mít opět na paměti, že stejně jako v předešlých podkapitolách, které se týkaly hodnotových výsledků u pořadů z 80. let, i zde hraje velkou roli vysoká míra subjektivity, s níž jsem hodnoty rozřadila do daných kategorií. Uvědomuji si, že právě tato subjektivní klasifikace může mít vliv na výsledná data. Kdyby toto rozdělení provedl jiný výzkumník, mohl by přinést částečně, nebo dokonce

zcela odlišné výsledky, nicméně při své práci jsem usilovala o maximální možnou míru objektivitu a správnosti.

Podíváme-li se do tabulky výše, která prezentuje kvantitativní výsledky zaznamenaných hodnot klasifikovaných do kategorií materialistických a postmaterialistických, můžeme konstatovat, že vyšší zastoupení – 45 výskytů – měly v nedělních ranních pořadech pro děti a mládež v ČST/ČT z 90. let 20. století hodnoty postmaterialistické. U hodnot materialistických jsem evidovala celkem 35 výskytů, rozdíl jedné desítky se tedy nedá považovat za nikterak vysoký. U dominujících postmaterialistických hodnot byly nejfrekventovaněji zastoupeny hodnoty *vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat*, které mají celkem 16 výskytů, ve skupině hodnot materialistických se nejčastěji objevovaly hodnoty vztahující se k druhým lidem - *šťastná rodina, dobří přátelé, chovat se slušně, hodně peněz*.

Když nahlédneme do tabulky, můžeme jednoznačně říci, že frekventovaněji se během výzkumu studiových vstupů pořadů z 80. let 20. století objevovaly hodnoty postmaterialistické. Přihlédněme znovu k teoretickému zakotvení²³⁴ a definicím materialismu a postmaterialismu a k Inglehartově „hypotéze vzácnosti“, jejíž podstatou je domněnka, že právě ekonomické a sociální ukazatele ovlivňují, co je pro jedince hodnotné. Dle této hypotézy jsou v době materiálního dostatku akcentovány hodnoty postmaterialistické a naopak, nebude-li mít člověk zajištěn materiální dostatek, hodnoty budou inklinovat k těm materialistickým.

Pokud vezmeme v potaz tyto hypotézy amerického vědce Ronalda Ingleharta a aplikujeme je na náš příklad, kdy v době 80. let 20. století v období komunistického režimu nebyl (v porovnání s dobou po tzv. Sametové revoluci) takový materiální dostatek a ekonomické ukazatele byly na nižší úrovni, může nás překvapit fakt, že ve výzkumu daných let nedominovaly hodnoty materialistické, ale právě naopak – v popředí stály hodnoty postmaterialistické. Rozdíl 15 zaznamenaných hodnot sice nebyl nijak velký, ale můžeme jej v tabulce na řádcích *materialistické hodnoty* a *postmaterialistické hodnoty* pozorovat.

U dominantnějších hodnot postmaterialistických, u kterých jsem zaznamenala celkem 55 výskytů, stojí v popředí hodnoty jako *vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat a sportovat, být lepší (předsevzetí), hájit svá práva, dbát na hygienu*. Ze zmíněných hodnot bych zdůraznila zejména hodnoty *vzdělávat se, číst knížky*

²³⁴ Viz podkapitola 1.2.1 teoretické části diplomové práce.

a *sportovat*, které byly akcentovány a během výzkumu jsem je evidovala nejfrekventovaněji. U hodnot postmaterialistických zcela absentovaly *dobře se učit, být hezký, být dobrý ve sportu, být slavný*.

Za nezbytné považuji akcentovat, že v komparaci s předchozí sledovanou dekádou (80. léta 20. století) jsem při výzkumu pořadů z 90. let zaznamenala o 15 hodnotových výskytů méně, můžeme tedy konstatovat obecný úbytek hodnot zobrazovaných ve studiových vstupech sledovaných pořadů.²³⁵ Z poznámky pod čarou je možné vyčíst poměrně zajímavý fakt, a to téměř pětinnový úbytek hodnot postmaterialistických v 90. letech 20. století v porovnání s 80. léty. Hodnoty materialistické ubyly v 90. letech spíše nepatrně.

Problematice hodnotových proměn z dominujících hodnot materialistických v industriálních společnostech v hodnoty postmaterialistické hodnoty ve společnostech postindustriálních se v zahraničním vědeckém prostředí věnoval především již zmiňovaný sociolog Ronald Inglehart, v českém prostředí můžeme opětovně zmínit profesora Ladislava Rabušice²³⁶. Ten ve své stati nazvané *Je česká společnost „postmaterialistická“?*²³⁷ zmiňuje, že podle dat WVS²³⁸ bylo v roce 1990 v tehdejší ČSFR 11 % populace postmaterialistické orientovaných a v roce 1991 se tento procentuální podíl snížil na 6 %, zatímco došlo ke stupňování a navýšení podílu materialistů z 26 % na 33 %. Výsledky výzkumu rovněž ukázaly, že drtivá většina tehdejší české populace je smíšeným typem – přibližně 63 % (Rabušic, 2000, s. 12).

Tuto slabou tendenci populace inklinovat po Sametové revoluci spíše k materialistickým hodnotám přitom Rabušic komentoval následovně:

„V roce 1991 se naplno rozběhla transformace československé společnosti, od revoluce uplynul již určitý čas mnozí lidé začali mít pocit, že hranice svobody byla otevřena přespříliš. (...) V témž roce byla 1. ledna 1991 spuštěna cenová liberalizace,

²³⁵ Materialistické hodnoty: 80. léta 20. století – celkem 40 výskytů, 90. léta 20. století – celkem 35 výskytů. Postmaterialistické hodnoty: 80. léta 20. století – celkem 55 výskytů, 90. léta 20. století – celkem 45 výskytů.

²³⁶ Prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc. se narodil 8. 3. 1954 v Uherském Hradišti, v současné době působí na Katedře sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, věnuje se nejrůznějším sociologickým studiím, mj. i v oblasti hodnotových výzkumů a transformacím hodnot v české společnosti atd. (Zdroj: www.muni.cz, Dostupné z: <http://www.muni.cz/people/832/cv?lang=cs>, aktivní [24. 3. 2015]).

²³⁷ Stať byla publikována v Sociologickém časopise, XXXVI, (1/2000), (dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/8e9c5afe3df7e7febec7769d707345e57420083d_387_003RABUS.pdf, aktivní [24. 3. 2015]).

²³⁸ World Value Survey – Světový výzkum hodnot.

kteřá okamžitě zvýšila ceny zboží a služeb a spustila inflaci, která v dřívějším ‘socialistickém‘ režimu neměla obdoby“ (Rabušic, 2000, s. 12).

Výše zmíněná pasáž částečně vysvětluje zpětnou inklinaci populace k hodnotám materialismu a zároveň je ve shodě s Inglehartovými tezemi, že horší ekonomická situace znamená také příklon společnosti k materialismu. My bychom výše zmíněným mohli zdůvodnit, proč v 90. letech došlo k nepatrnému snížení celkového výskytu postmaterialistických hodnot a snížení jejich (v 80. letech silnější) dominance nad hodnotami materialistickými. Musíme mít ovšem na paměti, že v datech hraje roli také fakt, že ve studiových vstupech pořadů z 90. let bylo celkově zaznamenáno méně hodnotových výskytů.

11.2 Interpretace výsledků výzkumu hodnot – 90. léta

V této poslední podkapitole, která se týká představení výsledků hodnotového výzkumu k nedělním ranním pořadům z 90. let 20. století, se zaměřuji na celkové zhodnocení výsledků výzkumu hodnot ve sledované dekádě.

V průběhu analýz pořadů z 90. let minulého století jsem pracovala s výzkumným souborem 42 hodnot, z něhož jsem během výzkumného bádání registrovala 29 hodnot. U těchto hodnot jsem zaznamenala celkově 80 výskytů, což je – v porovnání s hodnotovým výzkumem v 80. letech – o 15 výskytů méně. Obecně lze tedy konstatovat, že frekvence zobrazování hodnot (či podnětů k předávání hodnot) byla v 90. letech nižší, podíváme-li se do kódovací knihy, tento frekvenční pokles můžeme pozorovat přibližně od roku 1991 až 1992. V této části výzkumu jsem tedy operovala s menší skupinou hodnot.²³⁹ Dětem tedy byla ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů ČST/ČT předkládána nepatrně užší hodnotová škála, tento pokles zobrazovaných hodnot by se dal vyjádřit procentuelně číslem 15, tedy soubor hodnot, které se objevovaly ve studiových vstupech pořadů z 90. let byl o 15 % nižší²⁴⁰ než soubor nalezených hodnot ve vstupech pořadů z 80. let 20. století.

I přesto můžeme konstatovat, že podobně jako studiové spojovací vstupy²⁴¹ pořadů z 80. let, i ty z 90. let jsou prostoupeny nejrůznějšími hodnotami, které mají

²³⁹ Srovnáme-li 90. léta s 80. léty 20. století, kdy jsem pracovala se souborem 33 hodnot, ve výzkumu pořadů z 90. let 20. století tento soubor klesl o 4 hodnoty na celkový počet 29. Tato skutečnost je dána tím, že celkem 13 hodnot zcela absentovalo.

²⁴⁰ Tento údaj byl vypočítán z následujících údajů: 95 výskytů hodnot v pořadech z 80. let x 80 výskytů hodnot v pořadech z 90. let 20. století.

²⁴¹ Resp. komunikace moderátorů s loutkami, dialogy loutek apod.

různé charakteristiky a jsou zaměřeny na rozličná témata. Faktem ovšem je, že ne každý ze 64 analyzovaných studiových vstupů vždy obsahoval nějakou hodnotu. Studiové spojovací vstupy u nedělních ranních pořadů pro děti ČST/ČT v 90. letech se snaží – dle mého názoru – děti coby televizní diváky také více bavit, nejenom vychovávat a poučovat, plní tedy funkci edukační, ale výrazněji posilují i funkci entertainizační. Podle Markéty Štechové, která na přelomu 90. let minulého století a 21. století byla jednou z moderátorek pořadu Žirafa, ranní pohádková pásma určitě mají předávat nějaké pozitivní hodnoty:

„Pokud si vzpomínám, šlo zejména o to, být aktivní, podporovat děti v tom, aby je něco bavilo, aby věci vyráběly a zkoumaly (...) Zároveň jsme určitě vyzdvihovali smysl pro kamarádství a pomoc bližním. (...) Nejvíce jsme kladli důraz na kamarádství, aktivitu, zájmy, pěstování toho, co nám jde, na solidaritu.“²⁴²

K rozdílnostem hodnot zobrazovaných ve studiových vstupech pořadů v 80. a 90. letech se vyjádřil také dramaturg Jiří Chalupa: „Rozdíl mezi 80. a 90. léty určitě je. Ani si nemyslím, že v typologii těch hodnot, ale v jejich otevřenějším a svobodnějším zprostředkování.“²⁴³

Do studiových spojovacích vstupů nedělních ranních pořadů pro děti a mládež vysílaných ČST a ČT v 90. letech 20. století se – podobně jako v předchozí sledované dekádě – nepromítaly náboženské hodnoty spojené s vírou v Boha apod. Jednou se však v pořadu Studio Rosa z roku 1994 objevila ve studiovém vstupu hodnota *zájem o politiku*, kdy ve studiu vystoupil tehdejší ministr školství, mládeže a tělovýchovy Ivan Pilip. Participaci politické osobnosti jako hosta v jednom z dílů pořadu můžeme vykládat jako záměrnou či nezáměrnou snahu tvůrců seznámit děti s politickým činitelem, což v pořadech z 80. let zcela absentovalo.

Můžeme říci, že nejčastěji zobrazovanou hodnotou ve studiových vstupech pořadů z 90. let byla hodnota *žít kulturně, zpívat*, tvůrci pořadů tedy akcentovali, aby se ve vstupech často zpívalo, vystupovaly v nich slavná jména (Molavcová, Hložek, Uhlíř, Svěrák), ale i nejrůznější další hosté. Tato nejfrekventovanější a ve své podstatě individualisticky a postmaterialisticky zaměřená hodnota výrazně dominovala i nad dalšími často zastoupenými hodnotami, které po ní následovaly – *dobří přátelé, pomáhat druhým*. Tyto hodnoty byly orientovány opačně – spíše kolektivisticky. Lehký nárůst – v porovnání s 80. léty – můžeme pozorovat u hodnot spojených s ochranou

²⁴² Viz přílohy – rozhovor s Markétou Štechovou.

²⁴³ Viz přílohy – rozhovor s Jiřím Chalupou.

přírody a životního prostředí (*zdravé životní prostředí, chránit přírodu*), mezi nejdůležitější a nejčastěji zobrazované hodnoty patří i v 90. letech hodnota *vzdělávat se, číst knížky*.

Zajímavým poznatkem výzkumu hodnot v pořadech z 90. let je fakt, že se navýšil počet hodnot, které zcela absentovaly – z 9 hodnot v 80. letech na 13 hodnot v letech devadesátých. Dále lze konstatovat, že na počátku 90. let došlo ve studiových vstupech těchto pořadů ke značnému snížení frekvence zobrazování jakýchkoliv hodnot, tato tendence je znatelná zejména u pořadu Studio Rosa. Ve studiových vstupech tohoto pořadu poklesla frekvence zobrazovaných hodnot, tvůrci pořadu již tolik (jako v 80. letech ve Studiu Kamarád) nepromítali do vstupů hodnoty, které měly děti vychovávat, nabádat k lepšímu chování apod.

Jak bylo uvedeno výše, v daném období na počátku 90. let je tedy patrná slabá tendence ústupu zobrazování hodnot, což považuji za jedno ze základních a důležitých zjištění této části výzkumu.

11.3 Nedělní ranní pořady pro děti ve vysílání ČST a ČT v 90. letech

V následující podkapitole se věnuji sekundárním cílům diplomové práce, tedy popsat, jak se nedělní ranní pořady pro děti vysílané Československou, resp. Českou televizí proměňovaly (konkrétně jejich názvy, obsahová náplň, podoba kulisy a studia, moderátorského obsazení a loutek). Tentokrát cílím na období 90. let 20. století.

V září roku 1990 došlo v Československé televizi k důležitým změnám, a to k proměně názvů jednotlivých programů, o čemž informovalo ředitelství programu ČST v týdeníku Československá televize:

„První viditelná změna se týká názvů dosavadního I. a II. programu, které budou napříště své programy prezentovat pod hlavičkou programu F1 a programu ČTV (slovenský druhý program již vysílá pod hlavičkou ST – Slovenská televízia). Název F1 vyjadřuje, že se jedná o federálně vysílaný program připravovaný ve společné dramaturgii českého a slovenského ředitelství programu. Název programu ČTV do jisté míry předjímá ustavení samostatné České televize, které má být záležitostí nejbližšího období.“²⁴⁴

²⁴⁴ Týdeník Československá televize – roč. 26, č. 36/1990, s. 2. ISSN 0323-1127.

Program F1 pak zaniknul k 31. 12. 1992, v pátek 1. ledna roku 1993 již Česká televize spustila vysílání prvního programu – ČT1.

11.3.1 Proměny názvů nedělních ranních pořadů ČST/ČT pro děti v 90. letech

Na počátku 90. let, konkrétně od ledna do září roku 1990 byly vysílány nedělní ranní pořady pod názvem Studio Kamarád, který přetrval z 80. let. V neděli 9. září 1990 v 8 hodin ráno se však na programu F1 poprvé objevil pořad Ahoj, děti, který měl v programu týdeníku ČST podtitul “Pořad Studia Kamarád“. Poslední díl tohoto pořadu Ahoj, děti byl odvysílán v neděli 30. 12. 1990 a od neděle 6. ledna 1991 se vysílal pořad pro děti pod novým názvem – Studio Rosa, ačkoliv byl ještě stále ještě podobný pořadu Studio Kamarád.²⁴⁵ Svou vlastní podobu (studia a loutky) dostal pořad až v roce 1992. Uváděl jej Jan Rosák, který v rozhovoru uvedl, že ačkoliv by ho to těšilo, název pořadu nebyl odvozen od jeho jména.

V neděli 7. ledna 1996 bylo odvysíláno Studio Rosa, nově ale s podtitulem Jůhele neděle. Takto se vysílalo přibližně dva měsíce a v neděli 17. března 1996 již odstartoval pořad pod novým názvem Jůhele neděle. Na obrazovkách se pořad udržel pod tímto názvem necelé tři roky. Dne 3. ledna roku 1999 došlo opět ke změně názvu pořadu, kdy novým jménem byla Žirafa, která se na televizní obrazovky vracela o nedělních ránech až do konce roku 2000.

V porovnání s předchozími 80. léty, kdy nedělní ranní pořady měly svůj konstantní název Studio Kamarád, můžeme 90. léta co se týče proměn názvů pořadů označit za poměrně různorodá vzhledem k tomu, že se vystřídalo celkem pět názvů pořadů, a to Studio Kamarád, dále Ahoj, děti, Studio Rosa, Jůhele neděle a Žirafa. Mohli bychom říci, že nedělní ranní pořady pro děti měnily v 90. letech 20. století svůj název přibližně každé dva roky a prošly – v porovnání s 80. léty – poměrně pestrým vývojovým obdobím.

11.3.2 Obsahová náplň nedělních ranních pořadů pro děti ČST/ČT v 90. letech

V rámci obsahu nedělních ranních pořadů pro děti bylo v 90. letech vysíláno velmi široké spektrum pořadů, pohádek i nejrůznějších seriálů. Zajímavý je postřeh, že s otevřením hranic se do vysílání dostávaly stále častěji pořady pro děti zahraniční produkce, svou oblibu měly například příběhy z dílny Walta Disneyho My všichni

z Kačerova, příhody Chipa a Dalea, animovaná dobrodružství Willyho Foga nebo Šmoulové.

Uvolnění poměrů a akcent na jazykové vzdělávání dětí (především na angličtinu) reflektovala ve Studiu Kamarád na počátku 90. let zejména rubrika angličtiny hrou, kdy loutka kocoura Mňaugliše spolu s Ondřejem Havelkou učila děti novým anglickým slovům i jejich správné výslovnosti. V díle Studia Kamarád z roku 1990 jsem také zaregistrovala Štěpánku Haničincovou, která uváděla jakousi kulturní rubriku – poradnu, ve které prezentovala nové knížky, dávala tipy na novinky v divadlech a kinech a podobně.

Přestože se mezi vysílanými pořady začaly více objevovat ty zahraniční, pomyslným základem stále byly pořady tuzemské výroby, například hrané televizní pohádky jako O zakleté princezně, Zlatá přadlena, O třech stříbrných hřebenech apod. Součástí vysílání Studia Rosa byly třeba Zpívánky nebo Frkačky za kačku. Řada seriálů pro děti se dočkala repríz – Pan Tau, Arabela, Návštěvníci atd. Zajímavé je, že pásmo Jůhele neděle vysílané od roku 1996 bylo čas od času zahajováno pořadem Dobré ráno s Dádou, v němž vystupovala Dagmar Patrasová a plyšové loutky kosáků, žížaly Julie atd.

Zaměříme-li se na podobu studiových spojovacích vstupů a budeme-li opět porovnávat s předchozími 80. léty, můžeme zkonstatovat, že lze vysledovat výrazný ústup prvku zapojení dětí do těchto vstupů. Děti jako hosté se ve studiových vstupech sice objevovaly, nicméně už to nebylo tak frekventovaně, jako v pořadech z 80. let 20. století. Nejenom děti, ale i jiní hosté (například slavné osobnosti, herci, zpěváci apod.) se objevovali jak v pořadu Studio Rosa a Jůhele neděle na začátku a v polovině 90. let, tak i v novém pořadu Žirafa na konci 90. let. K těmto proměnám v nedělních ranních pořadů se zmínil také Jiří Chalupa:

„Od devadesátých let jde nedělní pásmo trochu jiným směrem. Předvyráběné pořady, např. s dětmi nahradily scénky. Vložené pohádky ovšem zůstaly. Osobně si myslím, že pokud jde o bezprostřední kontakt s dítětem, vzniká tu od těch devadesátých let přece jen určitý dluh.“²⁴⁶

Frekventovaněji se děti začaly objevovat ve studiových vstupech těchto pořadů z 90. let až v pořadu Žirafa. Právě v rámci tohoto pořadu, který se dostal na televizní

²⁴⁵ V archivu České televize je možné pořad vyhledat ještě pod názvem Studio Kamarád. Formát pořadu Studio Rosa byl ve finální podobě až od roku 1992.

²⁴⁶ Viz přílohy – rozhovor s Jiřím Chalupou.

obrazovky v roce 1999, byl vysílán cyklus Malí Debrujáři, ve kterém děti ve studiu zkoušely nejrůznější chemické a fyzikální pokusy, cílem bylo podněcovat děti, aby něco dělaly, vyráběly, zkoumaly a byly duševně činné. Často si moderátoři zvali děti do studia, aby s nimi probírali různá témata, starosti dětí apod. Tímto charakteristickým rysem se pořad patrně nejvíce blíží Studiu Kamarád z 80. let, kdy se děti ve studiových vstupech objevovaly takřka v každém dílu pořadu. Prvek zapojení dětí do studiových vstupů pořadu okomentovala také Markéta Štechová, která byla jednou z moderátorek tohoto pásma:

„Určitě chtěli, aby byl pořad bližší dětem a jejich problémům nebo zájmům (...) Myslím, že i to sehrálo roli ve výběru moderátorů – tedy že část z nás byla opravdu hodně mladá. Měli jsme, myslím, být dětem blíž. Interaktivita byla také důležitou součástí scénáře, skoro v každém díle jsme vyhlášovali soutěž nebo vyzývali děti, aby nám psaly své postřehy a nápady. Také jsme měli celou řadu dětských hostů, kteří v něčem vynikali.“²⁴⁷

K obsahové náplni nedělních ranních pořadů v 90. lze také poznamenat, že – v porovnání s 80. léty – vymizely výrazné rubriky, kterými dříve byly například Modrý telefon, Slovníček, Poradník apod. Jednou z mála pravidelných rubrik s vlastním pojmenováním byla již zmíněná – Malí Debrujáři, která byla vysílána v rámci pořadu Žirafa.

11.3.3 Proměny podob studií a kulis u nedělních ranních pořadů pro děti v 90. letech

Na počátku 90. let, kdy se jako nedělní ranní pohádkové pásmo vysílalo Studio Kamarád, zůstávala podoba studia, v němž se natáčelo, více méně stejná jako v 80. letech. Studio zdobily kulisy výtvarníka Stanislava Holého, studio bylo jednoduše vyzdobené.

Podíváme-li se na podobu studia při natáčení pořadu Studio Rosa, můžeme konstatovat značnou proměnu. Ve Studiu Rosa již nebyly žádné dekorace z dílny Stanislava Holého, „výtvarníkem pořadu byl Pavel Šťastný, který nakreslil mj. i logo Občanského fóra.“²⁴⁸ Ve studiu byly instalované kulisy v podobě stromů, ale také různé kostky – s jednotlivými písmeny, které dohromady tvořily nápis „Studio Rosa“.

Návrat ke kulisám navrhnutým výtvarníkem Stanislavem Holým přišel v roce 1996, kdy se na obrazovky vrátili Jů a Hele jako plnohodnotní moderátoři pořadu Jůhele

²⁴⁷ Viz přílohy – rozhovor s Markétou Štechovou.

neděle. Studio se proměnilo v barevnější, zdobnější, kulisy s květinami, sluncem, stromy a na zemi byla dlouhá barevná plyšová stonožka. Nejvýraznější odklon od podoby studia, kdy jeho pozadí bylo tvořeno vždy černým semišovým závěsem pro potřeby černého divadla, přišel s pořadem *Žirafa* v roce 1999. Studio bylo výrazně prosvětleno, sestávalo se z nejrůznějších zákoutí, nechyběla v něm samozřejmě ani velká figura žirafy.

11.3.4 Moderátoři a průvodci nedělními ranními pořady pro děti a mládež v 90. letech

Začneme-li krátkou zastávkou u Studia Kamarád z raného počátku 90. let, můžeme zmínit, že ve studiových vstupech se často objevovala Jitka Molavcová, která doplňovala loutky *Jů*, *Hele* a *Mufa*. V již zmíněné rubrice angličtiny pak figurovala nová loutka – kocour *Mňaugliš*, kterého namluvil Marek Eben a spolu s ním rubriku cizího jazyka uváděl Ondřej Havelka. Ve studiových vstupech Studia Kamarád se objevovala také Štěpánka Haničincová. Ve Studiu Kamarád na počátku 90. let nechyběli ani *Jů* a *Hele*. Tyto loutky se následovně na nějaký čas vytratily. „Zase někomu vadili. Vyskytnou se zkrátka lidi s ambicemi a řeknou ‚Tohle už je starý, vymyslíme něco nového.‘ Tak udělali několik nových věcí, ale obloukem se zase vrátili zpátky k *Jůhelákům*, protože jsou na nedělní dopoledne nejpřesnější. A jsou to panáci v podstatě věční. Netvoří žádnou politiku, doba je nese a oni ji prožívají stejně jako my.“²⁴⁹

Zaměříme-li se na Studio Rosa v roce 1992, můžeme říci, že pořad dostal výrazné moderátorské změny. Post průvodce Studiem Rosa zastával Jan Rosák, který se střídal s Petrem Jančaříkem. Rosák tehdy prý „plynule přešel z moderování *Magionu* na Studio Rosa.“²⁵⁰ Na to, že ve studiových vstupech se vedle Rosáka neobjevovaly postavičky *Jů* a *Hele*, ale pták *Čau* a později postava *Žofky* obrazofky (televizní obrazovky), si prý děti zvykly. Nejčastěji se vedle Rosáka objevovala ve studiu loutka ptáka *Čau*, kterého namluvil Ota Jiráček a *Žofii* televizní obrazovce propůjčila svůj hlas Lenka Kořínková, přičemž loutky na principu černého divadla – stejně jako ve Studiu Kamarád – rozpohybovala loutkoherecká skupina Jaroslava Vidlaře, v níž od počátku 80. let figuruje také Jana Prachařová.

²⁴⁸ Viz přílohy – rozhovor s Jiřím Chalupou.

²⁴⁹ Týdeník televize, *Fenomén Jů a Hele*, č.1/2011, s. 15.

²⁵⁰ Viz příloha č. 6 – rozhovor s Janem Rosákem.

Jan Rosák kromě samotného uvádění pořadu působil někdy také jako scénárista. Jak uvádí v rozhovoru, pokud byl u daného dílu autorem scénáře, přípravou na natáčení strávil dost času: „A jako autor jsem vždycky chtěl, aby tam bylo co nejvíc legrace, i když jsme zároveň dětem chtěli něco sdělit.“²⁵¹

Velký návrat plyšových loutek Jů a Hele na obrazovky se konal v roce 1996, kdy se začal vysílat pořad Jůhele neděle. Ve studiových vstupech se objevovala dvojice známých postav společně se škodolibým Mufem, v této době nelze hovořit o žádném jiném moderátorovi, pořad uváděly jenom tyto známé a dětmi oblíbené loutky. Stejně jako v předchozích letech namluvil postavu Jů herec Jiří Lábus, postavě Hele půjčil svůj hlas Ota Jiráček a Mufovi Zuzana Skalníková. Za rozpohybováním panáků opět stojí loutkoherecká skupina Jaroslava Vidlaře.

Zcela opačný koncept pořadu přinesla Žirafa vysílaná od roku 1999. Pořad sice měl svého „maskota“ – dlouhonohou postavu žirafy, která stála ve studiu, nicméně v něm nefigurovaly žádné loutky, ale řada mladých tváří, které pořad uváděly. Jednou z moderátorek Žirafy byla například Markéta Štechová, která se k vystupování v pořadu dostala následovně:

„Byla jsem od osmi let členkou Dismanova rozhlasového dětského souboru, kde jsme hráli divadlo, učili se mluvit na mikrofon, natáčeli rozhlasové hry a zkusili i dabing. Když Česká televize hledala nové moderátory pro dětský pořad, přizvala i odrostlejší a starší členy Dismanova souboru (asistenty). Na konkurz nás tedy šlo asi osm (přesně si nevzpomínám). Z Dismanova souboru jsem také znala Libora Boučka a Veroniku Poláčkovou.“²⁵²

Mladá herečka a moderátorka, které bylo v době natáčení pořadu teprve patnáct let, v rozhovoru vzpomněla na natáčení pořadu Žirafa:

„Musela jsem si zvykat na televizní režim, na všechny profese, které k natáčení v televizi patří, na kameru a stres, který kamera přináší. Nejmenší problém jsem měla s komunikací s hosty a dětmi, které se často natáčení zúčastnily. Natáčení mě moc bavilo, a i když jsem si na gymnáziu musela zařídit individuální studijní plán (natáčelo se ve všední dny), neměla jsem pocit, že by mě práce pro Českou televizi nějak omezovala. Výjimečně se stávalo, že mě lidé na ulici oslovili, většinou s tím, že se jim pořad líbí a mají ho rádi.“²⁵³

²⁵¹ Viz přílohy – rozhovor s Janem Rosákem.

²⁵² Viz přílohy – rozhovor s Markétou Štechovou.

²⁵³ Tamtéž.

Ve studiových vstupech pořadu Žirafa se však střídalo hned několik moderátorů, pořad jich vždy uvádělo několik naráz. Mezi moderátorské kolegy Markéty Štechové patřili například Libor Bouček, Petra Riegerová, Filip Jančík a Veronika Poláčková.

Podle Jiřího Chalupy byl pořad Žirafa „zajímavý model, vysílala se zpočátku živě, moderovala ji partička mladých lidí (např. tam začínal Libor Bouček) – v té době to byl nejhlubší odklon od Studia Kamarád. Ale i tam se dal najít prostor pro zajímavé věci, např. jsme v Žirafě dětem představili velmi širokou paletu různých osobností, které jsme zvali do studia (např. Arnošt Lustig, Věra Bílá aj.).“²⁵⁴

11.4 Interpretace a hodnocení formátových proměn pořadů v 90. letech

Nedělní ranní pořady pro děti a mládež v 90. letech procházely – v porovnání s 80. léty – poměrně bouřlivým obdobím, kdy se začaly měnit jejich názvy, výtvarné provedení kulis ve studiu, moderátorské obsazení a charakter pořadu. Výrazně ubyl počet rubrik, které se v rámci studiových vstupů vysílaly, oproti předcházejícímu desetiletí byla u studiových vstupů akcentována zábavnost, na druhou stranu se počet studiových vstupů nepatrně zvýšil. Počátek jakéhosi období proměn nedělních ranních pořadů pro děti ve vysílání České televize okomentoval v rozhovoru k diplomové práci také Jiří Chalupa:

„Byla to doba samozřejmě bouřlivá. V čase bezprostředně po listopadu 89 se vrátili Jů a Hele, následně se prosadil trend hledat všechno nové a nezátížené minulostí, souviselo to vždy úzce i s osobností konkrétního šéfa. Podobný trend se objevuje u dlouho běžících televizních pořadů běžně. Vždy někdo chce přijít s něčím výrazně novým. Pokud jde o Studio Kamarád, tak těch „rozchodů“ s Jůheláky a „návratů“ k nim byla celá řada. Motiv byl vždy obdobný: důvodem k rozchodu byla snaha přijít s něčím novým, důvodem návratu byl pocit nebo poznání, že to nové není silnější než ono původní. Z toho původního to potom bylo zejména hladivé výtvarno Stanislava Holého, dobře charakterově profilované loutky a kontaktní charakter pořadu.“

Za dobu 90. let nedělní ranní pohádková pásma vystřídala celkem 5 různých názvů – Studio Kamarád, Ahoj, děti, Studio Rosa, Jůhele neděle, Žirafa. Nejvýraznější proměnu můžeme registrovat koncem 90. let, v roce 1999, kdy se s novým formátem a názvem pořadu Žirafa odklonila zcela opačným směrem v porovnání

s předcházejícími léty (1980–1998/1999), kdy ve studiových spojovacích vstupech dominovala podoba černého divadla, vystupovaly v nich loutky a vždy jeden, nebo maximálně dva moderátoři. Období 90. let můžeme označit jako dobu počátku výraznějších proměn těchto pořadů pro děti.

²⁵⁴ Viz přílohy – rozhovor s Jiřím Chalupou.

12. Hodnotové analýzy pořadů z 21. století (2006–2015)

V tomto posledním, třetím celku praktické části diplomové práce se zaměřuji na představení výsledků výzkumu, který se týkal nedělních ranních pořadů pro děti a mládež České televize vysílaných v letech 2006 až 2015. Z posledního sledovaného období (tj. léta 2006–2015) jsem vybrala – stejně jako v předchozích dekadách – z každého roku jeden díl pořadu, a to s přihlédnutím k obsahovým možnostem archivu ČT,²⁵⁵ celkově jsem tedy pracovala opět s desítkou pořadů. Každý sledovaný pořad obsahoval průměrně 7 studiových spojovacích vstupů, za období 21. století můžeme hovořit o čísle 78.

12.1 Výsledky výzkumu hodnot – 21. století

V této podkapitole se věnuji prezentaci kvantitativních výsledků hodnotového výzkumu pořadů z 21. století, které jsou nejdříve představeny v přehledné tabulce.

Hodnota	Početní zastoupení
<i>vzdělávat se, číst knížky</i>	6
<i>zdravé životní prostředí</i>	5
<i>sportovat</i>	5
<i>žít kulturně, zpívat</i>	5
<i>dobří přátelé</i>	4
<i>chránit přírodu</i>	4
<i>žít zdravě</i>	4
<i>rozvíjet svou fantazii, kreativitu</i>	4
<i>chovat se slušně</i>	3
<i>nebýt líný</i>	3
<i>šťastná rodina</i>	2
<i>pomáhat druhým</i>	2
<i>žít v hezkém životním prostředí</i>	2
<i>poslouchat rodiče</i>	2
<i>myslet pozitivně</i>	2
<i>projevovat lásku druhým fyz. kont.</i>	2
<i>poznávat svět</i>	1
<i>koníčky a zájmy</i>	1
<i>mít úctu k lidem</i>	1

²⁵⁵ Jedná se zejména o pořad Edův pohádkový balík, který nenajdeme v online digitálním archivu na webu České televize, výběr dílu byl spíše náhodný, než díl se žádným konkrétním logickým klíčem.

<i>dobře se učit</i>	0
<i>mít hodně peněz</i>	0
<i>být hezký</i>	0
<i>být dobrý ve sportu</i>	0
<i>být slavný</i>	0
<i>mít značkové oblečení, věci</i>	0
<i>víra v boha</i>	0
<i>zájem o politiku</i>	0
<i>být užitečný</i>	0
<i>být informován</i>	0
<i>mít úctu k věcem</i>	0
<i>rozvíjet své myšlení</i>	0
<i>nebýt chamtivý</i>	0
<i>být lepší (předsevzetí)</i>	0
<i>hájit svá práva</i>	0
<i>dbát na hygienu</i>	0
<i>být pořádný</i>	0
<i>spoléhat na své schopnosti</i>	0
<i>být trpělivý</i>	0
<i>být čestný poctivý</i>	0
<i>nebýt lakomý, rozdělit se</i>	0
<i>užívat si života</i>	0
<i>být oblíbený</i>	0

Tabulka č. 16 – Soubor nalezených hodnot a frekvence jejich výskytu při výzkumu pořadů z 21. století

Taktéž v případě výzkumu hodnot ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů pro děti a mládež vysílaných v České televizi ve 21. století jsem pracovala s totožným souborem 42 hodnot, přičemž v této části výzkumu se alespoň jednou objevilo přibližně 45 % z nich, přičemž celkový počet hodnotových výskytů reprezentuje číslo 58. U 19 hodnot jsem zaznamenala během výzkumu alespoň jeden výskyt, zbylých 23 hodnot zcela absentovalo. Tyto chybějící hodnoty jsou v tabulce řazeny ve spodní části, a to s hodnotou 0 na příslušném řádku. Analýzám bylo podrobena celkem 78 studiových vstupů sledovaných nedělních ranních pořadů pro děti

a mládež ve vysílání České televize ze současného období, které jsem vymezila lety 2006 až 2015.²⁵⁶

Podíváme-li se do tabulky, můžeme konstatovat, že více jak polovina hodnot, tedy přibližně 54 % hodnot z celkového souboru ve výzkumu k období 21. století zcela absentovalo. Ve studiových vstupech bylo zastoupeno v celkem 58 výskytech 19 různých hodnot (viz tabulka výše), což je možné vykládat i jako méně obsahově pestrou komunikaci mezi loutkami a moderátory, kteří ve spojovacích vstupech vystupují, ale zejména jako menší snahu tvůrců těchto pořadů předávat dětem prostřednictvím komunikace moderátorů nějaké pozitivní hodnoty (či jim dávat podněty k jejich utváření). Ačkoliv spojovací studiové vstupy nedělních ranních pořadů ČT pro děti ve 21. století dle mého názoru častěji než v předchozích sledovaných dekádách tihnou k zábavnosti, nemůžeme hovořit o naprostém ústupu hodnotových snah – tedy snah tvůrců pořadů, aby studiové spojovací vstupy obsahovaly určité pozitivní hodnoty.

Tabulka prezentuje ve svých nejvyšších patrech hodnoty, které byly ve studiových vstupech zaznamenávány nejfrekventovaněji, v tomto období tedy můžeme jako o nejčastěji zobrazované hovořit o hodnotě *vzdělávat se, číst knížky*, která se objevila celkem šestkrát. Často to bylo v pořadu Edův pohádkový balík aneb Už muffi být ráno, a to v rubrice Listování, kde byly dětem představovány knižní novinky dětské literatury.

Loutkový průvodce pořadem, kohout Eda děti seznamoval například s encyklopedií o zvířatech: „*To je ona, dětská encyklopedie zvířat. Dozvíte se v ní, kdo je savec, kdo dravec...*“²⁵⁷ V tomto pořadu vystoupil v rubrice Listování také host, např. Miroslav Žbirka, který dětem prezentoval dětskou knihu Paula McCartneyho *Vysoko v oblacích*.²⁵⁸ Nejfrekventovanější hodnota *vzdělávat se, číst knížky* byla rovněž obsažena ve studiových vstupech pořadu *Hřiště 7*, který se vysílal v letech 2007 až 2010. Moderátor Luděk Horký v jednom z dílů z roku 2007 připomínal sté výročí od narození švédské spisovatelky Astrid Lindgrenové: „*To bychom měli oslavit. Kromě toho, že bychom si mohli přečíst nějakou její knížku, třeba Děti z Bullerbynu nebo Pipi Dlouhou Punčochu...*“²⁵⁹

²⁵⁶ Jak vysvětluji v úvodu diplomové práce stejně jako v kapitole metodologie, vymezit desetileté období bylo nezbytné z toho důvodu, aby bylo možné porovnávat výsledky z jednotlivých období (vzhledem k tomu, že jak v 80. letech, tak v 90. letech 20. století se jedná o 10 zkoumaných let, stejnou délku období jsem zvolila i ve 21. století).

²⁵⁷ Viz díl Edova pohádkového balíku (idec pořadu 206 552 11008).

²⁵⁸ Viz díl Edova pohádkového balíku (idec pořadu 206 552 11008).

²⁵⁹ Viz díl *Hřiště 7* z roku 2007 (idec pořadu 207 552 11039).

Hodnoty spojené se vzděláváním se objevují také v obnoveném Studiu Kamarád vysílaném od roku 2011. V jednom ze studiových vstupů například Jů nabádá Hele, že život není jenom o jídle, že je potřeba také žít kulturně a vzdělávat se:

Jů: „*Intelektuální potravou se označuje potrava duševní!*“

Hele: „*Duševní? Co to může být za potravu? Duše nic neváží, nevoní, jak asi chutná? Nijak! Duše přece není ani vidět! Vy mě tady šálíte, milé vzdělané kolego!*“

Jů: „*Duševní potrava, moje milé oblé Hele, je potrava pro mozek. A máte pravdu, že s vašima knedlíkama a buchtama nemá nic společného.*“

Hele: „*Copak mozek něco jí?*“

Jů: „*No ano, vedle těch dobrot, kterými ho nepřetržitě vyživujete, potřebuje mozek také zážitky, informace, vnímat krásy a divy.*“²⁶⁰

V jiném dílu nového Studia Kamarád se opět objevuje hodnota *vzdělávat se*, číst knížky, když si Hele čte knihu od Karla Maye:

Jů: „*Moje milé Hele, vy jste zase celou noc nespalo!*“

Hele: „*Psssst, nerušit! Už mi zbývá jen pár posledních slovíček. Páni, to byl příběh...*“

Jů: „*Ukažte, Karel May, Poklad na stříbrném jezeře!*“

Hele: „*No, hotovej zázrak, přelouskáte celej odstaveček a už se proháníte prérií!*“

Jů: „*No, to víte, knihy jsou mocné kouzelnice! Jedno by se až divilo, co všechno dokážou.*“²⁶¹

Hodnota *vzdělávat se* byla do studiových vstupů pořadů promítána v Edově pohádkovém balíku také, když to studia přicházela redaktorka zpravodajství ČT Barbora Šámalová, která dětem vysvětlovala cizí a neznámá slova, nejruznější zkratky (např. EU).

Mezi nejfrekventovanější hodnoty figurující na pomyslné druhé příčce tabulky, které jsem zaznamenávala ve studiových vstupech pořadů 21. století, patří *sportovat*, *zdravé životní prostředí* a *žít kulturně, zpívat*. Každá z těchto hodnot měla celkem 5 výskytů.

²⁶⁰ Viz díl Studia Kamarád z 23. 10. 2011. Dostupné z: www.decko.ceskatelevize.cz/studio-kamarad.

²⁶¹ Viz díl Studia Kamarád z 19. 5. 2013. Dostupné z: www.decko.ceskatelevize.cz/studio-kamarad.

U hodnoty *sportovat*, která se často prolíná s hodnotou *nebýt líný*, jsem zaznamenala pětinasobný výskyt. Tyto hodnoty se často promítaly a promítají do závěrečných studiových vstupů, kdy se loutky či moderátoři s dětmi u televizních obrazovek loučí a zároveň je vyzývají, aby televize vypnuly a šly ven. Hodnoty spojené se sportem se ale objevovaly také v průběžných studiových vstupech, například v pořadu *Hřiště 7* z roku 2007, kdy moderátoři nabádali děti k pohybu formou veršované písničky:

*„Běhej, skákej, chytej míč, pravidelně cvič! Když budeš chtít jen lenořit, vem na sebe bič! Nemůžu jen sedět a do počítače zírat! Hejbejte se dětičky, teď vám k tomu budem zpívat! Dřep a vztyk, raz, dva, tři, mrskáme se jak kapři...“*²⁶²

Ke sportování děti nabádají také loutky Jů a Hele ve Studiu Kamarád:

Hele: *„A kde jste vůbec bylo, tak brzy ráno?“*

Jů: *„No, zaběhat si!“*

Hele: *„Teď v únoru?“*

Jů: *„No a proč ne? Ve zdravém plyšovém těle zdravý plyšový duch, juch! I v únoru!“*

Hele: *„Únor bílý, Jů nám šílí!“*

Jů: *„Nechte těch praštěných pranostik a pojďte radši běhat se mnou!“*²⁶³

Moderátoři současného Studia Kamarád, Filip Cíl a Tomáš Kůgel v jednom ze studiových vstupů pořadu zpívali dětem v písničce:

*„Chtěl bych začít cvičit gymnastiku, chtěl bych dělat balet snový, tělocvičny denně leštit kliku. Nebo vyhrát turnaj šachový. Bůček, ovar, sádlo, náky, párky, svíčková či husí paštika, čokoláda, buchty, vdolky, škvarky – tohle mi už nic neříká. Já sám už tajně cvičím roky, za chvíli to na mě bude znát, zatím sice mám jen štíhlé boky, švédská bedna je můj kamarád.“*²⁶⁴

Hodnoty *nebýt líný* a *vzdělávat se* byly obsaženy také v některých závěrečných rozlučkových vstupech moderátorů pořadu *Hřiště 7* z roku 2009. V jednom z nich Martin Dejdar děti vybízel k aktivnímu trávení neděle:

²⁶² Viz díl pořadu *Hřiště 7* (idec pořadu 207 552 11039).

²⁶³ Viz díl Studia Kamarád z 21. 2. 2015. Dostupné z: www.decko.ceskatelevize.cz/studio-kamarad.

²⁶⁴ Viz díl Studia Kamarád z 21. 2. 2015. Dostupné z: www.decko.ceskatelevize.cz/studio-kamarad.

„Tak šup, šup, honem, honem! Musíme se naučit lakros, vyrobit draka, zatancovat si, tak vy doma nezahlávejte, nelenošte, na to bude dost času v zimě!“²⁶⁵

Hodnoty *nebýt líný* a *chovat se slušně* se promítají také do rozlučkových vstupů Studia Kamarád v tomto roce (2015):

Jů: „Tak to je pro dnešek všechno, kamarádi!“

Hele: „Ale jen co se Studia Kamarád týká. Jinak toho na vás ještě dneska čeká spousta.“

Jů: „Ano, hraní, běhání, skákání, dovádění, juchání, řádění, křičení, zlobení...!“

Hele: „Zadržte, kolego! Vždyť vy mluvíte skoro jako Muf!“

Jů: „Máte pravdu, kolego, někde jsem zřejmě chytlo lehkou mufózu.“

Hele: „Ale nebojte, to přejde...“²⁶⁶

Další hodnota, která patří mezi nejčastěji zastoupené, je *žít kulturně, zpívat*. Tuto hodnotu, která má celkem 5 výskytů, vnesl do studiového vstupu pořadu Edův pohádkový balík také Miroslav Žbirka, který vystoupil v jednom z dílů jako host.²⁶⁷ Často se zpívalo také ve studiových vstupech pořadu Hřiště 7, kde například v díle z roku 2007 vystoupili hosté – klauni – Vanda a Standa.²⁶⁸ Můžeme říci, že formou písniček se moderátoři a loutky pořadů snažili dětem zároveň i předávat další pozitivní hodnoty (např. *nebýt líný*, *žít zdravě*, *chránit životní prostředí* atd.), příkladem může být písnička Jů a Hele o třídění odpadů z pořadu Hřiště 7 z roku 2008 – viz níže. Hodnota týkající se zpěvu a kulturního vyžití dětí se objevovala také v obnoveném Studiu Kamarád po roce 2011, například v díle z 19. 5. 2013:

Tryskáček: „Hudba, to je koření života, tak si ještě zazpíváme!“²⁶⁹

Tuto hodnotu vyjadřuje také nová rubrika obnoveného Studia Kamarád, kde ženský protějšek Mufa – Fámula, uvádí takzvanou Fámulinu šouparádu (hitparádu), ve které loutka uvádí nejrůznější dětské písničky – z pohádek, z dílny Uhlíře a Svěráka (Hodina zpěvu) atd.

Do trojice nejfrekventovaněji zobrazovaných hodnot, které figurují v tabulce na druhém místě, patří také *zdravé životní prostředí* (5 výskytů). Nyní představím pár ukázek – příkladů, které mapují, že ve studiových spojovacích vstupech nedělních

²⁶⁵ Idec pořadu 209 552 11030.

²⁶⁶ Viz díl Studia Kamarád z 21. 2. 2015. Dostupné z: www.decko.ceskatelevize.cz/studio-kamarad.

²⁶⁷ Viz díl Edova pohádkového balíku z roku 2006 (idec 206 552 11008).

²⁶⁸ Idec pořadu 207 552 11039.

²⁶⁹ Dostupné z: www.decko.ceskatelevize.cz/studio-kamarad.

ranních pořadů ČT se po roce 2000 často objevovaly také hodnoty spojené s přírodou a ochranou životního prostředí (*chránit přírodu* – 4 výskyty).

Tyto hodnoty týkající se ochrany přírody a životního prostředí sice absentovaly například v pořadu Edův pohádkový balík (alespoň co pořadu zahrnutého do výzkumu týče), ale objevily se opět v Hřišti 7. Konkrétně ve studiovém vstupu, kde hosté Vanda a Lukáš zpívali písničku o třídění odpadu:

„Já toho mám hlavu plnou, já to taky udělám. Všechny starý časopisy do krabice modrý dám! Skok a sklenice hodím do zelený krabice, když ještě něco překáží, tak to zatím nechám v garáži! Papír – modrá, žlutá – láhev umělá, do zelený patří sklo!“²⁷⁰

V pořadu Hřiště 7, tentokrát ovšem z roku 2008, se ve dvou studiových vstupech věnovali tématu třídění odpadu také loutky Jů a Hele (hodnoty *chránit přírodu* a *zdravé životní prostředí*):

Hele: *„Ted, když už máme popelnice, nám nic nebrání tříditi!“*

Jů: *„Ale cosi nám tu schází, nechci být přemoudřelý, ale řekl bych, že potřebujeme trochu toho odpadu!“²⁷¹*

Ve stejném díle pořadu dokonce Jů a Hele v závěrečném vstupu během rozloučení apelují na děti, aby třídily odpad:

Hele: *„Mají špatné dopady, ša, la, la, la, la, netříděné odpady, ša, la, la, la, la, la! Plasty a papírky, sklíčka, taky nějaká víčka!“*

Jů: *„Víte co, moje milé Hele? Hezky ty lahvičky zmačkáme, zploštíme a ony se nám zmenší!“*

Hele: *„Ono proběhnout se s odpadky a doručit je tam, kam patří, nikomu neuškodí, a navíc tím ochráníme přírodu!“*

Jů a Hele: *„Ádyjé, kamarádi, máme vás rádi. A nezapomeňte tříditi odpady!“²⁷²*

Tyto hodnoty se objevují také v obnoveném Studiu Kamarád, například v díle odvysílaném ČT 23. října 2011, kdy je dětem ve studiovém vstupu formou pohádky předkládána opět problematika třídění odpadu. Na otázku „co dělat s odpadem, který se nikam nevejde“ radí Mufovi Jů a Hele:

Jů: *„Sběrný dvůr, tam odvezou to, co nepotřebují!“*

²⁷⁰ Viz díl pořadu Hřiště 7 z roku 2007 (idec 207 552 11039).

²⁷¹ Idec pořadu 208 552 11010.

²⁷² Idec pořadu 208 552 11010.

Hele: „*A semhle bych naházelo pneumatiky! Jo i u nás na paloučku by se sběrný dvůr hodil.*“²⁷³

V jiném spojovacím studiovém vstupu téhož dílu pořadu zase Fámula a Tryský radí dětem, co dělat s nebezpečným odpadem:

Fámula: „*My vám to, kamarádi, řekneme. Nebezpečné opady jsou staré léky, čisticí prostředky, různé oleje a směsi třeba do auta, barvy a laky a rozpouštědla, repelenty, lepidla...*“

Tryský: „*A co s nimi? Nikdy je neházejeme do popelnice, ani do příkopu, ani do kanálu! Ani si s nimi nehrajeme!*“

Fámula: „*Dáme je do sběrného dvora na určené místo! Ale co v menších vesnicích, kde sběrný dvůr není?*“

Tryský: „*Já vím, tam čas od času přijede takový zvláštní kontejner, do kterého nebezpečný odpad odložíme a oni se už o něj odborně postarají, tak je to.*“²⁷⁴

Dalšími hojně zastoupenými hodnotami byly *dobří přátelé* a *šťastná rodina* se 4 a 2 výskyty (viz tabulka výše). Tyto hodnoty se objevily v několika sledovaných pořadech v daném období, například v Edově pohádkovém balíku z roku, kdy se Jů a Hele loučili slovy:

Jů: „*Ahoj mlád'átka, máme vás rádi!*“

Hele: „*A vy se mějte taky rádi, je to tak lepší!*“²⁷⁵

Dalším příkladem, na kterém lze deklarovat zaznamenanou hodnotu *dobří přátelé*, je ukázka z pořadu Hřiště 7 z roku 2009, kdy si Jů a Hele v jednom ze studiových vstupů zpívají:

„*S kamarády kráčet světem, hlavu plnou nápadu, za nosem jít rovnou k dětem, hrát si s nima na babu!*“²⁷⁶

V tabulce, která přináší finální výsledky hodnotového výzkumu pořadů z 21. století, následuje hodnota *žít zdravě* s celkem 4 výskyty, která se ve smyslu zdravého životního stylu a zdravého stravování objevila například ve studiovém vstupu pořadu Hřiště 7, kdy si o zdravém stravování povídali Jů a Hele:

²⁷³ Dostupné z: www.decko.ceskatelevize.cz/studio-kamarad.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Idec pořadu 206 552 11008.

Jů: „Zdravá strava znamená především to, že budete střídme a ten dort se salámem necháte té Sněhurce a trpaslíkům! A vy budete ode dneška jíst lehce a především ovoce a zeleninu!“

Hele: „Zeleninu? A je to opravdu nutné?“

Jů: „Nejenom nutné, ale hlavně chutné! No tak se podívejte třeba na mě. Já sním každý den salátovou okurku a jsem nejenom zdravé a krásné, jak můžete viděti, ale ještě to prospívá mé pleti – krásně se mi zelená plyš!“²⁷⁷

Rozvíjet svou kreativitu, fantazii je další hodnota, která se při výzkumu vyskytla celkem čtyřikrát, přičemž jako příklad můžu uvést pořad Hřiště 7 z roku 2008 moderátorka Lucie Pernetová ukazuje dětem svého koně. Ten je ovšem dřevěný, a tak se děti ve studiu moderátorky ptají, jestli pro ni není ten dřevěný houpací koník moc malý. Lucie odpovídá:

„Pro velkou fantazii není nic moc malé!“²⁷⁸

Celkem třikrát byla ve studiových vstupech zkoumaných pořadů z 21. století zastoupena také hodnota *chovat se slušně*, ke které podněcovali jak moderátoři pořadů, tak i samotné loutky. Například v díle Edova pohádkového balíku nabádá děti ke slušnému chování moderátorka Markéta Plánková slovy: „*Chovejme se jako civilizovaní lidé!*“²⁷⁹ V jiném téhož pořadu zase vyzývá Hele svého kamaráda Jů při hře na babu: „*To se nesluší, říkat baba, má se říkat babička!*“²⁸⁰ Hodnota *chovat se slušně* je velmi často zakódovaná také do sdělení studiových vstupů nového Studia Kamarád, v němž vystupují Jů, Hele a Muf, který často podniká „zlobišárny“, tedy se nechová, jak by měl. Jů a Hele uvádí, že takhle by se přece neměl chovat, snaží se jít dětem příkladem a nabádat Mufa k lepšímu chování.

Celkem dvakrát se ve studiových vstupech pořadů objevila hodnota *myslet pozitivně*. Její výskyt můžeme deklarovat například v pořadu Edův pohádkový balík, a to dokonce v pravidelné rubrice (Kouzelná věta do vašeho penálu), kdy slavné osobnosti vždy předávaly dětem nějaké citáty. Např. spisovatelka Daniela Fišerová:

„*Nenaříkej, že má růžový keř trny. Raduj se, že má trnitý keř růže!*“²⁸¹

²⁷⁶ Idec pořadu 209 552 11030.

²⁷⁷ Idec pořadu 207 552 11039.

²⁷⁸ Idec pořadu 208 552 11010.

²⁷⁹ Viz díl Edova pohádkového balíku (idec pořadu 206 552 11008).

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ Idec pořadu 206 552 11008.

Hodnota byla zobrazena také v pořadu Hřiště 7, kdy v úvodním vstupu moderátorka Lucie Pernetová vítala děti slovy:

„Koho slunce pozdraví, ten se brzy uzdraví, kdo se na něj podívá, ten se hnedka usmívá, koho slunce obejmě, tomu chmury odejme!“²⁸²

Další hodnotou, kterou jsem během výzkumu pořadů zaznamenala dvakrát, je *pomáhat druhým*. Příkladem může být studio pořadu Hřiště 7 z roku 2007, kdy moderátor Luděk Horký mluví s dětmi ve studiu o tom, co znamená, když je někdo chudý, hovoří také o charitativní péči, promlouvá do kamery na děti u obrazovky:

„...existují různé sbírky a tak. Já jsem rád, že se takovými problémy zabýváte!“²⁸³

Vzhledem k tomu, že tuto hodnotu můžeme také vykládat jako *myslet na druhé*, zaznačila jsem ji do kódovací listiny též u pořadu z roku 2013, tj. Studia Kamarád, kdy moderátorka Klára Sedláčková-Oltová kárá Mufa a Fámulu za to, že se pohádali už v úvodním vstupu a nabádá je, aby si vzájemně vycházeli vstříc:

Klára: *„Plnit přání ostatním je prostě zábava, protože když oni mají radost, potom máte radost i vy!“*

Fámula: *„No, to je vlastně pravda, Klárko, protože když třeba někomu dáte dárek k narozeninám a on z něj má radost, no tak pak máte taky radost, že jste se s tím dárečkem trefili, že jo!“²⁸⁴*

Jedenkrát jsem ve sledovaných studiových vstupech pořadů zaznamenala hodnotu *poznávat svět*, která se objevila v díle pořadu Studia Kamarád odvysílaného 23. 10. 2011:

Jů: *„Zajít si třeba na Petřín a kochat se krásami kolem sebe a panoramaty, to je pro mozek pošušňáníčko!“²⁸⁵*

Podíváme-li se opět do tabulky, můžeme konstatovat, že během analýz studiových vstupů nedělních ranních pořadů pro děti vysílaných ČT ve 21. století jsem zaznamenala poměrně vysoký počet hodnot, které zcela absentovaly. Jedná se celkem o 23 hodnot. Toto číslo je – v porovnání s předešlými zkoumanými dekadami – jednoznačně nejvyšší, z čehož lze vyvodit, že tyto pořady po roce 2000 ve svých spojovacích vstupech nezobrazovaly tak širokou a pestrou hodnotovou škálu.

²⁸² Hřiště 7 z roku 2008 (idec pořadu 208 552 11010).

²⁸³ Idec pořadu 207 552 11039.

²⁸⁴ Viz díl Studia Kamarád z 19. 5. 2013, dostupné z: www.decko.ceskatelevize.cz/studio-kamarad.

12.1.1 Nalezené hodnoty dle skupin

Rodina a přátelé	10	Osobnostní vlastnosti	3
šťastná rodina	2	chovat se slušně	3
dobří přátelé	4	být pořádný, úcta k věcem	0
poslouchat rodiče	2	být trpělivý	0
projevovat lásku druhým	2	být čestný a poctivý	0
Vztah k ostatním lidem	3	dbát na hygienu (být čistotný)	0
pomáhat druhým, myslet na druhé	2	Osobní aspirace	2
mít úctu k lidem	1	hodně peněz	0
nebýt chamtivý	0	být hezký, oblíbený	0
nebýt lakomý, rozdělit se	0	být dobrý ve sportu	0
být čestný a poctivý	0	být slavný, dobře se učit	0
Příroda a životní prostředí	11	poznávat svět	1
chránit přírodu	4	užívat si života	0
zdravé životní prostředí	5	víra v Boha	0
žít v hezkém životním prostředí	2	koničky a zájmy	1
Zdravý životní styl	12	Materiální zabezpečení	0
žít zdravě	4	hodně peněz	0
sportovat	5	značkové oblečení, věci	0
nebýt líný	3	Nemateriální zabezpečení	2
Formování osobnosti, vzdělání	15	myslet pozitivně	2
být informován	0	spoléhat na své schopnosti	0
rozvíjet své myšlení	0	Ostatní	0
rozvíjet svou kreativitu, fantazii	4	zájem o politiku	0
být lepší (předsevzetí)	0		
vzdělávat se, číst knížky	6		
žít kulturně, zpívat	5		
hájit svá práva	0		

Tabulka č. 17 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k této práci řazené dle skupin – 21. století

V tabulce výše můžeme pozorovat frekvenční zastoupení hodnot z nedělních ranních pořadů odvysílaných Českou televizí v letech 2006 až 2015 v jednotlivých skupinách. Nejvíce zastoupené byly v této posledním sledovaném období hodnoty, které jsou spojené s formováním osobnosti a vzděláváním. Ty mají celkem 15 výskytů,

²⁸⁵ Dostupné z: www.decko.ceskatelevize.cz/studio-kamrad.

přičemž dominující hodnotou této skupiny je *vzdělávat se, číst knížky*, následuje hodnota *žít kulturně, zpívat*. Vysoká frekvence výskytu hodnot zmíněné skupiny hovoří o snahách tvůrců pořadů (a zejména těch, kteří vytvářejí scénáře studiových vstupů pro moderátory a loutky) vzdělávat děti u televizních obrazovek, přinášet jim nejenom zábavu, ale také kulturu v podobě hudby, přinášet jim informace o novinkách z dětské literatury a podněcovat je k aktivnímu prožívání kultury.

Druhou skupinou, jejíž hodnoty byly ve výzkumu pořadů z 21. století zastoupeny nejčastěji, je skupina nazvaná *zdravý životní styl*, do níž spadají hodnoty jako *žít zdravě, nebýt líný* a nejfrekventovanější hodnota *sportovat*, která měla děti u televizních obrazovek nabádat k aktivnímu trávení volného času. Na pomyslném třetím místě s celkovým počtem 11 výskytů figuruje skupina týkající se přírody a životního prostředí, jejíž hodnoty ve studiových vstupech pořadů od roku 2006 získávají na významu. Následující skupinou s 10 hodnotovými výskyty byla skupina *rodina a přátelé*, ve které byla nejsilněji zastoupena hodnota *dobří přátelé*, která byla v porovnání s ostatními hodnotami v téže skupině akcentována.

Mezi skupiny, které vykazují nejnižší počty zaznamenaných hodnot, patří *osobní aspirace* se 2 výskyty, dále *vztah k ostatním lidem* a *osobnostní vlastnosti* se 3 výskyty a *nemateriální zabezpečení* se 2 hodnotami. Zcela absentovaly hodnotové skupiny *materiální zabezpečení* a *ostatní*. Pro lepší přehled uvádím – podobně jako v předchozích kapitolách – i zde tabulku, v níž jsou hodnotové skupiny seřazeny podle zastoupení jejich hodnot ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů ČT odvysílaných ve 21. století.

Formování osobnosti, vzdělání	15
Zdravý životní styl	12
Příroda a životní prostředí	11
Rodina a přátelé	10
Vztah k ostatním lidem	3
Osobnostní vlastnosti	3
Osobní aspirace	2
Nemateriální zabezpečení	2
Ostatní	0
Materiální zabezpečení	0

Tabulka č. 18 – Seřazení hodnotových skupin dle frekvence zaznamenaných hodnot – 21. století

V následující podkapitole představuji výsledky hodnotového výzkumu k pořadům z 21. století, přičemž hodnoty dvakrát kategorizují. Poprvé na hodnoty individualistické a kolektivistické, podruhé na hodnoty materiální a postmateriální. Nejprve se zaměříme na kategorizaci sledovaných hodnot výzkumu na hodnoty kolektivní a individuální. Rozdělení bylo provedeno ve snaze kategorizovat hodnoty co nejpříslušněji, zároveň musíme mít na paměti, že toto třídění je značně subjektivní, provedl-li by ho jiný výzkumník, výsledky by mohly být jiné.

Podíváme-li se do tabulky níže, můžeme jednoznačně určit, že nad hodnotami individualistickými (celkem 26 výskytů) převažovaly hodnoty kolektivistické (celkem 32 výskytů). Rozdíl 6 výskytů však není nijak významný, můžeme tedy říci, že míra zobrazování individualistických i kolektivistických hodnot v nedělních ranních pořadech pro děti a mládež ve vysílání ČT ve 21. století byla na podobné úrovni, do pořadů se poměrově velmi podobně promítaly obě dvě hodnotové kategorie – jak hodnoty zaměřené na individuum, potřeby jedince, tak hodnoty kolektivistické, které upřednostňují kolektiv a jeho potřeby před jednotlivcem.

Kolektivistické hodnoty	32
<i>šťastná rodina, dobří přátelé, pomáhat druhým, být čestný, být poctivý, projevovat lásku</i>	10
<i>chovat se slušně, poslouchat rodiče, mít úctu k lidem, věcem, nebýt lakomý, rozdělit se</i>	6
<i>žít v hezkém životním prostředí, být pořádný, dbát na hygienu</i>	2
<i>chránit přírodu, zdravé životní prostředí</i>	9
<i>zájem o politiku, být trpělivý, myslet pozitivně, nebýt líný</i>	5
Individualistické hodnoty	26
<i>mít hodně peněz, mít značkové oblečení, věci, být informován</i>	0
<i>poznávat svět, užívat si života, koníčky a zájmy, sportovat</i>	7
<i>dobře se učit, být dobrý/á ve sportu, být slavný</i>	0
<i>žít zdravě, rozvíjet své myšlení, rozvíjet kreativitu a fantazii, vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat</i>	19
<i>být hezký, být oblíbený, hájit svá práva, spoléhat na své schopnosti</i>	0
<i>víra v Boha</i>	0

Tabulka č. 19 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 21. století rozdělené na kolektivistické a individualistické

V kategorii kolektivistických hodnot, jejíž hodnoty se objevovaly nepatrně frekventovaněji než hodnoty individualistické, dominuje skupina hodnot *šťastná rodina*,

dobří přátelé, pomáhat druhým, být čestný, být poctivý, projevovat lásku, u které evidují celkem 10 výskytů. Co se týče kolektivistických hodnot, nejčastěji byly zobrazovány právě výše zmíněné hodnoty, můžeme tedy říci, že tvůrci pořadů se snažili ve studiových vstupech zobrazovat hodnoty spojené s mezilidskými vztahy, jistou solidaritou atd. Naproti tomu ve skupině individualistických hodnot najdeme hodnotovou skupinu, jež má ještě více hodnotových výskytů – celkem 19, a to u hodnot *žít zdravě, rozvíjet své myšlení, rozvíjet kreativitu a fantazii, vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat*. Z opačných individualistických hodnot tedy byly akcentovány zejména ty, které děti mají podněcovat ke zdravému životnímu stylu, zdravému stravování, k rozvíjení fantazie a v neposlední řadě se snaží vzdělávat a vybízet děti ke kulturnímu životu. Je zajímavé, že ačkoliv v celkovém součtu dominuje skupina hodnot kolektivistických, silněji zastoupena je – co se podskupin týče – skupinka hodnot individualistických.

Mezi nejméně zastoupené hodnoty v duchu kolektivismu patří *žít v hezkém životním prostředí, být pořádný a dbát na hygienu*, častější hodnotové absence můžeme v tabulce vysledovat u hodnot individualistických – *mít hodně peněz, mít značkové oblečení, věci, být informován, dobře se učit, být dobrý/á ve sportu, být slavný, být hezký, být oblíbený, hájit svá práva, spoléhat na své schopnosti, víra v boha*.

Níže se zaměřuji na deskripci kvantitativních výsledků hodnotového výzkumu – hodnot materialistických a postmaterialistických. Nejdříve ale uvádím tabulku, která přehledně prezentuje rozdělení hodnot tohoto výzkumu do dvou zmíněných kategorií a také jejich výsledná čísla – počty výskytů, které byly u jednotlivých kategorií i jejich podskupin zaznamenány.

Materialistické hodnoty	19
<i>šťastná rodina, dobří přátelé, chovat se slušně, hodně peněz</i>	9
<i>pomáhat druhým, myslet na druhé, poslouchat rodiče</i>	4
<i>mít úctu k věcem, mít úctu k lidem, nebýt líný, nebýt chamtivý</i>	4
<i>být pořádný, projevovat lásku druhým, být trpělivý, být čestný</i>	2
<i>být poctivý, nebýt lakomý a umět se rozdělit</i>	0
Postmaterialistické hodnoty	39
<i>dobře se učit, být hezký, být dobrý ve sportu, být slavný</i>	0
<i>poznávat svět, chránit přírodu, mít značkové oblečení a věci</i>	5
<i>zdravé životní prostředí, žít zdravě, žít v hezkém životním prostředí</i>	11
<i>užívat si života, koníčky a zájmy, být oblíbený, být užitečný</i>	1

<i>být informován, rozvíjet své myšlení, rozvíjet svou kreativitu, fantazii</i>	4
<i>sportovat, být lepší (předsevzetí), hájit svá práva, dbát na hygienu</i>	5
<i>myslet pozitivně, spoléhat na své schopnosti</i>	2
<i>vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat</i>	11

Tabulka č. 20 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 21. století rozdělené na materialistické a postmaterialistické

Výše uvedená tabulka ukazuje, že ve výzkumu nedělních ranních pořadů ČT pro děti a mládež vysílaných ve 21. století byly frekventovaněji zastoupeny hodnoty postmaterialistické, u kterých evidujeme celkem 39 výskytů, což je o 20 výskytů více než u hodnot materialistických.

Tento výsledek, tedy poměrně výrazná dominance hodnot postmaterialistických vypovídá o častějším zobrazování hodnot, které jsou zaměřeny na ochranu životního prostředí, hodnoty prosazování osobních potřeb jedince atd. Vyjdeme-li z Inglehartovy hypotézy, že ekonomická stabilita společnosti a materiální dostatek se rovná také příklonu k postmaterialistickým hodnotám, právě zde bychom mohli hovořit o jejím potvrzení, tedy že moderní společnost se přiklání spíše k hodnotám postmaterialistickým. Vezmeme-li v úvahu, že období 21. století s sebou nese právě lepší ekonomické podmínky fungování společnosti a dostatek co se týče materiálního zabezpečení, pak je odpovídající, že výsledky výzkumu hodnot k pořadům z 21. století ukázaly právě tento výsledek – tedy tendenci směřovat spíše k hodnotám postmaterialistickým.

Přičemž nejsilněji zastoupenými hodnotami byly u hodnot postmateriálních hodnoty spojené s ochranou přírody a životního prostředí (*zdravé životní prostředí, žít zdravě, žít v hezkém životním prostředí*) a osobnostního rozvoje, vzdělávání dětí (*vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat*). U hodnot postmaterialistických, které jsou ve své podstatě zaměřeny spíše na jedince a jeho osobní růst, naplňování aspirací a potřeb člověka, považuji za zajímavé zjištění, že zrovna v posledním zkoumaném období zcela nebyly zastoupeny hodnoty jako například *dobře se učit, být hezký, být dobrý ve sportu, být slavný*. Z hodnot postmaterialistických je nutné zdůraznit již zmíněné hodnoty týkající se přírody, její ochrany a environmentální výchovy, které se ve studiových vstupech pořadů ze současnosti objevovaly frekventovaněji než v předcházejících obdobích.

Pokud se nyní zaměříme na kategorii hodnot materialistických, které jsou ve své podstatě zaměřeny na materiální hodnoty a hodnoty sociální (vztahy s rodiči, sourozenci, kamarády atd.), můžeme konstatovat, že zde je nejdominantnější (s 9 výskyty) skupinkou hodnot *šťastná rodina, dobří přátelé, chovat se slušně, hodně peněz*, naopak nulové zastoupení měly mezi materialistickými hodnotami *být poctivý, nebýt lakomý a umět se rozdělit*.

12.2 Interpretace výsledků výzkumu hodnot – 21. století

Zcela totožně jako ve dvou předcházejících sledovaných dekádách (90. a 80. léta 20. století) jsem i ve výzkumu pořadů z 21. století operovala se souborem 42 hodnot. Všechny hodnoty v něm obsažené se ale do pořadů posledního sledovaného období nepromítaly. Celkem 54 % hodnot²⁸⁶ z kompletního souboru ve výzkumu vstupů pořadů z 21. století zcela absentovalo, což je nejvyšší míra absence zaznamenaná v rámci celého výzkumu.

U hodnot jsem zaznamenala celkem 58 výskytů, v porovnání s předchozími časovými celky je tedy možné konstatovat, že ve studiových vstupech pořadů v 21. století dochází nejenom k výraznému snížení frekvence zobrazovaných hodnot, ale i k významnému omezení jejich tematické šíře a pestrosti (opět v porovnání s minulými léty). Šíře hodnot, které jsou zobrazované ve studiových vstupech pořadů ze současnosti (chápejme 2006–2015), je v posledním sledovaném období užší než v předchozích časových úsecích. Je nezbytné mít na paměti, že tyto výsledky není možné zobecňovat a zvažovat jejich obecnou platnost, uvědomuji si, že vzhledem k poměrně nízkému výzkumnému vzorku (30 dílů pořadů) nelze platnost tvrzení ohledně hodnot zobrazovaných ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů nadhodnocovat. Nicméně považuji za důležité tyto tendence zobrazování hodnot v pořadech z 21. století popsat.

O charakteru studiových spojovacích vstupů pořadů z 21. století je možné tvrdit, že u nich je oslabený akcent na předávání hodnot, snahy výchovně působit na děti, naopak je v nich upevňována a posilována tendence bavit děti u televizních obrazovek. Tyto tendence je možné vysledovat prakticky ve velké části studiových vstupů (ať už v nich vystupují moderátoři či loutky typů Jů, Hele, Muf, Fámula), v nichž probíhají nejrůznější scénky zábavního charakteru podle předem připravených scénářů.

²⁸⁶ Celkem 23 hodnot ze souboru 42 hodnot.

I přes značný pokles zobrazování hodnot ve studiových vstupech těchto pořadů ČT odvysílaných během 21. století stále platí, že do většiny těchto vstupů jsou hodnoty promítány. Největší akcent je kladen na hodnoty spojené s formováním osobnosti dětí a jejich vzděláváním, o čemž hovoří i nečastěji zobrazovaná hodnota *vzdělávat se, číst knížky*. Podle dramaturga Jiřího Chalupy jsou hodnoty zobrazované ve studiových vstupech nedělních ranních pásem pro děti v průběhu let spíše neměnné: „Já myslím, že ta škála základních hodnot je podobná napříč časem – být upřímný, nelhat, dávat na sebe pozor, nemyslet si, že peníze jsou nejdůležitější, vážit si starších lidí, nezrazovat své kamarády atd.“²⁸⁷ Dále se Jiří Chalupa domnívá, že hodnotový svět dětí²⁸⁸ se během sledovaného více než třicet let dlouhého období výrazněji neproměnil, k této problematice uvádí:

„Když si odmyslíme takové okrajové záležitosti jako určitá ostražitost a etika při pohybu na počítači apod., jsou ty základní hodnoty v zásadě stejné. Mění se to, že dnešní dítě toho mnohem víc ví, má víc informací, je jakoby (berme to trochu v uvozovkách) vzdělanější. Moje generace věděla v sedmi letech, že existuje kopretina a třeba slon, dnešní dítě zná mnohem, mnohem víc. To musí současný pořad pro tu kterou věkovou kategorii respektovat.“²⁸⁹

Výsledky této části výzkumu rovněž ukázaly, že v pořadech období od roku 2006 po současnost získávají na důležitosti stále častěji reflektované hodnoty, týkající se zdravého životního stylu – s akcentem na pravidelný pohyb a zdravé stravování (*žít zdravě, nebýt líný, sportovat* atd.). Tyto hodnoty se tvůrci nedělních ranních pohádkových pásem ČT snaží dětem předávat nebo je alespoň podněcovat k jejich aktivnímu vnímání.

Dále můžeme díky výsledkům poslední části výzkumu konstatovat, že ve studiových vstupech nedělních ranních dětských pořadů ČT ve 21. století se častěji než v předcházejících letech objevovaly hodnoty spojené s ochranou přírody a životního prostředí, s environmentální výchovou a tematicky zaměřené především na třídění odpadu. Vícekrát jsem je zaznamenala v pořadu *Hřiště 7* a ve *Studiu Kamarád*. K zobrazování hodnot typu *chránit přírodu, zdravé životní prostředí* se vyjádřil i Jiří Chalupa:

²⁸⁷ Viz přílohy – rozhovor s Jiřím Chalupou.

²⁸⁸ Hodnotovým světem dětí mám na mysli hodnoty, které ČST/ČT zobrazuje ve studiových spojovacích vstupech těchto pořadů v monolozích či dialozích moderátorů a loutek.

„Ta snaha tam byla vždycky a současně nikdy nebyla dominantní. To by mělo být posláním samostatného cyklu vysílaného mimo pásmo. Tady může jít o základní povědomí – význam, který pro nás příroda má, jaký by měl být náš vztah k ní a jak to udělat, abychom jí ubližovali co nejmíň. To se tam jistě objevuje, ale jak říkám, dominantní a soustředěné to není. Ale nemyslím si, že je cokoli takového prioritním posláním obecného pásma.“²⁹⁰

Pokud bychom přihlédli ke kategorizaci hodnot na kolektivistické, individualistické a materiální, postmateriální, můžeme konstatovat, že i v tomto sledovaném období – stejně jako v předchozích sledovaných dekádách – dominují hodnoty kolektivistické nad individualistickými, přičemž je zároveň nutné zdůraznit, že rozdíl je nepatrný a v porovnání s předchozími lety se snižuje.²⁹¹ Co se týče kategorizace na hodnoty materialistické a postmaterialistické, připomínám značnou dominanci hodnot postmateriálních, které jsou zaměřeny spíše individualisticky, tedy na formování osobnosti dětí, zahrnují taktéž hodnoty spojené s ochranou životního prostředí apod. Na tomto místě můžeme opětovně konstatovat, že výsledky hodnotového výzkumu studiových vstupů pořadů z 21. století jsou v pomyslném souladu s Inglehartovými hypotézami, vezmeme-li v úvahu, že období po roce 2000 se česká společnost těší dobrému stavu ekonomiky, která je veskrze stabilní a hodnotové tendence společnosti tedy tíhnou spíše k postmaterialismu než k materialismu jako takovému. I zde ovšem zdůrazňuji, že není možné vykládat tyto řádky, na nichž interpretuji výsledky k výzkumu hodnot pořadů z 21. století jako obecně platné.

12.3 Nedělní ranní pořady pro děti ve vysílání ČT v 21. století

Následující kapitoly pojednávají o proměnách nedělních ranních pořadů České televize vysílaných ve 21. století, tedy od roku 2000 po současnost – rok 2015. Proměnami jsou míněny – stejně jako v předchozích kapitolách na totéž zaměřených – změny názvů těchto pořadů, proměny jejich obsahové náplně, změny podoby studia a kulisy, změny personální – moderátorské a v neposlední řadě proměny loutek, které

²⁸⁹ Viz přílohy – rozhovor s Jiřím Chalupou.

²⁹⁰ Viz přílohy – rozhovor s Jiřím Chalupou.

²⁹¹ 80. léta: kolektivistické 52 x individualistické 43 – rozdíl 9 výskytů hodnot, 90. léta: kolektivistické 44 x individualistické 36 – rozdíl 8 výskytů hodnot, 21. století: kolektivistické 32 x individualistické 26 – rozdíl 6 výskytů hodnot.

v těchto pořadech vystupují. Doplnění těchto kapitol tak doplňuje třetí sledované časové období a uzavírá výzkumný celek.

12.3.1 Proměny názvů nedělních ranních pořadů ČT pro děti ve 21. století

Prostudování nedělní ranní programové nabídky České televize z jedenácti ročníků vydávání týdeníku Televize přineslo následující zjištění týkající se proměn názvů pohádkových pásem. Na počátku 21. století, tedy ještě po celý rok 2000 byl vysílán pořad Žirafa, který odstartoval v roce 1999.

Na něj následně v neděli 7. ledna 2001 navázal pořad Pohádková půda, který se na televizní obrazovky vracel pravidelně každou neděli po dobu dvou let. Jeho poslední díl běžel 5. ledna roku 2003 a za další týden – 12. ledna 2003 se začalo vysílat nedělní ranní pohádkové pásmo pod obdobným názvem – Pohádková neděle. Ta se udržela ve vysílání ještě kratší dobu než předchozí Pohádková půda, protože již 14. března roku 2004 přišel pořad s novým jménem – Edův pohádkový balík aneb Už mučí být ráno. Poslední díl tohoto pořadu odvysílali 26. února 2006 a od března téhož roku došlo opět ke změně názvu i celkového charakteru pořadu, nově Hřiště 7. To se o nedělních ránech vracelo na televizní obrazovky prvního programu České televize až do 26. 12. 2010. Následovně – dne 2. ledna 2011 – došlo po třiceti letech k obnovení pořadu Studio Kamarád. To je vysíláno v současných dnech.

Budeme-li změny v názvech nedělních ranních pořadů ČT v době po roce 2000 rekapitulovat, zjistíme, že pořady vystřídaly celkem 6 názvů – Žirafa, Pohádková půda, Pohádková neděle, Edův pohádkový balík, Hřiště 7 a Studio Kamarád. Je možné konstatovat, že od roku 1999 do roku 2006 se – z celého sledovaného více než třicet let dlouhého období – nejfrekventovaněji měnily názvy těchto pořadů spolu s podobou studia a jejich moderátorským obsazením (viz následující kapitoly). Ke změnám docházelo prakticky každé dva roky. Podle dramaturga Jiřího Chalupy je tato problematika proměn pořadů spojená do jisté míry s jeho tvůrci a období častých proměn nazývá „hledáním“.

12.3.2 Obsahová náplň nedělních ranních pořadů ČT pro děti v 21. století

Zaměříme-li se nejprve na pořad Pohádková půda, můžeme říci, že zde měly studiové vstupy funkci jakési „spojky“ mezi vysílanými pohádkami a seriály, v rámci nich neexistovala žádná pravidelná rubrika. Velmi podobně tomu bylo v pořadu

následujícím – v Pohádkové neděli, kde bychom za opakující prvek mohli označit prezentaci novinek dětské literatury Libuší Havelkovou. Za jakousi rubriku můžeme označit v pořadu Edův pohádkový balík cyklus Kouzelná věta do vašeho penálu, v němž slavné osobnosti předávaly dětem moudré myšlenky. Zajímavou zábavně-vzdělávací rubrikou pořadu Hřiště 7 od roku 2007 byla Veselá nauka klauníka Notíka, „pohádková hudební výchova pro nejmenší, a nejen pro ně. Klauník Notík je zvědavý a nenechavý nezbeda s dobrým srdcem (...) jeho nejlepším přítelem se stane pohádkový klavír Klimpr Klampr (...) a slečna Písnička.“²⁹² V rámci pořadu Hřiště 7 se vysílaly také Příběhy Jů a Hele, studiové vstupy s černým divadlem a známými postavami, nechyběly ani pravidelné taneční rozcvičky.

Obnovení staronového Studia Kamarád v lednu roku 2011 znamenalo také novou znělku pořadu. Režíroval ji Martin Dušek, který uvedl, že „loutkoherci loutky při natáčení často chytli za nos, za nějaký trs chlupů a vedli je tak, že ti Jůheláci ožili a stali se naprosto plnohodnotnými postavami.“²⁹³ Režisér si prý přál, aby znělka ve své konečné podobě dětem něco sdělovala:

„Já jsem chtěl znělku, kde nebudou jenom nějaké výtvarné prvky, které se tam budou nějak náhodně mihotat, ale chtěl jsem, aby ta znělka měla příběh a aby to byl příběh těch postaviček. Znělka ukazuje pravidelný ranní nedělní přílet Jůheláků do Studia Kamarád.“²⁹⁴

Ve Studiu Kamarád existuje několik rubrik, např. Fámulina šouparáda, tedy jakási hudební hitparáda, kterou uvádí Fámula, nebo Kronika Jůhele – příběhy loutek Jů a Hele z paloučku.

Co se týče pohádek a seriálů, které byly a jsou zařazovány do nedělních ranních pořadů pro děti ve vysílání České televize od roku 2000, můžeme říci, že tyto pořady jsou dodnes reprízovány. Z českých hraných seriálů pro děti uveďme alespoň Přátelé Zeleného údolí, Návštěvníci, Pan Tau nebo Arabela.

12.3.3 Proměny podoby studií a kulis nedělních ranních pořadů ČT pro děti ve 21. století

Nejenom názvy, ale také podoby studií, v nichž se pohádková nedělní pásma ČT natáčela, se měnily od roku 1999 do roku 2006 nejčastěji v celé své dosavadní historii.

²⁹² Česká televize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10101426563-hriste-7/2092-co-vsechno-uvidite/>.

²⁹³ Česká televize.cz. Dostupné z: http://decko.ceskatelevize.cz/studio-kamarad-Natáčení_znělky.

²⁹⁴ Česká televize.cz. Dostupné z: http://decko.ceskatelevize.cz/studio-kamarad-Natáčení_znělky.

U pořadu Pohádková půda můžeme oproti předcházející Žirafě vysledovat návrat k podobě studia, která umožňuje metodu černého divadla, tedy má černé pozadí, figurují v něm určité kulisy utvářející prostředí pro loutky, jež se ve studiu díky loutkoherecké skupině pohybují. Studio pořadu Pohádková půda bylo tematicky stylizováno tak, aby připomínalo prostředí půdy plné zajímavých starých věcí.

Obrázek č. 3 – Podoba studia pořadu Pohádková půda ²⁹⁵

Pořad Pohádková neděle, který následoval po Pohádkové půdě, se natáčel v prostředí pořadu Kouzelná školka, s tímto pořadem pro děti vysílaném svého času každý všední den měl stejné i moderátory. Tvůrci nedělního ranního pohádkového pásma se opět uchýlili k návratu takové podoby studia pořadu, v němž není černé pozadí, tudíž není umožněno loutkám na principu černého divadla, aby v něm figurovaly. Studio pořadu Pohádková neděle mělo barevnou a veselou podobu.

Edův pohádkový balík aneb Už musí být ráno v roce 2004 přinesl opět návrat ke studiu, v němž byly kulisy dle výtvarných návrhů Stanislava Holého, černé pozadí znovu umožňovalo, aby se ve studiových spojovacích vstupech dětem představovala loutka. Pořad se natáčel častokrát ve studiu 3 a podoba studia měla několik scén. Prvním bylo zátiší s kulisami duhy a velkého stromu, na kterém sedávala loutka – kohout Eda, druhá byla místnost pro moderátora (viz foto) a třetí scéna – palouček – opět s kulisami dle výtvarníka Holého, ta patřila dvojici Jů a Hele a také Mufovi, kteří se vrátili na televizní obrazovky po pěti letech.

²⁹⁵ Youtube.com. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=eWRyuFvsqys>.

V roce 2007 přichází pořad Hřiště 7 a s ním opět odklon od podoby studia s černým pozadím. Zajímavé je, že i zde jsou v pozdějších letech použity kulisy dle výtvarných návrhů Stanislava Holého, podoba studia je veselá, barevná, skládá se opět z několika zákoutí. Nejlépe je ilustrovat její podobu na fotografii, kterou příkládám níže. I v pořadu Hřiště 7 se objevovaly loutky Jů a Hele, které vystupovaly na svém zeleném paloučku.

Nyní se dostáváme do roku 2011, kdy se na televizní obrazovky o nedělních ránech vrátilo obnovené Studio Kamarád, které zároveň slavilo třicetileté výročí od svých začátků. Novodobá podoba pořadu přinesla charakteristické studio umožňující vdechnout život loutkám prostřednictvím černého divadla, ve studiu tedy bylo černé pozadí a pestrobarevné kulisy podle návrhů Stanislava Holého. Pořad se v současné době natáčí v budově České televize na Kavčích horách, a to ve studiu č. 3.

12.3.4 Moderátoři a průvodci nedělními ranními pořady ČT pro děti ve 21. století

Pokud budeme jako první nedělní ranní pořad pro děti z 21. století sledovat Pohádkovou půdu, můžeme uvést, že v moderování jeho studiových vstupů se vystřídala řada osobností – Martin Zounar, Rozita Erbanová, Martina Delišová a Michal Kozelka. Vedle nich vystupovaly také zcela nové loutky, vytvořené pouze pro tento pořad – modrý Gemínek, polštář Duchna, pružina Pérák.

Následovně – v pořadu Pohádková neděle v roce 2003 – se změnou pořadu se objevili také noví moderátoři, tentokrát ale šlo o známé tváře. V moderování Pohádkové neděle se střídali Michal Nesvadba, Dagmar Patrasová, Magdalena Reifová a Libuše Havelková, vedle kterých byly ve studiových vstupech taky loutky chlapce a dívky – Tadeáš a Dorka.

Od roku 2004 byla v Edově pohádkovém balíku jednou z hlavních moderátorských postav loutka kohouta Edy, kterého namluvil Lumír Olšovský, společně s ním však pásmo moderoval Bohumil Klepl, který se střídal s Markétou Plánkovou. Vzhledem k podtitulu Edova pohádkového balíku „aneb Už musí být ráno“ se v pořadu objevovaly také loutky Jů, Hele a Mufa. Proč se na obrazovce objevila nová loutka kohouta, zdůvodnil v rozhovoru Jiří Chalupa následovně:

„Potřebovali jsme postav víc, jiný důvod, myslím, nebyl. Nové postavy se vybíraly z výtvarného odkazu tehdy už nežijícího Standy Holého. Volili jsme to, co bylo namalované a co nám připadalo pro děti zajímavé.“²⁹⁶

Postavy Jů, Hele, Mufa a Haryho Šoumena zůstaly ve studiových vstupech (byť ve vedlejších rolích) i s příchodem nového pořadu, kterým bylo od roku 2007 Hřiště 7. V moderování pořadu se podobně jako u jeho předchůdců – střídalo několik herců. Jmenovat můžeme například Martina Dejgara, Marka Němce, Romana Štabrňáka, Filipa Čapku nebo Lucii Pernetovou. V prvních letech existence pořadu studiové vstupy uváděl také Luděk Horký, který je v současné době manažerem dětské tvorby České televize.

Počátek roku 2011 pak přinesl velký televizní návrat pořadu Studio Kamarád. V jeho nové podobě se kromě známých postav Jů, Hele, Mufa, Tryskomyší – Tryskáčka a Tryský nebo Haryho Šoumena objevily také loutky nové. Ženský protějšek Mufa – Fámula a také pan Pip. Podobně, jako tomu bylo v 80. letech 20. století, dostalo Studio Kamarád ve 21. století kromě loutkových postav také moderátory. Zprvu jím byl Martin Písařík, nyní pořad moderují Filip Cíl a Tomáš Kúgel. Postavy Jů a Hele i v současné době dabují Jiří Lábus a Ota Jirák, Mufa namlouvá Zuzana Skalníková. Tryskomyším půjčují své hlasy Marek Němec a Lucie Pernetová, kteří oba působili jako moderátoři pořadu Hřiště 7. Haryho Šoumena dabuje Martin Dejdar, pana Pipa herec Tomáš Pavelka, Fámulu mluví zprvu herečka Markéta Plánková, kterou v současné době kvůli mateřské dovolené zastupuje Radka Stupková. V neposlední řadě bychom měli zmínit také loutku motýla Otylky, jíž svůj hlas propůjčuje herečka Klára Sedláčková-Oltová.

12.4 Interpretace a hodnocení formátových proměn pořadů ve 21. století

Období po roce 2000 znamenalo pro nedělní ranní pohádková pásma České televize dobu co se týče změn ještě neklidnější než předešlé desetiletí. V celé dosavadní historii se názvy, ale i podoba pořadů zcela nejfrekventovaněji měnila mezi lety 1999 a 2006, kdy pořady dostávaly nový charakter prakticky každé dva roky. V moderování pořadů se vystřídal celá řada hereckých osobností, vedle nich se objevovaly ve studiových vstupech různé, někdy i zcela nové loutky (např. kohout Eda

²⁹⁶ Viz přílohy – rozhovor s Jiřím Chalupou.

v Edově pohádkovém balíku), po většinu období, vyjma let 2000–2004, v pořadech vystupovaly (byť mnohdy spíše doplňkově) loutky Jů a Hele s Mufem, které se vrátily do vlastního původního pořadu v jeho obnovené podobě na počátku roku 2011. Zajímavé je, povšimneme-li si toho, jak se společně s názvy pořadů měnila také podoba studia a loutky v nich vystupující. Zaměříme-li se na to, kdy byly studiové vstupy založené na scénkách černého divadla, můžeme pozorovat jakýsi kolísavý trend opakovaného návratu.²⁹⁷

²⁹⁷ V roce 2000 pořad Žirafa – studio, moderátoři (absence loutek a černého divadla), od roku 2001 Pohádková půda – návrat k loutkám a černému divadlu, od roku 2003 Pohádková neděle – studio, moderátoři, loutky (absence černého divadla), od roku 2004 – návrat k loutkám a černému divadlu, od roku 2006/7 – odklon od černého divadla (Jů a Hele dostávají prostor pouze ve vybraných vstupech), od roku 2011 – návrat k loutkám a černému divadlu – obnovení Studia Kamarád.

13. Komparace výsledků hodnotových analýz a proměny vybraných hodnotových skupin

V této kapitole se zaměřuji na komparace výsledků výzkumu hodnot jednotlivých sledovaných období. Nejprve srovnávám 80. léta s 90. léty, následuje porovnání 80. let 20. století s obdobím 21. století, do třetice komparuji 90. léta 20. století s 21. stoletím. Ke komparačním kapitolám přikládám do příloh²⁹⁸ diplomové práce také několik grafů, které poměrně dobře ilustrují např. proměny zastoupení hodnotových skupin v jednotlivých sledovaných obdobích. V poslední podkapitole vybírám několik konkrétních hodnot, s nimiž výzkum operoval, a popisuji, jak se tyto hodnoty, resp. jejich výskyt proměňoval v průběhu celého sledovaného období. Do komparací – i vzhledem k rozsahu diplomové práce – nezařazuji hodnoty, které v jednotlivých obdobích zcela absentovaly.

13.1 Komparace výsledků výzkumu hodnot 80. let a 90. let 20. století

Připomeňme, že v období 80. let 20. století bylo analyzováno celkem 48 studiových vstupů, kdežto u období 90. let téhož století se při analýzách pracovalo s 64 spojovacími vstupy. Od 90. let tedy můžeme pozorovat nárůst počtu těchto studiových spojovacích vstupů v nedělních ranních pořadech pro děti. Výzkum vycházel u těchto dvou srovnávaných desetiletí ze stejného počtu – desítky – zkoumaných pořadů. Tento nárůst lze přičítat snaze tvůrců těchto pořadů, aby byly studiové vstupy v pořadech akcentovány, navíc se v nich od 90. let častěji objevují zábavní prvky, kdy připravené scénky moderátorů a loutek mají za úkol nejen dětem něco sdělit a propojit pohádky pásma, ale také dětské diváky bavit.

Rovněž připomínám, že ve výzkumu bylo operováno se souborem celkem 42 hodnot, přičemž výsledky výzkumu z 80. let ukázaly výskyt 33 těchto hodnot a 29 hodnot u výsledků z 90. let. Zároveň u hodnotového výzkumu z 80. let bylo zaznamenáno celkem 95 výskytů hodnot, kdežto výsledky výzkumu z 90. let ukazují 80 výskytů. Z výše zmíněného lze usuzovat o dvojí tendenci, a to jednak ústupu zobrazování tak pestré tematické hodnotové škály, ale také snížení frekvence zobrazování hodnot ve studiových vstupech. Jinými slovy – studiové vstupy nedělních

²⁹⁸ Viz příloha č. 8.

ranních pohádkových pásem v 90. letech už nechtěly děti tolik vychovávat a nabádat zejména ke slušnému chování apod. jako vstupy pořadů v 80. letech. O studiových vstupech pohádkových pásem z 90. let 20. století můžeme říci, že začínají tíhnout k již zmíněnému rysu zábavnosti.

Srovnáme-li nejprve výsledné soubory hodnot z jednotlivých desetiletí, zjistíme, že v první desítce se jak v 80., tak i v 90. letech objevily hodnoty *vzdělávat se, číst knížky, sportovat, pomáhat druhým, šťastná rodina, žít kulturně, zpívat, dobří přátelé*. Můžeme tedy říci, že tato šestice hodnot přetrvala během dvaceti let na nejvyšších místech hodnotové tabulky, tyto hodnoty se tedy dají označit v tomto období za jedny z nejfrekventovanějších. Budeme-li chtít pozorovat ty nejčastěji zobrazované hodnoty, můžeme říci, že v době 80. let 20. století to byla hodnota *vzdělávat se, číst knížky* s celkem 9 výskyty, kdežto v 90. letech 20. století to byla hodnota *žít kulturně, zpívat* s 11 výskyty. Hodnota *vzdělávat se, číst knížky* v 90. letech poklesla na 5 výskytů (z původních 9 v 80. letech) a hodnota *žít, kulturně, zpívat*, která výrazně dominovala hodnotovému výzkumu k 90. létům, měla v 80. letech také pouze 5 výskytů.

Co se rozřazení do hodnotových skupin týče, nejvíce výskytů bylo během výzkumu pořadů z 80. let zaznamenáno u skupiny *formování osobnosti, vzdělání*, která vykazuje 23 výskytů a stejně tak se na pomyslné první příčce tato skupina objevila ve výzkumu pořadů z 90. let, kdy měla dokonce o 1 výskyt navíc (celkem 24 výskytů). Toto považuji za poměrně zajímavé zjištění, tedy že tvůrci studiových vstupů těchto nedělních ranních pořadů jak v 80. tak i v 90. letech zdůrazňovali hodnoty spojené se vzděláváním dětí a formováním jejich osobností (např. *vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat, spoléhat na své schopnosti*). Mezi nejvýznamnější hodnotové skupiny patří *rodina a přátelé*, a to jak v pořadech z 80., tak i z 90. let. Skupina *zdravý životní styl*, která je v 80. letech na druhém místě se v 90. letech propadá do spodní části žebříčku (ze 17 výskytů na 6). V 90. letech zase – oproti 80. létům – posiluje hodnotová skupina *vztah k ostatním lidem*, která zobrazuje prosociální hodnoty, solidaritu, atd. Za důležitý postřeh považuji, že skupina hodnot *příroda a životní prostředí* v 90. letech významně posiluje své postavení, její hodnoty se ve studiových vstupech pořadů objevují frekventovaněji (2 výskyty v 80. letech x 7 výskytů v 90. letech 20. století).

Zaměříme-li se na hodnoty kategorizované, můžeme říci, že hodnoty kolektivistické převažují nad individualistickými v obou srovnávaných obdobích, ovšem v 90. letech se pomyslný frekvenční „náskok“ kolektivistických hodnot začíná snižovat. U kolektivistických hodnot je v 80. letech i v 90. letech kladen akcent na

hodnoty typu *šťastná rodina, dobří přátelé, pomáhat druhým* atd. Zatímco u individualistických hodnot jsou v 80. letech frekventovaněji zobrazovány hodnoty jako např. *sportovat, koníčky a zájmy, užívat si života*, v 90. letech jsou nejvíce zastoupeny u těchto hodnot např. *žít zdravě, rozvíjet svou kreativitu a fantazii, žít kulturně, zpívat*. Co se týče hodnot materialistických a postmaterialistických, je zajímavé, že v 80. letech již postmaterialistické hodnoty dominovaly nad materialistickými, stejně i v 90. letech patřily mezi častěji zobrazované hodnoty ty postmaterialistické.

13.2 Komparace výsledků výzkumu hodnot 90. let 20. století a 21. století

I zde nejprve připomenu, že ve výzkumu 90. let 20. století bylo operováno s celkovým počtem 64 studiových vstupů, u 21. století můžeme hovořit o 78 analyzovaných vstupech. Toto hovoří o tom, že v období po roce 2000 znovu narůstá počet studiových vstupů, které spojují obsahovou náplň nedělních ranních pohádkových pásem.

Zároveň musíme konstatovat, že opačnou, tedy klesavou tendenci mají hodnotové výskyty v těchto studiových vstupech. Zatímco se ve výzkumu pořadů z 90. let objevilo 29 hodnot, u výzkumu pořadů z 21. století to bylo už jen 19 hodnot. Z původního souboru 42 hodnot, s nimiž výzkum operoval, v hodnotovém výzkumu 21. století nebyla zaznamenána více jak polovina, tj. přibližně 54 % hodnot. Ačkoliv tedy spojovacích studiových vstupů přibývá, ubývá hodnot, které jsou v rámci nich reflektovány, což může hovořit o tom, že tvůrci pořadu se nesnaží na děti u televizních obrazovek tolik působit, nabádat je k pozitivním hodnotám apod., studiové vstupy se od počátků 90. let proměňují ve smyslu zábavním, začínají tíhnout ke zdůrazňování zábavní a potlačování výchovné složky a tato tendence je v období po roce 2006 – alespoň dle mého názoru – ještě znatelnější.

Nejfrekventovanějšími hodnotami byly u 90. let hodnota *žít kulturně, zpívat* s 11 výskyty a u 21. století *vzdělávat se, číst knížky* s 6 výskyty. Zajímavé je, že obě tyto hodnoty patří do skupiny *formování osobnosti, vzdělání*, ve své podstatě jsou i velmi podobně zaměřeny, a které v obou obdobích byly zároveň nejdominantnějšími hodnotovými skupinami. Hodnota *žít kulturně, zpívat*, která byla v období 90. let nejfrekventovanější, se poměrně často objevovala také v pořadech z 21. století, kde měla 5 výskytů. Mezi hodnoty, které se v obou srovnávaných obdobích umístily v první

desítce, patří: *vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat, zdravé životní prostředí, sportovat, dobří přátelé a nebýt líný*. Pokles můžeme ve 21. století v porovnání s 90. léty zaznamenat například u hodnot *šťastná rodina* (ze 4 výskytů na 2), *dobře se učit* (ze 3 výskytů na 0 v 21. století) stejně jako *být informován, užívat si života, nebýt lakomý, rozdělit se* (ze 3 na 0 výskytů). Naopak hodnoty jako *zdravé životní prostředí, žít v hezkém životním prostředí a chránit přírodu* jsou ve studiových vstupech v době po roce 2006 oproti 90. létům zastoupeny častěji, což je znát i na posunu hodnotové skupiny *příroda a životní prostředí* z 5. (v 90. letech) na 3. příčku (ve 21. století) srovnávací tabulky.

Pokud nyní porovnáme dominantní hodnotové skupin u srovnávaných období, můžeme říci, že jak v pořadech z 90. let, tak i v pořadech z 21. století jsou nejčastěji zastoupeny hodnoty, které mají děti u televizních obrazovek vzdělávat a kulturně formovat. Druhými nejzobrazovanějšími skupinovými hodnotami jsou v 90. letech *rodina a přátelé* a v době po roce 2000 *zdravý životní styl*. V porovnání s 90. léty se v pořadech 21. století dostává hodnotová skupina *rodina a přátelé* ze 2. na 4. místo tabulky, kdežto ještě výraznější postup zaznamenává ve 21. století skupina *zdravý životní styl* (z 6 výskytů v 90. letech na 12 výskytů v 21. století). V porovnání s koncem 20. století se na počátku 21. století ve studiových spojovacích vstupech nedělních ranních pořadů pro děti soustředí spíše na zobrazování hodnot spojovaných se zdravým životním stylem (*nebýt líný, sportovat, žít zdravě a zdravě se stravovat*) než na hodnoty sociálně zaměřené, které se týkají mezilidských vztahů (ať už v rodině či mezi přáteli).

Pokud se nyní zaměříme na kategorizované hodnoty kolektivistické a individualistické, můžeme konstatovat, že v obou porovnávaných obdobích je vyšší výskyt hodnot kolektivistických. V 90. letech kolektivistické hodnoty převažují o 8 výskytů nad individualistickými, ve 21. století již ale frekvenčně převyšují individualistické hodnoty pouze o 6 výskytů. V porovnání s 90. léty došlo v pořadech z 21. století k nárůstu hodnotových výskytů u kolektivistických hodnot *chránit přírodu, zdravé životní prostředí, být trpělivý a myslet pozitivně*. U hodnot individualistických pak můžeme vysoký nárůst výskytu sledovat u hodnot *poznávat svět, užívat si života, koníčky a zájmy, sportovat*. Celkem 4 hodnotové výskyty přibýly u individualistických hodnot také obsáhlé skupince (*žít zdravě, rozvíjet své myšlení, rozvíjet kreativitu a fantazii, vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat*), která měla v pořadech z 90. let 20 výskytů, nyní 24. Došlo-li u těchto kategorií hodnot k poklesu, byl to úbytek spíše nepatrný, například u hodnot kolektivistických (*šťastná rodina, dobří přátelé, pomáhat*

druhým, být čestný, být poctivý, projevat lásku) o 1 výskyt – nyní 16 výskytů, v pořadech z 90. let 17 výskytů. K patrnějšímu, ovšem k nikterak výraznému poklesu došlo v kategorii hodnot individualistických (hodnoty *mít hodně peněz, mít značkové oblečení, věci, být informován*), kde bylo u pořadů z 90. let evidováno 3 výskyty, zatímco u pořadů z 21. století tyto hodnoty zcela absentovaly.

Pokud budeme nyní sledovat hodnoty materialistické a postmaterialistické, právě hodnoty postmaterialismu svým zastoupením převyšují hodnoty materialistické, a to jak v 90. letech, tak i v 21. století. V době po roce 2000 se podíl postmaterialistických hodnot ještě zvyšuje.

Nejčastěji jsou v obou obdobích zobrazovány postmaterialistické hodnoty typu *vzdělávat se, číst knížky, žít kulturně, zpívat*. Tyto hodnoty ve frekvenci zobrazování v porovnání s 90. léty vzrostly o 2 výskyty, nejvyšší nárůst můžeme pozorovat u skupinky hodnot *sportovat, být lepší (předsevzetí), hájit svá práva, dbát na hygienu*. Ty měly v pořadech z 90. let zastoupení v 5 výskytech, v pořadech z 21. století vzrostly jedenkrát tolik – na 10 výskytů. Nárůst o 4 výskyty (ze 4 výskytů v 90. letech na 8 výskytů v 21. století) je možné pozorovat také u hodnot *zdravé životní prostředí, žít zdravě, žít v hezkém životním prostředí*. Ovšem u těchto hodnot z kategorie postmaterialismu je možné pozorovat – v porovnání s hodnotovými výskyty v 90. letech – také pokles, který je nejvýraznější u těchto hodnot: *být informován, rozvíjet své myšlení, rozvíjet svou kreativitu, fantazii* (z 6 výskytů v 90. letech na 2 výskyty v pořadech z 21. století).

Budeme-li sledovat hodnoty materialistické, zjistíme zajímavý fakt u hodnotové skupiny *šťastná rodina, dobří přátelé, chovat se slušně*, kdy je možné zaznamenat (v porovnání s výsledky téže kategorie z 90. let) nejvyšší nárůst – ze 13 na 19 – tedy celkem o 6 výskytů. U materialistických hodnot pak došlo k nejvyššímu poklesu u hodnot *pomáhat druhým, myslet na druhé, poslouchat rodiče*, které měly v 90. letech zastoupení 8 výskytů, v pořadech z 21. století je jejich výskyt poloviční (4). U hodnot materialistických zcela chyběly hodnoty *být poctivý, nebýt lakomý a umět se rozdělit*. Též hodnoty však byly ještě v pořadech z 90. let zastoupeny 3 výskyty.

Za zajímavé rovněž považují, že srovnáme-li výsledky hodnot rozdělených do kategorií materialistických a postmaterialistických z pořadů 90. let 20. století a 21. století, můžeme konstatovat, že u materialistických hodnot se početní zastoupení hodnotových výskytů nijak neproměnilo – nekleslo ani nevzrostlo – zůstalo stejné, tedy celkový počet 35 výskytů. Naopak však u hodnot postmaterialistických došlo k nárůstu

– z 45 výskytů (90. léta) na 53 (21. století). Tento fakt může potvrdit několikrát zmíněnou Inglehartovu hypotézu, nicméně domnívám se, že výsledky tohoto výzkumu není možné zobecňovat vzhledem k subjektivnímu rozřazování hodnot do kategorií, ale i kvůli poměrně nízkému počtu pořadů, resp. studiových vstupů, které byly podrobeny výzkumu.²⁹⁹

Na významu získávají v 21. století hodnoty spojované se zdravým životním stylem (*sportovat, nebýt líný, žít zdravě*), jejichž frekvence v porovnání s 90. léty výrazně vzrostla – z 6 výskytů na 18, tedy můžeme hovořit až o trojnásobném nárůstu četnosti zobrazování těchto hodnot, což deklaruje snahy tvůrců pořadů nabádat dětské televizní diváky více než v minulých dekáдах k tomu, aby sportovali, žili zdravě a aktivně, výrazný akcent je v pořadech 21. století kladen na zdravé stravování, výživu dětí (nejíst příliš tučných a sladkých potravin, zařadit do jídelníčku hodně ovoce a zeleniny atd.).

13.3 Komparace výsledků výzkumu hodnot 80. let 20. století a 21. století

Vzhledem k názvu a zacílení diplomové práce, která se snaží zachytit především proměny hodnot předkládaných dětem v nedělních ranních pořadech ve více než třicet let dlouhém období, (i vzhledem k rozsahu práce) nyní jen stručně srovnám výsledky hodnotových výzkumů období 80. let 20. století a 21. století. Domnívám se, že pro zachycení proměn hodnot jsou důležité komparace výše (80. a 90. léta 20. století, 90. léta 20. století a 21. století) a také kapitola, která se zaměřuje na zmapování některých hodnotových proměn zejména za pomoci grafů.

K hodnotovému výzkumu období 80. let bylo předmětem bádání 48 studiových vstupů, 21. století reprezentovalo 78 spojovacích vstupů, tedy můžeme konstatovat, jak již bylo vícekrát zmíněno, že v průběhu let došlo k navýšení počtu studiových spojovacích vstupů v těchto pořadech, zároveň se ale významně snížila frekvence zobrazování a škála hodnot, které jsou ve vstupech prezentovány.³⁰⁰

²⁹⁹ Opět akcentuji, že vzorek 10 pořadů z každého desetiletí a 15 pořadů z 21. století je proporčně výrazně nereprezentativní z pohledu kvantitativního, nicméně jsem jejich výběr zároveň několikrát zdůvodnila (např. v kapitole věnované metodologii výzkumu k této práci).

³⁰⁰ Škála hodnot, které byly zobrazovány ve 21. století se v porovnání s 80. léty snížila o více než jednu třetinu – z 33 hodnot na 19 hodnot.

V hodnotách nejdominantněji zobrazovaných ve studiových vstupech pořadů v 80. letech 20. století a v 21. století by se hypoteticky dal předpokládat nejpropastnější rozdíl, ovšem opak je pravdou – nejvýrazněji zastoupené hodnoty a hodnotové skupiny jsou téměř totožné. Ve srovnávaných obdobích je možné povšimnout si několika podobností, jedná se zejména o hodnotu *vzdělávat se, číst knížky*, která je nejfrekventovanější hodnotou studiových vstupů pořadů jak 80. let, tak i pořadů z období 21. století.

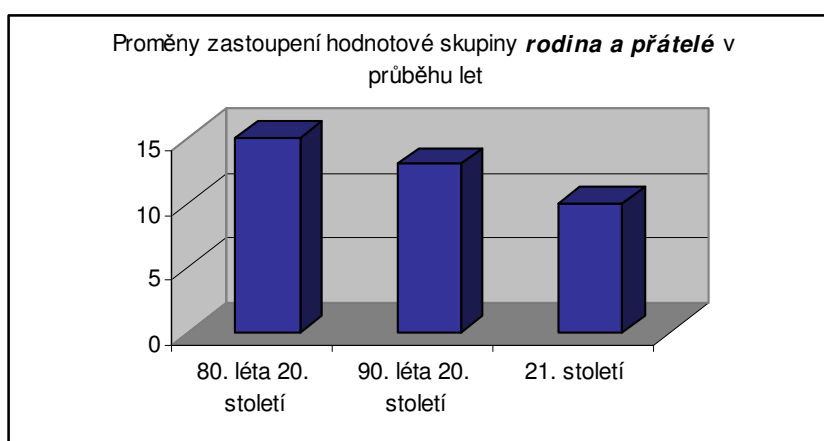
Mezi dalšími hojně zobrazovanými hodnotami obou období jsou *sportovat, žít kulturně, zpívat a žít zdravě*. Z tohoto lze usoudit, že v obou časových celcích, ačkoliv je od sebe dělí více než desetiletí, byl kladen důraz na hodnoty formující kulturně osobnosti dětí, nejenom je bavit, ale také vzdělávat a předávat hodnoty spojené se zdravým životním stylem. Totéž je možné doložit i na nejvýraznějších hodnotových skupinách, jimiž jsou v obou obdobích *formování osobnosti, vzdělání a zdravý životní styl*. Skupina *rodina a přátelé*, klesá ve 21. století na nižší příčky a předbíhá ji (v 80. letech výrazně upozaděná) skupina *příroda a životní prostředí*.

Co se týče kategorizace hodnot na kolektivistické a individualistické, v 80. letech je patrný o něco vyšší náskok převládajících hodnot kolektivistických (rozdíl 9 výskytů), který se ve 21. století snižuje (rozdíl 6 výskytů), ačkoliv stále dominují hodnoty kolektivistické. Zaměříme-li se na hodnoty materialistické a postmaterialistické, v obou obdobích jsou ve studiových vstupech více zastoupeny hodnoty postmaterialistické, nicméně ty získávají větší náskok oproti hodnotám materialistickým ve 21. století (rozdíl 20 výskytů), kdežto v 80. letech 20. století se rozdíl snižuje (15 výskytů).

13.4 Proměny vybraných hodnotových skupin v průběhu zkoumaného období

Na následujících řádcích se věnuji popisu toho, jak se proměňovala frekvence zobrazování vybraných skupin hodnot (*rodina a přátelé, formování osobnosti, vzdělání, příroda a životní prostředí, zdravý životní styl*) ve studiových vstupech pořadů v průběhu let, tedy od 80. let 20. století přes 90. léta až po současnost.

I s přihlédnutím ke stanoveným hypotézám³⁰¹ je první vybranou skupinou *rodina a přátelé*. Tato skupina zahrnuje následující hodnoty: *šťastná rodina, dobří přátelé, poslouchat rodiče, projevovat lásku druhým fyzickým kontaktem*. Ukázalo se, že tato skupina sice patří mezi nejfrekventovaněji zobrazované, ale zároveň nejsou její hodnoty ve studiových vstupech pořadů zcela nejvíce zastoupené. V 80. letech figuruje ve srovnávací tabulce hodnotových skupin na pomyslné třetí příčce, v 90. letech zvyšuje svou pozici a dostává se na příčku druhou, v období 21. století se propadá na pomyslnou čtvrtou příčku tabulky. Co se však týče hodnotových výskytů, nejsilnější zastoupení má skupina *rodina a přátelé* v 80. letech (15 výskytů), v 90. letech její zastoupení co se týče hodnotových výskytů lehce klesá (13 výskytů) a ve 21. století si přičítá o třetinu méně než v 80. letech 20. století (celkem 10 výskytů). Tento postupný pokles zobrazování hodnot s pojených s rodinou, přáteli a mezilidskými vztahy s nejbližšími osobami ilustruje také níže uvedený graf.

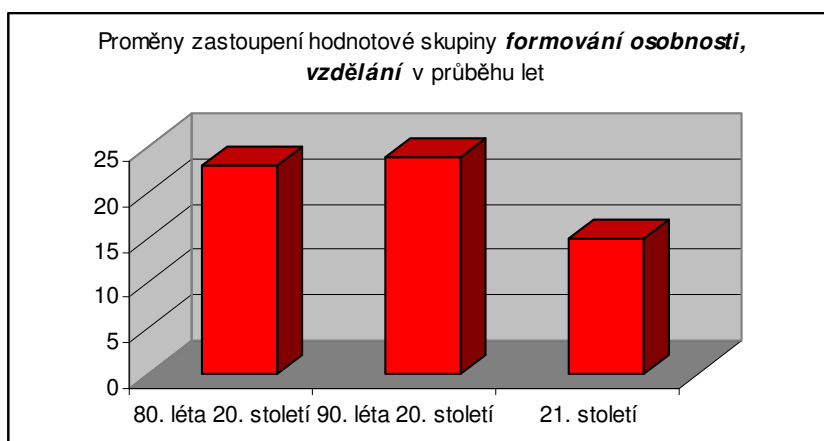

Graf č. 10 – Proměny zastoupení hodnotové skupiny „rodina a přátelé“ ve zkoumaných studiových vstupech pořadů v průběhu let

Další vybranou hodnotovou skupinou, u níž se zaměřuji na zachycení proměn zobrazování jejích hodnot, je *formování osobnosti, vzdělání*. Mezi hodnoty této skupiny řadíme *být informován, rozvíjet své myšlení, rozvíjet svou kreativitu, fantazii, být lepší (předsevzetí), vzdělávat se, číst knížky, hájit svá práva, žít kulturně, zpívat*. Výsledky výzkumu přinesly zjištění, že právě hodnoty této skupiny byly v průběhu let ve výzkumu nejčastěji evidovanými.

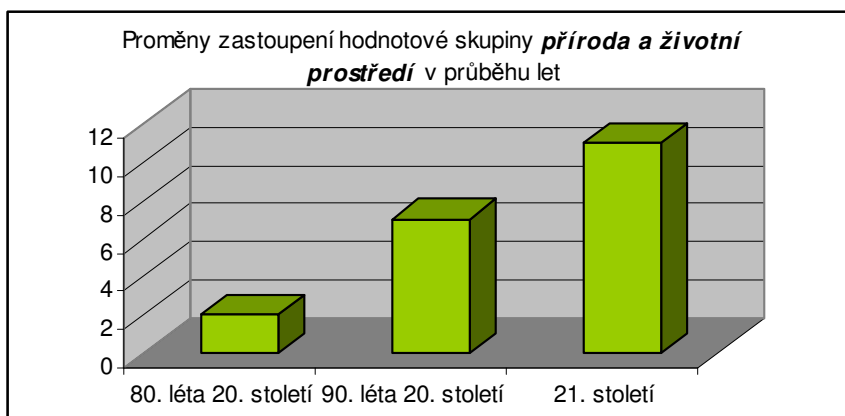
³⁰¹ Viz kapitola 8. Metodologie. První stanovená hypotéza vyslovuje domněnku, že k nejfrekventovanějším hodnotám zobrazovaným ve studiových vstupech pořadů v průběhu celého sledovaného období patří hodiny spojené s rodinou, přáteli a mezilidskými vztahy.

Nejsilnější zastoupení má zmíněná hodnotová skupina ve všech sledovaných obdobích – tedy jak v 80. letech a 90. letech 20. století, tak také v období 21. století. Pokud se ovšem zaměříme na její vývoj – tedy proměny zobrazování jejích hodnot v průběhu let – zjistíme, že nejsilněji je zastoupena v 90. letech (24 výskytů). Graf níže naznačuje klesavou tendenci této skupiny ve 21. století. Tento pokles je ovšem dán spíše tím, že obecně počet hodnot, které byly ve studiových vstupech zobrazovány, se po roce 2000 oproti 80. létům významně snížil.

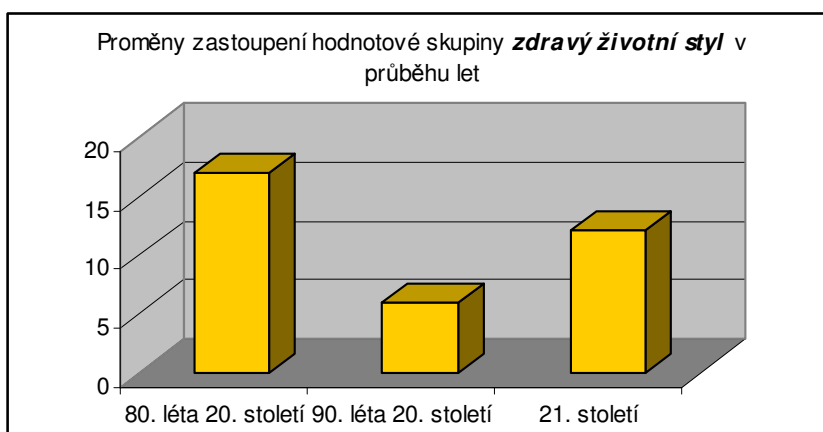
Graf č. 11 – Proměny zastoupení hodnotové skupiny „formování osobnosti, vzdělání“ ve zkoumaných studiových vstupech pořadů v průběhu let

Další hodnotovou skupinou, jíž jsem vybrala k závěrečnému popsání proměn frekvence zobrazování jejích hodnot, je *příroda a životní prostředí*. K této skupině byly řazeny hodnoty *chránit přírodu, zdravé životní prostředí, žít v hezkém životním prostředí*. Tuto skupinu jsem k tomuto závěrečnému porovnání vybrala také z toho důvodu, že ji zahrnuji do hypotéz, dle nichž se mj. domnívám, že právě hodnoty spojené s ochranou přírody a životního prostředí či hodnoty týkající se environmentální výchovy budou v porovnání s předchozími dekádami ve studiových vstupech významněji zobrazovány. Výsledky výzkumu tří sledovaných období ukázaly, že v 80. letech je tato hodnotová skupina spíše upozaděna (2 výskytů), v 90. letech frekvence zobrazování jejích hodnot stoupá (7 výskytů) a nejsilnější je ve 21. století (11 výskytů), což dokladuje i následující graf.

Graf č. 12 – Proměny zastoupení hodnotové skupiny „příroda a životní prostředí“ ve zkoumaných studiových vstupech pořadů v průběhu let

Poslední sledovanou hodnotovou skupinou je *zdravý životní styl*, tedy hodnoty spojované se zdravým způsobem života, životním stylem, který přináší vitalitu a zahrnuje aktivní pohyb, zdravé stravování apod. Do této skupiny patří hodnoty *žít zdravě, sportovat, nebýt líný*. Skupinu jsem vybrala, protože je zajímavé pozorovat poměrně výrazné proměny a vývojové tendence zastoupení jejích hodnot ve studiových spojovacích vstupech pořadů v průběhu let. Výsledky výzkumu ukázaly, že zcela nejsilnější zastoupení měla tato skupina v 80. letech 20. století (celkem 17 výskytů), výskyt hodnot spojených se zdravým životním stylem ve vstupech pořadů pak významně klesnul v době 90. let 20. století (6 výskytů) a doba 21. století znamená opět příklon k častějšímu zobrazování těchto hodnot (12 výskytů), tedy i tendenci hodnoty zdravého životního stylu frekventovaněji předávat dětem.

Graf č. 13 – Proměny zastoupení hodnotové skupiny „zdravý životní styl“ ve zkoumaných studiových vstupech pořadů v průběhu let

Závěr

Cílem této práce bylo postihnout proměny hodnot předávaných dětem verbálně moderátory či loutkami ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů pro děti a mládež ve vysílání Československé a České televize od 80. let 20. století po současnost, tj. rok 2015. Jako nedělní ranní pořady chápu např. Studio Kamarád (vysílané v 80. letech a obnovené v roce 2011), Studio Rosa, Jůhele neděle, Pohádková půda, Hřiště 7 atd. Druhořadým cílem práce bylo rovněž zmapovat, jak se tyto pořady proměňovaly v průběhu let co se týče jejich názvů, podoby (studia a kulisy), moderátorského obsazení, vystupujících loutek apod. Sledovala jsem tři desetiletá období – 80. léta (1980–1989), 90. léta (1990–1999) a 21. století jako dobu současnou (2006–2015). Vzhledem k rozsahu diplomové práce se na následujících řádcích věnuji pouze prvořadému cíli práce, který se týká hodnotového výzkumu.

V praktické části práce (při výzkumu) jsem vycházela ze třiceti dílů těchto pořadů, respektive celkem ze 190 studiových spojovacích vstupů, které byly podrobeny kvantitativním obsahovým analýzám. Cílem této práce bylo zjistit, jak frekventovaně se které konkrétní hodnoty objevovaly ve zmíněných studiových vstupech pořadů, a to v jednotlivých sledovaných obdobích a následně pomocí komparací zmapovat, jak se dané zobrazování sledovaných hodnot v průběhu let proměňovalo. Pro detailnější kvantitativní obsahové analýzy hodnot i interpretace jejich výsledků jsem předem stanovené hodnoty rozřadila také do různých, tematicky styčných skupin (např. *rodina a přátelé*, *příroda a životní prostředí*, *zdravý životní styl* apod.), dále jsem hodnoty k výzkumu dvakrát kategorizovala – na hodnoty kolektivistické a individualistické, materialistické a postmaterialistické. V následujících odstavcích přináším shrnutí poznatků, ke kterým jsem v rámci praktické části své diplomové práce dospěla a popisuji, jak se tedy sledované hodnoty zobrazované ve studiových vstupech pořadů (a předávané dětem prostřednictvím televizních obrazovek) v průběhu celého sledovaného období – od počátku 80. let 20. století po rok 2015 – proměňovaly.

Kvantitativní obsahové analýzy studiových vstupů vybraných pořadů ukázaly, že v těchto spojovacích vstupech, řazených mezi obsahovou náplň nedělních ranních pohádkových pásem (pohádky, seriály atd.), jsou významně prostoupeny nejrozličnějšími hodnotami, jejichž tematické zaměření bylo nejpestřejší zejména v době 80. let 20. století. Tato škála témat – hodnot, které byly ve vstupech zobrazovány – se postupně

zužovala od počátku 90. let 20. století společně s proměnou pořadu³⁰² a v posledním období byl rozdíl ve sledovaném „trendu“ zobrazování spektra hodnot v porovnání s 80. léty největší – tematická šíře hodnot se ve 21. století snížila oproti 80. létům až o jednu třetinu.

Souběžně s ústupem frekvence zobrazování hodnot ve studiových vstupech se od 90. let projevila tendence, kdy obsahová náplň vstupů tíhla více k zábavnosti než v předchozích letech, moderátoři a loutky se již nesnažili tolik děti u televizních obrazovek prostřednictvím hodnot vychovávat a vzdělávat, akcent byl nově kladen na rysy zábavnosti. Můžeme tedy říci, že od počátků 90. let 20. století dochází ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů pro děti k jakémusi hodnotovému „uvolnění“. Zároveň výsledky hodnotových analýz studiových vstupů ukázaly, že naproti klesání počtu zobrazovaných hodnot dochází u studiových vstupů zároveň k nárůstu jejich počtu v průběhu let. Tedy že v 90. letech oproti dekadě předchozí vzrostl počet spojovacích vstupů, které jsou zařazovány do nedělních ranních pořadů pro děti, a že tato proměna je nejsilnější v posledním sledovaném období, kdy počet studiových vstupů častokrát až o polovinu převyšoval počet vstupů zařazovaných do těchto pořadů v 80. letech 20. století.³⁰³

Výsledky výzkumu rovněž ukázaly, že politické ovzduší doby totalitního režimu v 80. letech kupodivu nemělo na hodnoty zobrazované v daném období žádný vliv, jak potvrdil v rozhovoru k diplomové práci i dlouholetý dramaturg České televize Jiří Chalupa, komunisté do tohoto typu televizní tvorby pro děti a mládež nezasahovali, hodnotové reflexe ve studiových spojovacích vstupech tedy byly určovány zejména tvůrci těchto pořadů. Politika se do hodnot, které byly v průběhu zkoumaného období zobrazovány ve studiových vstupech pořadů, nepromítala ani v 90. letech 20. století a ve 21. století, nicméně můžeme předpokládat, že například tendence tíhnout k zábavnosti ve studiových vstupech těchto pořadů nastupující na počátku 90. let (viz výše), byla ovlivněna politicko-spoločenským kontextem tohoto „porevolučního období“.

Z výsledků kvantitativních analýz dále vyplynulo, že v celém sledovaném období patří mezi nejfrekventovaněji zobrazované hodnoty ve studiových vstupech hodnoty spojené s formováním osobností dětí a jejich vzděláváním jako například

³⁰² Místo pořadu Studio Kamarád se na počátku 90. let začalo vysílat Studio Rosa.

spoléhat na své schopnosti, žít kulturně, zpívat, hájit svá práva, vzdělávat se, číst knížky, přičemž ve všech zkoumaných obdobích byl největší akcent kladen na hodnoty *žít kulturně, zpívat a vzdělávat se číst knížky*. V praxi pak byly tyto hodnoty reflektovány tím způsobem, že např. moderátoři i loutky zpívali ve studiových vstupech nejružnější písničky (mnohdy i dále hodnotově zaměřené např. na zdravý životní styl či ochranu přírody a životního prostředí), častokrát byli do studia zváni hosté – zpěváci a písničkáři, dále moderátoři prezentovali dětem novinky z oblasti dětské literatury, připomínali významná výročí spisovatelů, v rámci rubrik dokonce i vysvětlovali dětem cizí slova, zkratky apod.

Vzhledem k tomu, že právě výše zmíněné hodnoty spojené se vzděláváním dětí a kulturním formováním jejich osobností patřily mezi nejvíce zastoupené v celém zkoumaném třicetiletém období, nepotvrdila se první stanovená hypotéza, tedy že by k nejčastěji zobrazovaným hodnotám patřily hodnoty týkající se rodiny (konkrétně ve výzkumu k této práci hodnoty např. *šťastná rodina, dobří přátelé, poslouchat rodiče*). Vyvracím tedy svou původní domněnku, že akcent je kladen na hodnoty sociálního charakteru a udržování mezilidských vztahů s nejbližšími lidmi (rodinou a přáteli). Ačkoliv výsledky výzkumu ukázaly, že tato hodnotová skupina (*rodina a přátelé*) byla v porovnání s nejdominantnějším celkem *formování osobnosti, vzdělání* spíše upozaděna, také patřila k těm více zastoupeným. Zajímavé je pozorovat spíše klesavou tendenci zobrazování těchto hodnot v průběhu let, kterou jsem vysledovala porovnáním výsledků zobrazování těchto hodnot v jednotlivých obdobích. Můžeme tedy říci, že nejsilnější zastoupení měly tyto „rodinné hodnoty“ ve studiových vstupech pořadů z 80. let 20. století, nejslabší ve 21. století.

Zaměříme-li se na další stanovenou hypotézu, že v hodnotách zobrazovaných ve studiových vstupech v průběhu let panuje určitá kontinuita a výrazněji se jejich uspořádání nemění, můžu nyní díky výsledkům kvantitativních obsahových analýz studiových vstupů tuto hypotézu potvrdit. Ukázalo se, že uspořádání žebříčku hodnot, které jsou ve studiových spojovacích vstupech pořadů reflektovány, se v průběhu sledovaných let výrazněji nezměnilo, nebylo možné vysledovat četné a výrazné proměny v zobrazování hodnot různých skupin, zastoupení hodnot se proměňuje spíše pomalu a postupně, nedochází k žádným rázným a rychlým změnám. Toto je možné

³⁰³ V 80. letech 20. století měly tyto pořady (Studio Kamarád) průměrně 4–6 studiových vstupů, po roce 2000 je jich průměrně 7–9. Celkem bylo zkoumáno: 80. léta 48 studiových vstupů, 90. léta 64 vstupů, 21. století 78 vstupů.

ilustrovat na příkladu zastoupení hodnot kategorizovaných na hodnoty kolektivistické, individualistické a postmaterialistické, materialistické. V 80. letech mají silnější zastoupení hodnoty kolektivistické a stejně tomu je ve dvou následujících obdobích (90. léta a 21. století), nicméně rozdíl ve frekvenci zobrazování kolektivistických hodnot v porovnání s individualistickými hodnotami se v průběhu sledovaného období postupně – byť velmi pomalu a nevýrazně – snižuje.³⁰⁴ Podobná zjištění velmi pomalých hodnotových proměn vyplynula z výsledků analýz také co se týče kategorie hodnot materialistických a postmaterialistických.

Za zajímavé zjištění považuji, že v době 80. let 20. století, kdy bychom i vzhledem k politickému, společenskému a ekonomickému ovzduší tehdejší doby mohli předpokládat převažující výskyt hodnot materialistických, byly ve studiových vstupech pořadů frekventovaněji zastoupeny hodnoty postmaterialistické a stejně tomu bylo i v 90. letech a ve 21. století. I zde je možné konstatovat, že poměr zobrazování hodnot materialistických a postmaterialistických se postupem času spíše nevýrazně a pomalu proměňoval, přičemž největší dominanci mají hodnoty postmaterialistické nad hodnotami materialistickými v posledním sledovaném období, kterým jsou léta 2006 až 2015. Celkově je tedy možné říci, že soubor hodnot, které jsou zobrazovány ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů pro děti ve vysílání Československé a České televize od 80. let 20. století až po současnost, se proměňuje v čase jen velmi pomalu a postupně, není však zcela “zakonzervován“, promítají se do něj částečně i aktuální společenské otázky apod.

Třetí hypotéza, kterou jsem stanovila v závěru metodologické kapitoly, hovoří o významnějším a častějším výskytu hodnot souvisejících s problematikou ochrany přírody a životního prostředí, environmentální výchovou atd. ve studiových vstupech pořadů posledního sledovaného období (2006–2015). Dílčí analýzy hodnot v jednotlivých *obdobích* a komparace jejich výsledků ukázaly, že poslední zmíněnou hypotézu je možné v závěru práce potvrdit. Hodnoty jako *chránit přírodu, zdravé životní prostředí, žít v hezkém životním prostředí* se nejfrekventovaněji objevovaly právě v pořadech 21. století, nicméně jejich zobrazování ve studiových vstupech začalo být posilováno již v 90. letech. Nejčastěji pak moderátoři či loutky ve spojovacích vstupech hovořili o nutnosti třídění odpadu, což je otázka v současné době velmi často

³⁰⁴ V 80. letech 20. století převažují hodnoty kolektivistické nad individualistickými o 9 výskytů, v 90. letech 20. století se tento „náskok“ snižuje na 7 výskytů a ve 21. století je rozdíl mezi kategoriemi 6 výskytů.

komunikovaná. V porovnání s 80. léty měla hodnotová skupina *příroda a životní prostředí* v pořadech z 21. století téměř až šestkrát vyšší zastoupení.

Poměrně zajímavá zjištění se týkají také hodnotové oblasti zdravého životního stylu. Ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů pro děti se již od počátku 80. let hojně objevují hodnoty jako *sportovat, nebýt líný a žít zdravě* (ve smyslu dodržování zdravých zásad stravování, dodržování pitného režimu apod.), které jsou zastoupeny zejména v závěrečných, „rozlučkových“ vstupech, kde moderátoři či loutky apelují na děti u televizních obrazovek, aby po skončení pořadu šly ven na čerstvý vzduch, aby sportovaly a aktivně se hýbaly. Zároveň také podněcují děti ke zdravému stravování, konzumaci ovoce a zeleniny. Výsledky hodnotových analýz ukázaly, že tyto hodnoty spojené se zdravým životním stylem byly nejčastěji zaznamenávány v pořadech z 80. let. Od 90. let mají spíše klesavou tendenci jejich zobrazování, tedy tyto hodnoty jsou spíše upozaděny, až ve 21. století jim je opět přikládán větší význam, což usuzují podle nárůstu frekvence jejich zobrazování.

Celkově lze konstatovat, že zpracování výzkumu věnujícího se tématu hodnot zobrazovaných v nedělních ranních pohádkových pásmech pro děti ve vysílání Československé a České televize přineslo poměrně zajímavé výsledky. Uvědomuji si zároveň, že zejména kódování jednotlivých proměnných³⁰⁵ a jejich rozřazení do hodnotových skupin a další kategorizace byly významně subjektivně ovlivněny subjektivním hlediskem i přes maximální snahu o dosažení co nejvíce objektivních výsledků. Musíme mít na paměti, že hodnoty a jejich proměny jsou sociologickým tématem, které je tedy úzce spojeno se společností a jejími proměnami v čase, zatímco proměny podob studiových vstupů a jejich tendencí (zábavní či edukativní atd.) jsou určovány především tvůrci těchto pořadů. Také bych zde ráda zdůraznila, že existuje více výzkumných přístupů, pomocí kterých by bylo možné téma zpracovávat, kvantitativní obsahová analýza, již jsem zvolila ve výzkumu k této diplomové práci, je pouze jedním z nich.

Co se týče možností rozšíření práce, v budoucnu by mohlo být například pořízen větší výzkumný vzorek, tedy zahrnut do výzkumu větší počet pořadů a studiových vstupů. Také by mohlo být přínosné opakovat hodnotový výzkum kolem roku 2020, kdy by se uzavřely čtyři dekády, a tak by bylo možné zkoumat také (ve výzkumu k této diplomové práci vynechaná) léta 2000–2005. Dále by se text práce mohl ubírat směrem,

³⁰⁵ Tj. zapisování jednotlivých hodnot do kódovacích listin v průběhu sběru dat.

kdy by se zjišťovalo, zda jsou hodnoty zobrazované ve studiových vstupech těchto pořadů reálně předávány dětem, tedy zda tyto hodnoty děti jako televizní diváci opravdu přijímají a “zvnitřňují“. Možné by bylo také zaměřit se na cílovou skupinu dětí a na pořady, které jsou o nedělních ránech dětmi sledovány, nebo zjistit, jak se vyvíjelo diváctví těchto nedělních ranních pohádkových pásem Československé a České televize od jejich počátků po současnost, kdy je dětem nabízena pestrá paleta nejrůznějších pořadů na soukromých stanicích. Téma hodnot zobrazovaných v nedělních ranních pohádkových pásmech pro děti vysílaných Československou a Českou televizí je dle mého názoru i do budoucna tématem, které se v různých podobách může stát předmětem mnoha dalších výzkumů.

Závěrem lze o proměnách hodnot na základě výsledků výzkumu provedeného k této diplomové práci konstatovat, že změny v jejich zobrazování nebyly v průběhu let výraznějšího charakteru. Nicméně od konce 80. let se mění – snižuje zejména frekvence předávání (reflexe) nejrůznějších hodnot ve studiových spojovacích vstupech nedělních ranních pořadů, tedy lze říci, že ve studiových vstupech nedělních ranních pořadů pro děti ČT v současnosti nechtějí prostřednictvím předávaných hodnot děti kultivovat, vychovávat v takové míře jako tomu bylo v době 80. let minulého století. Tématická šíře hodnot se během více než třicet let dlouhého zkoumaného období postupně zúžila, největší spektrum témat – hodnot bylo zobrazované ve vstupech pořadů z 80. let, naopak nejméně hodnot je možné vysledovat v těchto pořadech vysílaných ČT ve 21. století. Co se týče proměn zobrazovaných hodnot ve studiových vstupech pořadů, nebylo by možné je popsat bez stanovení hodnotových skupin. Jako proměnu, co se týče míry zobrazování hodnot vybraných skupin, je možné označit stoupavou tendenci skupiny hodnot týkajících se přírody a životního prostředí. Naopak proměnu v podobě klesavé tendence vykazuje skupina hodnot, která souvisí se sociálními vztahy (rodina a přátelé). Nejkonstantnější postavení mezi zkoumanými hodnotovými skupinami má v průběhu více než třiceti let skupina „formování osobnosti a vzdělání“, její hodnoty patří po celou dobu mezi nejzobrazovanější, tvůrci těchto pořadů tedy – od 80. let 20. století až po současnost – kladou akcent na to, aby byly děti u televizních obrazovek prostřednictvím sledování těchto mediálních produktů nejenom zabavovány, ale také vzdělávány a kultivovány.

Summary

This master's thesis is analysing the changes of the values presented in the studio entries of the Sundays morning's programmes for children and the youth which were broadcasted in the Czechoslovak and the Czech Television from the 1980s onwards (i.e. until 2015). By Sundays morning's programmes we mean for example Studio Kamarád, Studio Rosa, Jůhele neděle, Hřiště 7 etc. The secondary goal of the master's thesis is also to monitor the changes of these values during the period lasting for more than 30 years – for example the changes of the names of the programmes, of the anchor-men, changes of the design of the studios and also of coulisses and so on. Due to the length of the master's thesis and its primary focus on the research of the values, the master's thesis also presents the research of the values in the abovementioned programmes and its results.

Values represent quite a highly discussed topic in the present society. In the programmes for children we can see the effort of the authors of these programmes to reflect the values which play an important educational and pedagogical role. Also, these values cultivate the children otherwise. The theoretical part deals with the interpretation of the topics such as for example the values, TV programmes for children, developmental psychology as a theoretical foundation of the master's thesis. Also, it covers social and political context of the examined period. The analytical part draws from 30 episodes of these programmes. Altogether 190 connecting studio entries were examined (verbal behaviour of the anchor-men and also puppets which appeared in these programmes). Before the analysis itself was launched, the complex of 42 values had been set. With the assistance of quantitative content analysis the frequency of the values occurrence during the set time periods (1980s, 1990s and 21st century) was determined. In order to present detailed results of the research the values were further divided into the groups (for example family and friends, nature and environment, healthy lifestyle etc.) and they were also classified (collectivistic and individualistic values, materialistic and post-materialistic values). The results of the content analysis during the different time periods were compared (1980s and 1990s, 1990s and 21st century, 1980s and 21st century). The changes of the selected values groups in the course of the time (for example family and friends, nature and environment) were found.

Also, the results of the research proved that studio entries of the analysed programmes are full of different values which thematic focus was most varied in the 1980's. This scale of topics-values has been narrowing since 1990's in the connection with the tendency of amusement (studio entries are not only designed to play an educational and pedagogical role, but also they should play an amusement role). Also, the number of studio entries which are incorporated into these programmes has been decreasing in the course of the years. From the results of the quantitative analysis it was also concluded that the most frequently presented values of the three stated time periods were the values connected to the formation of character of people and also values of children education (for example to pursue a cultural life, to sing, to educate, to read books, to develop one's creativity and fantasy) – the hypothesis that the social values concerning the family and friends are most widely represented in the programmes was disproved.

The hypothesis – that the values displayed in the studio entries of these programmes were changing very slowly during the years, that among the values a certain degree of continuity is obvious, that the scale of the values has not been changing significantly, and also that during the lastly analysed time period (21st century) the values connected to environment protection and environmental education

etc. were more widely reflected than in the previous years – was confirmed. Regarding collectivistic and individualistic values, the collectivistic values have been prevailing during the whole time period. Also, the post-materialistic values have been outnumbering the materialistic values. The latter statement may seem quite surprising having on mind a nature of the previous communist regime, especially during the 1980s. Also, the results of the research demonstrated that the values helping children to pursue a healthy lifestyle were quite frequent (to do sport, not to be lazy, and to eat healthy). The values connected to healthy lifestyle were most widely present in the programmes of the 1980's. During the 1990's the occurrence of these values decreased. They were reflected again in the 21st century. We have to bear on mind that the values and their changes represent a sociological theme which is very closely connected to the society and its changes in time. However, the changes in the design of the studio entries and their tendencies (entertainment or educational etc.) are determined especially by the authors of these programmes.

Seznam zkratek

APA	American Psychological Association
APF	Archivní a programové fondy
ATO	Asociace televizních organizací
CDDT	Centrum divadelní a dětské tvorby
CDDP	Centrum dramaturgie dětských pořadů
CEMES	Centrum pro mediální studia (FSV UK)
ČR	Česká republika
ČRo	Český rozhlas
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní republika
ČST	Československá televize
ČT	Česká televize
ČT :D	Děčko – program ČT pro děti
ČT1	první kanál České televize
ČVRT	Československý výbor pro rozhlas a televizi
EVS	European Values Study (evropský výzkum hodnot)
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FSV UK	Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy
HSTD	Hlavní správa tiskového dozoru
JFF	Jugend Film Fernsehen (mnichovský výzkumný institut)
KSČ	Komunistická strana Československa
LSS	Lifestyle Survey (výzkum životního stylu)
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NTV	Nezávislá televize
ODA	Občanská demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana
RRTV	Rada pro rozhlasové a televizní vysílání
RPM	Revue pro média
SK	Studio Kamarád
SVRT	Slovenský výbor pro rozhlas a televizi
TV	televize
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV KSSS	Ústřední výbor Komunistické strany Socialistického svazu
ÚPS	Ústřední publikační správa
URL	Uniform Resource Locator (jednotná adresa zdroje)
VB	Veřejná bezpečnost
WVS	World Value Survey (světový výzkum hodnot)

Použitá literatura

- Babbie, E. 2001. *The Practice of Social Research*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Berelson, B. 1952. *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Blažek, B. 1995. *Tváří v tvář obrazovce*. Praha: SLON.
- Bocan, M. a kol. 2012. *Děti v ringu dnešního světa : Hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let*. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Klíče pro život.
- Burton, G. – Jiráček, J. 2001. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principál.
- Croteau, D., Hoynes, W., Milan, S. 2012. *Media/society: Industries, Images, and Audiences*. Los Angeles: Sage.
- Cysařová, J. 1999. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce 1985–1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Cysařová, J. *Československá televize a politická moc 1953–1989*. In *Soudobé dějiny*. Roč. 2002 (IX.), č. 3–4, s. 521–537.
- Creswell, J. W. 1998. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Damborská, M. a kol. 1979. *Psychológia a základy výchovy*. Bratislava: Osveta,.
- DeFleur, M. L. – Ball-Rokeach, S. 1996. *Teorie masové komunikace*. Praha: Karolinum.
- Disman, M. 2000. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum.
- Dvořáková, J. 2008. *Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity*. Brno: Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, MUNI: Fakulta sociálních studií.
- Fiala, P. – Mikš, F. 2000. *Česká konzervativní a liberální politika: sborník k desátému výročí založení revue Proglas*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Feldstein, V. 1964. *Televize včera, dnes, zítra*. Praha: Orbis.
- Geist Bohumil: *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. 1. vydání. ISBN 80-85605-28-7.
- Giddens, A. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo.
- Giles, D. 2012. *Psychologie médií*. Praha: Grada.

- Gunter, B. – McAller, J. 1997. *Children and television*. London: Routledge.
- Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hüther, J. – Schorb, B. (ed.). 2005. *Grundbegriffe Medienpädagogik*. München: KoPäd.
- Inglehart, R. 1997. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 societies*. New Jersey: Princeton University Press.
- Jiráček, J. – Köpplová, B. 2009. *Masová média*. Praha: Portál.
- Jiráček, J. – Köpplová, B. 2003. *Média a společnost: Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál.
- Jiráček, J. – Mičienka, M. a kol. 2007. *Základy mediální výchovy*. Praha: Portál.
- Končelík, J., Večeřa, P., Orság, P. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál.
- Köpplová, B. a kol. 2003. *Dějiny českých médií v datech*. Praha: Karolinum.
- Krebs, V. 2007. *Sociální politika*. Praha: ASPI.
- Kvaček, R. 2002. *České dějiny II*. Praha: SPL – Práce.
- Maříková, H. a kol. 1996. *Velký sociologický slovník II*. Praha: Karolinum.
- McLuhan, M. 1991. *Jak rozumět médiím: Extenze člověka*. Praha: Odeon.
- McQuail, D. 1999. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
- Meyrowitz, J. 2006. *Všude a nikde: Vliv elektronických médií na sociální chování*. Praha: Karolinum.
- Michalec, Z. 1983. *Tisíc tváří televize: Čtení o televizi*. Praha: Panorama.
- Mikšík, O. 2007. *Psychologická charakteristika osobnosti*. Praha: Karolinum.
- Müller, K. 2012. *Politická sociologie: Politika a identita v proměnách modernity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Novotný, P. 2006. *Epidemie delikvence*. Liberec: Dialog.
- Olecká, I. – Ivanová, K. 2010. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc o.p.s.
- Orleabar, J. 2012. *Kniha o televizi*. Praha: AMU.
- Petráček, V. a kol. 1995. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.

- Prudký, L. 2004. *Hodnoty a normy v české společnosti – stav a vývoj v posledních letech*. Studijní text pro učitele občanské výchovy č. 1. Brno: Cerm.
- Prudký, L. a kol. 2009. *Inventura hodnot: Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia.
- Prudký, L. a kol. 2010. *Tehdy a teď: Česká společnost po 20 letech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Průcha, J. a kol. 2009. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál.
- Punch, F. K. 2008. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál.
- Reifová, I. a kol. 2004. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.
- Rabušic, L. – Hamanová, J. 2009. *Hodnoty a postoje v ČR 1991–2008* (pramenná publikace European Values Study). Brno: FSS MU.
- Říčan, P. – Pithartová, D. 1995. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál.
- Říčan, P. 2006. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Singer, D. G. – Singer, J. L. 2001. *Handbook of Children and the Media*. London: Sage Publications.
- Schwartz, S. H. – Bilsky, W. 1990. *Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross Cultural Replications*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878-891.
- Sigman, A. 2005. *Remotely controlled: How television is damaging our lives – and what we can do about it*. London: Vermilion.
- Suchý, A. 2007. *Mediální zlo – mýty a realita: Souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí*. Praha: Triton.
- Šanderová, J. 2009. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: SLON.
- Šedřová, K. 2007. *Děti a rodiče před televizí: Rodinná socializace dětského televizního diváctví*. Brno: Paido.
- Theunert, H., Lenssen, M., Schorb, B. 1995. „Wir gucken besser fern als ihr!“ *Fernsehen für Kinder*. Mnichov: KoPäd Verlag.
- Theunert, H. – Schorb, B. 1996. *Begleiter der Kindheit*. München: BLM.
- Výrost, J. – Slaměník, I. 2008. *Sociální psychologie*. Praha: Grada.
- Vymětal, J., A. Diačiková, M. Váchová. 2005. *Informační a znalostní management v praxi*. Praha: LexisNexis CZ.

Vágnerová, M. 2005. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.

Valkenburg, Patti M. 2004. *Children's Responses to the Screen. A Media Psychological Approach*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Van Evra, J. 1990. *Television and Child Development*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Periodika, články v tisku, odborné články:

Revue pro média

Týdeník Československá televize

Týdeník Televize

Týdeník Teletip

Jirák, J. – Köpplová, B. Děti a média: složitý vztah. *Kmit*, roč. 6, 1998, č. 1, s. 32–33.

Koudelka, P. Co mi dalo setkání s Jů a Hele. *Týdeník Československá televize*, 1983, č. 6, s. 13.

Rabušic, L. Je česká společnost „postmaterialistická“? *Sociologický časopis*, 2000, roč. 36, č. 1., s. 3–12.

Rabušic, L. Tichá revoluce aneb Od materialismu k postmaterialismu v západních společnostech. *Sociologický časopis*, roč. 26, 1990, č. 6, s. 505–517. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Rosenbaumová, K. – Šulová, L. Některé aspekty vlivu sledování televize na dítě. *Československá psychologie*, roč. 66, 2002, č. 3, s. 225–233.

Uchytíl, V. Děti + televize = ?. *Svět televize*, 1998, roč. 26, speciál, s. 18–20.

Volek, J. Televize jako spoluvůrce domova a extenze rodiny. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, *Sociální studia* 1999, č.4, s. 17–42. ISSN 1212-365X.

Internetové články:

Bartoš, F. Ronald Inglehart – Postmateriální hodnoty a eroze institucionální autority. *Socioweb.cz*. [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z [www](http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=205&lst=116): <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=205&lst=116>>.

Cebe, J. Jak změnily současné komunikační technologie povahu zpravodajství a publicistiky. *Média pod lupou.cz*. 2013. [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z [www](http://www.mediapodlupou.cz/lekce/jak-zmenily-soucasne-komunikacni-technologie-povahu-zpravodajstvi-a-publicistiky): : <<http://www.mediapodlupou.cz/lekce/jak-zmenily-soucasne-komunikacni-technologie-povahu-zpravodajstvi-a-publicistiky>>.

Havelka, J. Proměny české společnosti v čase. *Ihned.cz*. 21. 11. 2005. [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné z [www: <http://ihned.cz/c3-17233570-000000_d-17233570-000000_d-17233570-promeny-ceske-spolecnosti-v-case >](http://ihned.cz/c3-17233570-000000_d-17233570-000000_d-17233570-promeny-ceske-spolecnosti-v-case).

Hušková, V. Definice dětského pořadu. *Děti a média.cz*. 2014. [Aktivní 2. 11. 2014]. Dostupné z [www: <http://www.detiamedia.cz/art/1825/definice-detskeho-poradu.htm?page_idx=15>](http://www.detiamedia.cz/art/1825/definice-detskeho-poradu.htm?page_idx=15).

Jiráček, J. O účincích médií. *Rvp.cz*. 20. 6. 2005. [cit. 5. 11. 2014]. Dostupné z [www: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/246/O-UCINCICH-MEDII.html/>](http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/246/O-UCINCICH-MEDII.html/).

Leontiyeva, Y. Evropský a světový výzkum hodnot. *Socioweb.cz*. [cit. 28. 9. 2014] Dostupné z [www: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=275&lst=103.>](http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=275&lst=103).

Tuček, M. Jaké hodnoty jsou pro nás důležité? CVVM, *Soc.cas.cz*. 2014. [cit. 29. 9. 2014] . Dostupné z [www: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7263/f3/ov140717.pdf.>](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7263/f3/ov140717.pdf).

Vladyka, M. Mediální gramotnost začíná tam, kde končí „mediální nevinność“: rozhovor s Janem Jiráčkem. *Rmp.cz*. 2014. [cit. 8. 11. 2014]. Dostupné z [www: <http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Revue08/archiv_08.htm.>](http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Revue08/archiv_08.htm).

Závěrečné studentské práce:

Budská, K. *Srovnání podnětů k utváření osobních hodnot nabízených dětem časopisem Materídouška v letech 1981 a 2011*. Praha, 2013. Diplomová práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Radim Wolák.

Hronová, A. *Vysílání pro děti a mládež: Komparativní analýza proměn dramaturgie a programových strategií České televize*. Brno, 2012. Diplomová práce (Mgr.) Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Katedra mediálních studií a žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jaromír Volek, PhD.

Internetové zdroje:

www.atmedia.slideshare.net

www.ceskatelevize.cz

www.csfd.cz

www.cs.wikipedia.org

www.decko.cz

www.detiamedia.cz

www.ihned.cz

www.mediaguru.cz

www.mediapodlupou.cz

www.muni.cz

www.rpm.cz

www.rrtv.cz

www.rvp.cz

www.soc.cas.cz

www.youtube.com

Ostatní prameny:

Archiv a programové fondy ČT

Kodex ČT

Ročenky ČT 1997, 2013

rozhovor s Jiřím Chalupou

rozhovor s Markétou Štechovou

rozhovor s Janem Rosákem

Statut ČT, 2012

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Tabulka č. 1 – Kolektivistické a individualistické hodnoty (s.17)

Tabulka č. 2 – Soubor hodnot použitých ve výzkumu k této diplomové práci (s. 110, 111)

Tabulka č. 3 – Rozřazení hodnot do jednotlivých skupin (s. 115, 116)

Tabulka č. 4 – Hodnoty výzkumu této práce rozdělené do kategorií – na kolektivistické a individualistické (s. 118)

Tabulka č. 5 – Rozdělení hodnot výzkumu na materialistické a postmaterialistické (s. 119)

Tabulka č. 6 – Soubor nalezených hodnot a frekvence jejich výskytu při výzkumu pořadů z 80. let 20. století (s. 120, 121)

Tabulka č. 7 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k této práci řazené dle skupin – 80. léta 20. století (s. 125, 126)

Tabulka č. 8 – Seřazení hodnotových skupin dle frekvence zaznamenaných hodnot – 80. léta 20. století (s. 127)

Tabulka č. 9 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 80. létům 20. století rozdělené na kolektivistické a individualistické (s. 128)

Tabulka č. 10 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 80. létům 20. století rozdělené na materialistické a postmaterialistické (s. 130)

Tabulka č. 11 – Soubor nalezených hodnot a frekvence jejich výskytu při výzkumu pořadů z 90. let 20. století (s. 145, 146)

Tabulka č. 12 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k této práci řazené dle skupin – 90. léta 20. století (s. 150, 151)

Tabulka č. 13 – Seřazení hodnotových skupin dle frekvence zaznamenaných hodnot – 90. léta 20. století (s. 152)

Tabulka č. 14 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 90. létům 20. století rozdělené na kolektivistické a individualistické (s. 152, 153)

Tabulka č. 15 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 90. létům 20. století rozdělené na materialistické a postmaterialistické (s. 155)

Tabulka č. 16 – Soubor nalezených hodnot a frekvence jejich výskytu při výzkumu pořadů z 21. století (s. 168, 169)

Tabulka č. 17 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k této práci řazené dle skupin – 21. století (s. 178)

Tabulka č. 18 – Seřazení hodnotových skupin dle frekvence zaznamenaných hodnot – 21. století (s. 179)

Tabulka č. 19 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 21. století rozdělené na kolektivistické a individualistické (s. 180)

Tabulka č. 20 – Hodnoty nalezené ve výzkumu k 21. století rozdělené na materialistické a postmaterialistické (s. 181, 182)

Graf č. 1 – Mediální vybavenost dětských pokojů podle věku dětí (s. 40)

Graf č. 2 – Které médium by „dětí spíše oželely“? (s. 41)

Graf č. 3 – Vnímání působení ČT na dětského diváka a podíl jednotlivých žánrů na dětských pořadech (s. 72)

Graf č. 4 – Průměrná doba strávená dětmi sledováním televize (s. 80)

Graf č. 5 – Preference dětí v konzumaci mediálních obsahů dle různých typů médií (s. 81)

Graf č. 6 – Sledovanost televize dětmi v průběhu dne (s. 82)

Graf č. 7 – Průběh sledovanosti ČT dětmi během pracovních dnů (s. 83)

Graf č. 8 – Průběh sledovanosti ČT dětmi během nedělí (s. 84)

Graf č. 9 – Komparace průběhu sledovanosti TV dětmi během pracovních dnů a nedělí (s. 84)

Graf č. 10 – Proměny zastoupení hodnotové skupiny „rodina a přátelé“ ve zkoumaných studiových vstupech pořadů v průběhu let (s. 199)

Graf č. 11 – Proměny zastoupení hodnotové skupiny „formování osobnosti, vzdělání“ ve zkoumaných studiových vstupech pořadů v průběhu let (s. 200)

Graf č. 12 – Proměny zastoupení hodnotové skupiny „příroda a životní prostředí“ ve zkoumaných studiových vstupech pořadů v průběhu let (s. 201)

Graf č. 13 – Proměny zastoupení hodnotové skupiny „zdravý životní styl“ ve zkoumaných studiových vstupech pořadů v průběhu let (s. 201)

Obrázek č. 1 – Logo dětského kanálu ČT, ČT :D (s. 74)

Obrázek č. 2 – Podoba studia pořadu Studio Kamarád v 80. letech (s. 138)

Obrázek č. 3 – Podoba studia pořadu Pohádková půda (s. 188)

Seznam příloh

Příloha č. 1: seznam zkoumaných pořadů (text)

Příloha č. 2: kódovací kniha – 80. léta 20. století (tabulka)

Příloha č. 3: kódovací kniha – 90. léta 20. století (tabulka)

Příloha č. 4: kódovací kniha – 21. století (tabulka)

Příloha č. 5: rozhovor s Jiřím Chalupou (text)

Příloha č. 6: rozhovor s Janem Rosákem (text)

Příloha č. 7: rozhovor s Markétou Štechovou (text)

Příloha č. 8: Proměny zastoupení hodnotových skupin v pořadech během let (grafy)

Příloha č. 9: Proměny kategorií hodnot v pořadech během let (grafy)

Příloha č. 10: Proměny názvů nedělních ranních pořadů během let (text)

Příloha č. 11: fotodokumentace z natáčení Studia Kamarád (obrázky)

Přílohy

Příloha č. 1: Seznam zkoumaných pořadů

1. Studio Kamarád, 1981 (idec 281 354 53485)
2. Studio Kamarád, 1981 (videokazeta AE 0886)
3. Studio Kamarád, 1981 (videokazeta AE 0882)
4. Studio Kamarád, 1981 (videokazeta AE 0882)
5. Studio Kamarád, 1982 (videokazeta AE 0886)
6. Studio Kamarád, 1982 (videokazeta AE 0886)
7. Studio Kamarád, 1983 (videokazeta AE 0886)
8. Studio Kamarád, 1986 (videokazeta AE 0882)
9. Studio Kamarád, 1988 (videokazeta AE 53885)
10. Studio Kamarád, 1989 (idec 289 350 63329)
11. Studio Kamarád, 1990 (idec 290 350 53223)
12. Studio Kamarád, 1991 (videokazeta APV 890)
13. Studio Rosa, 1992 (videokazeta APV 889)
14. Studio Rosa, 1993 (idec 293 352 12756)
15. Studio Rosa, 1994 (294 352 12799)
16. Studio Rosa, 1995 (videokazeta AE 4661)
17. Studio Rosa, 1996 (idec 296 352 12304)
18. Jůhele neděle, 1997 (idec 297 352 12294)
19. Jůhele neděle, 1998 (idec 298 352 12352)
20. Žirafa, 1999 (idec 299 366 806)
21. Edův pohádkový balík, 2006 (206 552 11008)
22. Hřiště 7, 2007 (207 552 11039)
23. Hřiště 7, 2008 (208 552 11010)
24. Hřiště 7, 2009 (209 552 11030)
25. Hřiště 7, 2010 (210 552 11020)
26. Studio Kamarád, 2011, datum vysílání 23. 10. 2011
27. Studio Kamarád, 2012, datum vysílání 4. 11. 2012
28. Studio Kamarád, 2013, datum vysílání 19. 5. 2013
29. Studio Kamarád, 2014, datum vysílání 10. 5. 2014
30. Studio Kamarád, 2015, datum vysílání 21. 2. 2015

Příloha č. 2: Kódovací kniha – 80. léta 20. století

	Hodnota	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1.	<i>Šťastná rodina</i>	2		2		1				1	
2.	<i>Dobří přátelé</i>	1		1				1	1		
3.	<i>Dobře se učit</i>										
4.	<i>Chovat se slušně</i>	1		1	1	1	1	1			1
5.	<i>Pomáhat druhým, myslet na druhé</i>	1		1						1	1
6.	<i>Chránit přírodu</i>	1									
7.	<i>Hodně peněz</i>										
8.	<i>Být hezký/á</i>					1					
9.	<i>Dobrý/á ve sportu</i>										
10.	<i>Být slavný/á</i>										
11.	<i>Poznávat svět</i>	1	1						1		
12.	<i>Značkové oblečení, věci</i>										
13.	<i>Víra v Boha</i>										
14.	<i>Zájem o politiku</i>										
15.	<i>zdravé životní prostředí</i>	1									
16.	<i>žít zdravě</i>		1	1	1	1	1	1			
17.	<i>Žít v hezkém životním prostředí</i>										
18.	<i>Užívat si života</i>	1		1							
19.	<i>Koníčky a zájmy</i>			1	1		1	1			1
20.	<i>Být oblíbený</i>	1									
21.	<i>Být užitečný</i>										
22.	<i>Být informován</i>		1		1			1			
23.	<i>Poslouchat rodiče</i>		1	1						1	
24.	<i>Mít úctu k věcem</i>	1									
25.	<i>Mít úctu k lidem</i>				1						
26.	<i>Rozvíjet své myšlení</i>								1		
27.	<i>Rozvíjet svou kreativitu, fantazii</i>	1									
28.	<i>Sportovat</i>	2	2		1	1		1		1	
29.	<i>Nebýt líný</i>		1		1					1	
30.	<i>Nebýt chamtivý</i>			1							
31.	<i>Být lepší (předsevzetí)</i>										1
32.	<i>Hájit svá práva</i>										1
33.	<i>Dbát na hygienu</i>	1				1					
34.	<i>Myslet pozitivně</i>	2				1					
35.	<i>Být pořádný</i>	1		1		1					
36.	<i>Spoléhat na své schopnosti</i>		1					1			
37.	<i>Vzdělávat se, číst knížky</i>	2		1	1	1	1		3		
38.	<i>Projevovat lásku druhým</i>		1	1							
39.	<i>Být trpělivý</i>		1								
40.	<i>žít kulturně, zpívat</i>				1	1	1	1		1	
41.	<i>Být čestný, poctivý</i>							1		1	
42.	<i>Nebýt lakomý, rozdělit se</i>							1			

Příloha č. 3: Kódovací kniha – 90. léta 20. století

	Hodnota	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1.	<i>Šťastná rodina</i>				1		1		1	1	
2.	<i>Dobří přátelé</i>	1	1	1			1	1	1		
3.	<i>Dobře se učit</i>			1		1				1	
4.	<i>Chovat se slušně</i>		1					1		1	
5.	<i>Pomáhat druhým</i>	1	2		1		1	1			
6.	<i>Chránit přírodu</i>			1	1		1				
7.	<i>Hodně peněz</i>										
8.	<i>Být hezký/á</i>										
9.	<i>Dobrý/á ve sportu</i>										
10.	<i>Být slavný/á</i>										
11.	<i>Poznávat svět</i>										
12.	<i>Značkové oblečení, věci</i>										
13.	<i>Víra v Boha</i>										
14.	<i>Zájem o politiku</i>					1					
15.	<i>zdravé životní prostředí</i>			1	1		1				
16.	<i>žít zdravě</i>										
17.	<i>Žít v hezkém životním prostředí</i>								1		
18.	<i>Užívat si života</i>	1					1		1		
19.	<i>Koníčky a zájmy</i>	1	1								
20.	<i>Být oblíbený</i>										
21.	<i>Být užitečný</i>										
22.	<i>Být informován</i>		1	1	1						
23.	<i>Poslouchat rodiče</i>							1		1	
24.	<i>Mít úctu k věcem</i>				1				1		
25.	<i>Mít úctu k lidem</i>							2			
26.	<i>Rozvíjet své myšlení</i>					1					
27.	<i>Rozvíjet svou kreativitu</i>									1	1
28.	<i>Sportovat</i>	1	1								1
29.	<i>Nebýt líný</i>				1			1		1	
30.	<i>Nebýt chamtivý</i>							1			
31.	<i>Být lepší (předsevzetí)</i>			1							
32.	<i>Hájit svá práva</i>		1								
33.	<i>Dbát na hygienu</i>										
34.	<i>Myslet pozitivně</i>	1					1				
35.	<i>Být pořádný</i>										
36.	<i>Spoléhat na své schopnosti</i>		1								
37.	<i>Vzdělávat se, číst knížky</i>	1		1		2				1	
38.	<i>Projevovat lásku druhým</i>							1			
39.	<i>Být trpělivý</i>					1					
40.	<i>žít kulturně, zpívat</i>	2	1	2	1	1	1		2	1	
41.	<i>Být čestný, poctivý</i>										
42.	<i>Nebýt lakomý, rozdělit se</i>			1					1	1	

Příloha č. 4: Kódovací kniha – 21. století

	Hodnota	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1.	<i>Šťastná rodina</i>		1			1					
2.	<i>Dobří přátelé</i>				1		1		1		1
3.	<i>Dobře se učit</i>										
4.	<i>Chovat se slušně</i>	1				1		1			
5.	<i>Pomáhat druhým</i>			1					1		
6.	<i>Chránit přírodu</i>			1			1	1		1	
7.	<i>Hodně peněz</i>										
8.	<i>Být hezký/á</i>										
9.	<i>Dobrý/á ve sportu</i>										
10.	<i>Být slavný/á</i>										
11.	<i>Poznávat svět</i>						1				
12.	<i>Značkové oblečení, věci</i>										
13.	<i>Víra v Boha</i>										
14.	<i>Zájem o politiku</i>										
15.	<i>zdravé životní prostředí</i>		1	1			1	1		1	
16.	<i>žít zdravě</i>		2							1	1
17.	<i>Žít v hezkém životním prostředí</i>			1			1				
18.	<i>Užívat si života</i>										
19.	<i>Koníčky a zájmy</i>				1						
20.	<i>Být oblíbený</i>										
21.	<i>Být užitečný</i>										
22.	<i>Být informován</i>										
23.	<i>Poslouchat rodiče</i>		1					1			
24.	<i>Mít úctu k věcem</i>										
25.	<i>Mít úctu k lidem</i>		1								
26.	<i>Rozvíjet své myšlení</i>										
27.	<i>Rozvíjet svou kreativitu, fantazii</i>	1		1			1		1		
28.	<i>Sportovat</i>		1	1	1						2
29.	<i>Nebýt líný</i>				1		1				1
30.	<i>Nebýt chamtivý</i>										
31.	<i>Být lepší (předsevzetí)</i>										
32.	<i>Hájit svá práva</i>										
33.	<i>Dbát na hygienu</i>										
34.	<i>Myslet pozitivně</i>			1		1					
35.	<i>Být pořádný</i>										
36.	<i>spoléhat na své schopnosti</i>										
37.	<i>vzdělávat se, číst knížky</i>	1	1		1	1	1		1		
38.	<i>projevovat lásku druhým fyz. kont.</i>							1			1
39.	<i>být trpělivý</i>										
40.	<i>žít kulturně, zpívat</i>	1					1	1	1	1	
41.	<i>Být čestný, poctivý</i>										
42.	<i>Nebýt lakomý, rozdělit se</i>										

Příloha č. 5: Rozhovor s Jiřím Chalupou, dramaturgem a scénáristou ČT

- 1. Dalo by se říci, že jakýmsi „předchůdcem“ Studia Kamarád byl v 80. letech 20. století pořad Ahoj, děti! určený dětem předškolního věku vysílaný v květnu 1980?**

Ano, dalo. Byla to jakási zkušební pásma, na kterých jsme si ověřovali, jestli je něco takového, myslím, vysílat dvouhodinový blok, vůbec možné.

Musím říct, že v tu chvíli jsme nebyli úplně přesvědčeni o správnosti existence takového pásma. Připadalo nám to dlouhé a pro děti příliš svazující. Ale jednoznačný úspěch Studia Kamarád, náš názor poměrně rychle změnil. Tomu, aby pásmo nebylo pro děti ve své délce příliš závazné, jsme čelili tím, že jsme často zdůrazňovali, že si z nabídky v oněch dvou hodinách mají děti vybírat a ne se dívat celé dvě hodiny.

- 2. Jak a případně v čí hlavě se zrodil nápad vytvořit postavičky Jů a Hele? Byla tam určitá inspirace z americké Sesame Street?**

Byla u toho skupina lidí. Tehdejší zástupce šéfredaktora Miloslav Doubrava měl manželku Kanadanku a tak měl přístup k takovým pořadům, jako je zmiňovaná Sesame Street. Odtud ta inspirace, ale od samého začátku jsme chtěli, aby to byly výrazně české figury a stejně tak to chápal i Stanislav Holý. V té skupince lidí, kteří „stvořili“ Jů, Hele a Mufa jsem byl kromě Miloslava Doubravy i já a Stanislav Holý, ale také dlouholetá dramaturgyně a autorka pohádek Anna Jurásková.

- 3. Můžeme právě malíře a grafika Stanislava Holého označit za duchovního otce, tvůrce postaviček Jů a Hele?**

Standa Holý je duchovní otec jejich výtvarné podoby, nikoli figur a jejich charakterů. Nicméně jeho podíl považuji za velice důležitý a zásadní. Loutky i dekorace kolem vytvářejí jakýsi paralelní svět, svět líbezný, hladící a hravý. Je v nich láska i humor, a co můžete dát v neděli ráno dítěti víc?!?

- 4. Postavičky Jů a Hele vytvořili manželé Lhotákovi. Máte nějaké vzpomínky na to, jak se loutky vyráběly? Např. bylo těžké sehnat na ně onu chlupatou zelenou a žlutou látku?**

Martin a Renata Lhotákovi jsou další důležití lidé související s osudem Jůheláků. Oni je kongeniálně vyrobili, vlastně „spolutořili“, vybarvili je a jejich zásluhou fungují skvěle i technologicky (ovládání pohybu apod.). Ten materiál nás v první chvíli šokoval, Bylo to odporne leskmo, které se v tomto případě ukázalo jako famózně zvolený materiál. Výrazná barva, lehký lesk a hlavně dlouhá srst. Dítě by mělo chtít svého hrdinu pohladit a tohle k tomu přímo nabádalo.

- 5. V rozhovoru s Vámi, který byl publikovaný v týdeníku Televize, jsem se dočetla, že v 80. letech se komunisté nechali slyšet, že Jů a Hele moc „křičí a piští“ a že nejsou pro socialistickou mládež vhodné. Ale nechali je přesto všechno na obrazkách promlouvat k dětem. Jaké máte vzpomínky na tyto ohlasy? A před revolucí v roce 1989 na čas Jůheláci stejně zmizeli z televizních obrazovek?**

To víte, že v těch letech musela vadit už ta skutečnost, že ten pořad měl až frenetický úspěch. Když se Jůheláci jeli ukázat dětem na sídlišťe do Ládví v Praze 8, davy ten prostor doslova zavalily, takže se loutkáři s panáky museli uchýlit na balkon jednoho z domů, kde jim neznámí obyvatelé poskytli azyl. To samozřejmě vadilo. Ale říct přímo se to asi nedalo a tak se hledaly zástupné důvody, jako je křik, pištění vřeštění. Nechali je ale i tak, protože v té redakci byli většinou rozumní lidé. Když potom přišli jiní, museli odejít Jů a Hele.

- 6. Pohádková neděle, která se vysílala v letech 2003 až 2004 se natáčela ve studiu Kouzelné školky?**

Kouzelná školka nemá svoje studio, stejně jako ho nikdy nemělo Studio Kamarád. V tu dobu se oba pořady točily ve studiu 3 a Pohádková neděle používala prvky dekorace a hlavně loutky

z Kouzelné školky. Vždycky jsme to brali jako dočasné řešení, důvodem bylo vypršení práv na výtvarno v Pohádkové půdě.

- 7. V programu týdeníků Československé televize jsem našla, že první díl Studia Kamarád se odvysílal 4. ledna 1981. Je to správný údaj? Jak vzpomínáte na začátky takového pravidelného nedělního pohádkového pásma pro děti?**

Tolik vzpomínací typ zase nejsem, ani nevím, jestli to datum je opravdu správné. Ale berme to tak. Nicméně s jistotou vím, že Studio Kamarád měl moderovat spolu Jůheláky právě onen Miloslav Doubrava, ale po prvním natáčení nepřišel do studia s tím, že to dělat nechce a my jsme to museli okamžitě vyřešit. Byl jsem tam, neoholený, ale na místě (s určitou praxí v moderování) a tak jsem zaskočil a dalších cca 10 let jsem u toho zůstal.

- 8. Když jsem zkoumala pořady z 80. let, přišlo mi, že ve studiu bylo méně kulis – ilustrací Stanislava Holého. Je to pouze moje domněnka, nebo fakt, který měl určité souvislosti a opodstatnění?**

Samozřejmě je to asi dneska v dekoraci bohatší. Tehdy byla ta dekorace daleko jednodušší, víc náznaková a plochá. Na druhou stranu Standa Holý maloval skoro na každé vydání série vždy nových a aktuálních obrázků, které jsme potom používali. Je to záležitost normálního vývoje, nemá to žádné hlubší důvody.

- 9. Ve Studiích Kamarád z 80. let figurovaly děti – v různých rubrikách (např. Modrý telefon). Jejich zapojení bylo nejspíš záměrné, abyste “vtáhli” dětského diváka do dění na obrazovce? Toto se od 90. let tuším změnilo – v nedělních ranních pořadech už se děti neobjevovaly. Proč tomu tak bylo?**

Hlavním důvodem úspěchu Studia Kamarád byla, kromě tehdy převratně nových loutek Jů, Hele a Mufa, výrazná kontaktnost. To pásmo si tehdy víc s dětmi povídalo, na děti jsme se častěji obraceli jako na kamarády, se kterými trávíme nedělní ráno. Pořady typu Maminko, tatínku, dívejte se se mnou nebo Modrý telefon byly předtáčené a určité pozici dítěte v tom programu posilovaly. Od devadesátých let jde nedělní pásmo trochu jiným směrem. Předvyráběné pořady, např. Modrý telefon, jsou příliš drahé, pořad je koncipován jako více stylizovaný – povídání si s dětmi nahradily scénky. Vložené pohádky ovšem zůstaly. Osobně si myslím, že pokud jde o bezprostřední kontakt s dítětem, vzniká tu od těch devadesátých let přece jen určitý dluh.

- 10. V jednom z dílů SK říká Štěpánka Haničincová, že medvídek Emánek byl první televizní postavičkou pro děti. Můžeme to potvrdit?**

Štěpánka Haničincová byla úžasný člověk, a když to říká, je to určitě pravda.

- 11. Čertík Bertík, Rozmarýnek a loutka holčičky Kačenky se objevovaly na televizní obrazovce jak zvlášť – v pořadech Štěpánky Haničincové, tak i v rámci rubrik SK se Štěpánkou? Měly tyto postavičky podle vás také „promlouvat“ k dětem a předávat jim pozitivní hodnoty?**

O tom nelze vůbec pochybovat, pozitivní hodnoty, jakási víra v dobro a ve správnost, vlastně tak trochu přetavené desatero v pořadech dětské redakce platilo v zásadě vždycky. Pokud jde o politiku, tak do téhle sféry, věřím, nijak zásadně nezasahovala.

- 12. Při výzkumu – sledování několika SK z 80. let jsem narazila na mladou tmavovlasou moderátorku Markétu. Bohužel ale nemůžu dohledat celé jméno.**

To už muselo být poměrně těsně před rokem 89 a myslím, že by mělo jít o Markétu Vaněčkovou, která je dnes dramaturgyní Kouzelné školky.

- 13. Při sledování pořadů z 80. let jsem v jednom z dílů narazila na dvě blechy (babča a Krasososačková + červotoč Emil) namísto Jůheláků. Vzpomenete si, ve kterém roce k této změně „moderátorů“ pořadu došlo a proč? A pořad se toto ranní nedělní pásmo pro**

děti jmenovalo Studio Kamarád? (Žádné ilustrace S. Holého, ani Vy jste tam, myslím, nebyl?).

No, já myslím, že bych tam být asi měl. Výtvarníkem blech byl Honza Vyčítal a mluvily je Lenka Kořínková a Jiřina Bohdalová střídavě s Dášou Veškrnovou. Červotoče Emila mluvil Lubomír Lipský. Důvodem bylo hledání alternativy k Jů a Hele. Ona televize je dobrá jen tehdy, když hledá kudy dál, když nestojí na místě. Někdy to vyjde víc, jindy míň. A je taky možné, že Jů a Hele byli zrovna v nemilosti, ale tvrdit to nechci, nevím.

- 14. Ve SK v 80. letech byla rubrika Klub správných dětí. Do ní děti posílaly dopisy, ve kterých popisovaly, co dobrého udělaly a za to dostávaly odznaky klubu. Jak můžeme tuto rubriku interpretovat? Určitě měla děti nabádat k pozitivním hodnotám a chování (čestnost, slušnost, poctivost)?**

Je to tak, jak říkáte. Snažili jsme se děti oslovit a nabídnout jim pomyslné členství v klubu těch, kteří jsou slušní a jednají fér. Zase šlo o kontakt, stejně jako v rubrice Můj hlas, kde jsme chtěli, aby v tom pořadu měly děti vždycky svůj hlas a mohly se vyjádřit k tomu, co je baví nebo naopak trápí ve spojení se světem dospěláků apod. Volně na to navázal cca v roce 1993 diskusní pořad pro děti Tykadlo.

- 15. 80. léta – kromě Vás se jako moderátorka SK objevila malá blond'atá holčička, která se představila jménem Míša. To ale nebyla Lenka Vavrinčíková, jejíž jméno jsem vyhledala coby druhé moderátorky SK z dané doby?**

Nejspíš to byla dětská herečka Míša Kudláčková. Ale bylo to jen krátkodobé spojení....

- 16. Myslíte, že se hodnotový svět dětí (hodnoty, které se ČST / ČT snaží dětem předávat prostřednictvím studiových vstupů – vzájemných rozhovorů Jůheláků či moderátorů s loutkami) během třicetiletého období výrazněji proměnil či neproměnil? (Pokud budeme sledovat dobu od 80. let, přes 90. léta až po rok 2014).**

Myslím, že ani moc ne. Když si odmyslíme takové okrajové záležitosti jako určitá ostražitost a etika při pohybu na počítači apod., jsou ty základní hodnoty v zásadě stejné. Mění se to, že dnešní dítě toho mnohem víc ví, má víc informací, je jakoby (berme to trochu v uvozovkách) vzdělanější. Moje generace věděla v sedmi letech, že existuje kopretina a třeba slon, dnešní dítě zná mnohem, mnohem víc. To musí současný pořad pro tu kterou věkovou kategorii respektovat.

- 17. Myslíte, že se ideologie a kulturně-politické ovzduší v 80. letech promítalo také do těchto nedělních ranních pořadů pro děti (do jejich podoby) a také do hodnot předávaných dětem?**

To víte, že asi ano, i když jsme se maximálně snažili, aby tomu tak nebylo. Pokud jde o ty hodnoty základní, tam se to, myslím, docela dařilo. Ale jistě jsme nemohli neříkat věci, které byly v té době jakoby normální a povinné: např. 1. máj apod.

- 18. Které hodnoty se podle Vás snaží Studio Kamarád dětem předávat v současnosti? A na které hodnoty je kladen největší důraz?**

Já myslím, že ta škála základních hodnot je podobná napříč časem – být upřímný, nelhat, dávat na sebe pozor, nemyslet si, že peníze jsou nejdůležitější, vážit si starších lidí, nezrazovat své kamarády atd.

- 19. Myslíte, že v porovnání s minulými dekádami se v současnosti objevují v těchto pořadech více hodnoty, které by děti nabádaly k ochraně životního prostředí (pečovat o své okolí, uklízet si po sobě odpadky, chránit přírodu atd.)?**

Ta snaha tam byla vždycky a současně nikdy nebyla dominantní. To by mělo být posláním samostatného cyklu vysílaného mimo pásmo. Tady může jít o základní povědomí – význam, který pro nás příroda má, jaký by měl být náš vztah k ní a jak to udělat, abychom jí ubližovali co nejmíň. To se tam jistě objevuje, ale jak říkám, dominantní a soustředěné to není. Ale nemyslím si, že je cokoli takového prioritním posláním obecného pásma.

- 20. Které hodnoty podle Vás byly zobrazovány ve studiových vstupech v 80. a 90. letech. Liší se podle Vás nějak hodnoty předávané v jednotlivých obdobích, nebo jsou podobné?**

Jestli máte na mysli rozdíl mezi 80. a 90. léty, tak určitě je. Ani si nemyslím, že v typologii těch hodnot (mluvíme o dětech a tady ty hodnoty jsou nadčasové a v jádru apolitické), ale v jejich otevřenějším a svobodnějším zprostředkování. Zvláště, když si uvědomíme, že třeba Studio Kamarád se nikdy nerozpakovalo reflektovat i svět dospěláků.

- 21. Jaký je podle Vás důvod, proč v 90. letech, konkrétně v roce 1992 zmizely postavičky Jů a Hele z televizní obrazovky a nahradily je postavičky jiné ze Studia Rosa? Popř. jaké vzpomínky na tuto změnu v pořadu máte?**

Byla to doba samozřejmě bouřlivá. V čase bezprostředně po listopadu 89 se vrátili Jů a Hele, následně se prosadil trend hledat všechno nové a nezatížené minulostí, souviselo to vždy úzce i s osobností konkrétního šéfa. Podobný trend se objevuje u dlouho běžících televizních pořadů běžně. Vždy někdo chce přijít s něčím výrazně novým. Pokud jde o Studio Kamarád, tak těch „rozhodů“ s Jůheláky a „návratů“ k nim byla celá řada. Motiv byl vždy obdobný: důvodem k rozchodu byla snaha přijít s něčím novým, důvodem návratu byl pocit nebo poznání, že to nové není silnější než ono původní. Z toho původního to potom bylo zejména hladivé výtvarno Stanislava Holého, dobře charakterově profilované loutky a kontaktní charakter pořadu.

- 22. Jaká byla jména postaviček kohoutů Studia Rosa a který výtvarník zpracoval, navrhnul podobu studia?**

Musím se přiznat, že vůbec nevím, že tam byli nějakí kohouti, ale ...člověk zapomíná. Výtvarníkem Studia Rosa byl tehdy pan Pavel Šťastný, který nakreslil m.j. logo Občanského fóra.

- 23. V letech 1996 až 1998 se na obrazovky vrátily postavičky Jů a Hele. Odkud pramenil impuls k této změně, popř. jak na to vzpomínáte? A také proč zase po dvou letech oblíbení Jůheláci zmizeli, aby je nahradila od roku 1999 Ži-ra-fa.**

Ta odpověď je obsažená v odpovědi na otázku 21. Žirafa byl zajímavý model, vysílala se zpočátku živě, moderovala ji partička mladých lidí (např. tam začínal Libor Bouček) – v té době to byl nejhlubší odklon od Studia Kamarád. Ale i tam se dal najít prostor pro zajímavé věci, např. jsme v Žirafě dětem představili velmi širokou paletu různých osobností, které jsme zvali do studia (např. Arnošt Lustig, Věra Bílá aj.).

- 24. Od roku 1999 do roku 2006 se nejméně dvakrát měnily názvy pořadů a podoba studia, ve kterém se nedělní pásma pro děti natáčela. Ke změnám docházelo prakticky každé dva roky (1999 Ži-ra-fa, 2001 Pohádková půda, 2003 Pohádková neděle, 2004 Edův pohádkový balík). Lze vůbec nějak vysvětlit, proč se pořady takto často proměňovaly?**

Nazvěme to hledáním.... (a opět to úzce souvisí s odpovědí na otázku 21.)

- 25. V Edově pohádkovém balíku se opět objevovaly postavičky Jů a Hele, Mufa, ale i kohouta Edy. Můžeme říci proč, a kdo vymýšlel nové postavičky ke starým známým Jůhelákům?**

Potřebovali jsme postav víc, jiný důvod, myslím, nebyl. Nové postavy se vybírali z výtvarného odkazu tehdy už nežijícího Standy Holého. Volili jsme to, co bylo namalované a co nám připadalo pro děti zajímavé.

- 26. Domnívají se sami tvůrci těchto nedělních pořadů pro děti, že hodnoty, které jsou ve studiových vstupech zobrazovány (verbálně), jsou dětem předávány, že je děti přejímají od svých oblíbených postaviček? Že zkrátka např. Jů a Hele mohou mít „dobrý vliv“ na děti?**

To nepochybně. Cílem pořadu je děti zaujmout, zvolit něco, co budou považovat za zábavné a budou se chtít na to dívat. Dělat pro děti je ale také záležitost svědomí. Člověka to nutí k tomu, nezůstat jen u té zábavnosti. Je třeba jim něco říct. Ne je přímo vychovávat, ale předat jim něco jako etické poselství, ne snad osobní, ale obecně a nadčasově platné

Příloha č. 6: Rozhovor s Janem Rosákem, moderátorem Studia Rosa

1. Jak vzpomínáte na začátky Vašeho moderování pořadu Studio Rosa?

Tehdy jsem plynule přešel z moderování Magionu na Studio Rosa. Nebylo to ovšem tak, že by název vycházel z mého jména. I když by mi to dělalo radost...

2. Jaké byly ohlasy od dětských diváků na pořad? Nepsaly vám třeba děti v dopisech do televize, že jim chybí postavičky Jů a Hele, nebo naopak?

Kdepak, děti si zvykly, tak jak si zvykne každý. To je jen bláhový pocit, když někdo přestane někde účinkovat, že by kvůli tomu někdo plakal. Lidé si zvyknou na vše a na každého. Tak jsem ani já brzy nikomu nechyběl, když jsem skončil. A mimochodem – Jů a Hele byli na obrazovce spolu se mnou, nikam neodešli.

3. Vzpomněl byste si na loutky, které s Vámi pořad uváděly? Jednalo se jenom o ptáka Čau a Žofinku obrazovku, nebo byly ještě jiné postavy?

Jistě, že si vzpomínám. Máme s Čauem dokonce nazpívanou píseň. Ale na všechny ty postavičky si asi už nevzpomenu. Jen vím, že jim geniálním způsobem vdechli život herci černého divadla Jaroslav Vidlař, Jana Prachařová a další.

4. Vzpomněl byste, kdo těmto loutkám propůjčil hlas?

Čaua mluvil Ota Jirák, Haryho Šoumena, kterého jsem měl moc rád, Jiří Císler, Žofku tuším Lenka Kořínková.

5. Máte nějaké silné zážitky, příjemné či nepříjemné vzpomínky z natáčení Studia Rosa?

Zážitků mám mnoho, nejvíc ze společného natáčení Rosy s Petrem Jančaříkem.

6. Předpokládám, že jednotlivé díly pořadu se předtáčely s určitým předstihem. Jaké byly Vaše přípravy na natáčení, kolik Vám zabraly času, na co jste se ve scénáři nejvíce soustředil?

To se odvíjelo od toho, jestli jsem byl nebo nebyl autorem scénáře. V prvním případě jsem nad tím samozřejmě strávil hodně času. A jako autor jsem vždycky chtěl, aby tam bylo co nejvíc legrace, i když jsme zároveň dětem chtěli něco sdělit.

7. Mělo podle Vašeho názoru Studio Rosa (moderátor či loutky ve studiových vstupech) předávat dětem určité pozitivní hodnoty? Pokud ano, které hodnoty to podle Vás jsou?

Jistě, že mělo! Vždycky jsme akcentovali přátelství, obětavost, nebo skromnost. Jen si vzpomeňte, jak jsme se vysmívali pyšnému Harymu Šoumenovi!

8. Domníváte se, že hodnoty, které jsou ve studiových vstupech zobrazovány (verbálně), jsou dětem předávány, že je děti přejímají od svých oblíbených postaviček? Že zkrátka např. pták Čau může mít „dobrý vliv“ na děti?

Ano, to si opravdu myslím. Stejně tak jsem přesvědčen, že některé filmy, seriály nebo ještě více internetové hry jsou přímo návodné pro dětské násilí a šikanu. Je mi z toho někdy hodně smutno...

Příloha č. 7: Rozhovor s Markétou Štechovou, moderátorkou pořadu Žirafa

1. Pořad Žirafa se na obrazkách objevil koncem 90. let po pořadu Júhele neděle. Jaké byly ohlasy na pořad Žirafa? Nepsaly vám třeba děti do televize, že jim na obrazkách postavy Jú a Hele chybí?

Na to si nevzpomínám. Je to ale také dáno tím, že dopisy chodily do České televize, kam jsme docházeli vždy na natáčení jednotlivých dílů pořadu, takže dopisy nám vždy někdo musel předat. Nejvíce jsme komunikovali s dramaturgy, hlavně s Jiřím Chalupou. Ti nám pak předávali zejména dopisy, které nějak odpovídaly na otázky položené v pořadu, nebo dopisy zaslané do různých soutěží. Je tedy možné, že dětem postavy Jú a Hele chyběly, já jsem o tom ale v té době nevěděla.

2. V Žirafě vystupovalo ve studiových vstupech hned několik moderátorů, mezi nimiž jste byla i Vy, Libor Bouček, Petra Riegerová, Filip Jančík. Nepodařilo se mi dohledat jména ještě dalších dvou moderátorek – tmavovlásky a světlavlásky. Byly to Vaše stálé kolegyně?

Spolu s námi čtyřmi ještě moderovala Veronika Poláčková (dnes brněnská divadelní herečka a moderátorka Dobrého rána na ČT 2) a Karin, jejíž příjmení si nepamatuji a o které jsem poté, co v pořadu Ži-ra-fa přestala moderovat, dál neslyšela.

3. Jak jste se vůbec k moderování Žirafy dostala? A jak vzpomínáte na dobu, kdy jste byla v roli moderátorky sledovaného nedělního pohádkového pásma pro děti?

Byla jsem od osmi let členkou Dismanova rozhlasového dětského souboru, kde jsme hráli divadlo, učili se mluvit na mikrofon, natáčeli rozhlasové hry a zkusili i dabing. Když Česká televize hledala nové moderátory pro dětský pořad, přizvala i odrostlejší a starší členy Dismanova souboru (asistenty). Na konkurz nás tedy šlo asi osm (přesně si nevzpomínám). Z Dismanova souboru jsem také znala Libora Boučka a Veroniku Poláčkovou.

Na dobu, kdy jsem moderovala Ži-ra-fu, vzpomínám dobře, ale bylo mi teprve patnáct let, takže myslím, že jsem ještě moc nevěděla, co od takové zkušenosti čekat. Musela jsem si zvykat na televizní režim, na všechny profese, které k natáčení v televizi patří, na kameru a stres, který kamera přináší. Nejmenší problém jsem měla s komunikací s hosty a dětmi, které se často natáčení zúčastnily. Natáčení mě moc bavilo, a i když jsem si na gymnáziu musela zařídit individuální studijní plán (natáčelo se ve všední dny), neměla jsem pocit, že by mě práce pro Českou televizi nějak omezovala. Výjimečně se stávalo, že mě lidé na ulici oslovili, většinou s tím, že se jim pořad líbí a mají ho rádi.

4. Ve studiových vstupech Studia Kamarád z 80. let často figurovaly děti – moderátoři s nimi mluvili o jejich starostech i radostech. Tento prvek zapojení dětí do natáčení studiových vstupů se znovu hojně objevoval právě v pořadu Žirafa (1999-2000). Z jakého důvodu se podle Vás k tomuto kroku tvůrci pořadu uchýlili? (interaktivita, ...?)

Určitě chtěli, aby byl pořad bližší dětem a jejich problémům nebo zájmům, o tom jsme několikrát mluvili. Myslím, že i to sehrálo roli ve výběru moderátorů – tedy že část z nás byla opravdu hodně mladá. Měli jsme, myslím, být dětem blíž. Interaktivita byla také důležitou součástí scénáře, skoro v každém díle jsme vyhlášovali soutěž nebo vyzývali děti, aby nám psaly své postřehy a nápady. Také jsme měli celou řadu dětských hostů, kteří v něčem vynikali. Více o tom, jaký byl záměr, ví ale určitě dramaturgové pořadu – my jsme dostávali scénáře, a i když o nich bylo možné diskutovat, rámec byl vždy daný ze strany dramaturgů.

5. Mají podle Vašeho názoru moderátoři či loutky ve studiových vstupech těchto nedělních ranních pohádkových pásem pro děti (ať už vysílaných v ČST nebo ČT) předávat dětem určité pozitivní hodnoty? Pokud ano, které hodnoty to jsou?

Určitě mají. Pokud si vzpomínám (ale je to dávno, tak to berte s rezervou), šlo zejména o to, být aktivní, podporovat děti v tom, aby je něco bavilo, aby věci vyráběly a zkoumaly (vzpomínám si na cyklus Malí Debrujáři, kde děti dělaly různé chemické a fyzikální pokusy). Zároveň jsme určitě vyzdvihovali smysl pro kamarádství a pomoc bližním. Více budou určitě vědět dramaturgové.

6. Myslíte, že se hodnotový svět dětí (hodnoty, které se ČST / ČT snaží dětem předávat prostřednictvím studiových vstupů – vzájemných rozhovorů Jůheláků či moderátorů s loutkami) během třicetiletého období výrazněji proměnil či neproměnil? (Pokud budeme sledovat dobu od 80. let, přes 90. léta až po rok 2015).

To si vůbec netroufám hodnotit. Nikdy jsem nad tím nepřemýšlela a ani pro mou tehdejší práci moderátorky to nebylo nijak důležité – snad jen kromě zmiňované interaktivity, na kterou byl v našem případě kladen velký důraz.

7. Které hodnoty se podle Vás snažila Žirafa dětem předávat?

Jak jsem zmiňovala výše, pokud si vzpomínám, nejvíce jsme kladli důraz na kamarádství, aktivitu, zájmy, pěstování toho, co nám jde, na solidaritu.

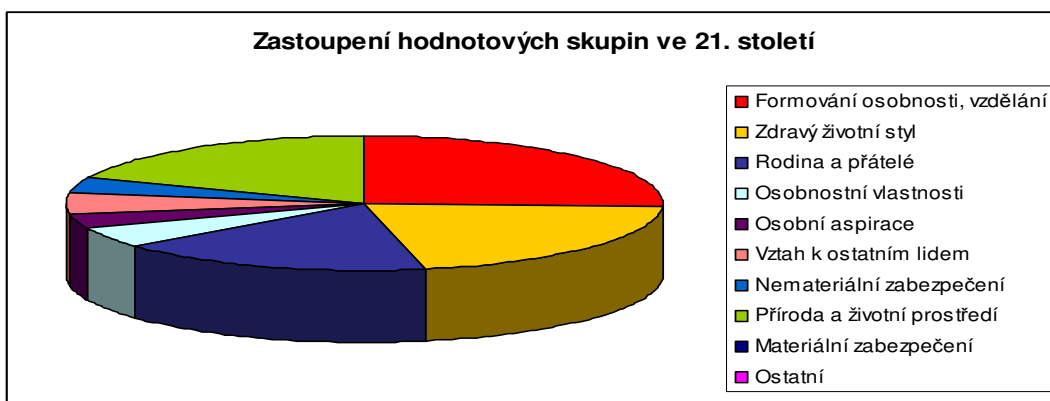
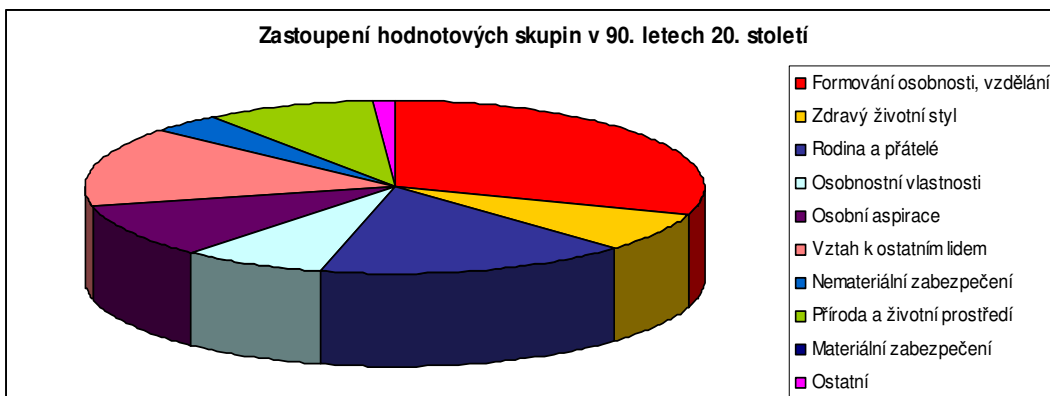
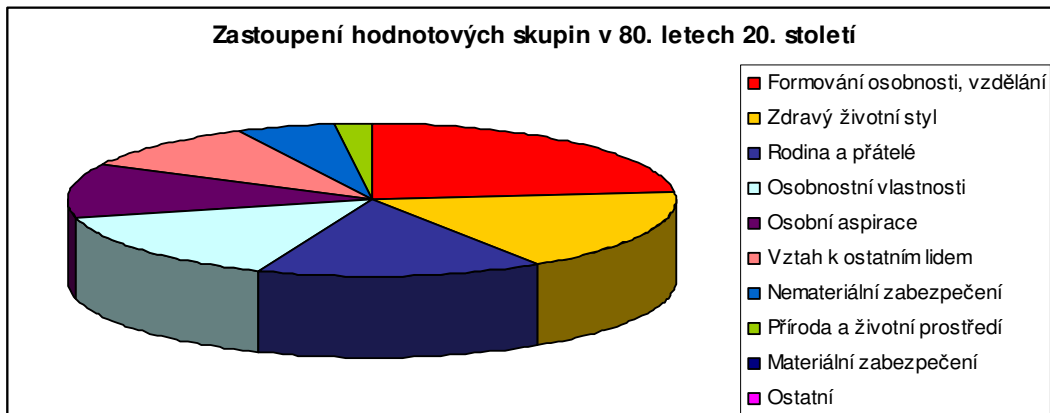
8. Myslíte, že v porovnání s minulými dekádami se v současnosti objevují v těchto pořadech více hodnoty, které by děti nabádaly k ochraně životního prostředí (pečovat o své okolí, uklízet si po sobě odpadky, chránit přírodu atd.)?

Vůbec to bohužel nemůžu posoudit, dětské pořady v televizi vůbec nesleduji, naposledy jsem viděla asi pět minut nějakého pořadu na Děčku snad minulý rok na jaře.

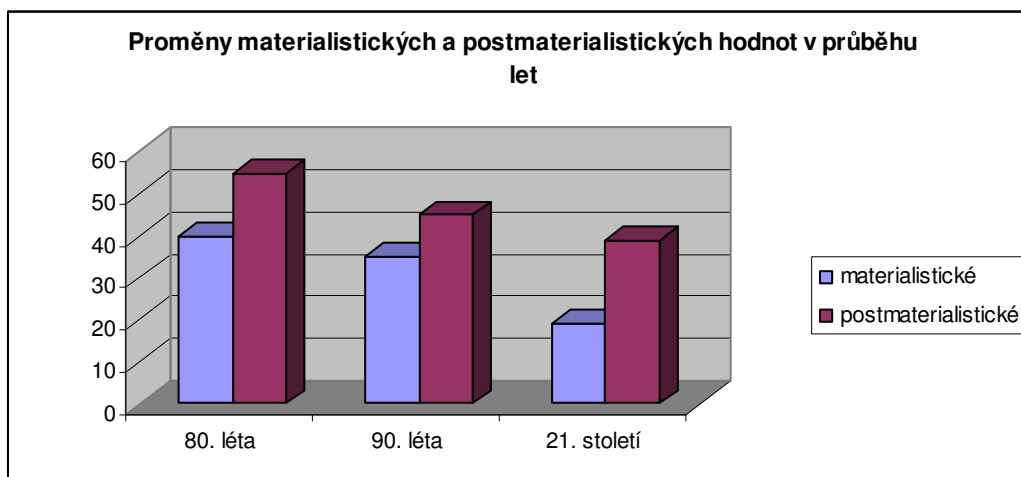
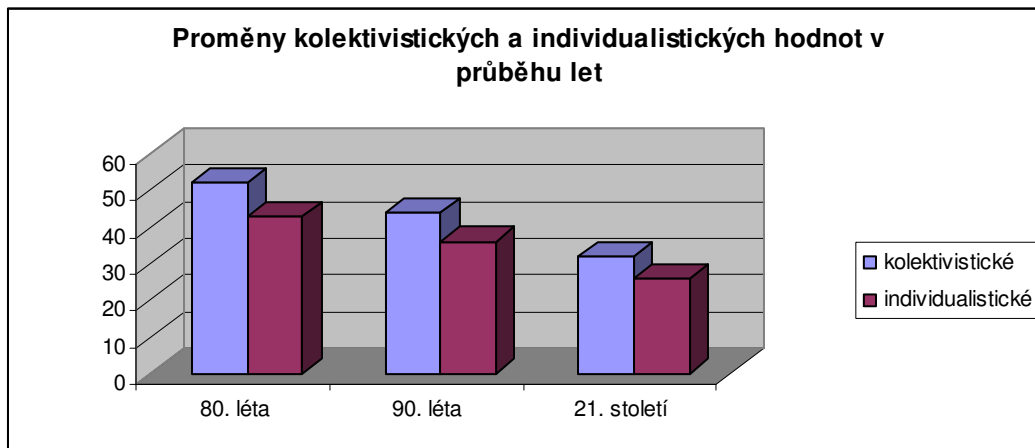
9. Domníváte se, že hodnoty, které jsou ve studiových vstupech zobrazovány (verbálně), jsou dětem předávány, že je děti přejímají od svých oblíbených postavíček? Že zkrátka např. Jů a Hele mohou mít „dobrý vliv“ na děti?

To je opravdu velice těžké posoudit. Nevím. Myslím, že některé postavy jsou u dětí velice oblíbené a pak je děti hodně sledují, co dělají. Ale platí to třeba i pro Mufa, který moc „dobré“ hodnoty neztělesňuje. Děti si podle mého názoru rády hrají s hranicemi a dětské pořady určitě nabízejí prostor k tomu, aby si tyto hranice u různých hodnot testovaly. To je ale jen můj názor a myslím, že co se týká „přejímání“ hodnot, je to určitě hodně složité.

Příloha č. 8: Proměny zastoupení hodnotových skupin v pořadech během let

Příloha č. 9: Proměny kategorií hodnot v pořadech během let

Příloha č. 10: Proměny názvů nedělních ranních pořadů během let

1981–1990 **Studio Kamarád**³⁰⁶

1990 – **Ahoj, děti**³⁰⁷ (pořad Studia Kamarád)

1991–1995 **Studio Rosa**³⁰⁸

1996–1998 **Júhele neděle**³⁰⁹

1999–2000 **Žirafa**³¹⁰

2001–2003 **Pohádková půda**³¹¹

2003–2004 **Pohádková neděle**³¹²

2004–2006 **Edův pohádkový balík**³¹³

2006–2010 **Hřiště 7**³¹⁴

2011–současnost **Studio Kamarád**³¹⁵

³⁰⁶ Počátek vysílání 4. ledna 1981, 6. února 1983 – vysílání 100. dílu

³⁰⁷ Poprvé se pořad objevil na obrazovkách 9. 9. 1990, poslední 30. 12. 1990

³⁰⁸ První díl odvysílán na programu F1 6. ledna 1991, poslední Studio Rosa s podtitulem Júhele neděle 10. 3. 1996

³⁰⁹ První díl 17. března 1996, poslední v prosinci 1998

³¹⁰ První díl 3. ledna 1999

³¹¹ První díl 7. ledna 2001, 5. ledna 2003 poslední díl

³¹² První díl 12. ledna 2003

³¹³ S podtitulem aneb Už musí být ráno se vysílal od 14. 3. 2004, poslední díl 26. 2. 2006

³¹⁴ Pořad byl vysílán od března 2006 do 26. prosince 2010

³¹⁵ Vysílá od 2. ledna 2011

Příloha č. 11: Fotodokumentace z natáčení Studia Kamarád

1. Loutka postavy Hele ve studiu č. 3 (foto: Jaroslava Mannová)

2. Kamery, světla a technika ve studiu č. 3 (foto: Jaroslava Mannová)

3. Loutkoherci zkouší scénu dle pokynů režiséra (foto: Jaroslava Mannová)

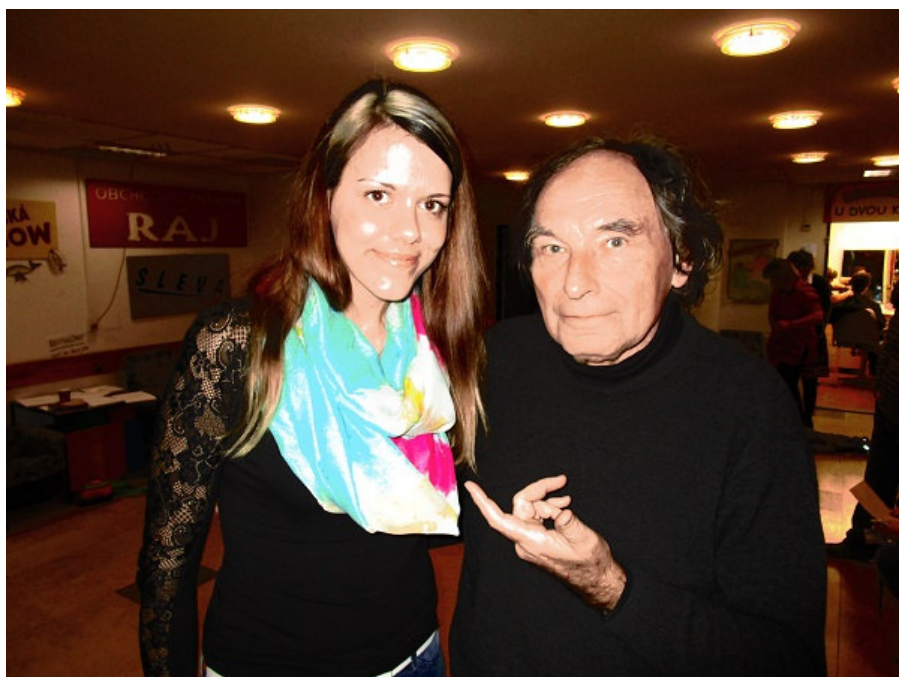
4. Loutky tryskomyšek – Tryský a Tryskáček (foto: Jaroslava Mannová)

5. Kulisy dle návrhu Stanislava Holého ve studiu č. 3 (foto: Jaroslava Mannová)

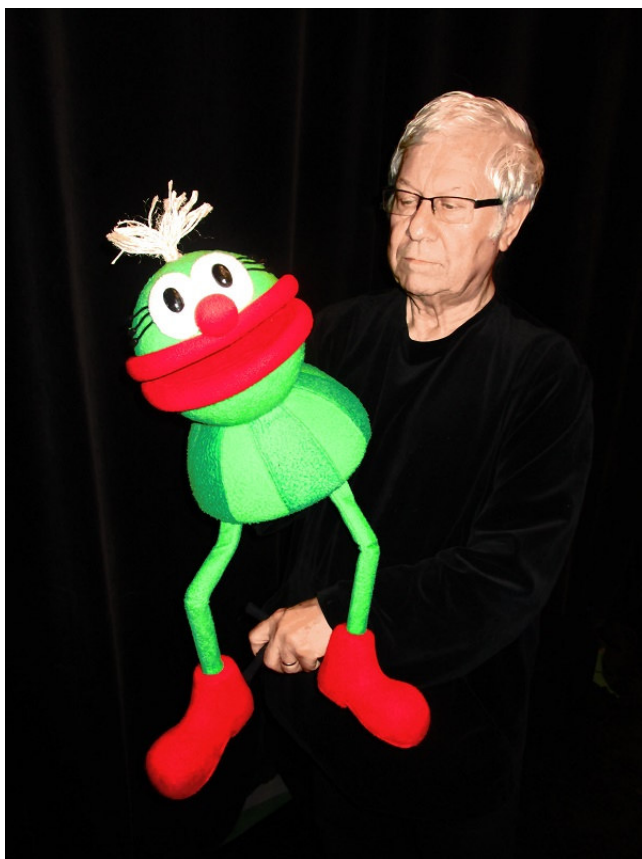
6. Loutkoherecká skupina ČT v černých hábitech (foto: Jaroslava Mannová)

7. S Jiřím Chalupou, “duchovním otcem“ Studia Kamarád
(foto: Jaroslava Mannová)

8. Loutka Fámuly, ženského protějšku Mufa (foto: Jaroslava Mannová)

9. Vedoucí loutkoherecké skupiny Jaroslav Vidlař s loutkou Mufa
(foto: Jaroslava Mannová)

10. S loutkou Jů v natáčecím studiu (foto: Jaroslava Mannová)